

Молодий Вчений

ISSN 2304-5809

СПЕЦВИПУСК

КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ
І МИСТЕЦТВ

ФАКУЛЬТЕТ
ЖУРНАЛІСТИКИ
І МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН

у співпраці з:
Вищою школою
менеджменту в Варшаві
Варшавською
гуманітарною школою
ім. Болеслава Пруса

Науково-практична
конференція

"УКРАЇНА І СВІТ"

19 квітня 2016 року

4.1

(31.1)
2016

ISSN (Print): 2304-5809
ISSN (Online): 2313-2167

Науковий журнал
«Молодий вчений»

№ 4.1 (31.1) квітень, 2016 р.

Члени редакційної колегії журналу:

Adamczyk Arkadiusz – доктор габілітований політології (Республіка Польща)
Вікторова Інна Анатоліївна – доктор медичних наук (Росія)
Глуценко Олеся Анатоліївна – доктор філологічних наук (Росія)
Дмитрієв Олександр Миколайович – кандидат історичних наук (Україна)
Змерзлий Борис Володимирович – доктор історичних наук (Україна)
Іртишцева Інна Олександрівна – доктор економічних наук (Україна)
Лебедева Надія Анатоліївна – доктор філософії в галузі культурології (Україна)
Марусенко Ірина Михайлівна – доктор медичних наук (Росія)
Морозенко Дмитро Володимирович – доктор ветеринарних наук (Україна)
Наумкіна Світлана Михайлівна – доктор політичних наук (Україна)
Нетюхайло Лілія Григорівна – доктор медичних наук (Україна)
Пекліна Галина Петрівна – доктор медичних наук (Україна)
Романенкова Юлія Вікторівна – доктор мистецтвознавства (Україна)
Севостьянова Наталія Іларіонівна – кандидат юридичних наук (Україна)
Стратонов Василь Миколайович – доктор юридичних наук (Україна)
Шаванов Сергій Валентинович – кандидат психологічних наук (Україна)
Шайко-Шайковський Олександр Геннадійович – доктор технічних наук (Україна)
Шапошников Костянтин Сергійович – доктор економічних наук (Україна)
Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук (Україна)
Швецова Вікторія Михайлівна – кандидат філологічних наук (Росія)
Шепель Юрій Олександрович – доктор філологічних наук (Україна)
Шерман Михайло Ісаакович – доктор педагогічних наук (Україна)
Шипота Галина Євгенівна – кандидат педагогічних наук (Україна)
Яковлев Денис Вікторович – доктор політичних наук (Україна)
Яригіна Ірина Зотовна – доктор економічних наук (Росія)

Повний бібліографічний опис всіх статей журналу представлено у:
Національній бібліотеці України імені В.В. Вернадського,
Науковій електронній бібліотеці «КіберЛенінка»,
Науковій електронній бібліотеці Elibrary.ru, Polish Scholarly Bibliography

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:
РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus.
Index Copernicus (IC™ Value): 4.11 (2013)
Index Copernicus (IC™ Value): 5.77 (2014)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 18987-7777Р від 05.06.2012 р.,
видане Державною реєстраційною службою України.

Відповідальність за зміст, добір та викладення фактів у статтях несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Матеріали публікуються в авторській редакції. Передрукування матеріалів, опублікованих в журналі, дозволено тільки зі згоди автора та редакції журналу.

ВСТУПНЕ СЛОВО

***Шановні викладачі, співробітники, аспіранти та студенти
Факультету журналістики і міжнародних відносин,
пані та панове!***

Випуск наукового журналу, який Ви тримаєте в руках, присвячений науково-практичній конференції «Україна і світ» Факультету журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв та включає результати наукових досліджень професорсько-викладацького складу та актуальні проблеми різних галузей міжнародних відносин: теорії та історії міжнародних відносин, міжнародного права, світового господарства і міжнародних економічних відносин, країнознавства, соціології та лінгвістики.

Розвиток двосторонніх відносин посідає на сучасному етапі важливе місце у системі зовнішньополітичної діяльності України. Дипломатична служба незалежної України пройшла тернистий і складний шлях свого становлення на світовій арені, починаючи від визнання незалежності України провідними країнами світу в 1991 році і завершуючи становленням добросусідських, дружніх та стратегічних дипломатичних відносин.

Вся багатотисячна команда однодумців нашого вищого навчального закладу досягла високих цілей – Факультет журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв є одним з провідних навчальних осередків в Україні, джерелом патріотизму й державницьких устремлінь, одним із лідерів підготовки фахівців світового рівня.

Випускники Факультету обіймають поважні посади у вищих органах державної влади, освітніх і наукових установах, бізнесових структурах.

Науково-дослідна робота Факультету є невід'ємною складовою підготовки фахівців-міжнародників, перекладачів та соціологів. Професорсько-викладацьким складом Факультету проводиться велика робота з дослідження теоретичних і практичних проблем міжнародних відносин та зовнішньої політики України, країнознавства, міжнародних економічних відносин, міжнародного права, сучасних гуманітарних проблем, мовознавства. Наразі науковий потенціал Факультету включає близько 144 науковців, із них: 10 докторів наук, 6 професорів, 51 кандидат наук, 31 доцент, 17 доцентів з наказу, 2 заслужених працівника культури, 20 старших викладачів, 3 викладача, 6 асистентів.

Впевнені, що наш колектив й надалі демонструватиме зростання наукового й педагогічного рівня, спрямованого на зміцнення авторитету Факультету журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв в колі європейських навчальних закладів!

ЗМІСТ

Білецька О.О.

Розповсюдження іноземних мов
та розвиток перекладацької діяльності
в Литовсько-Польський період
XIV-XVI століття.....1

Костиця І.О., Дікарев О.І.

Дипломатична еліта та теорія
обраності: витоки політогемності
та стратагемності
«геометричної революції» альянсів.....4

Саприкін О.А.

Місце мовної свідомості
у міжкультурній комунікації.....12

Шевель І.П.

Основні напрямки вивчення
міжнародного порядку
в соціології міжнародних відносин.....14

Антонівська М.О.

Головні особливості функціонування
та перекладу метафор у сфері
публіцистичного дискурсу.....19

Безух Ю.С.

Еволюція полікультурної освіти
в Україні.....24

Бондаренко С.О.

Перекладацькі трансфорцації
у перекладі з англійської мови
(на основі творів Едгара По).....27

Важна К.А.

Проблеми визначення поняття
міжнародного злочину агресії
у сучасному міжнародному праві.....30

Варгатюк С.В.

Українсько-польські відносини
напередодні ризької конференції
1921 року.....34

Вербицька Г.А.

Політичне в глобалістському дискурсі.....39

Гончаренко О.М.

Концептуальні засади та критерії
ефективності асиметричних стратегій
в міжнародних відносинах.....45

Горський С.В.

Глобалізація і людина.....49

Діброва В.А.

Фрейм «заперечення»
в англійському й українському
офіційно-діловому дискурсі
для студентів направлення
міжнародні відносини
в умовах євроінтеграції.....52

Ковальчук Т.Г.

Вплив інтеграційних процесів
на формування стратегії
зовнішньоекономічної діяльності
підприємств України.....55

Кожемякіна Т.В.

Стратегічні орієнтири реструктуризації
машинобудівних підприємств України
відповідно до сучасних вимог
світового ринку.....59

Колісник О.В.

Соціальні виміри адаптації вищої освіти
України до вимог євроінтеграції.....63

Котченко Т.Е.

Вплив лінгвокраєзнавчої
компетенції на розвиток
міжкультурної комунікації.....66

Кухта М.П.

Проблема старіння населення
в контексті євроінтеграції.....69

Ластовський В.В.

Міжнародний та особистісний
фактори в процесі походження
українського козацтва.....73

Михайліченко Ю.В.

Міжкультурна комунікація
як домінуючий фактор формування
іншомовної комунікативної
компетенції майбутніх фахівців
у галузі міжнародних відносин.....76

Немеш А.М.

Інформаційна взаємодія
міжнародних неурядових
організацій в епоху глобалізації.....79

Нипадимка А.С., Сарновська Н.І.

Роль автентичних текстів
в навчанні іноземним мовам
майбутніх фахівців-міжнародників.....84

Рибінська Ю.А.

Підвищення рівня володіння
англійською мовою майбутніми
філологами як умова інтеграції
у міжнародний освітній простір.....87

Сарновська Н.І.

Формування лінгвосоціокультурної
компетентності майбутнього
фахівця-міжнародника
в процесі вивчення іноземної мови.....91

Ushakov A.S.

Teaching English to the international
relations students for the purposes
of global communication.....94

Фугалевич Д.О.

Психопоетика: глибинне осягнення
художнього тексту при перекладі.....97

Хавченко Т.Т.

Психолінгвістичні аспекти навчання
французької мови студентів
факультету міжнародних відносин.....100

Холмакова Ю.В.

Мотивація до вивчення
іноземних мов як феномен
сучасної науки та практики.....103

Шевченко М.І.

Соціологічне дослідження
як інструмент встановлення
зворотного зв'язку з суспільством
в процесі розробки і прийняття
рішень на різних рівнях
державного управління.....105

Штепуляк О.С.

Міжкультурні аспекти перекладу
та їх роль у фаховій підготовці
майбутніх перекладачів110

CONTENTS**Bilets'ka O.O.**

Foreign languages expansion
and translation activity development
during Polish-Lithuanian
commonwealth (XIV-XVI centuries).....1

Kostyria I.A., Dikarev O.I.

Diplomatic elite and theory
of the elected: of politogemism
and stratagem origins
of the «geometric revolution» alliances.....4

Saprykin O.A.

Language consciousness in the context
of intercultural communication.....12

Shevel I.P.

Basic study of international
order sociology of international relations.....14

Antonivska M.O.

Main features of functioning
and translation of metaphors
in the sphere of publicistic discourse.....19

Bezukh Yu.S.

The evolution of multicultural
education in Ukraine.....24

Bondarenko S.O.

Translation transformations
in the translation from English
(based on the masterpieces
of Edgar Po).....27

Vazhna K.A.

Problems of international crime
of aggression definition
in modern international law.....30

Varhatyuk S.V.

Ukrainian and Polish relations
on the eve of the Riga
piece conference 1921.....34

Verbytska H.A.

A globalist political discourse.....39

Goncharenko O.M.

Methodological backgrounds
and effectiveness criteria
of the asymmetric strategies.....45

Horskyi S.V.

Globalisation and humanity.....49

Dibrova V.A.

Frame «negation» in english
and ukrainian official-business
discourse for students
of international relations
in condition with European integration.....52

Kovalchuk T.G.

Influence of integration processes
on formation of Ukrainian
companies foreign trade strategy55

Kozhementakina T.V.

Strategic restructuring guidelines
of the Ukrainian engineering
companies in accordance with modern
requirements of the world market..... 59

Kolisnyk O.V.

The social dimension of higher
education adaptation in Ukraine
to the requirements
of European integration.....63

Kotchenko T.E.

The impact of lingua natural
history competence on the development
of the intercultural communication.....66

Kukhta M.P.

Population aging in the context
of European integration.....69

Lastovkyi V.V.

International and personal factors
during Ukrainian origin Cossacks..... 73

Mikhailichenko Yu.V.

Intercultural communication
as a dominating factor in forming
the communicative competence
of future experts in the field
of international relations.....76

Nemesh A.N.

International ngos's information
cooperation in the globalization era.....79

Nypadymka A.S., Sarnovska N.I.

The role of authentic texts
in teaching language
to future foreign relations specialists.....84

Rybinska Yu.A.

Improving the English language
communicative level of future
philologists as a condition
of integration into the international
educational environment87

Sarnovska N.I.

The formation of the linguosociocultural
competence of future specialist
in foreign relations in the process
of studiing foreign lanuages.....91

Ushakov A.S.

Teaching English to the international
relations students for the purposes
of global communication.....94

Fuhalevykh D.O.

Psychopoetics: underlying literary
translation comprehension.....97

Khavchenko T.T.

Psycholinguistic aspects
of teaching french language
for students of the faculty
of international relations.....100

Kholmakova Ju.V.

Motivation in flt as a phenomenon
of modern theory and practise
of pedagogics.....103

Shevchenko M.I.

Sociological research as an instrument
of establishing a reverse connection
with society in the process
of development and making decision
on the different levels
of state administration.....105

Shtepulyak O.S.

The intercultural aspects of translation
and their role in the professional training
of future translators.....110

УДК 811.111

РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА РОЗВИТОК ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД XIV-XVI СТОЛІТТЯ

Білецька О.О.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розглядається поширення іноземних мов та розвиток перекладацької діяльності в Литовсько-Польський період XIV-XVI ст., вплив соціополітичних потреб російської та української держав у здійсненні міждержавної і міжкультурної комунікації, дається історичний огляд професійної іншомовної підготовки перекладачів, тлумачів і інших співробітників зовнішньополітичного відомства.

Ключові слова: геополітичні причини, мова дипломатії, толмачі, перекладачі, Посольська хата, Посольський наказ, зовнішньоторговельні відносини.

Постановка проблеми. Володіння іноземними мовами завжди вважалося ознакою розвитку культури, а перекладацька діяльність – одним із проявів активності культури. В домонгольський період на Русі активно розвивалася освіта – це було викликано поширенням християнства. Навчання здійснювалося на базі перекладних і оригінальних книг з культурологічним коментарем. Вивчення іноземних мов, головним чином грецької та латинської, заохочувалося і було престижним.

Метою написання даної статті стало дослідити перекладацьку діяльність та розповсюдження іноземних мов на Україні-Русі та Московських землях Литовсько-Польського періоду XIV-XVI ст. в контексті розбудови міжнародної і міжкультурної комунікації.

Задля досягнення поставленої мети передбачається рішення наступних **завдань**: з'ясувати причини звертання до іноземних мов та сфери їх використання у зазначений період; з'ясувати вплив релігійних спільнот у виборі іноземних мов; встановити час та причини появи професійних перекладачів-міжнародників; назвати перших дипломатів-перекладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перекладацька діяльність на теренах Київської Русі до татаро-монгольської навали, а також періоду Литовсько-Польського домінування була об'єктом багатьох лінгвістичних, історичних, перекладознавчих досліджень (Д. Чижевський, М. Грушевський, Н. Мещерський, А. Соболевський, О. Семенець тощо), проте перекладацька діяльність як фактор розбудови міжнародних відносин ще не є достатньо вивченою.

Викладення основного матеріалу. Пам'ятники перекладної писемності зв'язували літературу й культуру феодального суспільства Русі й слов'янських країн епохи середньовіччя з їхнім історичним попередником – літературою й культурою античного світу: не тільки класичних Греції, Рима, християнської Візантії, але й країн Прадавнього Сходу – Єгипту, Сирії, Палестини. Ці пам'ятники давали слов'янам можливість історичного самовизначення, знаходження свого місця у світовому історичному процесі. Вони ж значним чином визначали ідеологічну основу середньовічної культури й тому зв'язували слов'янський культурний світ і Прадавню Русь із культурними колами християнських народів Сходу й Заходу. Перекладна писемність збага-

тила розумовий кругозір слов'янських народів, щодо народів Середземномор'я, що пізно долучилися до культурного кола, безліччю відвернених наукових і філософських уявлень і понять, до того не існуючих у свідомості наших пращурів.

Проте XIII століття поклато край динамічному розвитку Київської Русі. Монгольське завоювання, падіння Києва й боротьба удільних князів за владу призвели до руйнування найбільших українських міст. Припинили своє існування центри «учення книжного»; були втрачені рукописні оригінали та переклади, які становили основу наукових і навчальних бібліотек. Все це призвело до майже повного забуття традицій освіти, в тому числі мовної освіти.

Після завоювання і спустошення Руської землі монголо-татарами, міжнародне значення князівств Київської Русі дуже похитнулося. Південно-західні землі підпали поступово під владу великих князів литовських і Польщі і на довгий час втратили свою самостійність. Північно-Східна Русь, відрізана Литвою і німецькими лицарями від спілкування з Західною Європою, пригноблена татарським ярмом, яке не тільки гнітило, але ображало і сушило душу народу, що став його жертвою, була майже зовсім відірвана від спілкування з іншими народами [2, с. 111].

Протягом XIV і навіть у першій половині XV століття міжнародні відносини Північно-Східної Русі обмежувалися майже винятково Золотою Ордою, Візантією, Литвою і торговими стосунками Новгороду з німецької та шведської Прибалтики. Зв'язок Північно-Східної Русі з Візантією підтримувалася залежністю православної церкви від константинопольського патріарха. Відносини з Литовським великим князівством визначалися майже виключно необхідністю забезпечити українські землі від наступу литовських феодалів. Відносини Новгороду з прибалтійськими містами, які об'єдналися в XIV столітті в сильний Ганзейський союз, велися в тих же напрямках, які намічалися в договорах XII і XIII століть [4, с. 127].

В монгольський період на Русі не зовсім були відсутні люди, так чи інакше знають іноземні мови: ті, кому довелося побувати в полоні, а також деякі священнослужителі, в основному, ченці, асиміляція чужоземців із місцевим населенням призводило до появи змішаних сімей та дітей-білінгвів.

Вивчення іноземних мов, а, отже, і можливість міждержавної і міжкультурної комунікації

слід розглядати в безпосередньому зв'язку з політичними, соціальними та економічними потребами тогочасної держави. Здобуття освіти було безпосередньо пов'язане зі зміцненням віри, а релігія грала першорядну роль і у виборі іноземних мов, часто будучи не тільки культурною, а й політичною, соціальною детермінантою. Вибір між грецькою мовою і латиною означав вибір між Сходом і Заходом, між православною і католицькою вірою. Православ'я, будучи основною складовою частиною культури, мало вплив на вибір зовнішньополітичного курсу, що, в свою чергу, визначало вибір іноземних мов необхідних для вивчення, місце навчання та відбір навчальних матеріалів. Православна церква не без підстав побоювалася, що через науки можна втратити віру. Латинська мова, яку презирливо називали «папезською», асоціювалася з католицизмом, тобто зі зрадою національних інтересів, тому відмова від «латинського книжкового знання» розглядалася як державна необхідність.

Одночасно спостерігалася послаблення інтересу до грецької мови, що було викликано поступовим розпадом Східної імперії і рішенням Візантії укласти союз з Римом. В таких умовах не могло бути й мови про широке вивчення класичних мов, тому вивчення грецької мови і латині збереглося лише в деяких монастирях.

Одним з небагатьох церковних ієрархів-дипломатів XIV в. був Семен-Елевферій Федорович Баконт (1292-1378), також відомий як митрополит Алексій, або Святий Алексій (канонізований у 1448 р.). Син литовсько-прусського дворянина, пізніше – російського боярина Федіра Баконта, який народився в Москві і отримав відмінну домашню освіту: був обізнаний литовською, німецькою, латинською, польською та угорською мовами, а пізніше вивчив церковнослов'янську та грецьку мови. Протягом двох років, з 1370 р. по 1372 роки, митрополит Алексій займався дипломатичною діяльністю за князя Дмитра Донського. Йому було доручено ведення княжої документації латинською мовою і виконання князівських дипломатичних доручень. У той час, коли Литва, Польща і Ватикан об'єдналися в антиросійську коаліцію, князю потрібна була людина, який би розбирався в хитрощах католицької дипломатичної гри і міг вести переговори латинською, литовською і німецькою мовами. Також, він володів татарською мовою і успішно виконував дипломатичні доручення в Золотій Орді. За своїм дипломатичним обов'язків С.-Е. Ф. Баконт був, фактично, першим російським міністром закордонних справ і, безсумнівно, фігурою європейського масштабу [4, с. 130].

У свою чергу, традиційні торговельні зв'язки з Ганзою сприяли більш-менш стабільному вивченню латинської мови і мов Північної Європи, головним чином – німецької. Про це свідчать численні договори, що мали оригінали не тільки російською, а й на іноземними мовами: Ореховецький мирний договір між Новгородом і Швецією 1323 р., Новгородсько-Ганзейські договори укладені в XIII-XV ст. [2, с. 125].

Становище докорінно змінилося в XV столітті, коли Московська держава, розширила свою територію, приєднавши суміжні князівства і наблизившись до кордонів Литви, Польщі, Лівонії,

Валахії, та володінь Кримського хана. Зміна геополітичного становища викликала активізацію дипломатичної діяльності, торгівлі та міжкультурної комунікації. Гостро постало питання про необхідність оволодіння іноземними мовами. На відміну від великих князів Київської Русі, які знали мови сусідів, великі московські та українські князі не тільки не володіли іноземними мовами, але деякі з них навіть не вміли писати рідною мовою. Багато священнослужителів також не знали ані грецької, ані латинської мов. Навіть серед торгових людей знання іноземних мов було поширене менш, ніж раніше, що також пояснювалося геополітичними причинами.

Той факт, що керівник держави не міг сам безпосередньо вести переговори з іноземними послами, міняв весь характер зовнішньополітичної діяльності, також саме князем контролювалися також і питання зовнішньої торгівлі. За таких обставин мовні проблеми спричинили необхідність в підготовці кадрів для дипломатичної служби і зовнішньої торгівлі, для введення переговорів тільки на східному напрямку необхідним було знання татарської, ногайського, турецького, караїмської, бухарського і перської мов, а для західного напрямку – потрібні були фахівці зі знанням латинської мови – міжнародної мови дипломатії, а також німецької, датської, шведської, литовської, польської, французької мов.

Таким чином, державі мала потребу у значній кількості перекладачів і перекладачів: товмачі здійснювали усний переклад, а перекладачі займалися письмовим перекладом документів і становили договори іноземними мовами. При цьому, перекладачі зазвичай не виїжджали за межі столиці, а тлумачів використовували не тільки для ведення переговорів при государі, а й посилали за кордон у складі іноземних посольств. Проте, професійна мовна підготовка дипломатів, перекладачів і тлумачів на державному рівні була відсутня.

У свою чергу, в Московській державі більше людей володіли східними мовами, аніж західними, так як в якості перекладачів використовували колишніх полонених, викуплених на Сході.

Контакти з Польщею і Литвою в мовному відношенні були значно простішими, ніж з іншими країнами. На території цих двох держав проживало багато росіян, білорусів та українців, які володіли польською мовою, тому проблем з розумінням мови і перекладом документів, практично, не було [3, с. 126].

З середини XV століття в Москві з'явилися професійні дипломати, які знали іноземні мови – це були греки і болгари з супроводу Софії Палеолог (дружини Івана III) і окремі російські та українські діячі, яким вдалося отримати освіту за кордоном або побувати за кордоном з дипломатичними дорученнями, наприклад, брати Куріцини – д'яки Іван-Вовк і Федір. Іван-Вовк, зокрема, був уповноваженим Московського князівства на переговорах щодо укладення російсько-шведського перемир'я 1583 року. Федір, який спілкувався німецькою, польською, угорською та грецькою мовами, протягом двадцяти років (1480-1500) керував політикою Росії [6, с. 119].

Безсумнівно, знав іноземні мови і автор «Ходіння на Флорентійський собор», написаного в 1437-1440 рр. Невідомий перекладач (або тлу-

мач) не тільки розрізняв різні діалекти німецької мови в Північній і Південній Німеччині, але і порівнював їх зі слов'янськими мовами [1, с. 434].

Відомим дипломатом і перекладачем XVI століття був Дмитро Герасимов (лат. Demetrius Erasmus), якого в Никонівському літописі називали «Митя Малий, перекладач латинській» [3, с. 117]. Дмитро Герасимов був у складі великокнязівського посольства в Римі в 1525 році, побував у багатьох країнах Західної Європи. В юності він навчався в Лівонії, пізніше служив послом при королях шведському і датському, великому магистрі прусському і цісарі Максиміліані. Герасимов був одним з найосвіченіших людей свого часу, він працював над перекладами грецьких книг.

Разом із посольським перекладачем і товмачем Власієм Ігнатовим і приїхав до Москви і Максим Грек, який ще слабо володів російською мовою, перекладав тексти з грецької мови на латинську, а Герасимов і Власій – з латинської на російську мову [3, с. 199].

Іншим видатним російським дипломатом, перекладачем і учасником посольств в Данію, Імперію і Пруссію був Григорій Знемога, який знав латинську і німецьку мови. Він навчився латинської мови при дворі Юхана (Іоанна), короля датського.

У XVI столітті апарат дипломатичного відомства оформився в Посольську хату, а пізніше був перетворений в Посольський наказ. Необхідність в тлумачах та перекладачах була настільки великою, що Посольський наказ мав право закли-

кати на государеву службу будь-яку людину, яка володіла іноземною мовою [2, с. 199].

Іноді питаннями мовної підготовки займалися навіть самі государі. Іван IV передбачав відкрити в Москві училища для викладання латинської та німецької мов. У 1585 році Олександрійський патріарх Сильвестр переконував Федора Івановича відкрити училища, щоб в них навчали «виселенців грамоті». Також, у XVI столітті було зроблено декілька спроб відправити молодих людей за кордон для вивчення іноземних мов.

Непрості відносини зі Швецією і Лівонією вимагали постійної наявності фахівців, які знають шведську і німецьку мови. У Шведських посольських книгах часів царювання Івана IV повідомляється про направлення двох його підданих для навчання шведській мові. З листування Івана IV зі шведським королем 1573 року видно, що в Московії були затримані шведські толмачі, Власко Пантелєєв і Обрамко Миколаїв, перший незабаром помер, а другого було використано для навчання двох російських учнів «шведській мові» [3, с. 9].

Висновки. Отже, основною соціокультурною детермінантою українського та російського суспільства за часів Литовсько-Польської доби щодо вивчення іноземних мов фахівцями-міжнародниками була державна потреба. Вибір іноземних мов залежав від геополітичних і соціокультурних особливостей розвитку держави в той чи інший період: наявності суміжних держав з іншою лінгвокультурою, необхідності вести переговори, торгувати.

Список літератури:

1. Все народы едино суть. История Отечества в романах, повестях, документах. Век XV-XVII / Сост., предисл., коммент. Н. В. Синецкой. – М., 1987. – 684 с.
2. История дипломатии / Под ред. Потемкин В. П. и др. // В 3 томах. Т. 1 – М.: ОГИЗ Соцэкгиз, 1941 – 565 с.
3. Нелюбин Л. Л., Хухуни Г. Т. «Наука о переводе. История и теория с древнейших времен до наших дней» / Л. Л. Нелюбин. Г. Т. Хухуни – Флинта, МПСИ; Москва, 2008 – 416 с.
4. Поклебкин В. В. Внешняя политика Руси, России и СССР за 1000 лет в именах, датах и фактах. Справочник. Выпуск I. – М., 1995. – 336 с.
5. Савва В. Несколько случаев изучения иностранных языков русскими людьми во второй половине XVI в. / В. Савва – Харьков, 1913. – 12 с.
6. Семенец О. Е., Панасьев А. Н. СЗО История перевода: Учеб. пособие / О. Е. Семенец, А. Н. Панасьев – К. Изд-во при Киев. ун-те, 1989. – 296 с.

Белецкая О.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

РАСШИРЕНИЕ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ И РАЗВИТИЕ ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЛИТОВСКО-ПОЛЬСКИЙ ПЕРИОД XIV-XVI СТОЛЕТИЯ

Аннотация

В статье рассматривается распространение иностранных языков и развитие переводческой деятельности в Литовско-Польский период XIV-XVI вв., влияние социополитических потребностей российской и украинской государств в осуществлении межгосударственной и межкультурной коммуникации, дается исторический обзор профессиональной иноязычной подготовки переводчиков, толкователей и других сотрудников внешнеполитического ведомства.

Ключевые слова: геополитические причины, речь дипломатии, толмачи, переводчики, Посольская изба, Посольский приказ, внешнеторговые отношения.

Bilets'ka O.O.

Kyiv National University of Culture and Arts

**FOREIGN LANGUAGES EXPANSION AND TRANSLATION ACTIVITY
DEVELOPMENT DURING POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH
(XIV-XVI CENTURIES)****Summary**

The article looks into the expansion of foreign languages and the development of translation activity in the Polish-Lithuanian period XIV-XVI centuries, as well as the influence of sociopolitical needs of Russian and Ukrainian States upon interstate and cross-cultural communication. It provides a historical overview of professional foreign language training of translators, interpreters and other staff of the foreign department.

Keywords: geopolitical reasons, diplomacy language, «tolmachi»-interpreters, translators, Izba Poselska (Ambassadorial House), Ambassadorial order, foreign relations.

УДК 327

**ДИПЛОМАТИЧНА ЕЛІТА ТА ТЕОРІЯ ОБРАНІСТІ: ВИТОКИ ПОЛІТОГЕМНОСТІ
ТА СТРАТАГЕМНОСТІ «ГЕОМЕТРИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ» АЛЬЯНСІВ****Костира І.О., Дікарев О.І.**

Київський національний університет культури і мистецтв

Формування дипломатичного корпусу на основі ідеї європейської цільності завершилось спробою світової політики через нову «геометрію» альянсів у 1755-56 рр. Виникла можливість трансформації монархічного в республіканський лад в ході політичних процесів в тому числі революційних. Ідеологічний вимір змін складала ліберальна, консервативна та комуністична думка. Еліта сприйняла консервативні погляди, що зберегло баланс сил пентархії і нерівність держав. Подальші колоніальні війни спричинили нові соціальні потрясіння.

Ключові слова: «геометрія» дипломатії, міжнародні відносини, міжнародні договори.

Авторську гіпотезу складає припущення генези дипломатичної еліти в тріалітеті витоків інструментарію управління соціумом (стратегічність – ефективність – політогемність) в контексті метафори «дипломатичної революції». З допомогою історіологічного методу прояснюється: а) як принципово було інституалізовано дипломатію як інструмент міжнародних відносин та основи міжнародного права; б) яким є внутрішній механізм саморозвитку феноменів революції та дипломатії; в) якою є система взаємозв'язків досліджуваних феноменів альянсів?

Постановка проблеми. Внесена в підзаголовок проблема – «теорія обраності» – вимагає попередніх пояснень методологічного характеру. А саме, теорія обраності має витoki в ідеях суспільної і особистої досконалості (Л.С. Франк, Н.О. Лоський). Нинішні прихильники використовують релігійно-етичні вчення мудреців Будди, Конфуція, Піфагора. Модель «духовної досконалості» лягла в основу антропологічного напрямку в елітології античних авторів (Геракліт, Сократ, Демокрит, Платон, Аристотель). Таким чином були напрацьовані принципи соціальної елітології (елітоперсоналізм, елітоцид Платона (Держава, 494а)). Саме Платон висунув ідею моделі, зразка. Божественний платонівський деміург постійно дивиться на незмінно суще і бере його в якості прототипу при створенні ідеї і властивостей речей (idea kai dunamis; Платон, «Тімей»,

28а, так що у нього все необхідно виходить прекрасним. Точно так само діє і державний муж: беручи за зразок великого Майстра, він спрямовує погляд на вічне і тотожне і прагне внести в звичай і звички собі подібних те, що бачить в височині «Держава», VI, 500 с). Ось чому творець держави діє точно так же, як майстер-деміург: складаючи хороший план політичного устрою, він має перед собою якийсь «божественний зразок» і намагається ретельно відтворити його («Горгій», 504 d). Тут, як зазначає французький філософ Ф. Жюльєн [1], тут виникає питання політичного: якщо успішне володіння технологією моделювання дозволяє людині підпорядкувати собі природу, то чи не можна поширити цю технологію і на область управління людськими відносинами? Аристотель вперше визнає той факт, що в основі ефективності технічних винаходів лежить обов'язкове вивчення «речей» реального світу, освоєння їх у строгих термінах науки, тоді як людську поведінку по суті своїй невизначена. Позиція Аристотеля підкріплюється виділенням «розважливого» і «спритного» (deinos). Причому спритність розглядається як здатність комбінувати найефективніші засоби, не піклуючись про якість мети, тоді як у разі розважливості мета є наріжним каменем. Як етичний варіант спритності, розсудливості зберігає одну і ту ж спрямованість – на добро, сама ж спритність завжди прагне ухилитися в бік, знайти обхідний маневр.

древній китайській стратегія будується також на обхідному маневрі. В древній китайській стратегії існують два основних поняття, тісно пов'язаних між собою: з одного боку, це ситуація або конфігурація (сін) в тому вигляді, як вона актуалізації та знаходить форму у нас на очах; з іншого боку, це як би реакція на дію, потенціал (ше), вписаний в ситуацію: його ми можемо змусити працювати на нас. В платонізмі та конфуціанстві («Лунь юй», IV, 10) досліджуються спільні риси війни й дипломатії. Але проблема їх взаємодії, механізмів переходів настроїв еліти в цих контекстах вимагає дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Архетипи політичної поведінки еліти досліджував І.О. Ісаєв [2, с. 4]. «Politica Hermetica» європейської політико-правової думки згідно його концепції має витоки в містиці та таємних вченнях. Розуміння таємного змісту символів традиційних політико-правових інститутів має привести до виявлення архаїчних основ, архетипу влади й права, оскільки її основи й нині визначають механізм формування й функціонування реальної політики. І.О. Ісаєв у своєму дослідженні використовує ідеї М. Гайдеггера, М. Бубера, О. Шпенглера, І. Хейзінгі, В. Віндельбанда, О.Ф. Лосева, К.Г. Юнга, що забезпечило створення ефективного методологічного синтезу. Архетипи – це не просто коріння людської культури, це й своєрідний фундамент сучасності. Архаїчні політико-правові відносини, цінності й інститути ніколи не зникають безслідно: з часом вони переходять із суспільної свідомості в колективне несвідоме. Тоді вже незримо, проте активно впливають на сучасну суспільно – політичну діяльність. Влада, згідно з давнім уявленням, визріває з хаосу й прямує до гармонії. Ісаєв підводить читача до думки, що сприйняття влади як ієрархічної структури обумовлено архетипами метафізики, й такі поняття, як «бюрократична ієрархія», принцип «гілок влади», являють собою лише трансформацію архаїки. Дослідник Х.Г. Кріл [3] зазначає, що в середині XVII ст. було покладено початок взаємодії Заходу та Сходу, двох сильних світових цивілізацій, які раніше протягом тисячоліть розвивалися практично автономно. Це був час, коли сторони збирали інформацію один про одного і намагалися на цій основі виробити мову дипломатичного поведінки і взаємодії. Нові відомості про Китай прийшли в Європу саме в той час, коли вони могли здобути найбільший ефект. Поштовх цьому процесу було поставлено правлячою елітою. Ще XII-XIII ст. еліта Сіцилійського Королівства намагалася побудувати систему високо централізованих державного управління, використовуючи в Китаї та на практиці використати деякі китайські стратегії в дипломатії. Фрідріх Вільгельм (1620-1688) також заклав основи пруського бюрократичної держави на основі інтересу до Китаю і плекав надію встановити прямих взаємовідносин з цієї країною. Його нащадки у XVII-XVIII ст. розвинули цей досвід. Конфуцій став священним покровителем Просвітництва. Матеріали європейських мандрівників, торгівців, місіонерів (переважно – єзуїтів) вплинули на формування політогемного «міфу» про Китай, як екзотичну і ідеальну державу. Відразу необхідно зауважити, що дискурс «політогемного»/«політичного» – страте-

гічного/стратегічного – ефективного» йде нині. Він ведеться в контексті дисенсусної та консенсусної моделей демократії такими вченими як: Х. Арендт, М. Діц, М. Джей, Ш. Муфт, Т.О. Олексієва, Ж. Рансер, Ю. Хабермас, К. Шмітт, Е. Філіпс. Проблема політичної онтології присвячено роботи теоретиків Дж. Баталер, Ж. Деррида, Т. Мітчел, Ю. Хабермас, М. Фуко. Основне проблематика в цій парадигмі стосується трактування можливостей політики. Увага теоретиків дисенсусної моделі демократії Шмітта, Рансера зосереджено на контексті подій, коли здійснення політики може бути «неможливим». Таким чином формується уявлення про суб'єкт політичних відносин як про актора здатного приймати надзвичайні рішення. Особливістю агоністичної моделі Ш. Муффа полягає в уникненні крайнощів в протистояннях. Дослідник Мартін Джей [4] виділяє ряд версій політичного: (1) політичне як війна (антагонізм); (2) дипломатія (агонізм), приватна угода, пакти чи контракти, укладені на основі довіри й взаємної вигоди (контракціонізм); (3) патріархальна сім'я чи корабель, що має потребу в капітані (платонізм); (4) релігійна жертвеність в боротьбі за суспільне благо (республіканізм); (5) політичне як естетичне. М. Джей вважає, що для представників контр-акціонізму політика починається з угоди, досягнутої в процесі комунікації. Така модель має дві форми рефлексії: класичний (Т-Гоббс, Дж. Локк, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо) й неklasичну Дж. Роулз, Р. Дворкін). Спільним у варіантах теорії суспільного договору є твердження про існування особливої етики західних суспільств, створеної на основі морального принципу «для всіх», що має певну юридичну силу. Політичне як правління мудрих розвиває класичну античну політичну традицію і розглядає людей в якості політичних, іманентно комунітарних особистостей. Анти-платоновський ідеал представляє політичне як республіканізм і можливість для будь-якого громадянина управляти державою.

Мета статті. Основу регулювання силових взаємовідносин склало міжнародне право, розвинутого Гуго Гроцієм. Політичні передумови «війн проти всіх» дослідив англійський філософ Гоббс. Гоббс встановив, що домовленості втрачають силу тоді, коли у людей виникає страх. Спіноза зневірившись в можливості додержання домовленостей, висунув принцип *clausula rebus sic stantibus*. Тобто виправдав пошуки правовірних відмов від виконання угод чи окремих постанов. Всі ці пошуки відображують пошуки раціоналізації політичного в еліті. Подалі необхідно розглянути динаміку взаємовідносин Західної та Східної елітистичної думки і витоки протиріч. Зокрема, в праці «Монадологія» (1714) Г.В. Лейбніц трактує гармонію як єдність варіативності та погодженості. Моделлю влади виступає суспільний діалог і відповідно дипломатія стає не тільки інструментом погодження владних інтересів, але й самою владою. Цей концепт Лейбніца гармонізував погляди багатьох вчених і політиків. Серед них були філософ Х. Вольф, австрійський дипломат Кауніц, Петро І. Венцель (Венцеслав) Антон Кауніц (Wenzel Anton Kaunitz) ввійшов в історію як автор «дипломатичної революції» 1755-56 рр. «Політичне як війна», «політичне як дипломатія,

приватна угода, пакти чи контракти, укладені на основі довіри й взаємної вигоди» В. Кауніц перетворив в «геометрію» альянсів. Як прибічник картезіанства (Р. Декарта, Г.В. Лейбніца, Х. Вольфа) він впроваджував математичний підхід в планування політичного процесу. Пізніше англійський історик Р.Н. Бейн назвав «геометрію дипломатії» В. Кауніца шедевром політичного передбачення й дипломатичної проникності [5]. В. Кауніц знав, що в часи Тридцятилітньої війни 1618-1648 років Франція була слабкішою від Іспанії у військовому плані, в частині розвідки поступалася голландцям. Ришельє хотів почати свою діяльність з внутрішньої консолідації держави, але йому довелося перші півтора два роки займатися справами міжнародними. І лише потім повернутися до того, що він вважав основою всього, – створення сильної держави. Уряд з надзвичайною підозрілістю і жорстокістю придушував будь-яку спробу протистояти йому, оголошуючи такі спроби «змовою». Ришельє розкрив антидержавну змову герцогині де Шеврет, Анни Австрійської. Їм довелося давати принизливі свідчення на одному із засідань Ради. Було намічено ряд реформ щодо скорочення державних витрат (реформу армії, скасування деяких посад, скорочення витрат двору), перетворення Франції в морську державу, реорганізацію системи освіти, Ришельє переконав Людовика XIII запровадити ведення дипломатичних справ виходячи з національних інтересів, скликати асамблею нотаблів (представників від трьох станів – духовенства, дворянства, і від третього стану (чиновництва і делегатів від декількох великих міст)). Французи завдяки кардиналу Ришельє отримали нову «розумову технологію», розроблену Рене Декартом. Тоді було продемонстровано можливості гуманітарних технологій Декарта, який пішов далі ряду середньовічних мислителів. А саме: ідеї арабського філософа Аль Газелі, який, критикуючи з точки зору номіналізму реалістично мислячих Аль-Фарабі, Ібн-Сіну і інших своїх сучасників, стверджував, що для всемогутнього Бога не потрібні ніякі ідеї та універсалії, за допомогою яких він управляв би світом. Бог всемогутній, тому Він керує світом безпосередньо, і настільки всемогутній, що може творити цей світ щораз заново. Декарт стверджує, що немає ніякого руху, немає причинно-наслідкових зв'язків – є щомоментне, щосекундне творіння світу Богом. А ми спостерігаємо цей світ як рух, що має деякі причини і наслідки. Скрізь існує протяжність і мислення. Декарт вивів свій знаменитий закон збереження кількості руху (закон збереження імпульсу). Правда, згодом Лейбніц буде критикувати Декарта, стверджуючи, що потрібно говорити не про закон збереження кількості руху, а про закон збереження енергії. Якщо вже говорити про Бога як про первісний поштовх, то потрібно говорити про Нього як про Суть, що дала деяку кількість енергії. Але, як ми знаємо, у фізиці існує і закон збереження кількості руху, відкритий Декартом, і закон збереження енергії, відкритий Лейбніцем. Монада Лейбніца отримала вигляд алгебраїчної формули або китайської стратагеми [6-8]. В. Кауніц як і його університетський вчитель Х. Вольф знали про захоплення Лейбніца ідеями Китаю та його праці. Саме тому

В. Кауніц успішно застосовував ці знання під час підписання Ахенського миру 1748 р. Уряд Мрії-Терезії звернув увагу на його дипломатичний талант і позитивно сприйняв політичний проект В. Кауніца. Він запропонував союз з Францією проти Пруссії. Габсбурги в особі Мрії-Терезії довіряли В. Кауніцу і після повернення його у 1753 р., в Австрію з Парижу де він перебував з дипломатичною місією його призначили канцлером. У Парижі він спостерігав за специфікою французького політичного процесу і познайомився з графом де Сен-Жерменом, маркизою де Помпадур, герцогом Шуазельським, Людовиком XV, Робертом Клайвом бароном де Плєсі (засновником англійської могутності в Індії), Казановою. На посаді канцлером він захищав інтереси Габсбургів майже сорок років (1753-1792). Габсбурги з 1438 р. мали спадкові володіння Австрійського дому і виступали в якості імператорів Священної Римської імперії. В XVII ст. у склад їх держави входили землі сучасної Австрії, Бельгії, Чехії, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Словенії, частина Польщі, Італії. Основну загрозу інтересам Габсбургів з XV ст. складала політика Франції, і з XVI – Туреччини. Пруссія теж почала претендувати на спадкові землі Габсбургів та на її статус провідної сили. Важливим фактором впливу на перебіг зовнішньополітичний курс Габсбургів стала Росія. Такий перебіг подій створював загрозу принципу балансу сил Вестфальської системи [9-11]. В середині XVIII ст. розгорнулася конкуренція Франції з Великобританією за колонії і вплив в Новому Світі, Індії, Китаї, Африці. Перші французькі та англійські колонії були захоплені в XVII ст. Англійська Сенегамбія виникла під час Семирічної війни 1763 р. У 1807 р. вона була визнана колонією корони. У 1808 р. під владу Англії перейшла Сьєрра-Леоне. Французькі торгові факторії з'явилися на берегах річки Сенегал в той же час. У Франції виник значний інтерес до Китаю. Росія стала перепоною на сухопутному шляху на Схід. Про це свідчить переписка єзуїтського ордену [12], праці французького дипломати Де ла Невіля [13]. Де ла Невіль в Москві збирає і записує інформацію про місію Н. Спафарія в Китай. Геометрична дипломатія Кауніца стала основою французько-австрійського союзу 1756 р. При цьому успіхи Австрії залежали від «геометричної» дипломатії В. Кауніца. Погляди Габсбургів та В. Кауніца співпадали в практиці формування союзів з Францією та Росією. Росія також була зацікавлена в цьому союзі. Було розуміння того факту, що національні інтереси Росії вимагали підсилення позицій в Східній Європі після виходу до Балтійського і пізніше до Чорного моря. Вирішення цих завдань зачепило інтереси Швеції, Туреччини, Польщі, Франції. Дипломатія Франції створила з них «східний бар'єр» для Австрії, Великобританії, Росії. Альянс було скріплено браком спадкоємця трону з австрійською принцесою. Франції Союз давав можливість мобілізувати ресурси проти Великобританії. Спільним наміром членів альянсу було направлення зусиль Росії на Схід. В. Кауніц був прибічником планів Х. Вольфа та Лейбніца. Цей план було у 1721 р. озвучено у виступі Х. Вольфа. Мова йшла про корисність досвіду конфуціанського Китаю в державному управлінні

ні. Передбачалося створення в Європи та Азії єдиної монади. Х. Вольф та Лейбніц як вчені, чиновники прагнули створити центральноєвропейський політичний союз, розвинути торгові шляхи по лінії Захід – Схід [14]. Лейбніц вважав, що розвиток релігійної терпимості, освіти, торгівлі в Росії зможе сприяти її входженню до Європейської цивілізації в якості східного форпосту проти «Антиєвропи» [15-17]. Лейбніц пропонував Петру I організувати експедицію в Сибір та на Камчатку. Для виконання цих рекомендацій Петро I прагнув впорядкувати російсько-китайську торгівлі і повелів відправляти караван з Москви в Нерчинськ регулярно. У 1719 р. Петро відправив у Пекін капітана гвардії Ізмайлова. Однак російсько-китайські відносини не налагодилися. Проте у 1725 р. було відкрито Берингову протоку. Частково були здійсненні й інші задуми. На початку XVIII ст. Росію зацікавила торгівля з Середньою Азією. У XVIII ст. Середня Азія вже стає плацдарм політичного впливу на Схід. Гео-економічні інтереси Росії сконцентрувалися в Бухарі й Хіві, де перехрещувалися торговельні шляхи держав Сходу. Бухара та Хіва виступили посередниками в торгівлі з Персією, Індією, Китаєм. В свою чергу, місцева еліта шукала в союзі з Росією захисту від Персії та Афганістану. З цією метою у 1700 р. було підписано угоду про входження Хіви до Російської імперії. Таким чином були втілені наміри Петра I про транзитні євразійські маршрути від Балтійського до Каспійського моря. Включення в цю «геометрію» регіону р. Волги забезпечувало просування Росії далі на Схід. З цією ж метою було створено укріплення на р. Іртиш. Таким чином було створено вектор просування на Схід від Середньої Азійських та сибірських рубежів Росії [18-19]. Там, в Приамур'ї та Північній Маньчжурії зустрілися інтереси Росії та Цинської імперії. Так було започатковано російсько-китайські військові та дипломатичні відносини. Династія Цин вважала Маньчжурію тилом на випадок заворушень в самому Китаї. Тому поява російських козаків з метою розширення володінь Росії зацікавила стратегічні інтереси Цинь. Крім того на Сході і в Китаї значний вплив вже мали єзуїти. У 1542 р. один з семи засновників Спільноти Ісуса Франциск Ксав'єрій в якості апостольського нунція прибув в португальську колонію в Індії Гоа. А в 1549 р. досягає Кантону в Китаї. Важливим напрямом діяльності цього католицького ордену в Китаї стала «культурна адаптація». Тобто місіонери вивчали місцеві звичаї, які співпадали з канонам християнства. Результатом їх просвітницької та дипломатичної діяльності став імперський указ 1692 р. про терпимість Китаю до християн. Завданням єзуїтів стає консолідація сил християнства на Сході. В таких умовах єзуїти прагнули закріпитися на безпечних маршрутах до Китаю християнської Росії. Оскільки традиційні тоді морські шляхи Лісабон-Гоа та Лісабон-Макао знаходилися під португальським патронатом. З цією метою керівник місії єзуїтів в Пекіні бельгієць Фердинанд Фербіст призначив своїх колег Перейра та Жербільона для посередництва в переговорах по Нерчинській угоді між Китаєм та Росією [20]. Він не досяг своєї мети оскільки Московський цар не дозволив організувати маршрут

через Сибір [21]. А російська історіографія в аналізі результатів Нерчинської угоди наголошує на примусі з боку Китаю і вимушеності передачі значної території Серединній імперії. Відомий російський синолог Ю.М. Галенович зазначає, що угода засвідчила програв Росії на Далекому Сході. Фактично було заблоковано вихід до Тихого океану [22, с. 56-57]. Тобто засвоєння принципів нової дипломатії та використання можливостей «геометрії» альянсів російською елітою було важким процесом й відбувалося згідно принципів спроб та помилок.

Підписання в Лондоні Уайтхольського (Вестмінстерського) договору про союз між членами протиборчих коаліцій – Великобританією і Пруссією 16(27) січня 1756 року також свідчило про початок «дипломатичної революції» («Renversement des alliances»). Тоді два колишніх європейських військово-політичних союзів були переформовані. І виглядало це як «повалення альянсів». Основною причиною укладення союзу двох держав, які ще три роки тому стяли на межі війни, стала радикальна зміна інтересів. Англія все більше зосереджувалася на боротьбі в колоніях з Францією і втрачала інтерес до європейських справ. Однак в Європі англійська еліта ганноверського походження мала свої інтереси – питання про Ганновер. Будь-яка війна з Францією могла привести до того, що французи, не маючи сильного флоту, але маючи сильну армію, напавши на Ганновер і легко його захопивши, при завершенні війни могли б використовувати його як козир у переговорах з англійцями. Тому головним завданням англійської дипломатії стало забезпечення безпеки Ганноверу силами інших європейських держав. Для цього Англія підписала субсидіарну (оплатну) конвенцію з Росією. Однак переговори переконали Лондон в тому, що Росію для цих цілей використовувати тепер навряд чи вдасться – при дворі не бажали відправляти російських солдатів заради англійських інтересів і відмовлялися від будь-якої участі у війні Англії з Францією за Ганновер. І Лондон, вже вступивши з 1715 р. у війну з французами в Америці, звернувся до Пруссії, протиріччя з якої виявилися легко переборні, а користь від союзу з нею – відчутна. Пруссія, таким чином, була для Лондона додатковим засобом захисту Ганновера від французів, важливість якої зростала з огляду на небажання Росії воювати з Францією. Фрідріху II договір з Великобританією теж видався тоді порятунком від загроз війни. Фрідріху II знав про те, що проти нього формується союз двох імперій – Росії та Австрії, що не змирилися з втратою Сілезії, і підпорядковувала меті її повернення і економічні, і військові реформи.

Проте смерть імператриці Єлизавети Петрівни 25 грудня 1761 року (5 січня 1762 г.) перекреслила не лише плани мирного конгресу по результатам Семилітньої війни в Аугсбурзі, але і все досягнення єлизаветинської дипломатії попередніх років. Російський імператор Петра III продемонстрував логіку політогемності в формі «політичного як естетичного». Він відмовився від плану приєднання Східної Пруссії, розірвав союз з Австрією і Францією, уклав союз з Пруссією і відкликав Кейзерлінга та Чернишова з Аугсбурга. Таким чином, Петро III здійснив в масштабах

Європи власну «дипломатичну революцію», наслідки якої були непередбачувані, враховуючи як плани Петра III почати війну з Данією, так і його намір штовхнути Туреччину до війни з Австрією. Все в долі й особистості Петра III неоднозначно або суперечливо. Саме його походження (він був онуком шведського короля Карла XII і російського імператора Петра I) здається містичною спробою ходу історії примирити і об'єднати двох великих монархів XVIII ст. Петро III збирав китайські речі, тим більше що розкішний і блискучий XVIII століття було епохою, коли все східне, особливо – китайське, було в моді. Китайський палац Петра III в Оранієнбаумі – вільна фантазія європейських художників на східну тему – прекрасний пам'ятник цього часу. У Петра III зберігалися бронзові зображення китайських божеств, серед яких найпопулярнішим є Шоу Сін. Часто Шоу Сін – божество, що дарує чоловіче потомство і довголіття. Шоу-сін (Дзюродзін) – один з семи японських божеств удачі. Проте Петру III, оскільки він не розумів законів ефективності, ходу історії, гармонії «сін»/»ше», не судилося довголіття та проведення в життя своїх задумів. 28 червня (9 липня) 1762 року він був скинутий із престолу Катериною II. Однак і вона не відновила союз з Австрією і Францією, підтвердивши вихід Росії з війни без всяких умов. Семирічна війна Війна була закінчена двома мирними трактатами: Паризьким – на заході (10 лютого 1763 г.) і Губертсбургським – на сході (15 лютого 1763 г.). Конфлікт покінчив із заморськими володіннями Франції, забезпечив повну гегемонію Англії на морях, а на сході поклав початок гегемонії Пруссії в Німеччині. Англіїці захопили до 1759 р. Канаду і в 1761 р. заволоділи Пондишері в Індії. Французький флот був майже повністю знищений. Франція втратила Канаду з усіма відноситься до неї областями, долину річки Огайо і весь лівий берег річки Міссісіпі, за винятком Нового Орлеана. До того ж вона повинна була віддати Іспанії правий берег тієї ж річки і сплатити винагороду за відступлену Англії іспанцями Флориду. Франція змушена була відмовитися і від Індостану, зберігши за собою лише п'ять міст. Австрія назавжди втратила Сілезію.

Саме в цей час відбувалося формування еліти дипломатичного корпусу Європи. Дослідник Ф.-Д. Ліштенау [23] вважає, що концептуальною основою створення «корпусу» виступила ідея європейської цільності. Дипломати склали певне цільне угруповання. Цей корпус складався з еліти, яка знала свої права і активно використовувала свої привілеї. Посли часто діяли на свій розсуд, порушуючи інструкції та накази своїх монархів. Дипломати створювали традиції, які мали варіації відповідно від особливостей країни призначення. Належність дипломатів до особливої еліти була вигідна й монархам: оскільки бесіда дипломата з колегою ворожої держави могла дати інформації більше ніж служба розвідки. Дипломати ділилися інформацією, виконували один за одного делікатні доручення. Тому діяльність багатьох дипломатів носила таємний характер. Переписка дворів складала «подвійну дипломатію». Нестабільними були й «навічно» укладені дипломатичні угоди. Так, з 1500 до н.е. по 1860 р. «навічно» було укладено біля 8000 мирних угод. Проте діяли вони не довше двох років.

В середині XVIII століття відбулося посилення секретної дипломатії, що діяла крім офіційних органів, було явищем досить поширеним. Тобто, сформований при Ришельє підхід до ведення дипломатичних справ не завжди дотримувався в самій Франції і в Європі в цілому. Так, за часів Людовика XIV і особливо Людовика XV французькі королі не тільки часом проводили переговори без відома міністрів закордонних справ, а й вели приховану від власної офіційної дипломатичної служби політику. Така дипломатична діяльність здійснювалася через особливу таємну канцелярію при королі, або «чорний кабінет», який отримав також назву «секрету короля». Тобто «секрет короля» лишався найбільшою таємницею дипломатичною службою, яка за масштабами своєї діяльності перевершувала таємні дипломатичні канцелярії і кабінети інших європейських держав. Зокрема, королівський секрет (*Secret du Roi*) Людовика XV зберігала розвідувальна мережа агентів, що діяла в 1745–1774 рр. Таким чином відбувалася підготовка обрання принца де Конті на польський престол. Одним з найбільш загадкових діячів Королівського секрету був Шевальє д'Еон, який з'являвся в різних європейських столицях то як чоловік, то як жінка. В. Кауниц теж мав таємним вимір своєї дипломатії. Про це свідчить лист Вольтера до Фрідріха прусського від 15 квітня 1758 р. Вольтер зазначає, що всі політичні проекти, таємниці дипломатії тоді були відомі тільки Шуазель, Пітту, пану Сен-Жермену та Кауницю [24]. Англієць Роберт Клайв зміг отримати переваги для Ост-Індійської компанії. Він скористався дипломатією Сен-Жермена, який особисто знав бенгальського набоба Сіродж-ул-Дауда. В своїх працях Вольтер висміював інтриги як «секрету короля», так і дипломатії у формі війни за владу. Особливе незадоволення буржуазії складав той факт, що міжнародні відносини розглядалися як відносини монархів, а не націй. Поміrkована частина французької буржуазії прагнула невідчувати вплив «австрійської системи», зміцнити престиж Франції, а не дворян та правлячої династії. В ході стихійного політичного процесу буржуазної революції у Франції відбувся прорив ідеалів пріоритету прав людини в протистоянні догматизму спостерігається процес формування відомих нині ідеологій: ліберальних, консервативних та комуністичних. Ліберальний світогляд став одночасно теорією, доктриною, політикою, практикою. Наступає етап політогеми «релігійна жертвенність, боротьба за суспільне благо (республіканізм). Можливості протистояння особистості тиску держави цікавили Б. Констана. Утилітаристська рефлексія поступової лібералізації думки і економіки в процесі змагання зі стійкою традицією консерватизму у Великобританії цікавила І. Бентама. В німецькій філософській думці відбувався пошук основ національної єдності, правопорядку. Л. Фон Штейн зміг внести в цей дискурс ліберальний світогляд. Принципові розбіжності лібералів того часу стосувалися проблеми війни і дипломатії. І Бентам вважав, що війни є допустимі при виникненні загроз існування держави. Б. Констан та Л. Фон Штейн відносили армію та війну до звичайного інструменту держави. І. Бентам вважав, що монархічну

дипломатію може обмежити кодифікація права та міжнародних інститутів на основі рівності держав. Л. Фон Штейн цікавила тільки різниця між інтернаціональним та міжнародним правом. Ж. Мельє запропонував ідею патріархального комунізму та революційної боротьби з експлуататорами. Морелі й Г. Маблі підвели під поняття «комунізм» теорію природного права. Під час революції у Франції спостерігалася радикалізація соціалістичних поглядів. Зокрема Ф. Буассель запропонував план комуністичних перетворень з допомогою санкюлотської революційної диктатури. Грахх Бабеф висунув ідею про необхідності комуністичної диктатури на період переходу від капіталізму до комунізму [25].

У 1789 р. революційно налаштований народ взяв штурмом королівську тюрму Бастилію. 6 серпня 1789 р. Установчі збори прийняли «Декларацію прав людини та громадянина». Тим самим буржуазія висунула принцип верховенства націй. Вперше цей принцип було застосовано в дипломатії США в період боротьби 1775-1782 рр. У Фракції було вирішено розірвати старі феодальні договори. 1 березня 1793 р. Конвент прийняв декрет про припинення всіх династичних договорів. Хоча абат Грегуар й запропонував проект недоторканість договорів. Декретом декларувалося, що з усіма країнами з якими Франція знаходиться в стані війни союзні та торгові угоди анулюються. Тим самим було повторено прецедент періоду англійської буржуазної революції XVII ст. Тоді також було анульовано односторонні договори абсолютної монархії. В 1797 р. міністром іноземних справ було призначено Тайлейрана оскільки ще в 1792 р. він консулював фельянів та жирондистів. Тайлеран був прибічником виходу Франції на ринки Сходу та Півночі Африки і сприяв походу Наполеона в Єгипет. Проте після отримання у 1799 р. права ведення дипломатичних переговорів, Бонапарт уже не делегував своїх повноважень. Навіть князь Талейран-Перигор був лише виконавцем його волі. Тайлеран поділяв погляди Наполеона до Тильзетського миру. Він вважав, що подальші кроки імператора призвели крах імперії [26]. Проте справжньою помилкою імператора був декрет про блокаду Англії у 1806 р. В центрі відносин тоді стала боротьба проти буржуазної Франції. Англійський уряд на чолі з Пітом почав активно формувати альянс проти Наполеона і російський цар Олександр I приєднався до нього. Французька революція 1789-1794 рр. підірвала основи дворянсько-династичній та імперської дипломатії. «Геометрія» дипломатії була змінена зі Східного напрямку на Західний. Дипломатів більше не цікавив перебіг російсько-австрійської війни проти Туреччини, взяття Очакова, підтримка протистояння Швеції та Туреччини з боку Англії. Всі об'єдналися проти Наполеона. Після наполеонівських війн склалася класична система пентархії. В Європі було п'ять великих держав, які оберігали систему 40 років: Англія (володарювала на морях); Франція (суттєво ослаблена, проте завдяки дипломатичному мистецтву Тайлейрана лишила за собою статус великої держави); Пруссія (значно підсилена); Австрія (відносно ослаблена); Росія (отримала найбільші вигоди). Головну мету організаторів конгресу (російського

імператора Олександра I, канцлера австрійської імперії Меттерніха, міністрів іноземних справ Англії Кестльрі, Пруссії Гарденберга й Франції Тайлейрана) склало завдання ліквідації перетворень часів французької революції й наполеонівських війн. Було проголошено новий порядок ратифікації договорів й визнання принципу альтернативу. Процедура ратифікації договорів поповнила необхідність консультацій чи схвалення парламентом. Одним з авторів «геометрії дипломатії» Віденського конгресу був австрійський міністр Клеменс Венцель Лотар фон Меттерні-Вінебург-Бейльштейн (Klemens Wenzel Lothar von Metternich-Winneburg-Beilstein). Концептуально його «геометрія» альянсів мала забезпечити інтереси Габсбургів балансом сил Франції, Англії, Росії. Концепція отримавши підтримку Тайлера, Кестльрі отримала форму таємної угоди 3 січня 1815 р. Однак один з екземплярів таємного договору потрапив до Наполеона, коли він повернувся 20 березня 1815 р. в Париж в паперах Людовика XVII. Наполеон передав документ імператору Олександру. Проте Олександр I продемонстрував логіку «політичного як естетичного» і передавши цей документ Меттерніху, заспокоїв Меттерніха фразою про наявність спільного ворога – Наполеона. Таким чином після поразки Наполеона при Ватерлоо відбулася друга реставрація Бурбонів у Франції й закріплено перемогу консервативних поглядів. Варто згадати той факт, що Меттерніх був послідовником ідеолога консерватизму Едмунда Берка (Edmund Burke) (1729-1797), з яким спілкувався в Англії. Е. Берк був прихильником компромісів з Георгом III для забезпечення реформ. Взяття Бастилії Е. Берк у виступі в англійському парламенті та у праці «Роздуми про Французьку революцію» [27] осуджував. Монархи того часу, включаючи Катерину II, Георга III були вдячні Берку. Георг III заявив, що книгу Берка має прочитати кожний джентльмен. Проте, хоча Е. Берк і передбачив етапи революції у Франції: загибель короля й королеви, терор, появу на історичній сцені генерала – диктатора (це відбулося 18 брюмера 1799 р.). Однак йому бракувало розуміння суті революції. Може тому, що аналогічна революція та диктатор з'явилися спочатку в Англії і Е. Берк був змушений порівняти революції у Великобританії та Франції: першу він назвав консервативною революцією; французьку революцію вважав антигуманною. Е. Берк вважав, що будь-які теорії необхідно звирятати з правдою життя. Інший консерватор того часу – дипломат, вчений, масон Граф Жозеф Марі де Местр (Joseph de Maistre) (1753-1821) теж належав до правлячій еліти. Проте в своїй праці «Розмірковування про Францію» (1797) [29] він все ж звертає увагу на об'єктивні причини революції закономірним ходом історії, що він відносить до божого промислу. Пізніше Н.А. Бердяєв аналізуючи консервативні погляди зазначив, що належність теоретиків того часу до еліти змусила їх в дискурсі про правду життя уникати тем про розпад правлячого класу й всесилля масонів [28]. Меттерніх як і Е. Берк сприймав причини ідеологічної боротьби як протиріччя між інтересами еліти. Певні підстави для таких висновків у Меттерніха з'явилися під час перебування в Лондоні

та Парижі. Зокрема Меттерніх за часів Наполеона був послом Австрії і особисто спостерігав як вторгнення французів у 1808 р. в Іспанію завершилось заміною Бурбонів династією Бонапартів. Справді, зять Наполеона Іоакім Мюрат став герцогом Берга, брати імператора також зайняли трони: Жозеф – в Неаполі, Луї – в Голландії, Жером – в Вестфалії. Потім Жозеф перемістився на трон в Іспанію, а Мюрат – до Неаполя [30]. Е. Берк ставив знак рівності між демонічним бажанням влади та революційною нестримністю. Справді, і перше і друге було поєднано у тій версії подій, коли у 1760-1762 рр. Сен-Жермен знаходячись в Росії, разом з братами Орловими зіграв помітну роль в перевороті 28 червня 1762 р. Саме тоді Катерина II замінила Петра III. Пізніше, в дні Паризької Комуни у будинку міської поліцейської префектури згоріли матеріали, які на протязі 20 років збирали на Сен-Жермена [31]. За часів Катерини II відбулося підсилення кріпацтва, вирівнювання в правах козацької старшини з російським дворянством. Коли, згідно Кючук-Кайнарджийського договору (1774), Росія отримала вихід в Чорне море та Крим, Катерина вирішила ліквідувати особливі права та систему управління Запорізьких козаків. Ордену єзуїтів було дозволено перенести штаб-квартиру в Росію і відкрити нову резиденцію в Могильові. Катерина II шукала підтримки в розділі Польщі й інтересів особистої дипломатії.

Висновки. Спроби конфуціанського Китаю ізолюватися від впливу західних ідей та товарів вилилися в обмеженні торгівлі. До 1830-го р. для іноземців було відкрито доступ тільки в Гуанчжоу (Кантон). Дозволено було торгувати одним товаром – сріблом [34, с. 53]. Британські та американські торговельні представники мали намір змінити такий «торгівельний дисбаланс». Това-

ром який міг це спричинити став опіум. Сучасні західні вчені виправдовуючи негуманну торгівлю того часу, зазначають, що опіум був саме тим товаром, який самі китайці не виробляли, проте бажали мати. Тому тільки за сезон 1722-1723 рр. Британська Ост-Індійська компанія доставила з Індії в Кантон чотири вантажні судна з опіум [35, с. 3-4]. Хоча в Китайській імперії на законодавчому рівні наркотичні засоби були заборонені, такі компанії як Дент, Джардин, Метісон закупили дешевий опіум вироблений в провінціях Індії Бегаля й Мальва під егідою Британської Ост-Індійської компанії і ввозили в Китай.

Дипломатія стала справді «геометричною» при розподілі володінь в Африці. На Берлінській конференції 1884-85 рр. кордони своїх володінь в Африці дипломати проводили лінійкою. Дипломати Австро-Угорщини, Бельгії, Великобританії, Німеччини, Данії, Іспанії, Італії, Нідерландів, Португалії, Росії, США, Туреччини, Франції, Швеції прийняли «Генеральний акт», ст. 34, 35 якого проголошували законність колоніальних захоплень [36]. Несправедливий колоніальний розділ Африки виступив однією з причин Першої світової війни.

Політична думка творців західноєвропейської та далекосхідної дипломатії розвивалася в рамках різних концептуальних традицій, і лише в XVII еліта в Європі зацікавилася стратегією Китаю, в кінці XX ст. ці дві лінії розвитку в контексті процесів глобалізації перетнулися. Носії стародавньої далекосхідної традиції, яка веде свій початок від творця «Дао-де цзин» і геніального стратега Сунь-цзи (обидва життєдіяли в VI-V ст. до н.е.) Відтоді й бере свій початок діалог китайської моделі політико-стратегічної дипломатії з носіями європейської дипломатичних традицій еліти.

Список літератури:

1. Jullien F., *Traité de l'efficacité*, Paris, Grasset, 1996. – 240 p.
2. Исаев И. А. *Politica Hermetica. Скрытые аспекты власти* / И. А. Исаев. – М.: Юрист, 2003. – 576 с.
3. Крил Х. Г. Становление государственной власти в Китае. Империя Западного Чжоу / Х. Г. Крил / Пер. с англ. Котенко Р. В. – СПб.: Издательская группа «Евразия», 2001. – 480 с.
4. Мартин Джей. Добродетели лицемерия. О лжи в политике. – М.: Канон+РООИ «Реабилитация» Б 2015. – 352 с.
5. Bain R. N. *The daughter of Peter the Great*. New York – Westminster. 1900. – 181 p.
6. Ивонин Ю. Е. Кауниц и «вторая дипломатическая революция» / Российско-австрийский альманах: исторические и культурные параллели. Вып. III. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2007. – С. 78-87.
7. Павленко О. В. Мария Терезия (1740-1780) / Российско-австрийский альманах: исторические и культурные параллели. Вып. III. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 2007. – С. 163-183.
8. Schilling L. Kaunitz und das Renversement des alliances. *Studien zur außenpolitischen Konzeption Wenzel Antons von Kaunitz* / Schilling L. – Berlin: Duncker & Humblot. 1994. – S. 192.
9. Анисимов М. Ю. Российская дипломатия в Европе в середине 18 века (от Ахенского мира до начала Семилетней войны) / М. Ю. Анисимов. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2012. – 340 с.
10. Szabo F. Wenzel Anton Kaunitz-Rietberg. – *Staatskanzler Wenzel Anton von Kaunitz-Rietberg 1711-1794. Neue Perspektiven zu Politik und Kultur der europäischen Aufklärung*. Hrsg. von G. Klingenstein und F. Szabo. Graz-Esztergom – Paris – New York, 1996. – S. 18-19.
11. Дікарев О. І. «Геометрія» дипломатії та революція нового часу // Наукові праці МАУП. – 2013. – Випуск 2(13). – С. 32-41.
12. Письма и донесения иезуитов о России конца XVII и начала XVIII века. Печатано по распоряжению императорской археографической комиссии, Сенатская типография, 1904. – 220 с.
13. Невилль де ла Невилля о Московии. 1689 г. / Пер. с франц. и предисл. А. И. Браудо // Русская старина, 1891. – Т. 71. – № 9. – С. 419-450.
14. Wilkinson R. (2008). Reflections on China in the work of Leibniz, Wolff and Kant. *Skepsis: A Journal for Philosophy and Interdisciplinary Research*, 19(1-2). – P. 112-135.
15. Тропп Э. А. Лейбниц на границе современного и несовременного // Философский век. Альманах. «Г. В. Лейбниц и Россия». Материалы Международной конференции. Санкт-Петербург, 26-27 июня 1996 г. / Отв. редакторы Т. В. Артемьева, М. И. Микешин. – СПб: СПб НЦ, 1996. – С. 145-160.

16. Perkins, Franklin, Leibniz and China: a Commerce of Light, Cambridge, 2004. – 242 p.
17. Яворский Д. Р. Значение одного умолчания у Готфрида Лейбница (к интерпретации «Рассуждения о метафизике») / Д. Р. Яворский. – Вестник Самарской гуманитарной академии. Выпуск «Философия. Филология». – 2010. – № 2(8). – С. 147-159.
18. Ниязатов Наримбай. Поиск конвенции. Российско-хивинские геополитические отношения в 16 – начале 20 в. – СПб.: Петербургское Востоковедение. 2010. – 496 с.
19. Жигарев С. Русская политика в восточном вопросе. (Ее история в XVI–XIX веках, критическая оценка и будущие задачи): Историко-юридические очерки. Т. 2. – М.: Унив. тип., 1896. – 544 с.
20. Milhazes José. A Saga dos Portugueses na Rússia / José Milhazes. – Lisboa: Imprensa Nacional-Casa da Moeda, 2011. – 384 p.
21. Зайцев Р. В. Миссия иезуитов в Китае (XVII–XVIII вв.) в контексте взаимодействия цивилизаций / Р. В. Зайцев // Путь Востока. Межкультурная коммуникация. Материалы VI Молодежной научной конференции по проблемам философии, религии, культуры Востока. Серия «Symposium». Выпуск 30. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2003. – С. 106-109.
22. Галенович Ю. М. История взаимоотношений России и Китая. Книга I: Две нации – две трансформации (XVII – начало XX в.) и Книга II: Два государства – три партии (1917-1949 гг.). – М.: «СПСЛ»; «Русская панорама», 2011. – (Серия «Размышления историка»). – С. 56-57.
23. Лиштенан Ф. Д. Россия входит в Европу: Императрица Елизавета Петровна и война за австрийское наследство, 1740-1750. – М.: ОГИ, 2000. – 408 с.
24. Schilling H. Formung und Gestalt des internationalen Systems in der werdenden Neuzeit – Phasen und bewegende Kräfte / P. Krüger (ed.), Kontinuität und Wandel in der Staatenordnung der Neuzeit. – Marburg, 1991. – S. 19-46.
25. Талалаев А. Н. Право международных договоров. Том 1: Общие вопросы / Отв. редактор Л. Н. Шестаков. – М.: Зерцало, 2011. – 280 с. – (Серия «Русское юридическое наследие»).
26. Борисов Ю. В. Шарль-Морис Талейран. – М.: Международные отношения, 1986. – 320 с.
27. Едмунд Берк. Размышления о революции во Франции и заседаниях некоторых обществ в Лондоне, относящихся к этому событию. – М.: Рудомино, 1993. – 144 с.
28. Бердяев Н. А. Жозеф де Местр и масонство // Путь. – № 4. Июнь-июль 1926. – С. 183-187.
29. Местр Ж. де. Рассуждения о Франции. – М.: РОССПЭН, 1997. – 216 с. (Серия: История политической мысли).
30. Крейе Энно Эдвард. Политика Меттерниха. Германия и противоборство с Наполеоном 1799-1814 гг. / Пер. с англ. Л. А. Игоревского. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2002. – 383 с.
31. Купер-Оукли Изабель. Граф Сен-Жермен. Тайны королей: [Пер. с англ.] / Изабель Купер-Оукли. – [Послесл. С. Силиванова, С. Ключникова, с. 201-221]. – М.: Беловодье, 1995. – 222 с.
32. Маркс К. Разоблачение дипломатической истории XVIII века // Вопросы истории. – М., 1989, № 1, с. 3 – 23; № 2, с. 3 – 16; № 3, с. 3 – 17; № 4, с. 3 – 19.
33. Предисловие от Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС // Скепсис. Электронное джерело. – Материал находится на сайте: http://scepsis.net/library/id_879.html
34. Peter Ward Fay. The Opium War: 1840-1842. Barbarians in the Celestial Empire in the Early Part of the Nineteenth Century and the War by Chioch They Forced Her Gates Ajar (Chapel Hill, North Carolina: University of North Carolina Press, 1975. – 53 p.
35. Hsin-pao Chang. Commissioner Lin and the Opium War. – Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1964. – 319 p.
36. Зусманович А. З. Империалистический раздел бассейна Конго (1876-1894). – М.: Изд-во Восточной лит-ры, 1962. – 355 с.

Костыря И.А., Дикарев А.И.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ ЭЛИТА И ТЕОРИЯ ИЗБРАННОСТИ: ИСТОКИ ПОЛИТОГЕМНОСТИ И СТРАТАГЕМНОСТИ «ГЕОМЕТРИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ» АЛЬЯНСОВ

Аннотация

Формирование дипломатического корпуса на основе идеи европейской цельности завершилось попыткой мировой политики посредством новой «геометрии» альянсов в 1755-56 гг. Возникла возможность трансформации монархии в республику в ходе политических процессов, в том числе революционных. Идеологическим измерением изменений стала либеральная, консервативная и коммунистическая мысль. Элита восприняла консервативные взгляды, что сохранило баланс сил пентархии и неравенство государств. Дальнейшие колониальные войны породили новые социальные потрясения.

Ключевым слова: «геометрия» дипломатии, международные отношения, международные договоры.

Kostyria I.A., Dikarev O.I.

Kyiv National University of Culture and Arts

DIPLMATIC ELITE AND THEORY OF THE ELECTED: OF POLITOGEMNISM AND STRATAGEM ORIGINS OF THE «GEOMETRIC REVOLUTION» ALLIANCES

Summary

Formation of the diplomatic corps based on the idea of European identity ended in attempt of world politics through a new «geometry» of alliances in the years 1755-56. The political process, Revolution formed a possibility to transform the monarchy in republics. The ideological dimension of change was liberal, conservative and communist thoughts. Elite selected conservative views. That helped to save the balance of power and inequality pentarchy States. But further colonial wars created new social upheavals.

Keywords: «geometry» diplomatic, international relations, international treaties.

УДК 811.11:316.7

МІСЦЕ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Саприкін О.А.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розкрито поняття «мовна свідомість», «мовна особистість», «міжкультурна комунікація». Автор здійснив спробу проаналізувати проблему мовної свідомості в міжкультурній комунікації.

Ключові слова: мова, мовлення, мовна свідомість, мовна особистість, міжкультурна комунікація.

Постановка проблеми. Дослідження різних культурних спільнот через порівняння образів їх мовної свідомості є особливо актуальним у наш час, коли міжетнічні контакти, що розширюються виявляють відмінності у співставлених фрагментах образу світу народу, які стоять за кожним «культурним» словом. Як відомо, ці відмінності можуть приводити до серйозних комунікативних збоїв, виступати в якості перешкод і бар'єрів. Існування в образі світу етнічних базових цінностей, які допомагають зберегти моральний потенціал культурної спільноти, що є основою для її збагачення наводять на думку, що в мові кожного народу існує група слів, які розкривають основні уявлення про побудову навколишнього світу – етнічні інваріанти. А звернення лінгвістів до поняття «мовної свідомості» свідчить про виняткову роль мови в житті окремої людини і суспільства в цілому, приверненні уваги до світоглядних основ мовної творчості.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми мовної свідомості у міжкультурній комунікації.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. В добу глобалізації питання дослідження мовної свідомості й міжкультурної комунікації є предметом зацікавлення багатьох науковців. Такі видатні вчені як Т. Г. Грушевицька, В. Д. Попков, А. П. Садохін, Г. Г. Почепцов, Б. В. Слющинський, Н. А. Шульга, Р. А. Andersen, J. C. Condon, E. T. Hall та ін. доклали чимало зусиль в дослідження даної проблеми, яка стає дедалі відкритішою для широкого загалу, адже вона не є абстрактною і стосується безпосередньо повсякденної людської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення проблеми взаємодії мовної свідомості у

міжкультурній комунікації є важливим чинником у навчанні іноземної мови. Взаємопов'язане вивчення кількох мов, переключення мовних кодів сприяє формуванню здатності до аналізу й синтезу, мовної і мовленнєвої компетенції, а також піднесенню загального культурного рівня, розширення когнітивної картини світу особистості.

Свідомість – це ідеальне явище. Не будучи матеріальним, разом з тим виступає як об'єктивне. Основними його психологічними характеристиками є: 1) відчуття себе суб'єктом, що пізнає, 2) уявне представлення і уява дійсності; 3) здатність до комунікації. Вона має суспільний характер і нерозривно пов'язана з мовою. Зв'язок мови і свідомості не означає їх тотожність. Проте, їх слід вивчати у взаємозв'язку з когнітивно-комунікативною системою людини: мова – свідомість (когнітивна підсистема); мова – мислення (комунікативна система).

Поняття «мовна свідомість» трактується в наукових джерелах як оформлення національної суспільної свідомості за допомогою мови. Мовна свідомість являється компонентом національної суспільної свідомості й реалізується у процесі мовно-мислительної діяльності індивідів під час сприйняття та відображення дійсності на основі лінгвокреативного мислення і його механізмів. Функціональною основою іншомовної мовленнєвої діяльності виступає особистісна свідомість, яка здійснюється за умови інтелектуально-мисленнєвої активності. В свою чергу, «мовна особистість» трактується вченими як носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, знає поняття і відповідні правила, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи

зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку та забезпечує розширення функцій мови.

Звернення лінгвістів до поняття «мовної особистості» свідчить про виняткову роль мови в житті окремої людини і суспільства в цілому, приверненні уваги до світоглядних основ мовної творчості. Сучасні уявлення про мову базуються на чотирьох фундаментальних її властивостях – історичному характерові розвитку, психічній природі, системно-структурних основах її будови, соціально зумовленому характерові виникнення і вживання.

При розгляді мовної особистості як об'єкта лінгвістичного вивчення враховується взаємодія усіх цих властивостей, тому що особистість – зосередження і результат соціальних законів; вона продукт історичного розвитку етносу; її мотиваційні нахили, що виникають із взаємодії біологічних спонукань та соціальних, фізичних умов належать до психічної сфери; особистість створює мову і водночас послуговується знаковими, тобто системно-структурними за своєю природою, утвореннями.

Мова – найбільша за обсягом структура будь-якої культурної цивілізації. Тобто саме мова, світ та культура і формує свого носія. Вона одночасно виступає її дзеркалом і засобом реалізації, виконуючи пасивну функцію відображення та активну – творення. Ці функції реалізуються саме в процесі комунікації, головним засобом якої є саме мова.

Мова тісно пов'язана з культурою. Підвищений інтерес до вивчення та дослідження культури та міжкультурної комунікації стає очевидним. Дослідники вважають, що такий бум спричинений цілою низкою як позитивних, так і негативних факторів. З одного боку, соціальні, політичні, економічні та інші негаразди в загальносвітовому масштабі призвели до небувалої міграції народів, до їх переселення, змішування, численних сутичок та, як наслідок, до зіткнення культур. А з другого – науково-технічний прогрес та бурхливий розвиток в усіх сферах життя останнього часу відкриває все нові можливості, види, форми і засоби спілкування, головною запорукою ефективності яких є взаєморозуміння, діалог культур, толерантність по відношенню до інших народів та цивілізацій. Цілий комплекс тривожних та обнадійливих факторів призвів до активізації уваги в контексті міжкультурної комунікації.

У кожній культурі можна побачити як універсальні, так і специфічні елементи. Універсальні елементи виступають загальнозначущими для представників різних культур, їх зміст зумовлений спільними для всієї людської спільноти духовними цінностями, що сформувалися протягом тривалого процесу розвитку. Кожна культура має свою специфіку, неповторність, пізнавати яку означає пізнавати скарбницю духу конкретного народу, розуміти його психологію та філософію. Саме тому свідомість людини завжди етнічно маркована – будь-яку картинку, фрагмент уявлення про світ неможливо просто скалькувати і перекласти на іншу мову. Різні мови, безумовно, по-різному розглядають один і той самий світ, позначають одні й ті самі реалії. Не мова, а народ створює свою культуру, а культура так або інакше знаходить своє відображення в мові. Для культури сьогодні важливо побачити

себе очима іншої культури, оскільки лише в діалозі кожна культура знову отримує свою ідентичність. Підсумовуючи викладені підходи до розуміння культури, можна говорити про неї як про фактор соціального, духовного та історичного розвитку й самореалізації конкретного етносу.

До поняття культури комунікації входить в якості обов'язкового компонента культура мислення. Розуміння тексту висловлювання є багатетапним її процесом, який передбачає аналітико-синтетичну роботу на основі декодування його семантичних одиниць, які відображають зміст предметів, явищ, дій. Культура мислення відзначається високим рівнем її сформованості основних характеристик: самостійності, продуктивності, гнучкості, критичності, логічності, що в свою чергу накладає відбиток на ефективність мовленнєвої взаємодії. Смислова цілісність мовленнєвого повідомлення проявляється у єдності його теми, яка отримує в тексті свій послідовний розвиток.

Внаслідок проведення семантичного отождолення плану змісту рідної мови з іноземною виникає лінгвістична інтерференція. При цьому в системі понять враховується те, що є загальними для двох мов і вже сформовано в процесі вивчення рідної й іноземної мови. Лінгвістична інтерференція має місце, коли мовець підмінює лексему, подібну за звучанням словами рідної мови, помилково добирає слова з лексико-семантичних груп, зміщує диференційні ознаки окремих лексем, яке призводить до їх деформації.

Як показали наші спостереження, інтерференція частіше проявляється при подібності явищ рідної та іноземної мов, ніж при їх повній відмінності, до того ж далеко не всі помилки можуть отримати пояснення через інтерференцію навичок, оскільки рідна мова втручається в оволодіння іноземною мовою з різних причин, до яких відносяться: а) замість інтерференції навичок може мати місце уникання використання таких правил іноземної мови, аналогів яким немає у рідній мові; б) деякі обмеження на вживання мовних явищ, що розрізняються в порівняльних мовах, проявляються тільки при визначених умовах; в) мовець може звертатися до рідної мови за ресурсами, які він переймає в умовах комунікативних труднощів із-за недостатнього запасу ресурсів іноземної мови. Звідси слідує, що передбачувані труднощі в міжмовній комунікації реалізуються не лише через помилки внаслідок інтерференції навичок, а й через уникання вживання деякого явища. При цьому «структурна відстань» між фактами двох мов визначається з урахуванням сприймання носіями однієї мови іншої, оскільки мовні системи можуть не повністю збігатися з тим, як сприймаються індивідами факти подібності та розрізнення між мовами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Свідомість виступає функціональною основою іншомовної мовленнєвої діяльності, яка здійснюється за умови інтелектуально-мисленнєвої активності. У комунікативно-пізнавальній діяльності зміст, внутрішні зв'язки і відношення складної системи особистісної свідомості відтворюються у виді уявлень, засобом відтворення є знаки. Змістовні елементи свідомості існують у формі мовних елементів і конструкцій. Співвіднесення двох мов і культур (іноді навіть трьох

і більше) допомагає окреслити їх топологічні, національно-специфічні риси, що допомагають глибшому усвідомленню як чужої, так і рідної культури і мови. Ця співвіднесеність дає змогу

проникнути в мовну «картину світу» двох народів, зрозуміти їхню психологію, характер, звичаї, обряди, історію, яка знаходить своє образне втілення в мовному просторі.

Список літератури:

1. Бодалев А. А. Личность и общение. – М, 1983. – 272 с.
2. Засєкіна Л. В. Мовна особистість у сучасному соціальному просторі // Соціальна психологія. – № 5(25). – 2007. – С. 82 – 90.
3. Тарасов Е. Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания // Этнокультурная специфика языкового сознания. – М.: Наука, 1990. – С. 7-22.
4. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Наука, 2000. – С. 5-55.

Сапрыкин А.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

МЕСТО ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация

В статье раскрыто понятие «языковое сознание», «языковая личность», «межкультурная коммуникация». Автор предпринял попытку проанализировать проблему языкового сознания в межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: язык, речь, языковое сознание, языковая личность, межкультурная коммуникация.

Saprykin O.A.

Kyiv National University of Culture and Arts

LANGUAGE CONSCIOUSNESS IN THE CONTEXT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Summary

Such notions as linguistic consciousness, linguistic individuality, and intercultural communication are revealed in this article. The author made an attempt to analyze the problem of linguistic consciousness in the intercultural communication.

Keywords: language, speech, linguistic consciousness, linguistic individuality, intercultural communication.

УДК 316.94

ОСНОВНИ НАПРЯМКИ ВИВЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ В СОЦІОЛОГІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Шевель І.П.

Київський національний університет культури і мистецтв

У даній статті розкрито становлення соціології міжнародних відносин, яка тісно пов'язана з появою теорії міжнародних відносин. Перші згадки про соціологію міжнародних відносин виникли в рамках дискусії, яка розгорнулася на початку ХХ ст., присвяченій розгляду того, що розуміти під теорією міжнародних відносин. Дискусія була продиктована прагненням визначити, чи має вона специфічний предмет дослідження, що або хто є її об'єктом, яке співвідношення теоретичних і практичних проявів міжнародних відносин.

Ключові слова: соціологія міжнародних відносин, сфера суспільних взаємодій, нові тенденції світової політики, міжнародний порядок, «управління без уряду», світове суспільство, глобальні транснаціональні зв'язки.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою у вивченні соціології міжнародних відносин, важливо підкреслити вивчення поведін-

ки специфічних соціальних спільнот – держав, міжурядових та неурядових організацій, інших учасників міжнародних відносин і їх систем, їх

взаємозв'язку і взаємодії, особливості яких є вихід за межі їх територіальних утворень [1, с. 90].

До перебудови система міжнародних відносин будувалася на групуванні держав насамперед на основі соціально-класового критерію, відповідно до цього міжнародні відносини носили класовий характер. Соціологія міжнародних відносин є соціологією дії, те й інше залежить від інформації.

В даній статті концентрується уявлення про взаємодіючих на світовій арені соціальних спільнот як про складові частини, елементах єдиного соціуму, – міжнародного суспільства. При збереженні своїх відмінних особливостей (відсутність центральної влади, плюралізм суверенітетів, територіальна роздільність і т.д.), конфліктів і воєн міжнародні відносини наших днів вже ніяк не можуть бути представлені у вигляді природного стану, коли сильний робить все те, що він хоче, а слабкий – лише те, що може [1, с. 90].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми міжнародного порядку належить до однієї з центральних місць у соціології міжнародних відносин. Ідея створення соціології міжнародних відносин висловлювалася в першій половині ХХ в. французьким соціологом Р. Ароном (1905–1983). Цей напрямок виник на стику соціології та міжнародно-політичної науки. Формально його інституціалізація сталася більше 30 років тому – в 1966 р. на VI Всесвітньому соціологічному конгресі в Гвіані, де було заслухано спеціальну доповідь, що обґрунтовує становлення нової наукової галузі. У 1970 р. на VII Конгресі було прийнято рішення про створення в рамках Міжнародної соціологічної асоціації Дослідницького комітету з соціології міжнародних відносин. Своїм корінням даний напрямок йде до 1940-их рр.: Саме в цей період з'являються роботи прихильників школи «міжнародного суспільства» (насамперед, М. Уайта) в Англії. У США перші роботи соціологічного напрямку побачили світ на рубежі 1940–1950-х рр. У Франції даний напрямок заявило про себе в кінці 1950-х – початку 1960-х рр. (Зокрема, роботами Ж. Вернана, Р. Арона, Г. Бутуль, Р. Боска та ін.), хоча перші спроби соціологічного аналізу міжнародних відносин були зроблені ще в 1930 – 1940-і рр. (Наприклад, в роботах Ж. Сіотіса). Проте вітчизняна соціологія міжнародних відносин накопичила певний досвід: в останні десятиліття в цьому напрямку працювали такі відомі вчені, як Ф.М. Бурлацький, А.А. Галкін, Д.В. Єрмоленко, Б.Ф. Поршнев, М.А. Хрустальов та ін. [2, с. 32].

Мета статті. Головною метою цієї статті показати, як в сьогоденні все більш зростаючий авторитет та інтенсивний розвиток у науковому співтоваристві отримує дослідницький напрямок та активно розвивається соціологія міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. В даній час предметом дискусії є три моделі міжнародного порядку: однополярний (амерікоцентризм), багатополарний («європейський концерн») і багаторівнева залежність держав один від одного [5, с. 45]. Дві останні конструкції залежать від діяльності міжнародних організацій. Міжнародні організації працюють і з розвиненими державами, і з розвиваються, сприяють розвитку їх контактів. Вони діють на всіх поверхах системи міжнародних відносин і мають здатність створювати

мережі, встановлюючи єдині процедури і норми міжнародного життя

Соціологія міжнародних відносин проводить моніторинг міжнародного взаємовпливу в соціальному просторі, в якому різновекторно діють численні актори, і, відзначаючи стійкість такої діяльності, робить її очевидною. Залучаючи відповідні теорії, підбираючи різні дослідницькі техніки для конструювання об'єкта, дослідник інтерпретує і інтегрує імпліцитні дані в проблематику соціального.

У той же час було б неправомірно говорити про соціологію міжнародних відносин як про сформовану автономну дисципліну. Швидше, вона являє собою сукупність найбільш поширених насамперед саме в соціологічній науці підходів, проблематик і методів, які заявляють про свою альтернативність традиційним парадигмам і теорій міжнародно-політичної науки або ж претендують на додатковість по відношенню до них. На відміну від неореалістів і неолибералів, представники соціологічного напрямку в дослідженні міжнародних відносин підкреслюють значущість у світовій політиці не стільки національних інтересів, скільки цінностей, норм, ідентичностей, культурних особливостей, традицій та ідей. В результаті всі основні питання міжнародних відносин (характер міжнародного середовища, перспективи її зміни, основні процеси, їх учасники, що виникають між ними проблеми, шляхи їх вирішення), як і найбільш поширені теорії (національного інтересу, безпеки, балансу сил, співробітництва, демократичного світу), отримують трактування, альтернативні тим, які панували в міжнародно-політичній науці протягом багатьох десятиліть [3, с. 15–22].

На перших порах соціологія міжнародних відносин (початок 1960-х рр.) розглядала міжнародні відносини як особливу сферу суспільних взаємодій, прагнула доповнити їх дослідження, здійснювані в рамках традиційних дисциплін – історії, права, економіки та ін. Так, в дослідженнях французької школи даного періоду соціологія міжнародних відносин спочатку трактувалася як свого роду теорія середнього рівня, покликана узагальнити в рамках різних дисциплін вивчення міжнародних взаємодій шляхом виявлення притаманних їм загальних детермінант і закономірностей. Робиться і спроба формулювання основної проблематики нового напрямку, центральними в якій називаються проблеми війни і міждержавних конфліктів і лише в другу чергу – проблеми світу [4, с. 50]. Поряд з уже названими, для даного періоду характерні ще три особливості.

По-перше, мова йде головним чином про історичну соціологію міжнародних відносин з властивим їй зверненням до історичних аналогій, але і з одночасним прагненням до подолання розриву між мікро-і макропарадигмами.

По-друге, спостерігається досить чітке розмежування двох основних гілок соціологічного напрямку – з веберівських традицій (у Франції це роботи Р. Арона і його послідовників), і детерміністській, що спирається на творчу спадщину Дюркгейма (школа големології Г. Бутуль і його прихильників).

По-третє, соціологія міжнародних відносин даного періоду перебуває під очевидним впливом реалій холодної війни [6, с. 68–78].

Це прагнення цілком очевидно проявляється вже в працях Р. Арона, де Р. Арон приділяв велику увагу розробці проблем міжнародно-політичної теорії і соціології міжнародних відносин. Р. Арон був одним із засновників нової наукової дисципліни – соціології міжнародних відносин і ще більш очевидно для робіт Г. Бутуль, так і в ідеологічній спрямованості досліджень. Зазначені особливості початкового періоду розвитку соціології міжнародних відносин характерні і для британської школи, що розглядає міжнародні відносини як суспільство суверенних держав з єдиними інтересами і цінностями і з спільними правами і обов'язками [7, с. 85].

Підкреслюючи значення інститутів для стабільності міжнародних відносин (через економічне, соціальне, технічне та функціональна взаємодія держав), прихильники британської школи розглядають міжнародне право насамперед як основний інструмент для підтримки сформованого у світі балансу влади.

Закінчення холодної війни сприяло посиленню інтересу до соціології міжнародних відносин і одночасно трансформації її проблематики.

Основні підходи соціологічного напрямку в міжнародно-політичній науці все більш помітно визначаються розумінням сучасного світу як єдиного простору, структурованого різноманітними і все більш взаємозалежними мережами соціальних взаємодій, як процес поступового формування глобального громадянського суспільства. Прихильники соціологічного підходу наполягають на необхідності аналізу міжнародних відносин в контексті глобальних транснаціональних зв'язків і взаємодій.

У цьому зв'язку особливу увагу дослідників привертає концепція міжнародного товариства, що розробляється представниками британської школи ще з 1960-х рр. Дана концепція внутрішньо пов'язана з ідеями порядку та легітимності в світовій політиці. М. Уайт і Х. Булл визначали міжнародний порядок як регулювання міждержавних взаємодій, створює і підтримує певні цінності і норми. Він містить три основних компоненти, що представляють собою первинні цілі членів міжнародного суспільства: прагнення всіх держав до безпеки; їх зацікавленість у виконанні досягнутих угод; турбота про збереження свого суверенітету [8, с. 56-77].

В цілому прихильники британської школи в соціології міжнародних відносин виходять із трьох припущень: 1) міжнародне суспільство – це факт міжнародних відносин; 2) з цього факту випливають зобов'язання з боку членів міжнародного суспільства по відношенню один до одного; 3) міжнародне суспільство перебуває в процесі переходу від суспільства держав до суспільства людей (тобто до світового суспільства) та від міжнародного порядку до світового. Останнє означає, що в міру такого переходу формується міжнародне суспільну свідомість, поширене по всьому світу почуття спільноти.

Важлива тенденція зазначеного процесу, вважають представники соціологічного напрямку в дослідженні міжнародних відносин, – становлення неформального інституту «глобального (самоврядування)», необхідність якого диктується тотальною взаємозалежністю і загостренням сутнісних проблем людського буття [11, с. 94].

Переваги такого «управління без уряду» в тому, що воно формується «знизу», а тому здатне залишатися гнучким, реагуючи на мінливі умови і потреби суб'єктів. При «управлінні без уряду» знаходиться місце всім взаємодіючим акторам – сильним і слабким, згуртованим і різномірним, об'єднаним і самотнім. Воно сприяє поступового усвідомлення всіма суб'єктами міжнародних відносин загального.

Американський дослідник Джеймс Розснау використовує термін «пост міжнародних відносин» [13, с. 42]. Інститут «глобального управління» передбачає не тільки посилення і реформування існуючих (наприклад, ООН), а й створення нових формальних інститутів і процедур, покликаних сприяти розвитку міждержавного співробітництва. Разом з тим воно не позбавлене і недоліків. Головний з них випливає з нерівних можливостей сторін, беруть участь в «управлінні без уряду». Права та обов'язки взаємодії визначають в основному домінуючі актори. Більш того, деякі суб'єкти світової спільноти виявляються фактично виключеними з процесу глобального управління та багатостороннього співробітництва, що може служити джерелом посилення різних видів аномії в глобальному суспільстві [10, с. 105]. При цьому, як підкреслює Кріс Браун, поняття «світова спільнота» ніколи не використовується в негативному значенні: може бути не зовсім зрозуміло, що має на увазі під ним, але ясно, що ті, хто його використовують, впевнені, що світ міг би стати краще, якби він міг бути названий співтовариством. Іншими словами, дане поняття відрізняється глибокою внутрішньою суперечливістю.

Насправді, поняття світової спільноти включає в себе як належне, так і суще; містить нормативний і раціональний, але одночасно ціннісний і емоційний аспекти. Воно передбачає плюралізм і терпимість у відносинах між державами і разом з тим поширення по всьому світу західних за походженням і культурної основі цінностей (ринкова економіка, індивідуалізм, права людини). Нарешті, поняття світової спільноти, засноване на переконанні в перевазі ліберальних принципів добра і справедливості, використовується для нав'язування цих принципів через політичні теорії, інститути та дії. Підсумовуючи на те, що спрямовання на досягнення стабільності та справедливого світу, на усунення причин міжнародних конфліктів концепція світової спільноти одночасно сприяє їх закріпленню і поширенню. Залишається неясним, однак, хто визначає шляху руху людства до світової спільноти, задає норми і правила поведінки його членів, встановлює їх життєві стандарти? Але так чи інакше, в кінцевому рахунку поняття світової спільноти відображає боротьбу інтересів і цінностей держав і народів Землі [12, с. 119].

Альтернативна дослідницька програма була запропонована конструктивізмом – напрямом, який прагне синтезувати теоретична спадщина М. Вебера і Е. Дюркгейма і яке ставить в основу взаємозв'язок між державними інтересами і ідентичностями. Більш близькі ідейні попередники конструктивізму – функціоналізм, британська школа, структуралізм М. Фуко. У його рамках розрізняють до щонайменше два варіанти. Неокласичний варіант (J. Ruggie,

Kratochwill E, E. Adler...) включає в себе неоідеалізм (A. Wendt, D. Dressier...), соціологічний інституалізм, який іноді розглядається як самостійний напрям (M. Finnemore, L. Meyer...), комунітаризм (C. Brown, R. Jackson...) почасти неомарксизм і критичне напрям (N. Geras). Постмодерністський варіант (R. Ashley, Der Derian, R. Walker...), в свою чергу, включає в себе феміністські (J. Elstein, A. Tickner...) і постпозитивістських (J. George, Y. Lapid) теорії. Іноді виділяють третю, проміжний варіант, до якого відносять, зокрема, неоідеалізм А. Вендта [5, с. 45].

Водночас при всій своїй внутрішній різноманітності, конструктивізм має і загальний зміст, основні елементи якого можуть бути зведені до наступних: 1) головними об'єктами аналізу міжнародних відносин є держави, 2) ключові структури в міждержавній системі розглядаються не стільки як матеріальні, скільки як інтерсуб'єктивності. 3) ідентичності та інтереси держави вважаються в значній мірі сконструйованими цими соціальними структурами, а не результатом екзогенного впливу людською природою або внутрішньої політики держави. Конструктивісти наполягають на взаємозумовленості світового суспільства та його складових частин (насамперед держав); на спадкоємності в еволюції міжнародної системи, яка, однак, здатна зазнавати і революційні зміни (що релятивізують наслідки закінчення холодної війни на міжнародну систему); на залежності картини міжнародних відносин не тільки які відбуваються тут процесів і взаємодій, а й від концептуалізації цієї картини, від погляду на неї.

З точки зору конструктивістів, анархія – зовсім не іманентний атрибут міждержавної системи, а продукт віри і волі осіб, що приймають рішення [9, с. 32-41]. Основні проблеми міжнародних відносин визначаються не інтересами, не силою і владою держав, а нормами і віруваннями, якими керуються представляють їхні політичні лідери. Тому суверенітет, безпека, оборона і т.д. залежать від культури, яка розуміється в широкому сенсі. Наслідки відсутності верховної влади над державами можуть бути виправлені, зокрема, за допомогою міжнародних режимів, права, норм, економічної взаємозалежності, освіти чи інститутів. Як справедливо підкреслює П. Венесон, підхід відповідно до якого мораль виходить від самих держав, а політичні дії виявляються альтруїстами, мотивованими справедливістю, і за своєю власною ініціативою поважають норми, такий підхід руйнує всю пануючу концепцію міжнародної системи. Стає можливим вирішити, нарешті, дилему безпеки, інакше побудувати міжнародну політику і настільки ж глибоко трансформувати її [10, с. 105].

Ще один напрямок у сучасній соціології міжнародних відносин представлено французькою

школою (Б. Баді, М.-К. Смута, Д. Бідо) [15, с. 89-92], що підкреслює принципово важливе значення аналізу тих зрушень, які ходять у взаємодії держав і нових учасників міжнародних відносин. З цієї точки зору, посилення взаємозалежності і процеси глобалізації мають наслідком появу фундаментально нових тенденцій у світовій політиці. *По-перше*, відбувається автономізація діяльності транснаціональних акторів – етнічних, релігійних, культурних, професійних та інших груп, представників ринкових, комунікативних, інформаційних та міграційних потоків, а також діаспор, мафіозних кланів, видатних особистостей, «приватних» осіб тощо. У таких умовах державний суверенітет підривається «розщепленням» лояльності індивіда між трьома відносно самостійними сферами – державою, транснаціональними та соціокультурними мережами [13, с. 42]. *По-друге*, формовані різноманітними процесами ідентифікації (етнічної, релігійної...) нові актори все більш успішно претендують на свою власну роль в міжнародному житті, прагнучи впливати на її структуру, на дійових осіб, на виникаючі між ними конфлікти. *По-третьє*, розмивається грань між зовнішньою і внутрішньою політикою, між народними і внутрішньо суспільними відносинами. При цьому, роблячи все більше поступок груповий ідентифікації нових акторів, йдучи на поступки і компроміси у взаємодії з ними, держава активно сприяє руйнуванню головних принципів, складових саму основу його легітимності: суверенітету, територіальності, політичного представництва. В результаті вся система міжнародних відносин піддається серйозним випробуванням і дестабілізації.

Висновки і пропозиції. Таким чином, варто зазначити, що соціологічний підхід розширює можливості дослідження міжнародних відносин, володіючи певними перевагами в порівнянні з іншими підходами. Властива соціології міжнародних відносин різноманітність представлених у ній течій, звичайно, позначається на стані цієї дисципліни, відображаючи відносність її автономії і незавершеність конституювання. Водночас вже сьогодні очевидно, що соціологія міжнародних відносин здатна запропонувати різне поєднання загально-теоретичних орієнтацій і дослідницьких програм, що дозволяють подолати властивий панівним напрямками міжнародно-політичної науки дуалізм внутрішнього і зовнішнього, системи і середовища, мікро- та макрорівні, структури і актора, держави і суспільства. Завданням соціології міжнародних відносин до такого аналізу покликана вивчати поведінку специфічних соціальних спільнот – держав, міжурядових та неурядових організацій, інших учасників міжнародних відносин і їх систем, їх взаємозв'язку і взаємодії, особливості яких вихід за межі їх територіальних утворень.

Список літератури:

1. Білоус А. Політико-правові системи: світ і Україна / А. Білоус. – К., 1997. – 90 с.
2. Бурлацкий Ф., Галкин А. Социология. Политология. Международные отношения / Ф. Бурлацкий, А. Галкин – М., 1974. – 32 с.
3. Вишняк О. І., Шевель І. П. Дослідження і прогнозування виборів в Росії та Україні: досвід і проблеми (1990-1998) / О. І. Вишняк, І. П. Шевель. – К., 1998. – 15-22 с.
4. Вендт А. Четыре социологии международной политики // Международные отношения: социологические подходы / Отв. ред. П. А. Цыганков. М., 1998. – 50 с.

5. Дж., Кохен Р. Транснаціональні відносини та світова політика // Теорія міжнародних відносин / Дж., Р. Кохен – М.: Гардарики, 2002. – 45 с.
6. Ермоленко Д. В. Социология и проблемы международных отношений (некоторые аспекты и вопросы социологических исследований международных отношений) / Д. В. Ермоленко. – М., 1977. – 68-78 с.
7. Политическая социология. Политология. Социология международных отношений // Социально-политические науки. – 1991. – № 7. – 85 с.
8. Хрусталева М. А. Системное моделирование международных отношений: Автореф. дис. ... д-ра полит. наук / М. А. Хрусталева. – М., 1992. – 56-77 с.
9. Цыганков П. А. Международные отношения: Учебное пособие / П. А. Цыганков – М., 1996. – С. 32-41.
10. Aron K. Une sociologie des relations internationales. Revue francaise de sociologie. – 1963. Vol. IV, № 3. – P. 105.
11. Boutoul G. Traite de polemologie. Sociologie des guerres. P., 1970. Brown C. International Relations Theory: New Normative Approaches. Hemel Hempstead, 1992. – P. 94.
12. Derriennic J.-P. Esquisse de problematique pour une sociologie des relations internationales. Grenoble, 1977. – P. 119.
13. Rosenau J. Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity. Princeton, 1990. – P. 119.
14. Smouts M.-C. (dir). Les nouvelles relations internationales. Pratiques et theories. – P. 152, 1998.
15. Vennesson P. Les relations internationales dans la science politique aux Etats-Unis. Politix. № 41. 1998. – P. 89-92.

Шевель І.П.

Київський національний університет культури і мистецтв

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИЗУЧЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ПОРЯДКА В СОЦИОЛОГИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация

В данной статье раскрыто становление социологии международных отношений, которая тесно связана с появлением теории международных отношений. Первые упоминания о социологии международных отношений возникли в рамках дискуссии, развернувшейся в начале XX в., посвященной рассмотрению того, что понимать под теорией международных отношений. Дискуссия была продиктована стремлением определить, имеет ли она специфический предмет исследования, или кто является ее объектом, каково соотношение теоретических и практических проявлений международных отношений.

Ключевые слова: социология международных отношений, сфера общественных взаимодействий, новые тенденции мировой политики, международный порядок, «управление без правительства», мировое сообщество, глобальные транснациональные связи.

Shevel I.P.

Kyiv National University of Culture and Arts

BASIC STUDY OF INTERNATIONAL ORDER SOCIOLOGY OF INTERNATIONAL RELATIONS

Summary

In this article the formation of sociology of international relations, which is closely linked with the advent of international relations. The first mention of the sociology of international relations emerged in the discussion that unfolded in the early XX century, devoted to the consideration of what is meant by the theory of international relations. The discussion was a desire to determine whether it is a specific object of study, or who the object of which is the ratio of the theoretical and practical manifestations of international relations.

Keywords: sociology, international relations, the sphere of social interaction, new trends in world politics, international order «governance without government» global society, global transnational ties.

УДК 811.11-112'2

ГОЛОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР У СФЕРІ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Антонівська М.О.

Київський національний університет культури і мистецтв

Стаття присвячена аналізу концептуального підходу до визначення поняття метафори; розглядає умови ефективного перекладу метафори та усвідомлення її лексико-семантичного та експресивно-оцінного наповнення. В дослідженні систематизується частотність вживання метафори в сфері перекладу публіцистичного дискурсу англійської мови. Розглядаються основні методи перекладу метафори в сфері публіцистичного стилю англійської мови.

Ключові слова: дискурс, публіцистичний стиль, переклад, метафора, методи перекладу.

Постановка проблеми. Мова є основною формою фіксації наших знань про світ, так само як і джерелом вивчення цих знань, визначений тісний зв'язок між семантикою слова та когнітивними процесами сприйняття, що обумовлено закріпленням у слові, який слугує сигналом відображення у мисленні елементів об'єктивного світу, результатів пізнавальної і продуктивної діяльності людини. Оскільки мова – це засіб подання знань, то можна поставити питання про роль метафори в процесі формування, подання та систематизації результатів діяльності людини [4, с. 90].

Сучасний етап розвитку лінгвістики та перекладознавства характеризується зростаючим інтересом до функціонування метафор у різноманітних галузях вживання та способах їх перекладу з однієї мови на іншу.

У різних мовних стилях, особливо в стилі публіцистики, широко використовуються мовні засоби, що підсилюють дієвість висловлювання завдяки тому, що до їх логічного змісту додаються різні експресивно-емоційні відтінки. Мова публіцистичного стилю відрізняється від усіх інших перш за все тим, що вона виконує естетичну функцію. Реалізація цієї функції означає подання навколишньої дійсності в образній, конкретно – чуттєвій формі. Слова, типові для публіцистичної літератури, не просто інформативні, а й описові, тобто мають здатність давати характеристику певного предмету, додаткову до ознак, які візуально закріплені за даною словниковою одиницею і зафіксовані в словниках. Посилення виразності мови досягається різними засобами, в першу чергу використанням тропів – так званих лексичних засобів створення образності. Однією з найбільш розповсюджених видів тропів є **метафора**.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Методологічну основу роботи складають фундаментальні дослідження та теоретичні роботи таких відомих вчених в галузі мовознавства та стилістики (Н.Д. Арутюнова, Н.Д. Бессорабова, А.І. Єфімов, А.П. Чудінов, В.К. Харченко, П. Ньюмарк, Т.А. Казакова, Ю.С. Степанова, М. Блек, М.І. Гумілова, Дж. Лакофф і М. Джонсон, Г. Гак, Ю.Н. Караулов, Є.З. Кубрякова, В.В. Петров, Г.Н. Складарська, В.М. Телія, В.Г. Харченко та інші). Особливості публіцистичного стилю вивчали І.В. Арнольд, О.С. Кубрякова, В. Гумбольдт. Лексичні особливості перекладу публіцистичних текстів досліджували Т.В. Анісімова, О.В. Бакун, В.Л. Будаєв та інші. Стилістичний аспект

перекладу публіцистичних матеріалів розглядали у своїх працях Е. Бенвеніст, В.А. Чабаненко, О.Е. Філімонова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність та важливість даної теми визначається сучасними тенденціями в області вивчення метафори та складністю перекладу даного пласта лексики з англійської мови на українську мову. Метафоричність є однією з можливостей створення експресії, бо вона, як правило, пов'язана з семантичними зрушеннями, що призводить до додаткової експресивної насиченості тексту в цілому. Крім того, метафора використовується у всіх публіцистичних творах, але порівняно невелика кількість дослідників займаються її кропітким аналізом.

Саме тому, **метою** цієї статті є дослідження лінгвостилістичних параметрів та функцій метафори у публіцистичному стилі, аналіз способів її передачі при перекладі з англійської мови на українську.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) проаналізувати теоретичні позиції вітчизняних та зарубіжних мовознавців щодо дефініцій «публіцистичний стиль та дискурс» та «метафора»;
- 2) розглянути способи передачі метафори при перекладі з англійської мови на українську;
- 3) довести важливість дослідження метафори у контексті публіцистичного стилю англійської мови та способів її перекладу.

Об'єктом дослідження є метафора як мовне явище англійської мови.

Предметом дослідження є особливості перекладу метафори з англійської мови на українську та її лінгвостилістичні параметри.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку лінгвістики та перекладознавчої науки характеризується зростанням інтересу до функціонування метафор у різноманітних галузях вживання та різноманітних мовних стилях. У центрі уваги цього дослідження перебуває комунікативна спрямованість, тобто, мовленнєва взаємодія суспільства та його продукт – мовленнєве висловлювання.

Метафора як мовне явище, що відображає певні закономірності людської психіки, особливості світосприйняття, а також фіксує цілий ряд культурно-історичних фактів життя певного суспільства (народу), повинна стати основним об'єктом лінгвокультурологічних досліджень.

Складна природа метафори, як основної одиниці не лише мови, але й основного способу мислення, спонукає залучати до таких пошуків ще й ряд суміжних (невід'ємних) напрямків її вивчення, зокрема лінгвокогнітивного та антропоцентричного, а також орієнтуватися на найновіші досягнення філософської думки. Метафора з часів античності привертала увагу філософів, психологів, лінгвістів. І останніми роками відбувається піднесення інтересу до метафори – поняття, яке існує вже понад дві тисячі років. Метафора є одним із засобів пізнання реальності, осягнення свідомості, реалізації мовного потенціалу шляхом трансформації сфер доменів: від конкретної до абстрактної, від матеріальної до духовної. Метафоризація є потужним засобом розвитку і збагачення семантики і функції слів.

Отже, метафора – архетип, вона дає початок незліченній безлічі символів, що виникають у рамках мистецького твору [5, с. 26].

Що ж стосується використання та функціонування метафори в різних мовних стилях, а саме публіцистичному, то метафора гнучко відбиває когнітивні процеси, які відбуваються у суспільстві та літературі; більше рухається, не обтяжена необхідністю експлікації з тексту. Метафори, які використовуються в публіцистичному стилі англійської мови є одним із засобів (поруч з образною номінацією, фразеологічними одиницями) створення експресії, які є необхідною умовою для функціонування певного стилю мови та його засобів.

Публіцистичний стиль мовлення представляє собою функціональний різновид літературної мови і широко вживається у різних сферах суспільного життя: в газетах і журналах, на телебаченні та радіо, в публічних політичних виступах, у діяльності партій та суспільних об'єднань.

Публіцистичний стиль також називають газетно-публіцистичним, газетним стилем, суспільно-політичним стилем. Назва «газетний стиль» пояснюється історією утворення даного стилю: його мовленнєві особливості оформилися саме у періодичних виданнях і перш за все в газетах. Але сьогодні цей стиль функціонує не лише у друкованих, але й у електронних засобах масової інформації. Друга назва – суспільно-політичний стиль – більш точно вказує на тісний зв'язок цього стилю із суспільним та політичним життям, але тут слід згадати, що даний стиль обслуговує і неполітичні сфери спілкування: культуру, спорт, діяльність суспільних організацій (екологічних, правозахисних та ін.). Назва публіцистичного стилю тісно пов'язана із поняттям публіцистики, яка є вже не лінгвістичним, а літературним, оскільки характеризує змістовні особливості творів, що відносяться до неї [2, с. 68].

Аналізуючи англomовну пресу, а саме журнали та газети *New York Times*, *Washington Post*, *Newsweek*, *Daily Telegraph*, *Science*, *National Geographic* тощо, можна зробити висновок, що кількість метафор у текстах різної тематики не дуже різниться. Найчастіше метафори зустрічаються у статтях, що стосуються тем спорту, подорожі, повсякденного життя, розваг. В основному вони вживаються в текстах культурної тематики, рідше ж – при описі політичних та економічних подій. Найчастіше метафори зустрічаються в інформаційно-аналітичних текстах.

Аналізуючи більш детально публіцистичні тексти політичної та економічної тематики, стає зрозумілим, що політична метафора зустрічається у статтях, присвячених фінансовим питанням, що торкаються бізнесу та промисловості. Метою використання політичних метафор є вплив на громадську думку, настрої та інколи навіть заклик до дії. Політична метафора ніби формує політичну картину світу. Характерними особливостями політичної метафори є її іронічність, образність, яскравість та оригінальність. Вдало підібрана політична метафора попадає в ціль, вона ніколи не залишає байдужими читачів.

Аналізуючи публіцистичні тексти наукової тематики, можна побачити, що більшість із них є інформаційними за жанром. Характерною рисою таких текстів є відносна сухість та лаконічність. Метафори в інформаційних текстах публіцистичного стилю інформують аудиторію про наукові відкриття, винаходи та експерименти.

«If true, this primordial nuclear age could have played a role in the evolution of early life forms». *«Насправді, це споконвічне ядерне століття могло б зіграти роль в еволюції ранніх форм життя»* [17, с. 2].

Існує безліч публіцистичних текстів наукової тематики, де можна побачити різноманіття метафор, які схожі на художні, так вони не тільки пояснюють текст, але й виступають індикаторами ставлення автора до матеріалу статті.

«Researchers are interested in spotting and studying such far-out objects because they provide a window on the early universe». *Дослідники зацікавлені у вивченні таких далеких об'єктів, оскільки вони забезпечують вікно до Всесвіту* [17, с. 3].

Вибір способу перекладу метафор залежить від різних факторів, передусім від функції метафори в тексті, від стилістичних міркувань, від особливостей стилю тексту, а також від мети перекладу. В. Вальтер наголошує, що метафора може посідати центральне місце в тексті, і з нею потім поєднуються інші метафори та інші лексичні одиниці тієї самої картини. Таким чином створюється особливий зв'язок з метафорою, який простягається по всьому тексту, і якщо на це не звернути уваги то при перекладі він може розірватися.

Також базовою проблемою для перекладу метафор часто називають культурні відмінності, наприклад тому, що певні метафори викликають інші асоціації або тому що джерело метафор в соціокультурі громади вихідної мови не відіграє значної ролі.

У сучасній когнітивній теорії яскраво продемонстровано, що метафора – це цілком закономірне явище в текстах, що відносяться до більшості функціональних стилів: метафора широко використовується в науковій, побутовій, політичній, публіцистичній мові [1; 9; 14; 10].

Говорячи про адекватність перекладу, необхідно звернутися до визначення адекватності. Адекватний переклад будь-якого політичного тексту, а отже і його складових (зокрема стилістичних прийомів) має на увазі вірну передачу засобами іншої мови не тільки фізичного і суто інформативного змісту тексту, але і його комунікативної/функціональної спрямованості [12, с. 35].

При перекладі, зокрема метафор, в першу чергу необхідно враховувати еквівалентність.

Комісаров В. Н. [12, с. 98] виділяє п'ять видів еквівалентності:

- збереження тільки тієї частини змісту оригіналу, яка становить мету комунікації (*That's a pretty thing to say! Посоромився б!*). Переклад на цьому рівні еквівалентності виконується, коли неможлива більш детальна передача інформації, або більш детальний переклад призведе до неправильного розуміння.

- збереження мети комунікації, але значна структурно-семантична розбіжність (*He answered the phone. Він зняв трубку*). Цей рівень еквівалентності має широке поширення, тому що в кожній мові існують кращі способи опису визначених ситуацій.

- зберігається мета комунікації, опис ситуації і спосіб її опису (*London saw a cold winter last year. Торік зима в Лондоні була холодною*).

- зберігаються значення третього типу + значна частина синтаксичних структур (*For five years Sandino conducted a heroic struggle in the jungles against the very much better equipped United States marines. Finally, unconquered, he agreed to a peace conference. Протягом п'яти років Сандіно вів в лісових заростях героїчну боротьбу проти значно краще озброєної морської піхоти США і не був переможений. Нарешті, він погодився на мирні переговори*).

- досягається максимальна ступінь близькості оригіналу і перекладу (*I saw him at the theatre. Я бачив його в театрі*).

Виявляючи в тексті метафору, перекладач повинен вирішити, чи треба її відобразити в перекладі і як саме це найкраще зробити. Втрата метафори може призвести до того, що сенс буде переданий не повною мірою, а тому збереження метафоричного образу дуже важливе. Переклад метафори пов'язаний з вирішенням цілого ряду лінгвістичних, літературознавчих, культурологічних, філософських та інших проблем. Важливість правильного підходу до вивчення способів перекладу метафори зумовлена необхідністю адекватної передачі образної інформації та відтворення стилістичного ефекту оригіналу в перекладі. Фахівці підкреслюють необхідність збереження образу в перекладі, однак це можливо далеко не завжди.

Складність перекладу метафори в значній мірі пов'язана з відмінностями між метафоричними системами, що існують у відповідних мовах. Наприклад, метафоричні образи, характерні для англійської мови, нерідко відсутні в українській, і навпаки. Тому далеко не завжди можливий простий перенос метафор з українського тексту в англійську або навпаки. У зв'язку з цим періодично виникає необхідність зміни метафоричного образу. Така заміна допомагає зберегти рівень експресії оригіналу і зробити переклад більш ідіоматичним. Стилiстичний ідіоматичності тексту на мові перекладу багато в чому сприяє і застосування метафор для передачі інших, неметафоричних засобів мови оригіналу.

У теорії перекладу вже давно сформульований «закон збереження метафори», відповідно до якого метафоричний образ повинен в міру можливості зберігатися при перекладі. Недотримання цього закону призводить до того, що зміст фрази змінюється, а її естетичний і прагматичний

ефект знижується [3, с. 57]. Як зазначає П. Рікер, опущення метафор оригіналу є «серйозними і досить поширеними засобами спотворення» авторського задуму [12, с. 127].

Для теорії і практики перекладу дуже значимим є традиційне розмежування конвенціональних (стертих, мовних) метафор і метафор авторських (креативних, мовних, індивідуальних), метафори і порівняння. Залежно від приналежності до першого або другого типу розрізняються і способи перекладу метафори.

При перекладі конвенціональних метафор слід прагнути до знаходження загальноживаного аналога в мові перекладу, тоді як авторські метафори рекомендується перекладати максимально близько до оригіналу.

Цілком доречно буде зазначити, що не існує єдино правильного розподілу метафор за їх класифікацією так як і немає єдиного ряду способів їх перекладу. Вчені-лінгвісти «розбіглися» у думках, щодо способів найменування перекладу метафор. Таким чином, ми надаємо Вашій увазі декілька, на нашу думку, найбільш змістовних та поширених класифікацій. Отже, В. Н. Комісаров виділяє наступні види перекладу конвенціональних метафор:

- переклад, що ґрунтується на тому ж самому образі (*broken English – ламана англійська*);
- переклад, що ґрунтується на іншому схожому образі (*a ray of hope – проблиск надії*);
- дослівний переклад метафори (*as black as sin – чорний, як гріх*);
- неметафоричне пояснення (*as large as life – у натуральну величину*) [8, с. 70].

Н.Ф. Палевина розмежовує чотири наступних способи передачі метафор:

- *Еквівалентні відповідності*. Даний спосіб перекладу можливо використовувати, якщо в мові перекладу існують регулярні відповідності для оригінальної метафори. Так, наприклад, більшість стертих англійських метафор мають українські еквіваленти, зафіксовані в лексикографії.

- *Варіативні відповідності*, які використовуються в кожному конкретному випадку при наявності декількох, зафіксованих у словнику, способів передачі метафоричного вираження.

- *Трансформація*. Трансформаційний спосіб вимагає повної заміни основи оригінальної метафори.

- *Калька*. Відновлення повного аналогу метафори оригіналу в перекладі [11, с. 111–112].

Слід враховувати небезпеку буквального перекладу метафори, в результаті якого може виникнути абсолютно чужий переклад мови образу. Тому в подібних випадках правильніше вдатися до неметафоричного пояснення [6, с. 19–20]. Це свідчить про те що «закон збереження метафори» – це, швидше, не закон, а якась тенденція, рекомендація для перекладачів, а не суворе догма.

Найбільшу складність при перекладі представляють авторські метафори, які не мають готових еквівалентів та викликають труднощі при перекладі.

У дисертації А. Річардс запропонував наступну класифікацію способів передачі метафор:

- підшукування образного аналога в мові перекладу;
- створення дослівного еквівалента;

- описовий переклад;
- заміна образу оригіналу на прийнятий у мові перекладу образ;
- метод компенсації;
- метод експресивно – прагматичної конкретизації;
- нейтралізація метафори [13, с. 78].

Кілька більш складних класифікацій пропонує О. Е. Телія, яка, в залежності від збереження або зміни семантичної структури, виділяє наступні групи метафор:

Структурно-еквівалентні метафори:

- метафори, вихідні структури яких містять інформацію, еквівалентну інформації першотвору;
- метафори, структура яких несе ширшу інформацію порівняно зі структурою оригіналу;
- метафори, в структурі яких відбулося звуження інформації в порівнянні з інформацією метафори оригіналу [15, с. 54];

При перекладі метафор групи структурно-еквівалентних відповідностей допускаються трансформації для збереження семантичної структури метафори, якщо це не перешкоджає еквівалентної передачі стежка, при якій зберігається його образність;

Структурно-нееквівалентні метафори:

- переклад метафори порівнянням, при якому в структурі порівняння перекладу найчастіше явно виражені відносини між поняттями метафори, причому об'єкт метафори входить в порівняльний оборот;
- переклад метафори нейтральним засобом або чином, не еквівалентним оригінальному, який призводить до втрати її структури і прагматики, і, отже, веде до втрати образу.

Розглянуті вище класифікації засновані на традиційній теорії метафор, відповідно до якої метафора розглядається як мовне або мовленнєве явище, що сприяє прикрасі мови і підсилює прагматичний вплив. Зовсім інша класифікація метафор запропонована в когнітивній лінгвістиці, яка відносить метафору не стільки до власне мовної, скільки до ментальної сфери. Інакше кажучи, метафори народжуються в процесі мислення, а не з'являються в процесі перекладу думки у фразу.

У теорії концептуальної метафори Дж. Лакофф і М. Джонсона існує, крім загальноприйнятого поділу на конвенціональні і авторські, класифікація метафор на підставі концептів, що входять до складу моделі. Дж. Лакофф і М. Джонсон виділяють, таким чином, структурні метафори, орієнтаційні метафори і онтологічні метафори [9, с. 86]. Кожному різновиду метафор відповідають різні способи перекладу.

Арутюнова [2, с. 72] запропонувала виділити наступні стандартні процедури перекладу метафор:

- збереження аналогічного метафоричного образу, тобто дослівний переклад;
- переклад метафори порівнянням;
- заміна еквівалентної метафорою у мові перекладу);
- збереження аналогічного метафоричного образу з додаванням пояснення, яке дає підставу порівняння експліцитним;
- перефразовування.

Багато дослідників вважають культурологічні фактори визначальними у перекладі метафори [14, с. 38; 7, с. 111-112; 1, с. 98].

Так, наприклад, вважається, що якщо оригінальність метафори визначається культурно-специфічними факторами, які зникають при перекладі, то читач буде позбавлений більшої частини важливої інформації про культуру вихідної мови. Складність перекладу окремих метафор пов'язана з особливостями передавальної, так і приймальної культури.

Метафора у публіцистичному тексті є широко вживаним лінгвістичним засобом, за словами О.Е. Філімонової, однією з домінантів мовлення [16, с. 252]. Це пояснюється її високим оцінним потенціалом, її образністю, тобто здатністю ефективно реалізувати авторську інтенцію і справити вплив на аудиторію.

Важливою умовою ефективного перекладу метафори є усвідомлення її лексико-семантичного й експресивно-оцінного наповнення; зокрема, якщо вербалізація концептуальної метафори є контекстуально вдалою, метафорична номінація схильна закріпитися в мові оригіналу й адаптуватися в мові перекладу, становлячи етноспецифічні чи універсальні назви певних соціальних реалій.

У способах перекладу метафор переважає принцип збереження аналогічного метафоричного образу (80%), принцип перефразовування (15%) та заміна еквівалентної метафори у мові перекладу (5%).

Висновки і пропозиції. Таким чином, у ході нашого дослідження було окреслено коло питань, пов'язаних з перекладом метафор в текстах публіцистичного стилю англійської мови. Ми намагалися дати свою власну оцінку дискусійним питанням в галузі перекладознавства, зокрема проблемі необхідності збереження формальної складової публіцистичного тексту при перекладі та перекладацьких стратегій щодо перекладу метафор. У процесі дослідження поставленого питання було розглянуто основні проблеми та способи перекладу метафор як мовного феномену. Таким чином, було з'ясовано, що метафора становить величезний інтерес для вивчення, оскільки до теперішнього часу немає однозначного визначення даного явища.

Список літератури:

1. Арутюнова Н. Д. Теория метафоры / Н. Д. Арутюнова. – М., Астрель, 1992. – С. 5–59.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М., 1999. – 356 с.
3. Бакун О. В. Метафора у політичному дискурсі. / О. В. Бакун [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dspace.nbuv.gov.ua>
4. Бенвенист Е. Загальна лінгвістика / Е. Бенвенист. – М., 1974. – 198 с.
5. Блэк М. Метафора // Теория метафоры: Сб. / М. Блэк. – М.: Прогресс, 1990. – С. 153–172.
6. Гальперин И. Г. Текст как объект лингвистического исследования / И. Г. Гальперин. – М., 1981. – 257 с.
7. Дацишин Х. Політична метафора в індивідуальній мовотворчості журналіста / Х. Дацишин // Вісник Ун-ту. Серія журналістики. – 2004. – Вип. 25. – С. 427–433.

8. Комісаров В. Н. Лінгвістика перекладу / В. Н. Комісаров. – М.: Міжнародні відносини – 1980. – 167 с.
9. Лакофф Дж. Когнитивная семантика / Дж. Лакофф. – М., 1995. – 115 с.
10. Ортега-и-Гассет Х. Две великие метафоры // Теория метафоры / Х. Ортега-и-Гассет. – М.: Прогресс, 1990. – 109 с.
11. Палевина Н. Ф. Стилистический анализ художественного текста / Н. Ф. Палевина. – Л., 1980. – 272 с.
12. Рикер П. Живая метафора // Теория метафоры / П. Рикер. – М.: Прогресс, 1990. – 455 с.
13. Ричардс А. Философия риторики // Теория метафоры / А. Ричардс. – М., 1990. – 149 с.
14. Склярская Г. Н. Метафора в системе языка. – СПб.: Наука, 1993. – 150 с.
15. Телія В. Н. Метафоризація та її роль // Роль людського фактора в мові / В. Н. Телія. – М., 1989. – 227 с.
16. Филимонова О. Е. Язык эмоций в английском тексте (когнитивный и коммуникативный аспекты) / О. Е. Филимонова. – СПб., 2001. – 259 с.
17. «KyivWeekly» / Special issue // Iss. 31–32, Kyiv. – 2012. – 4 с.

Антонивская М.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ГЛАВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ПЕРЕВОДА МЕТАФОР В СФЕРЕ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Аннотация

Статья посвящена анализу концептуального подхода к определению понятия метафоры; рассматривает условия эффективного перевода метафоры и осознание ее лексико-семантического и экспрессивно-оценочного наполнения. В исследовании систематизируется частотность употребления метафоры в сфере перевода публицистического дискурса английского языка. Рассматриваются основные методы перевода метафоры в сфере публицистического стиля английского языка.

Ключевые слова: дискурс, публицистический стиль, перевод, метафора, методы перевода.

Antonivska M.O.

Kyiv National University of Culture and Arts

MAIN FEATURES OF FUNCTIONING AND TRANSLATION OF METAPHORS IN THE SPHERE OF PUBLICISTIC DISCOURSE

Summary

This article is devoted to the analysis of the conceptual approach to the definition of metaphor; considering the conditions of effective translation of metaphors and awareness of its lexical-semantic and expressive-evaluative content. The study systematizes the frequency of metaphors usage in the field of English publicistic discourse translation. Discusses the main methods of metaphor translation in the field of English publicistic style.

Keywords: discourse, publicistic style, translation, metaphor, methods of translation.

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Безух Ю.С.

Київський національний університет культури і мистецтв

Розглянуто процес розвитку полікультурної освіти в Україні. Досліджено та виокремлено основні законодавчі акти, що засвідчують існування самого поняття «полікультурна освіта» та політики, в освітній галузі зокрема. Здійснено моніторинг та систематизація визначення терміну «полікультурна освіта» вітчизняних науковців та визначено, що в силу геополітичного розташування України «полікультурну освіту» можна трактувати як освіту, метою якої є виховання патріотичної, толерантної, національно-свідомої особистості.

Ключові слова: полікультурна освіта, національні меншини, етнос.

Постановка проблеми. Україна належить до країн із монокультурним середовищем, що формувалося на її теренах упродовж століть. Крім того, воно об'єднує людей різних національностей з усіма формами взаємодії та взаємовпливів [1].

За сучасними стандартами Україна є порівняно етнічно однорідною країною – етнічні українці становлять майже три чверті населення. Проте в багатьох місцевостях (здебільшого прикордонних) компактно мешкають чимало іноетнічних груп (росіяни, угорці, румуни, молдаване, гагаузи, болгары, поляки, словаки тощо), а в окремих регіонах питома вага іноетнічних груп доволі помітна. Якщо в Тернопільській, Івано-Франківській, Волинській областях частка національних меншин не перевищує 3–5%, то в Луганській та Донецькій областях вона складає 48–49%. У Кримській автономії, де кількісно й культурно домінують росіяни, в ролі меншини виступають не лише татари, а й етнічні українці.

Соціологічні дослідження останніх років стверджують: соціально-культурний склад населення України є значно складнішим від того, про який говорять результати перепису 1989 року. На думку деяких соціологів, зокрема В. Хмелька та інших, уцілому населення України приблизно на 94% складається сьогодні з трьох великих лінгвоетнічних груп: україномовних українців (близько 40%), російськомовних українців (33–34%) та російськомовних росіян (21%). До того ж, існує певна відмінність між Заходом та Сходом України, яка виявляється у мові, традиціях, релігії [1].

Щодо розвитку полікультурності в Україні, сучасний український вчений В. Вікторов стверджує: «Створення в Україні нового суспільства має проходити на засадах різновекторності, толерування полікультурності, відходу від будь-яких монополій, але зі збереженням іманентних для українця ознак духовноморального плану» [2, с. 18].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Так, полікультурність є об'єктом розгляду у працях таких дослідників, як В. Болгаріна, Л. Горбунова, Г. Дмитрієв, В. Ковтун, І. Лощенкова, О. Мілютіна, А. Солodka.

Зокрема, дослідження полікультурності в контексті шкільної освіти присутні у працях В. Бойченко, Л. Волик, Л. Перетяги.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. В світовій науковій літературі існує безліч підходів до означення поняття «полікультур-

турна освіта». Проте, термін «полікультурна освіта» все частіше зустрічається і у вітчизняній науковій літературі, законодавчих документах. Тож нам бракує узагальнення та систематизація досліджень українських педагогів в галузі полікультурної освіти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, головним завданням нашого дослідження є узагальнення та систематизація знань щодо розвитку та становлення полікультурної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних освітніх, економічних, політичних та культурних умовах особлива увага шкільної освіти та педагогіки звернена на розробку засад полікультурної освіти та застосування позитивного досвіду на практиці у цій галузі.

Правовий аспект полікультурної освіти базується на законодавчих актах та документах: Конституції (Основному Законі) України, Законах «Про національні меншини в Україні», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про об'єднання громадян», Національній доктрині розвитку освіти в Україні, інших чинних документах, а також міжнародно-правових актах, ратифікованих Верховною Радою України.

Зокрема, у Листі МОН молоді спорту України від 10.06.11 № 882/15-26 «Про проведення заходів із профілактики поширення ксенофобських і расистських проявів серед дітей та учнівської молоді» наголошено на тому, що «актуальною проблемою сучасної педагогічної практики є полікультурне виховання дітей, що ґрунтується на принципах рівності і недискримінації у всебічному розвитку особистості та на створенні навчальним закладом умов для збереження і розвитку національних мов та культур». Також в Листі зазначається, що «полікультурність майбутнього громадянина виховується не тільки і не стільки під час навчального процесу. Мова йде про встановлення доброзичливих, позитивних взаємовідносин між учнями різних національностей, відпрацювання навичок поведінки, які базуються на розумінні, терпимості, компромісі, самоповазі та повазі до оточуючих» [9].

Наразі для врахування освітніх потреб та розвитку етнокультури етнічних груп в Україні формується мережа загальноосвітніх шкіл з навчанням мовами національних меншин. Працюють 2940 шкіл із російською мовою навчання,

104 – з румунською, 64 – з угорською, 5 – з єврейською, 3 – з польською, 2 – з кримськотатарською. Загалом викладання мовами національних меншин здійснюється у 15% шкіл України. Крім того, 2339, або 11%, шкіл є двомовними: однією з мов викладання в них є українська, іншою – мова національної меншини. У загальноосвітніх школах працюють також факультативи та гуртки, в яких вивчають рідну мову близько 170 тис. дітей, збільшилась кількість недільних шкіл, де навчається близько 7 тис. дітей [5].

На сьогоднішній день в Україні існує ряд національних організацій та осередків, що займаються поширенням полікультурної освіти в країні, серед них: Державний комітет у справах національностей та релігій, Державний комітет у справах національностей та міграції, Рада представників громадських об'єднань, Рада представників кримськотатарського народу, Румунська спільнота в Україні, Товариство ромів України і т.д.

У сучасній вітчизняній та російській науковій літературі не існує загальноприйнятої термінології для позначення поняття «полікультурна освіта». Можна провести синонімічний ряд термінів: «полікультурна освіта» (Г. Абібулаєва,

Р. Агадуллін, О. Гукаленко, Я. Гулецька, О. Ковальчук, В. Мілютіна, Л. Супрунова, Н. Якса), «полікультурне виховання» (В. Бойченко, О. Галус, О. Джуриновський, І. Лощенкова, Г. Розлуцька, А. Солодка, О. Сухомлинська, Л. Шапошнікова), «мовна полікультурна освіта» (В. Сафонова, П. Сисоєв), «багатокультурна/мультикультурна освіта» (М. Воловікова, Г. Дмитрієв, Г. Палаткіна), «мультикультурний підхід» (А. Шафікова), «інтеркультурна освіта» (Р. Антонюк), «плюралістична освіта» (А. Абсаямова, Н. Козакевич), «глобальне виховання» (А. Василюк).

У процесі дослідження ми з'ясували існування різних тлумачень поняття «полікультурна освіта».

Зокрема, у сучасній «Енциклопедії освіти» за редакцією В. Кременя зазначено, що розуміння сутності полікультурної освіти і виховання у світовій педагогіці відбувається завдяки наступним підходам:

- акультураційному, тобто пов'язаному з утворенням гармонійних відносин між членами різних етнічних груп;
- діалоговому, заснованому на ідеї культурного плюралізму;

Таблиця 1

Трактування терміну «полікультурна освіта» українськими вченими

Автор	Означення терміна «полікультурна освіта»
Л. Голік, Т. Клиниченко, М. Красовицький, Г. Левченко (1999)	Організація і зміст навчально-виховного процесу, життя і діяльності школярів, взаємостосунків, що забезпечують ознайомлення з культурою народів, які проживають в одній країні, створення умов для встановлення між ними довіри і солідарності, уміння взаємодіяти.
В. Макаєв, З. Малькова, Л. Супрунова (1999)	Головною прерогативою полікультурної освіти є формування людини, здатної до активної і ефективної життєдіяльності в багатонаціональному і полікультурному середовищі, яка володіє розвиненим відчуттям розуміння і пошани інших культур, уміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас і вірувань.
О. Літвінов (2000)	Освіта, що базується на реальній ситуації в школах та створює більш насичене і продуктивне середовище, дозволяє усвідомити роль культури й мови в освіті, зробити методичні стратегії більш різноманітним.
В. Болгаріна та І. Лощенкова (2002)	Освіта, для якої ключовим поняттям є культура як вселюдське явище; це засіб допомоги особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток.
І. Прокопенко (2002)	Це освіта, яка забезпечує повноцінний розвиток особистості, здійснює виховання стійкого етичного ставлення до навколишнього світу, до собі подібних, до самого себе.
Л. Волик (2005)	Полікультурна освіта сприяє засвоєнню знань про різні культури, усвідомленню загального і особливого в традиціях, способах життя, культурних цінностей.
О. Заболотна (2005)	Освіта, яка набуває широких можливостей у створенні умов, що гарантують успішну соціалізацію особистості.
В. Бойченко (2006)	Розвиток планетарного мислення, сприйняття світу в його різноманітних проявах, формах існування мов, культур, поглядів тощо; формування у людини гуманістичного світогляду, таких якостей, як толерантність, уміння вести діалог з позиції рівних прав та взаємоповаги.
Л. Перетяга (2007)	Складне, багатоаспектне поняття, що об'єднує різні підходи до вирішення проблем, пов'язаних з расовою, етнічною, культурною неоднорідністю сучасного суспільства. Пріоритетною метою цієї освіти є підготовка молодого покоління до життя в полікультурному суспільстві.
Я. Гулецька (2008)	Складовий компонент професійної освіти, спрямований на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання культури своєї етнокультурної групи, а також взаємодію всіх культур на принципах взаємопорозуміння, толерантності, діалогу та плюралізму, що є засобом протистояння дискримінації, націоналізму, расизму.
Ю. Сива (2008)	Освіта, метою якої є формування людини, здатної до активного співжиття в умовах багатонаціонального та багатокультурного середовища, і основною цінністю є сама особистість, що володіє розвиненим відчуттям розуміння інших культур, умінням жити в мирі та злагоді з людьми різних рас, національностей, вірувань.
М. Симоненко (2010)	Педагогічний процес, спрямований на оволодіння молоддю глибокими знаннями етнічної (рідної), загальнонаціональної і світової культури, на формування готовності і вміння жити в багатонаціональному середовищі, на виховання поваги та толерантного ставлення до інших народів у процесі ознайомлення та навчання іншої культури.

– соціально-психологічному, згідно з яким полікультурна освіта є особливим способом формування певних соціально-установчих ціннісно-орієнтаційних схильностей, комунікативних і емоційних умінь, за допомогою яких здійснюється розуміння інших культур [3, с. 691].

У «Словнику з педагогіки» Г. Коджаспирової «полікультурна освіта» трактується як побудова навчання на принципі культурного плюралізму, на визнанні рівноцінності та рівноправності усіх етнічних та соціальних груп, які створюють певне суспільство, на недопустимості дискримінації людей за ознаками національної та релігійної належності, статі, віку. Полікультурна освіта допомагає перетворити диверсифікацію суспільства в корисний фактор його розвитку, забезпечує швидшу адаптацію особистості до мінливих умов життя, допомагає йому сформулювати більш багатогранну картину світу [4, с. 258].

У «Понятійно-термінологічному словнику» В. Полонського термін «полікультурна освіта» є компонентом загальної освіти, спрямованим на краще розуміння інших культур, сприяння встановленню сприятливих відносин, взаємообміну та взаєморозуміння між представниками різно-

манітних культур країни, виховання в душі ненависті та віротерпимості [7, с. 76].

У «Словнику термінів з порівняльної педагогіки та історії педагогічної думки» «полікультурна освіта» – освіта, метою якої є прилучення молодого покоління до етнічної, національної і світової культури, розвиток на цих засадах планетарної свідомості, формування готовності і вміння жити в багатонаціональному середовищі [8, с. 46].

Сутність терміна «полікультурна освіта» визначається низкою науковців таким чином (див. табл. 1).

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз державних документів та підходів вітчизняних науковців до визначення поняття «полікультурна освіта» свідчить більше про національний, громадянський наголос в освіті, ніж полікультурний. На нашу думку, це зумовлено географічними та демографічними чинниками. Адже місце розташування України – майже у центрі Європи; расовий та етнічний склад населення становлять переважно люди з однаковим кольором шкіри та віросповідання. Тому, в Україні «полікультурну освіту» можна визначити як освіту, метою якої є виховання патріотичної, толерантної, національно-свідомої особистості.

Список літератури:

1. Асаєва В. В. Філософія сучасної полікультурної, мультилінгвальної освіти [Електронний ресурс] / В. В. Асаєва // Науковий вісник України. – Режим доступу: www.info-library.com.ua/books-txt-11612.html
2. Вікторов В. Проблема управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) / В. Вікторов // Вища освіта України. – 2005. – № 4(14). – С. 17–22.
3. Енциклопедія освіти [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва: ИКЦ «МарТ», 2005. – 258 с.
5. Лещенко М. П. Технології підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежом (на матеріалах Великобританії, Канади, США): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Лещенко Марія Петрівна. – К., 1996. – 382 с.
6. Меншини в сучасній Україні [Електронний ресурс] / Українські культурні дослідження. – Режим доступу: culturalstudies.in.ua/knigi_3_2.php
7. Полонский В. М. Понятийно-терминологический словарь по народному образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М., ИТОиИ РАО, 2001. – 76 с.
8. Термінологічний словник з культурології / [уклад. Н. Больша, Н. Єфімчук]. – К.: МАУП, 2004. – 141 с.
9. Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи [Електронний ресурс] / Лист МОНмолодьспорту від 27.07.12 № 1/9-530. – Режим доступу: www.iitzo.gov.ua/lysty_mon.html

Безух Ю.С.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ЭВОЛЮЦИЯ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

Рассмотрен процесс развития поликультурного образования в Украине. Исследованы и выделены основные законодательные акты, подтверждающие существование самого понятия «поликультурное образование» и политики, в сфере образования в частности. Осуществлен мониторинг и систематизация определения термина «поликультурное образование» отечественных ученых и определено, что в силу геополитического расположения Украины «поликультурное образование» можно трактовать как образование, целью которой является воспитание патриотической, толерантной, национально-сознательной личности.

Ключевые слова: поликультурное образование, национальные меньшинства, этнос.

Bezukh Yu.S.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE EVOLUTION OF MULTICULTURAL EDUCATION IN UKRAINE

Summary

The process of multicultural education development in Ukraine has been studied. The main legislative acts that confirm the existence of the concept of «multicultural education» and its policies in the education sector in particular have been investigated and singled out. The national scientists' definitions of «multicultural education» have been monitored and systematized and it was determined that because of the geopolitical location of Ukraine «multicultural education» can be considered as education, which aims to bring up patriotic, tolerant, nationally-conscious personality.

Keywords: multicultural education, national minorities, ethnos.

УДК 81+82

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА ОСНОВІ ТВОРІВ ЕДГАРА ПО)

Бондаренко С.О.

Київський національний університет культури і мистецтв

Переклад та робота з мовними трансформаціями, при перекладі з англійської мови, по праву є надзвичайно складним та важливим процесом у перекладі художньої літератури. Процес перекладу – своєрідна мовна діяльність, яка направлена на найбільш повне відтворення на іншій мові змісту і форми іншомовного тексту. Англійська мова – мова світу, мова сьогодення. Надзвичайно велика кількість людей сприймає її, ледь не своєю рідною і вільно вживає в повсякденному ужитку, але незважаючи на це, переклад літератури й досі залишається за тими, хто володіє мовою, немов інструментом і знає, як найяскравіше та всебічно передати ту, чи іншу мовну трансформацію.

Ключові слова: мова, переклад, трансформація, класифікація, художня література.

Постановка проблеми. Лиш на перший погляд здається, що англійська мова завжди була, або екстремально швидко розповсюдилась по усьому світу. Насправді, масштабність розповсюдження англійської мови, як міжнародної, почалось у далекому XVII ст., коли Англія перестала потерпати від завоювань, і сама стала розширювати свої кордони.

Мета статті – дослідити перекладацькі трансформації в перекладах творів Едгара По з англійської на українську мови.

Викладення основного матеріалу. Англійська мова, немов повітря, проникла до всіх куточків світу. Англія тих часів намагалась у повній мірі налагодити свої торгівельні шляхи, тому не дивно, що мова основної та домінуючої країни, виштовхнула мови торгівельних країн – партнерів. Тому, не зовсім не дивно, що англійська мова стала мовою торгівлі.

Навіть, коли колонізовані країни отримали свою бажану незалежність, вони продовжували свої торгівельні відносини з Великобританією, тож англійська залишилась, як мова спільного спілкування. Тут можемо відзначити дві важливі причини: по-перше, у колонізованих країн не вистачало власних слів для семантичного наповнення певних термінів; по-друге, бо англійська мова вже встигла вкорінитись в головах місцевих жителів, тож той, хто хотів мати хліб та гроші, мав говорити англійською.

У XX ст. гостро піднялось питання об'єднання націй, треба було знайти певний «клей», що об'єднав би людей та їх погляди і саме в цей період англійська мова виходить грати свою головну роль на світовій арені.

Та все ж, одним з найголовніших чинників, що зробили англійську мову основною, стала політика США, що до витиснення інших мов з документаційного ужитку, враховуючи те, що в Америці й досі немає офіційної мови! У багатьох штатах просто заборонялось вивчення будь-якої мови, окрім англійської.

На сьогодні, англійська мова стала міжнародною, та найбільш розповсюдженою світовою мовою. Більш ніж 400 мільйонів людей вважають її рідною, ще для 300 мільйонів це друга мова.

Тому, основне завдання перекладача – досягнення адекватності. Для цього йому потрібно вміло робити різні перекладацькі трансформації, щоб текст перекладу, як можна більш точно передавав всю інформацію, укладену в тексті оригіналу, при дотриманні відповідних мовленнєвих норм.

Перекладацькі трансформації являють собою особливий вид міжмовного перефразування. Порівнюючи вихідний текст, і текст перекладу, деякі відрізки вихідного тексту переведені дослівно, а деякі – зі значним відхиленням від буквальних відповідностей. Певні зміни ідіоматичних структур та різних фігур мови, також входять до перекладацьких трансформацій. Певним чином,

майже повністю, замінюючи словобудову речення, чи ж цілого тексту. Таким чином, в нашій мовленнєвій свідомості існують деякі міжмовні відповідності, відхилення від яких ми й сприймаємо, як міжмовні трансформації [5, с. 47-50].

У межах опису перекладацького процесу, перекладацькі трансформації розглядаються не як засіб аналізу відносин між одиницями вихідної мови, та їх словниковими відповідниками, а як способи перекладу, які може використовувати перекладач при перекладі різних оригіналів в тих випадках, коли словникова відповідність відсутня, або її не можна використати, за умов контексту [2, с. 31].

Трансформація – основа більшості прикладів перекладу. Вона полягає у зміні формальних (лексичних чи граматичних трансформації), або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі [4, с. 24].

Існують різні види трансформацій:

1) Стилистичні трансформації – це трансформації, які змінюють стилістичне забарвлення одиниці, що перекладається [6, с. 44].

When I could stand it no longer I raised myself upon my knees, still keeping hold with my hands, and thus got my head clear. – Коли я відчув, що сили зраджують мене, я підвівся на коліна, не випускаючи кільця з рук, і голова моя опинилась над водою (пер. Бондаренко С.).

2) Синтаксичні трансформації – суть, яких полягає у зміні синтаксичних функцій слів і словосполучень. Зміна синтаксичних функцій в процесі перекладу супроводжується перебудовою синтаксичної конструкції. До синтаксичним трансформаціям відноситься також заміна англійської пасивної конструкції українською активною [6, с. 45-46].

He hath been by the Tarantula. – Тарантул вкусив його (пер. Бондаренко С.).

3) Морфологічні трансформації – заміна однієї частини мови іншою, або декількома частинами мови [6, с. 47].

With how vast a triumph – with how vivid a delight – with how much at all that is ethereal in hope did I feel, as she bent over me in studies but little sought – but less known, that delicious vista by slow degrees expanding before me. – З яким нескінченним запалом, з яким радісним захопленням, з якою високою надією розпізнавав я Лігею, коли вона схилилася наді мною під час моїх занять (без прохання, майже непомітно), ту чудову надію, що повільно розгорталася переді мною (пер. Бондаренко С.).

4) Семантичні трансформації – здійснюються на основі різноманітних причинно-наслідкових зв'язків, що існують між елементами описуваних ситуацій [6, с. 49].

He was the kind of guy that hates to answer you right away. – Такі, як він, одразу не відповідають (пер. Бондаренко С.).

5) Граматичні трансформації – полягають у перетворенні структурних пропозицій, в процесі перекладу, відповідно до норм мови перекладу [6, с. 51].

We got under way with a mere breath of wind, and for many days stood along the eastern coast of Java, without any other incident to beguile the

monotony of our course than the occasional meeting with some of the small grabs of the Archipelago to which we were bound. – Ми вийшли з порту при ледь помітному вітерці і протягом довгих днів йшли вздовж східного берега Яви. Одноманітність нашого плавання лише зрідка порушувалася зустріччю з невеликими каботажними судами з тих островів, куди ми тримали свій шлях (пер. Бондаренко С.).

6) Лексичні трансформації являють собою відхилення від прямих словникових відповідностей. Необхідність у використанні лексичних трансформацій може бути викликана наявністю різних ознак у кожного предмета, явища і поняття, та історично сформованим виділенням якогось одного з них, для позначення відповідної лексичної мовленнєвої одиниці [6, с. 53-55].

She wasn't looking too happy. – Вигляд вона мала доволі нещасний (пер. Бондаренко С.).

У процесі перекладацької діяльності трансформації, найчастіше, бувають змішаного типу. Як правило, різного роду трансформації здійснюються одночасно, тобто поєднуються один з одним – перебудова супроводжується заміною, граматичне перетворення супроводжується лексичним.

Існує безліч способів класифікації перекладацьких трансформацій запропонованих різними авторами, такими, як А. С. Бархударов, Л. К. Латишев, В. Н. Комісарів, Я. І. Рецкер.

Одна з класифікацій перекладацьких трансформацій, запропонована Бархударовим, включає в себе наступні види трансформацій:

- перестановки;
- заміни;
- додавання;
- опущення.

Зазвичай ці чотири види трансформацій зустрічаються в поєднанні один з одним, і таким чином мають комплексний характер [1, с. 47-53].

Тепер ознайомимося з класифікацією Комісарова, він класифікує перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні та комплексні лексико-граматичні трансформації.

Основні типи лексичних трансформацій включають в себе наступні перекладацькі прийоми:

- транскрибування;
- транслітерація;
- калькування;
- лексико-семантичні заміни;
- конкретизація;
- генералізація;
- модуляція (смысловий розвиток).

Більш детальна характеристика процесу перекладу досягається шляхом опису типів розумових операцій, за допомогою яких перекладач знаходить потрібний варіант перекладу. Представлення процесу перекладу, як перетворення одиниць оригіналу в одиниці перекладу носить умовний характер. Насправді, з одиницями оригіналу нічого не відбувається, вони залишаються незмінними, а перекладач просто підшукує їм комунікативно-рівноцінні одиниці в мові перекладу [3, с. 47-58].

Висновки. Головна мета перекладу – досягнення адекватності. Основне завдання перекладача, при досягненні адекватності, – вміло зробити необхідні перекладацькі трансформації, для того, щоб текст перекладу як можна більш точно

передає всю інформацію, укладену в тексті оригіналу при дотриманні відповідних норм мови.

Англійська мова надзвичайно мелодійна та гарна, і, що не найголовніше, легка у вивченні. Вона накопичує у собі один з «наймогутніших» світових словникових запасів, при цьому, її граматику залишається достатньо легкою для вивчення та

розуміння. Саме цього і вимагає міжнародна мова. Здається, що нам пощастило, що саме ця мова об'єднала та об'єднує світ. Сьогодні ми впевнено можемо зазначити, що англійська мова – є міжнародною мовою ХХІ ст. Як довго протримається це «панування» – невідомо, але однозначно, цей її статус буде утримуватись ще багато десятиліть.

Список літератури:

1. Ларін Б. О. Фразеологія та лексикографія / Борис Олександрович. – К.: Наук. Дум., 1989. – 307 с.
2. Борисова І. Ф. Стиль драматурга и его передача в переводе / Ирина Фёдоровна Борисова. – К.: Либідь, 1984. – 318 с.
3. Комиссаров В. Н. Слово о переводе / Вилен Наумович Комиссаров. – М.: Просвещение, 1973. – 263 с.
4. Коноваленко А. Г. Баллады Э. По в переводе В. Брюсова / Анатолий Григорьевич Коноваленко. – Т.: Том. гос. ун-т., 2007. – 121 с.
5. Мирам Г. Э. Профессия: переводчик / Геннадий Эдуардович Мирам. – К.: Ника – Центр, 2004 – 160 с.
6. Секирин П. В. Язык и культура – два уровня антропониимического анализа / Пётр Владимирович Секирин. – Уфа: РИО Госкомиздата БАССР, 1990. – 156 с.

Бондаренко С.О.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ В ПЕРЕВОДЕ С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА (НА ОСНОВЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЭДГАРА ПО)

Аннотация

Перевод и работа с языковыми трансформациями, при переводе с английского языка, по праву считается чрезвычайно сложным и важным процессом при работе с художественной литературой. Процесс перевода – своеобразная языковая деятельность, направленная на наиболее полное воспроизведение, другим языком, содержания и формы текста языка оригинала. Английский язык – всемирный язык; язык современности. Чрезвычайно большое количество людей считает его своим родным и свободно использует его в разговорной речи, буквально каждый день, но, несмотря на это, перевод литературы, до сих пор, остаётся за теми, кто владеет языком, как инструментом и знает, как наиболее ярко и полно передать ту, или иную языковую трансформацию.

Ключевые слова: язык, перевод, трансформация, классификация, художественная литература.

Bondarenko S.O.

Kyiv National University of Culture and Arts

TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION FROM ENGLISH (BASED ON THE MASTERPIECES OF EDGAR PO)

Summary

Translation and a special work with the language transformations, while the translation from English seems to be the hardest and main proses while working with the fiction. The translation proses is a special language activity which is used for the fullest illustration of the content and text's form from one language to another one. English is a global and modern language. A lot of people think that it's their native one and freely use it in their everyday life. Thinking of it we mustn't forget that the fiction translation isn't so common and only those who can fully use a language as an instrument knows and can make a bright and full translation, using the right language translation transformation.

Keywords: language, translation, transformation, classification, fiction.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Важна К.А.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розкриваються проблеми щодо прийняття визначення поняття агресії у чинному міжнародному праві. Розкривається сутність міжнародного злочину агресії відповідно до норм чинного міжнародного права та міжнародно-правової практики. Аналізуються наявні у міжнародному праві норми, спрямовані на боротьбу з агресією. Аналізуються роль і значення наявних визначень агресії у протидії даному міжнародному злочину. Автор дійшла висновків, що на сьогодні існує актуальна проблема щодо прийняття на універсальному конвенційному рівні визначення поняття міжнародного злочину агресії. Прийняття такого визначення сприятиме попередженню міжнародного злочину агресії та підвищенню ефективності міжнародного права у боротьбі з ним.

Ключові слова: агресія, міжнародний злочин, міжнародне право, визначення агресії, акт агресії, ефективність боротьби з агресією.

Постановка проблеми. Агресія є одним з найтяжчих міжнародних злочинів і становить серйозну загрозу міжнародному миру та безпеці. Заборона агресії встановлена у міжнародному праві, проте, конкретно які дії можна кваліфікувати як акт агресії – це вже інше питання, відповідь на яке необхідно дати у міжнародному праві, щоб можна було реалізувати на практиці протидію агресії і відповідальність за її вчинення. Для цього необхідно дослідити як визначається сутність міжнародного злочину агресії у міжнародному праві.

Стан дослідження даної проблематики. Проблематика визначення та сутності міжнародного злочину агресії досліджувались такі зарубіжні вчені як (в алфавітному порядку) Р. Аго, М.Ш. Бассіоні, І.П. Бліщенко, Дж. Гінзбургс, Г. Доннедье де Вабр, А.Г. Кібальник, Ф. Малежан, В. Пелла, Ю.А. Решетов, І.В. Фісенко та багато інших фахівців. У вітчизняній доктрині вказану проблематику досліджували (в алфавітному порядку) В.Ф. Антипенко, В.А. Василенко, Н.А. Зелінська, І.І. Лукашук, Ю.В. Манійчук та ін. Проте, дане питання, з огляду на його актуальність, потребує більш глибокого дослідження. Зокрема, важливим є розкриття сутності міжнародного злочину агресії відповідно до норм чинного міжнародного права; також аналізу потребує юридичний зміст і обов'язковість наявного у міжнародному праві визначення агресії.

Завдання дослідження. Завданням даної наукової статті є з'ясування і розкриття сутності міжнародного злочину агресії відповідно до норм чинного міжнародного права та міжнародно-правової практики; аналіз юридичного змісту і обов'язковості наявного у міжнародному праві визначення агресії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Агресія становить найбільшу загрозу для міжнародного миру й безпеки і визнана найтяжчим правопорушенням або найбільш серйозним міжнародним злочиним [8, с. 79; 3, с. 285]. Сам термін «міжнародний злочин» виник спочатку щоб характеризувати агресивну війну. Норми, які забороняють агресію, належать до імперативних норм сучасного загального міжнародного права, відхилення від яких неприпустиме [8, с. 79].

У XIX і на початку XX століття, війна вважалася законним інструментом політики і здійснен-

ня зовнішніх відносин. Але поступово ситуація почала змінюватися, міжнародне співтовариство усвідомило необхідність заборони агресії, в т.ч у міжнародному праві.

Першим правовим актом, який повністю заборонив війну як знаряддя національної політики, став Паризький пакт (Пакт Бріана-Келлога) 1928 року [3, с. 286]. Це був перший багатосторонній договір про відмову від агресивної війни, учасниками якого стала переважна більшість держав [6, с. 336]. Згідно статті 1 Пакту, Договірні сторони «засуджують звернення до війни для врегулювання міжнародних суперечок і відмовляються від такої в ролі знаряддя національної політики у своїх взаємних відносинах» [8, с. 81]. До 1939 року, 63 з 67 держав світу ратифікували Пакт Бріана-Келлога, надаючи йому майже універсальний характер.

Після Другої світової війни заборона агресії була значно розширена у Статуті ООН [5, с. 92-93, 97]. У статті 2 (4), Статут забороняє «погрозу силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним з цілями Об'єднаних Націй». Є два винятки із вказаної заборони: право на самооборону від збройного нападу, що регулюється статтею 51 Статуту ООН, та військові заходи за санкцією Ради Безпеки на підставі глави VII Статуту ООН у випадку загрози миру, порушення миру або акту агресії (ст. 39) [1, с. 122-123].

Заборона погрози силою та її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним з цілями Об'єднаних Націй перетворилася на імперативну норму і один з основних принципів міжнародного права. Окрім Статуту ООН даний основний принцип закріплений у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 року, а також у Заключному акті Наради з безпеки й співробітництва у Європі 1975 року.

Прецедентами покарання за акти агресії в міжнародних відносинах стали військові трибунали у Нюрнберзі і Токіо після Другої світо-

вої війни. Стаття 6 (а) Статуту Нюрнберзького трибуналу оголошує злочином проти миру «планування, підготовку, розв'язання або ведення агресивної війни або війни з порушенням міжнародних договорів, угод або запевнень, або участь у загальному плані чи змові для здійснення будь-якого з вищенаведених діянь» [1, с. 123].

Генеральна Асамблея у 1967 році заснувала Спеціальний комітет з питання визначення агресії у складі тридцяти п'яти держав-учасниць, якому доручалося «розглянути всі аспекти цього питання, для того, щоб можна було розробити точне визначення агресії». 14 грудня 1974 року Асамблея затвердила консенсусом Визначення агресії, рекомендоване Спеціальним комітетом. Асамблея також звернула увагу Ради Безпеки на Визначення і рекомендувала, щоб Рада Безпеки належним чином враховувала це визначення в якості керівництва при встановленні у відповідності до Статуту наявності акту агресії [1, с. 124; 7, с. 111].

Згідно Визначення агресії, викладеного в Резолюції ГА ООН № 3314 1974 року, агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним із Статутом Організації Об'єднаних Націй (стаття 1). Застосування збройної сили державою першою в порушення Статуту є *prima facie* свідченням акту агресії (стаття 2). Стаття 3 Визначення агресії містить перелік діянь, які повинні кваліфікуватися як акт агресії. Проте, цей перелік не є вичерпним (стаття 4) [1, с. 124].

У Проекті статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), прийнятому Комісією в 1994 році, злочин агресії був включений до переліку злочинів, які входять до юрисдикції суду [7, с. 137]. 17 липня 1998 року Римський статут Міжнародного кримінального суду був прийнятий ста двадцятьма державами і вступив у силу 1 липня 2002 року, будучи ратифікованим шістьдесятьма державами [10, с. 137]. У пункті 1 (d) статті 5 Римського статуту передбачалося, що Суд володіє юрисдикцією у відношенні злочину агресії, проте, у пункті 2 цієї ж статті на той час зазначалося, що Суд може здійснювати юрисдикцію щодо цього злочину лише після того, як визначення поняття агресії буде прийняте і внесені до Статуту МКС [1, с. 125].

Римська конференція, яка прийняла Статут, також прийняла Резолюцію про заснування Підготовчої комісії для Міжнародного кримінального суду. Вказана Резолюція наводилася у Додатку до Заключного акту Конференції. На Підготовчу комісію було покладено завдання підготувати пропозиції щодо положень про агресію, включаючи визначення та елементи злочину агресії, а також умови, за яких Міжнародний кримінальний суд міг би здійснити свою юрисдикцію стосовно вказаного злочину [7, с. 137-139].

11 липня 2010 року у Кампалі (Уганда) на 13-му пленарному засіданні Комісією з огляду консенсусом була прийнята Резолюція RC/Res.6 [2, с. 184-185]. Вказаною Резолюцією шляхом внесення поправок до Статуту Міжнародного кримінального суду було прийняте визначення поняття злочину агресії. Згідно Додатку I до

вказаної Резолюції постановлялося виключити пункт 2 статті 5 із Статуту та включити до нього статтю 8 bis під назвою «Злочин агресії», яка, відповідно, містить визначення цього злочину.

Так, пункт 1 статті 8 bis Римського статуту встановляє, що «злочин агресії» для цілей Статуту означає «планування, підготовку, ініціювання або здійснення особою, яка в змозі фактично здійснювати керівництво або контроль за політичними або військовими діями держави, акта агресії, який у силу свого характеру, серйозності і масштабів є грубим порушенням Статуту ООН».

У пункті 2 статті 8 bis висвітлено зміст поняття «акту агресії» та наведено перелік діянь, які кваліфікуються як акт агресії. Потрібно зазначити, що визначення «акту агресії» у пункті 2 статті 8 bis є аналогічним (практично дослівним) визначенню «агресії», прийнятому Резолюцією ГА ООН № 3314 від 14 грудня 1974 року. Перелік діянь, що кваліфікуються як акти агресії згідно пункту 2 статті 8 bis Статуту МКС, також є аналогічним переліку актів агресії, який міститься у Визначенні агресії (стаття 3), прийнятому Резолюцією № 3314 [1, с. 125-126].

Так, відповідно до Статуту МКС «акт агресії» означає «застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним із Статутом Організації Об'єднаних Націй». Далі у пункті 2 статті 8 bis Статуту наведений перелік діянь, які «незалежно від оголошення війни будуть кваліфікуватися ... в якості акту агресії». До таких діянь належать: а) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, яка є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія території іншої держави або її частини із застосуванням сили; б) бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави; в) блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави; г) напад збройними силами держави на сухопутні, морські чи повітряні сили, або морські і повітряні флоти іншої держави; е) застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за згодою з приймаючою державою, в порушення умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії угоди; ф) дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акту агресії проти третьої держави; г) засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, які носять настільки серйозний характер, що це рівнозначно переліченим вище актам, або її значну участь у них.

Згідно Додатку I до Резолюції RC/Res.6 від 11 липня 2010 року до Статуту МКС у вигляді поправок також були прийняті статті 15 bis та 15 ter, які регулюють здійснення Судом юрисдикції щодо злочину агресії [1, с. 126-127].

Прийняття визначення агресії до Статуту МКС поза сумнівами є величезним кроком вперед на шляху до зміцнення міжнародного миру та безпеки. Проте, слід зазначити деякі негативні фактори та слабкі сторони даної ситуації. За вчинення агресії (як і інших міжнародних злочинів) Міжнародний кримінальний суд може виносити рішення лише у відношенні фізичних осіб, і не може приймати санкції щодо злочинної держави-агресора в цілому¹.

Іншим негативним фактором є те, що у відношенні держав, які не є учасницями Римського статуту, Суд не може здійснювати свою юрисдикцію за злочин агресії, що здійснений громадянами держав-неучасниць Статуту або на їх території. Суд також не може здійснювати юрисдикцію щодо акту агресії, який був вчинений державою-учасницею, якщо ця держава заявила про невизнання такої юрисдикції шляхом надсилання відповідної заяви Секретарю [1, с. 127-128]. З цього правила є виняток: на основі глави VII Статуту ООН Рада Безпеки ООН може за допомогою прийняття резолюції передати Суду ситуацію, яка включає злочини, вчинені на території не держави-учасниці або не її громадянами. Рада Безпеки використовувала це повноваження коли передавала ситуацію щодо Дарфуру в МКС (як відомо, Судан не є учасником Статуту МКС) [9, с. 37-38]. Проте, вказана ситуація дещо ускладнює процедуру прийняття справи до розгляду і на сьогодні є скоріше винятком.

У Римському статуті також зазначається, що Суд може здійснювати юрисдикцію лише щодо злочинів агресії, вчинених через один рік після ратифікації або прийняття поправок щодо агресії (прийнятих Резолюцією RC/Res.6) тридцятьма державами-учасниками Статуту. Висвітлені аспекти дещо послаблюють можливості МКС і міжнародного права в цілому у боротьбі із злочиним агресії.

МКС може виносити рішення лише щодо фізичних осіб і для цілей Статуту щодо злочину агресії у Статуті вказано, що порушник є фізичною особою. Проте, у Статуті також зазначається, що при здійсненні акту агресії збройні сили «застосовуються» державою (пункт 2 статті 8 bis)² [1, с. 128].

На думку Ю.А. Решетова, агресія, як міжнародний злочин особливо небезпечного характеру, що характеризується широкими масштабами і підвищенням рівнем суспільної небезпеки, передбачає винний умисел держави-агресора. Агресія – не результат ексцесів чи недогляду якихось посадових осіб, а наслідок продуманої і спланованої агресивної політики [8, с. 85-88].

Такі міжнародні злочини як агресія не могли б мати місця без участі держави або держав, без їх спланованих дій та вираженої волі й умислу на здійснення певних діянь і досягнення конкретних цілей. Для реалізації агресії необхідне залучення збройних сил як мінімум однієї держави, які

повинні знаходитись і діяти під централізованим організованим командуванням цієї держави (в обличчі відповідних органів публічної влади). Отже, вчинення агресії неможливе без залучення практично всього державного апарату, і таким чином, суспільства держави у цілому, зважаючи на сучасні механізми представництва влади. Крім того, діяння, які складають і спричиняють злочин агресії, визначаються і підтримуються державною політикою, яка відповідає стратегічним цілям зовнішньої політики та геополітики цієї держави [1, с. 129].

При прийнятті поправок до Римського статуту Конференцією з огляду у Додатку III до Резолюції RC/Res.6 було зазначено, що «агресія є найсерйознішою і найнебезпечнішою формою незаконного застосування сили». Конференцією також було вказано, що встановлення вчинення акту агресії вимагає розгляду всіх обставин у кожному конкретному випадку, включаючи тяжкість відповідних актів і їх наслідки, у відповідності із Статутом ООН.

У згаданому Додатку III вказується також, що для встановлення того чи є факт агресії явним порушенням Статуту ООН, трьох компонентів – характеру, тяжкості і масштабу – повинно бути достатньо для того, щоб визначити певне порушення як «явне». Жодний із компонентів сам по собі не є достатньо вагомим для того, щоб відповідати стандарту «явного» порушення.

У Додатку II до Резолюції RC/Res.6 зазначається, що потреба доведення того, що порушник провів правову оцінку несумісності застосування збройної сили із Статутом ООН, відсутня. Комісія з огляду постановила, що порушник усвідомлював фактичні обставини, які вказують на несумісність такого діяння із Статутом ООН. Акт агресії в силу свого характеру, серйозності і масштабів є грубим порушенням цього Статуту. Потреба доказування того, що порушник провів правову оцінку «грубого» характеру правопорушення, відсутня. Порушник усвідомлював фактичні обставини, які вказують на таке грубе порушення Статуту ООН [1, с. 129-130].

Відповідальність за агресію (її підготовку, розв'язання та ведення) включає далекосяжні військові та політичні обмеження, що мають характер тимчасового обмеження суверенітету, повне або часткове роззброєння, демілітаризацію, ліквідацію військового потенціалу та інші заходи, які в доктрині міжнародного права широко прийнято відносити до таких форм відповідальності держави як надзвичайна репарація та надзвичайна сатисфакція [4, с. 74, 81]. Загальновизнаним є також положення про те, що суб'єктами агресії як міжнародного злочину є як держави, так і фізичні особи [8, с. 88].

В доктрині загальновизнаним є те, що наслідком скоєння актів агресії повинен бути режим відповідальності відмінний і тяжчий, ніж за інші порушення міжнародного права. Представники різних концепцій відповідальності держави погоджуються з позицією, що скоєння такого злочину як агресія передбачає винний умисел держави-порушника [1, с. 132-133].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Не дивлячись на те, що заборона агресії встановлена імперативними нормами міжнарод-

¹ У пункті 1 статті 8 bis Статуту вказується, що для цілей Статуту «злочин агресії» означає «планування, підготовку, ініціювання або здійснення особою, яка здатна фактично реалізовувати керівництво чи контроль за політичними або військовими діями держави, акта агресії» [2, с. 127].

² «...«act of aggression» means the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State...» [2, с. 128].

ного права і визнана міжнародним співтовариством як міжнародний злочин, універсального визначення агресії до сьогодні не прийнято. Визначення та висвітлення сутності агресії, що містяться у Статуті ООН, Декларації про принципи 1970 року та Гельсінському заключному акті 1975 року потребують уточнення та розширення. Визначення, прийняте Резолюцією ГА ООН № 3314 потребує конвенційного закріплення, так як резолюції ГА ООН мають характер *soft law*. Положення Резолюції можуть перетворитись у міжнародно-правові звичаєві норми, проте, наявність факту перетворення положень даної ре-

золюції на звичаєві норми на сучасному етапі є дискусійним і потребує додаткового доведення. Визначення агресії також міститься у Статуті МКС. Проте, даний статут прийнятий порівняно невеликою кількістю держав, то ж для держав-неучасниць дані положення не є обов'язковими. До того ж Суд має юрисдикцію здійснювати правосуддя і виносити рішення лише у відношенні фізичних осіб. На сьогодні існує актуальна проблема щодо прийняття на універсальному конвенційному рівні визначення агресії, що сприятиме попередженню міжнародного злочину агресії та підвищенню ефективності боротьби з нею.

Список літератури:

1. Важна К. А. Концепція кримінальної відповідальності держави: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.11 / Важна Катерина Анатоліївна. – К., 2013. – 243 с.
2. Кибальник А. Г. Развитие определения агрессии в международном праве / А. Г. Кибальник // Библиотека криминалиста. – 2011. – № 1. – С. 181-188.
3. Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть: [учебник] / Игорь Иванович Лукашук. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 544 с.
4. Манийчук Ю. В. Последствия международного правонарушения / Ю. В. Манийчук. – Киев: Вища школа, 1987. – 147 с.
5. Михеев Ю. Я. Некоторые положения Устава ООН о применении принудительных мер / Ю. Я. Михеев // Вопросы теории и практики международного права. – М.: ИМО, 1959. – Вип. II. – С. 91-105.
6. Полтораки А. И. Вооруженные конфликты и международное право / Полтораки А. И., Савинский Л. И. – М.: Наука, 1976. – 415 с.
7. Работа Комиссии международного права. – Нью-Йорк: ООН, 2009. – Том I. – 468 с.
8. Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности / Ю. А. Решетов. – М.: Международные отношения, 1983. – 224 с.
9. Ушацка А. Очерк деятельности Международного уголовного суда / Анита Ушацка // Международный уголовный суд: проблемы, дискуссии, поиск решений. – М.: Европейская Комиссия, 2008. – С. 36-44.
10. About the Court [Electronic resource] // The official site of the International Criminal Court. – Access mode: <http://www.10a.icc-cpi.info/index.php/en/about>

Важна К.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ АГРЕССИИ В СОВРЕМЕННОМ МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Аннотация

В статье раскрываются проблемы принятия определения агрессии в действующем международном праве. Раскрывается сущность международного преступления агрессии в соответствии с нормами действующего международного права и международно-правовой практики. Анализируются принятые в международном праве нормы, направленные на борьбу с агрессией. Анализируются роль и значение принятых определений агрессии для противодействия данному международному преступлению. Автор приходит к выводу, что на сегодняшний день существует актуальная проблема принятия на универсальном конвенционном уровне определения понятия международного преступления агрессии. Принятие такого определения будет способствовать предупреждению международного преступления агрессии и повышению эффективности международного права в борьбе с ним.

Ключевые слова: агрессия, международное преступление, международное право, определение агрессии, акт агрессии, эффективность борьбы с агрессией.

Vazhna K.A.

Kyiv National University of Culture and Arts

**PROBLEMS OF INTERNATIONAL CRIME OF AGGRESSION DEFINITION
IN MODERN INTERNATIONAL LAW****Summary**

This article describes the problems of a definition of aggression in current international law, describes the essence of the international crime of aggression in accordance with applicable international law and international legal practice. Analyzed current international law provisions aimed at combating aggression. Analyzed the role and importance of current definitions of aggression in combating this international crime. The author concluded that today there is an actual problem for adoption the international crime of aggression definition on the universal conventional level. The adoption of such a definition will contribute to preventing international crime of aggression and the efficiency of international law to combat it.

Keywords: aggression, international crime, international law, the definition of aggression, act of aggression, effectiveness of aggression combating.

УДК 327-055.1(437.1)+94(437.1)

**УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ
НАПЕРЕДОДНІ РИЗЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ 1921 РОКУ****Варгатюк С.В.**

Київський національний університет культури і мистецтв

З обранням С. Петлюри на посаду голови Директорії УНР курс на досягнення порозуміння з Польщею став основною доктриною української зовнішньої політики. Польський уряд стояв на позиції заперечення існування незалежної соборної України, а діалог з українськими дипломатами був потрібен йому задля здійснення глобальної мети польської делегації на Паризькій мирній конференції.

Ключові слова: дипломатична місія, переговори, зовнішня політика.

Постановка проблематики. Серед особливостей взаємовідносин між Україною та Польщею в історичному розвитку можна відзначити те, що, по-перше, їхня боротьба поміж собою була боротьбою за власну державність у межах єдиної західноєвропейської культури; по-друге, Україна і Польща неодноразово зазнавали національного поневолення і втрачали свою державність, а з її відновленням свої кордони визначали не вони, а інші держави; по-третє, обидва народи зазнавали депортації із земель своїх предків. Тобто, попри, те що значна частина України тривалий час перебувала під владою Польщі, доля обох народів була дуже близькою [2, с. 43].

Стаття допоможе краще зрозуміти дуже коротку у часі, але насичену драматичними подіями добу української державності – Директорію УНР, а також з наукового та практичного кута розглянути поданий матеріал в історичному розрізі з погляду національного зовнішньополітичного минулого та розуміння процесів, які відбувалися в українській республіці й навколо неї наприкінці першої чверті XX століття.

Мета – проаналізувати перші дипломатичні контакти України доби Директорії УНР з Польщею, розглянути діяльність українських дипломатів під час місії до Варшави, дати оцінку меморандуму Українського комітету у Польщі щодо протекторату Варшави над Україною та

вивчити хід українсько-польських переговорів у місті Демблін.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Для вирішення поставленої проблеми автор використав певну джерельну базу. Корпус джерел, де проблеми деяких аспектів зовнішньої політики Директорії УНР відрізняються методологічно автор виділив окремі групи. Першу групу складають архівні джерела, які вводяться автором в науковий обіг вперше. Це фонди Центрального Державного Архіву Вищих Органів Державної Влади і Державного Управління України (ЦДАВОВУ). Друга група – дослідження науковців, які присвятили своє життя вивченню внутрішньої та зовнішньополітичної практики Директорії УНР, зокрема це – Стахів М. у семитомнику: Україна в добу Директорії. Скрентон, 1962; Симоненко Р. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України у 1919 році. К. 1962; Срібник І. С. Петлюра – на чолі держави та війська. К. 2005 та інші. Третя група – літературні праці безпосередніх учасників згаданих подій, це – Тютюнник Ю. З поляками проти Вкраїни. Харків, 1924; Шелухін С. Лист до С. Петлюри. Ризький договір. Париж. 1948; Доценко О. Літопис Української революції 1917–1923. Львів. 1924 та інші.

Викладення основного матеріалу. Таким станом речей можна пояснити суть та джерела по-

лонофілства, яке стало посилюватися в Україні після краху надій на допомогу Антанти. Серед членів Директорії найбільшим прихильником лоннофілства був С. Петлюра. З його ж обранням на посаду голови Директорії курс на досягнення порозуміння з Польщею став основою зовнішньополітичної доктрини українського політичного проводу [18, с. 11].

У липні 1919 року С. Петлюра погоджується на загарбання поляками Галичини, Холмщини та Волині. Він лише просить Ю. Пілсудського, щоб польська армія не посувалася на схід і повідомляє, що «...серед українського суспільства почав ширитися настрій про необхідність порозуміння з Польщею. Цей настрій і це пересвідчення уряд УНР взяв у свої руки...» [11, с. 204].

Але не благаання голови Директорії УНР зупинили польські війська перед Збручем. Ю. Пілсудському було вигідно, щоб українська армія знаходилася на Поділлі, виконуючи роль збройної перешкоди між поляками та Червоною армією [25, с. 12].

Щодо ставлення Польщі до Директорії УНР, то сам Ю. Пілсудський вважав за вигідніше мати союз з Нестором Махном, ніж з головним отаманом військ УНР. Н. Махно відмовився від такого союзу. Тому Ю. Пілсудському не залишалося нічого іншого, як зробити своїм контрагентом С. Петлюру [18, с. 12].

Перші дипломатичні контакти Директорії УНР з Польщею розпочалися на межі 1918–1919 років. Так, наприкінці грудня 1918 року в столиці Польщі розпочала свою діяльність українська дипломатична місія на чолі з професором В. Прокоповичем [17, с. 104]. Завдання, з яким ми поїхали від нашого уряду до Варшави, – пояснював В. Прокопович кореспондентові «Нової Ради», – це питання кордонів між сусідніми державами та пошуки порозуміння між тісно пов'язаними у різних сферах Польщі та України [10].

Позитивних наслідків місії В. Прокоповича не досягла через те, що зовнішня політика Директорії УНР була детермінована прорадянськими поглядами В. Винниченка [15, с. 142]. Сам В. Прокопович дав таку оцінку діяльності його місії у Варшаві: «Порозуміння між Польщею і Україною – справа складна, але потрібна і можлива. Справа залежить від порозуміння між обома сторонами і врахування інтересів один одного, від доброї волі, такту і витриманості в переговорах» [14].

Місія В. Прокоповича полегшила можливість заснування першого дипломатичного представництва УНР у Варшаві на чолі з О. Карпинським, яка почала діяти з 18 січня 1919 року [15, с. 142]. Польський уряд також прагнув нормалізації відносин з Директорією. Так, у січні 1919 року спеціальний польський представник Ванькович провів у Києві консультації з зацікавленими у цих контактах українськими політичними колами [15, с. 142].

В середині лютого 1919 року посаду голови українського МЗС зайняв К. Мацієвич. Він виїхав з Вінниці, де перебував уряд УНР, до Одеси і Бухаресту, щоб особисто взяти участь у переговорах з представниками Антанти. Український міністр мав побачення з послом Польщі в Румунії М. Лінде, який у звіті до І. Падеревського 15 лютого 1919 року виявив занепокоєння тим,

що українці пробують укласти угоду з Антантою в Одесі щодо допомоги УНР у боротьбі з наступом Червоної армії [16, с. 155]. Укладення такої угоди, на думку польського посла, зміцнювало б становище України і зашкоджувало інтересам Польщі у Галичині [13, с. 269].

В Одесі К. Мацієвич у розмові з польським представником при антантському штабі Б. Кутиловським виклав погляд УНР на сучасне зовнішньополітичне становище і з'ясував дві найважливіші справи в діяльності свого міністерства: 1) договір з французьким командуванням в Одесі про боротьбу з більшовиками; 2) тимчасова угода з Польщею. Саме так основний зміст розмови з українським міністром передав Б. Кутиловський у звіті прем'єрові І. Падеревському [13, с. 271].

Б. Кутиловський, як польський прем'єр, стояв на позиції заперечення існування УНР, навіть в такому випадку, коли вона буде добре озброєна Антантою для боротьби проти спільного ворога Польщі та України – Радянської Росії. Тому Б. Кутиловський відповів українському міністрові такою тезою: «Одна справа – боротьба з РСФРР пов'язана з другою – миром з Польщею, тому що Україна не може вести війну з більшовиками, не відкликавши своїх військ з Галичини, тобто без припинення воєнних дій проти поляків» [13, с. 272].

Б. Кутиловський у розмові з К. Мацієвичем поставив проблему польсько-українських стосунків з ніг на голову. Адже не Польща страждала від українського збройного наступу, а польська армія окупувала землі Західної України. До вимоги відмови від Галичини польський представник додав побажання щодо вільного переїзду польських дипломатів до Одеси і зміни політики УНР щодо польського населення в Україні. Зі звіту Б. Кутиловського польському прем'єрові було відомо, що на всі вимоги на переговорах К. Мацієвич відповів загальною фразою, що всі справи треба вирішити преговорами у Варшаві [13, с. 272].

В останній добі березня 1919 року К. Мацієвич призначив урядовця української місії в Одесі Б. Курдиновського на посаду українського посла у Варшаві, де він вступив у зносини з так званим українським комітетом, до складу якого входили колишні представники українського національного руху та ті, хто повернувся з рядів польської шляхти до українського табору [14, с. 342]. Очолював комітет Г. Тишкевич – брат графа М. Тишкевича, який замінив Г. Сидоренка на посаді голови української делегації на Паризькій мирній конференції [20, с. 8].

Представники комітету в надісланому до І. Падеревського меморандумі вимагали, щоб Польща взяла Україну під свій протекторат, оскільки вона не здатна здобути власну державність без чужої допомоги [14, с. 342].

Очевидно автори меморандуму вже мали розмови з Б. Курдиновським і ознайомили його зі змістом документу. Цю версію підтверджує текст меморандуму: «Умови, на які Курдиновський міг би погодитись від імені тих, хто дав йому повноваження, зводяться приблизно до такого: гарантування особам, які входять до Директорії особистої безпеки, збереження їх на керівному становищі в уряді того або іншого складу, який створиться за угодою (з Польщею) на території України, виключо-

чаючи Галичину. Передбачувана згода на значні зміни в складі самого уряду не виключає в ньому поляків; відмова від будь-яких претензій на частину Східної Галичини або, в крайньому разі, від всієї цієї території і разом з тим від деяких повітів Волинської та Київської губерній; спільні воєнні дії лише по Дніпро; спільна торгівельна політика з ліквідацією митного кордону між Україною та Польщею; участь Польської держави в закордонній політиці України; гарантування полякам правових привилеїв у економічній, політичній та культурній галузях» [14, с. 342].

Особливістю цього меморандуму є те, що текст дуже нагадує зміст відомої Варшавської угоди від 22 квітня 1920 року. В обох документах існує гарантія визнання Директорії на чолі з С. Петлюрою. Очевидно, К. Мацієвич давав усні інструкції Б. Курдиновському на підставі порозуміння з С. Петлюрою, який дав згоду на досить значні територіальні поступки на користь Польщі. К. Мацієвич, мабуть, перебільшив поступки, на які погодився С. Петлюра, коли давав інструкції Б. Курдиновському, а той зі свого боку, пішов далі інструкцій міністра закордонних справ [16, с. 343].

У Варшаві Б. Курдиновський вів з прем'єром І. Падеревським переговори, які завершилися 23 травня 1919 року підписанням угоди, текст якої, за винятком деяких пунктів, нагадував меморандум українського комітету на чолі з Г. Тишкевичем. Згідно з цим договором, Б. Курдиновський віддавав всю Україну під зверхність Польщі. Внутрішня і закордонна політика УНР, збройні сили переходили під керівництво польського уряду [4, с. 9].

Отже, вибір Б. Курдиновського для такої важливої справи з боку українського уряду був кроком необачним. У минулому ця людина була далекою від українського національного руху. Б. Курдиновський більше контактував з російськими консервативними колами. За часів гетьманату він поступив на державну службу і його призначення на посаду посланника від імені Директорії УНР на переговори у Варшаву було приречене на провал, навіть не через навмисні дії, а через його байдужість до української справи [17, с. 158].

До складу наступної місії до Польщі, крім В. Прокоповича та О. Карпинського, входив полковник К. Павлюк. По закінченні переговорів він залишився у Варшаві і, як оповідає О. Доценко в своїм «Літописі української революції...», «щось там робив на власну руку» [5, с. 90]. Але навряд чи він діяв самостійно. В липні 1919 року К. Павлюк прибув до Кам'янця. І. Мазепа пише, що про його приїзд він довідався 27 липня 1919 року від А. Лівницького. Той заявив І. Мазепі, що К. Павлюк приїхав з дорученням від Ю. Пілсудського, який «стоїть за Україну», погоджується на оборонний союз проти російських добровольців і дає для боротьби з ними 2 дивізії з українських полонених. Гарантією майбутньої угоди мав бути лист С. Петлюри до Ю. Пілсудського [7, с. 60].

Як пізніше стало відомо, К. Павлюка знали ще з 1917 року. За часів Центральної Ради він служив у лісовому департаменті генерального секретаріату земельних справ і брав участь в організації «Вільного козацтва». Тепер, приїхавши до Кам'янця, К. Павлюк заявив Б. Мартосу, що він не Павлюк, а Закшевський, і не українець, а

поляк [7, с. 60]. Виходить, що Б. Мартос і А. Лівницький знали, хто такий К. Павлюк насправді.

І. Мазепа пише, що «невідомо, з якою саме відповіддю повернувся тоді К. Павлюк до Варшави. Але незабаром туди виїхала місія П. Пилипчука, який мав передати листа С. Петлюри. А. Лівницький домагався, щоб до складу цієї місії ввійшов також К. Павлюк. Б. Мартос і деякі інші члени уряду були проти цього. Але П. Пилипчук все ж таки виїхав з місією, до якої, крім В. Тулюпи й полковника А. Липицького, входив також «полковник української армії К. Павлюк» [7, с. 61].

Звичайно, що без порозуміння з С. Петлюрою А. Лівницький не став би так твердо нав'язувати в склад місії П. Пилипчука кандидатуру польського агента, ігноруючи негативне ставлення до нього не тільки членів уряду, але й самого прем'єра. Цілком можна погодитись з твердженням І. Нагаєвського, що політична афера з Павлюком-Закшевським була потрібна їм для успішного вирішення на Паризькій конференції долі Галичини [8, с. 309].

І. Мазепа вважає, що спроба неофіційних зносин Ю. Пілсудського з С. Петлюрою при посередництві Закшевського-Павлюка була єдиним випадком у польсько-українських стосунках. Але він помиляється. Ще в травні 1919 року Ю. Пілсудський послав до С. Петлюри майора Заглобу-Мазуркевича, який під виглядом військовополоненого, що повертається на Україну, передав лист Ю. Пілсудського С. Петлюрі, де було сказано, що він хоче з ним бачитись і говорити особисто [12, с. 315].

Ю. Пілсудський писав, що він позитивно ставиться до припинення воєнних дій, але тільки з Наддніпрянською Україною. Очевидно, такий поворот подій задовольнив голову Директорії. Саме цим, мабуть, можна пояснити несподіваний крок С. Петлюри – вислання ще одної місії, до складу якої входили виключно військові на чолі з полковником І. Липком.

Склад делегації формувався в глибокій таємниці від Держсекретаріату ЗОУНР і без відома командування УГА [12, с. 315]. Такою ж таємницею ця справа була і для деяких членів уряду УНР, бо І. Мазепа, який тоді займав важливу посаду міністра внутрішніх справ, у своїх спогадах про контакти майора Заглоби-Мазуркевича з С. Петлюрою не згадує.

Переговори проводилися в містечку Демблін, що під Варшавою. З польської сторони в них брали участь теж лише військові на чолі з генералом Т. Дирським. Пропозиції делегації УНР зводилися до якнайшвидкого миру на українському фронті й встановлення демаркаційної лінії, яка відповідала б станом на 18 травня 1919 року, тобто з дня прибуття місії на переговори. Польській стороні пропонувалося ведення спільних воєнних дій і надання польському військову певної ділянки фронту. Було також запропоновано досягнення угоди з Польщею про припинення боїв на Волинському фронті з тим, щоб забезпечити УНР збір усіх сил проти Червоної армії [13, с. 340].

В цей час Найвища Рада в Парижі обговорювала справу Галичини. На її широкій автономії наполягала насамперед англійська делегація. Тому польському уряду потрібна була інша делегація від Директорії, заява якої допомогла

б здійсненню мети польської делегації на конференції в Парижі. Через те на запит української сторони: чи поляки ведуть війну з метою придбання територій, була така відповідь: «Поляки схиляються до ведення переговорів. В разі прийняття вищезазначених пропозицій, з України повинна прибути спеціальна делегація, яка матиме широкі повноваження, зокрема і в справі Галичини, питання про яку залишається відкритим» [13, с. 340].

Українська військова делегація брала участь у Демблінських переговорах в той час, коли почався загальний наступ польських військ проти УГА. Через те у стосунках обох урядів Соборної України виникла досить напружена ситуація. В час польського наступу, спрямованого на приєднання земель Західної України до Польщі, уряд УНР увійшов у таємні переговори з польськими провідними колами. Звичайно, що таємними Демблінські переговори могли бути обмежений час, бо польська преса, знущаючись, ставила питання в своїх коментарях переговорів до полковника І. Липка: «Ми знаємо, що ви представляєте Петлюру, але ми не знаємо, кого представляє Петлюра» [6].

Тому факт переговорів не був таємницею для Держсекретаріату ЗУНР, що викликало, звичайно, зародки недовір'я і підозри між двома урядами Соборної України.

Після початку загального наступу польських військ Директорія переїхала з Радивілова до Тернополя, куди повернулася місія полковника І. Липка. 24 травня 1919 року представники української місії склали урядові УНР звіт про хід переговорів, де зазначалося, що польський уряд бажає вести переговори про мир з делегацією, яка матиме ширші повноваження.

З цієї метою Директорія сформувала місію на чолі з генералом С. Дельвігом. Вона мусила визначити з польською стороною напрямок проходження демаркаційної лінії на польсько-українському фронті, провести переговори про тривалий мир та спільну боротьбу проти наступу Червоної армії.

Українська делегація мала завдання обстоювати лінію Бартелемі, як демаркаційну. У випадку, коли цього не вдалося б досягти, С. Дельвіг повинен домагатися лінії, що йшла паралельно лінії Бартелемі якомога менше на схід.

Після тривалого переговорного процесу місія С. Дельвіга підписала з польською стороною перемир'я при умові, що демаркаційна лінія між Польщею й Україною буде йти північним берегом Дністра зі сходу до східного берега річки Золота Липа при гирлі Дністра. На північ лінія мала йти східним берегом Золотої Липи, яка на південь від Бережан завертала на схід, що Тернопіль і область мали належати Польщі. Потім вона повертала на північ в бік Стрипи і прямувала далі на північ до старого австро-російського кордону [1, с. 176].

Польська сторона пішла на підписання угоди про мир саме з такою демаркаційною лінією, яка б в багатьох деталях нагадувала лінію Бартелемі, під тиском обставин, що склалися в той час на фронтах. Майже одночасно з діями УГА розгорнулася у контрнаступі військо УНР проти Червоної армії на схід від Збруча. Успіхи українських армій примушували поляків підписати

перемир'я з визначеною демаркаційною лінією з явною поступкою українській стороні.

По закінченні діяльності місії С. Дельвіга виникла потреба розпочати переговори з метою налагодження тісніших відносин з Польщею. Директорію особливо спонукала до цього та обставина, що на Україну почав швидко наступати Денікін [7, с. 70].

Для ведення переговорів з поляками уряд УНР визначив дипломатичну місію на чолі з П. Пилипчуком. В офіційному документі від 9 серпня 1919 року за підписами Б. Мартоса та А. Лівичького повідомлялося: «Уряд УНР уповноважує Пилипи Пилипчука, колишнього міністра шляхів, приват-доцента Київського політехнічного інституту, бути головою Надзвичайної місії уряду УНР при уряді Польщі з метою встановлення зносин між Польщею та Україною, також вияснити ту допомогу, яку Польща може подати для підтримання в боротьбі її проти більшовиків. Згідно з уповноваженням уряду УНР до складу цієї місії входять: К. Павлюк, колишній товариш міністра земельних справ, полковник української армії; В. Тюлюпа – кандидат юридичних наук; Ю. Липицький – полковник української армії як радник з військових справ» [19, Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 276. Арк. 1].

Місія П. Пилипчука і делегація від польського уряду проводили переговори з 19 по 21 серпня 1919 року. Обговорювались питання, порушені в декларації, яку місія П. Пилипчука запропонувала польській стороні:

1) територіальне розмежування між УНР та Польщею; 2) гарантії національно-культурних прав поляків на Україні та українців в Польщі; 3) проблема вирішення аграрного питання в УНР взагалі та на тих землях, які будуть визвалені від більшовиків внаслідок спільних акцій збройних сил УНР та Польщі [3, с. 11].

Щодо пункту першого декларації, то лінія кордону між УНР та Польщею проходила «з півдня від гирла на північ до села Зджари на річці Буг, згідно постанови Паризької мирної конференції. Далі від села Зджари до міста Устелуг, від селищ Руди й Турчани по річці Турії до села Руди на Прип'яті, а далі до містечка Ганцевичи по прямій лінії» [3, с. 11].

Гарантія національно-культурних прав українців у Польщі та поляків на Україні, про що йшлося у пункті другого декларації, то проблема вирішувалася на засадах взаємності. Щодо пункту третього, то «остаточне вирішення аграрного питання буде досягнуте Всеукраїнським парламентом обраним на підставі загального демократичного права, рівного для всього народу України» [3, с. 11].

Виходячи за межі своїх повноважень, П. Пилипчук дозволив собі заявити на переговорах, що нібито уряд УНР ставиться до справи Галичини байдуже. В газеті «Кур'єр Польський» було вміщене не менш «сміливе» інтерв'ю П. Пилипчука, в якому він заявив, що український уряд нічого не має проти окупації Галичини Польщею. Поляки потім використали заяву

П. Пилипчука в своїх інтересах при подальших переговорах представників українського уряду в Варшаві в кінці 1919 і 1920 років. Дізнавшись про це, Є. Петрушевич запідозрив Дирек-

торію в намірі порозумітися з Польщею коштом Галичини [7, с. 62].

Побачивши всюди невдоволення своїми заявами, П. Пилипчук помістив спростування в кам'янецькому часописі «Стрілець». Він зазначив, що про Східну Галичину місія не була уповажена робити ніяких заяв, а в «Кур'єрі Польському» його думка перекинулася. Але все це не розвіяло сумнівів щодо позиції голови місії [7, с. 62].

Доповідь про діяльність місії у Польщі, яку зробив П. Пилипчук голові уряду УНР та членам Директорії після повернення з Варшави, викликала, як згадує І. Мазепа, «почуття великого недовір'я до цієї людини... Пилипчук так виконував доручення українського уряду, що просто соромно було говорити про це навіть у вужчому колі своїх людей» [7, с. 62].

Щодо місії П. Пилипчука, то І. Падеревський повідомив 16 серпня 1919 року голові польської делегації на Паризькій конференції М. Замойському: «Як досягнемо їх повного незацікавлення Галичиною і Північною Волиною і як нам удасться не визнати Україну, маємо надію використати їх як протибільшовицьку силу для скорішого закінчення війни, що вимагає великого вкладу військової сили, зброї і грошей. Важливим є також гарний урожай в Україні цього року» [9, с. 310].

Місія П. Пилипчука використовувалася польським урядом для досягнення своїх імперіалістичних цілей. Та інакше і бути не могло. Адже в складі місії знаходився К. Павлюк-Закшевський – агент польської розвідки, який увійшов до неї з ініціативи А. Лівницького, за спиною якого стояла постать самого С. Петлюри. Не міг же А. Лівницький, що виконував обов'язки міністра закордонних справ

УНР, включити до складу дипломатичної місії агента польської розвідки без порозуміння з головою Директорії. До того ж, мабуть, ще існувала стара традиція у відносинах між Директорією та першою особою зовнішньополітичного відомства, коли важливі політичні справи у сфері міжнародних відносин вирішував голова Директорії, а не міністр закордонних справ.

Висновки. Отже, серед членів Директорії найбільшим прихильником полонофільства був С. Петлюра. З його ж обранням на посаду голови Директорії УНР курс на досягнення порозуміння з Польщею став основною доктриною української зовнішньої політики.

Польський уряд стояв на позиції заперечення існування незалежної соборної України, навіть на той випадок, якби вона була добре озброєна Антантою. Польському ж керівництву діалог з українськими дипломатами потрібен був для здійснення глобальної мети польської делегації на Паризькій мирній конференції.

Директорія очікувала від Польщі визнання та збройної допомоги. Факт переговорів не був таємницею для Держсекретаріату ЗУНР, що викликало зародки недовір'я і підозри між двома урядами України.

Польська сторона, використовуючи скрутне становище Директорії УНР, морально тиснула на українських дипломатів і підходила до вирішення польсько-українських відносин з позиції сили. Наївна ж віра українського керівництва у щирість польських політиків щодо їхньої згоди на досягнення самостійності УНР надавала можливість проникнення в дипломатичні місії Директорії агентів польської розвідки або осіб, байдужих до справи української державності.

Список літератури:

1. Антончук Д. Україно-польські переговори про перемир'я в травні 1919 року // Календар Червоної Калини за 1939 рік.
2. Демчук П. Дар божий, а не зеркало розколу // Політика і час. – 1995. – № 7.
3. Доценко О. Літопис Української революції. – Львів, 1924. – Кн. 5. Т. 2.
4. Доценко О. Літопис Української революції. – Львів, 1924. – Кн. 5. Т. 3.
5. Доценко О. Літопис Української революції. – Львів, 1924. – Кн. 4. Т. 2.
6. Народна Воля. – 31 травня 1919 р.
7. Мазепа І. Україна в огні і бурі революцій 1917-1921. – Мюнхен, 1951. – Т. 2.
8. Нагаєвський І. Історія української держави ХХ століття. – К., 1994.
9. Нагаєвський І. Історія Української держави ХХ століття. – К., 1994.
10. Нова Рада. – 31 січня 1919 року.
11. Петлюра С. Статті. – К., 1993.
12. Побод-Маліновський В. Новітня політична історія Польщі. – Лондон, 1956. – Т. 2.
13. Симоненко Р. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України у 1919 році. – К., 1962.
14. Симоненко Р. Імперіалістична політика Антанти і США щодо України у 1919 році. – К., 1962.
15. Срібник І. С. Петлюра – на чолі держави та війська. – К., 2005.
16. Стахів М. Україна в добу Директорії УНР. – Скрентон, 1962. – Т. 7.
17. Стахів М. Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918-1923 рр. – Скрентон, 1959-1961. – Т. 5.
18. Тютюнник Ю. З поляками проти Вкраїни. – Харків, 1924.
19. ЦДАВОВУ (ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ УКРАЇНИ). Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 276. Арк. 1.
20. Шелухін С. Лист до С. Петлюри. Ризький договір. – Париж, 1948.

Варгатюк С.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

УКРАИНО-ПОЛЬСКИЕ ОТНОШЕНИЯ НАКАНУНЕ РИЖСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ 1921 ГОДА

Аннотация

С избранием С. Петлюры на должность председателя Директории УНР курс на достижение взаимопонимания с Польшей стал основной доктриной украинской внешней политики. Польское правительство стояло на позиции отрицания существования независимой соборной Украины, а диалог с украинскими дипломатами был нужен ему для осуществления глобальной цели польской делегации на Парижской мирной конференции.

Ключевые слова: дипломатическая миссия, переговоры, внешняя политика.

Varhatyuk S.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

UKRAINIAN AND POLISH RELATIONS ON THE EVE OF THE RIGA PIECE CONFERENCE 1921

Summary

With the election of S. Petlyura to head the Directorate UPR the course to reach understanding with Poland became the main doctrine of Ukrainian foreign policy. The Polish government was in the position of denying the existence of an independent, united Ukraine, a dialogue with the Ukrainian diplomats needed him to exercise global goal of the Polish delegation to the Paris Peace Conference.

Keywords: diplomatic mission, negotiations, foreign policy.

УДК 327

ПОЛІТИЧНЕ В ГЛОБАЛІСТСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Вербицька Г.А.

Київський національний університет культури і мистецтв

Упродовж ХХ ст. політична наука розширила сфери досліджень. До кола досліджень цієї складної, динамічної науки увійшли: зацікавлені групи та політичні рухи; політичні системи, політичні інститути та процеси; політична діяльність, політична поведінка та політична культура; громадська думка й засоби масової інформації в політичному процесі; політичне лідерство та еліти; корпоративізм і неокорпоративізм; політичні ідеології, історія. Однак, наукова рефлексія французького соціолога П. Бурдьє пов'язана з визнанням парадоксальності цього процесу, утримується від відповідей на питання про сутність політики та політичних по суті процесів і явищ в контексті того, що немає сумнівів в тому, що поряд в складі соціального життя, політичний вимір визначає і систему управління суспільством, і перспективи його розвитку, і стан кожної особистості. Вже в силу цього необхідно розібратися з тим, що таке: витоки та динаміка «політичного» в теоретичному дискурсі; політогемність циклічних подій суспільства.

Ключові слова: політична епоха, парадигма, політика, суспільство, держава, політична влада, античність.

Постановка проблеми. З самого початку аналізу зауважимо, що розглядаємо глобалізацію в історіологічній парадигмі як об'єктивно зумовлений соціальний циклічний процес у вимірі сфери політичного життя. Наша концепція будується на ідеї дослідника В.І. Пантіна [Пантин В.І.], про те, що рефлексія політичного в соціальному житті йде в мережі циклів глобалізації. Причому встановлені цикли в цілому відповідають трьом важливим періодам світової історії – Античність, Середньовіччя, Новий час. В ході кожного з трьох циклів «в епохи, відповідні хвилям диференціації, світ стрімко роз-

ширюється», а в результаті геополітичних революцій радикально змінюється світовий порядок: Велика грецька колонізація (VIII–VI ст. до н.е.), Велике переселення народів (III–VI ст. н. е.), Великі географічні відкриття (XV–XVI ст.). В кінці кожної хвилі диференціації спостерігається утворення великої імперії: держави Олександра Македонського в першому циклі, Арабського халіфату у другому й Британської імперії в третьому циклі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну рефлексію політичного епохи Античності склали ідеї Платона та Аристотеля. Вони

концептуалізували державу в ідеалі «досконалої форми життя». Ці мудреці вважали, що такий державі всі недоліки і вади будуть подолані. Платон вважав, що управляти державою повинні тільки філософи-правителі з вищими здібностями. Практичне втілення модельованих Платоном елітарних здібностей до концептуалізації проявилися у його учня Аристотеля. А лідерські якості – в учня Аристотеля – Олександра Македонського. Елітизм останнього був породжений новою мірою і впливом кініків. Це помітно в його прагненні очистити всю землю від диких народів і перетворити на Елладу весь світ. Тут проявляється парадоксальність античної етнофілософії і протистояння двох ідей: (1) про ідейну рівність людей; (2) про їх природну нерівність. Обидві ідеї лежать в площині співвідношення різних культурних рівнів – еллінів (рівних по культурі) і варварів (неосвічених і тому нижчих в ієрархії). Ідея елітоциду (тобто знищення еліти) була розвинена Платоном в його діалозі «Тімей» у знаменитій легенді про Атлантиду. Тут розгорнуто теорію культурного занепаду внаслідок елітоциду. Так пояснюються численні історичні події: зростаюча роль міста у прогресі і регрес цивілізації; вплив природного та ресурсного фактору люди періодично гинуть від страшних катастроф, перш за все, потопів). Аристотель вперше сформулював розуміння держави як договору вільних громадян, наділених правами, ідею змішаної форми держави, зв'язок форм держави з соціальним становищем громадян. Аристотель вперше проводить відмінності в політичних цілях держави, аналізує зв'язок політики і моральності (чесноти), як і Платоном розглядає управлінські функції державної влади. Так виникає синтез знання з системою управління ейдосів, що було характерно й китайської політичної культури, а пізніше використано арабськими вченими. Це поняття створює певну езотеричність політики («politica hermetica»). Вона полягає не в закритості її від непосвячених, вона – в тих мотивах, в яких політик артикулює свої прагнення влади.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на достатньо широке вивчення згаданого питання, необхідно відзначити, що вивчення динаміки розвитку політики як науки та її впливу на різні сфери діяльності суспільства потребує більш детального опрацювання та аналізу, оскільки вплив політичної науки став активно чинити вплив на науковий світогляд ще на початку минулого століття і подібні процеси є актуальними і нині. Саме тому в основу даного дослідження покладено вплив «політичного» на формування і розвиток глобальних процесів сучасності.

Мета статті – викласти досліджені результати впливу політичних процесів і явищ на розвиток новітніх глобалізаційних процесів в контексті його ретроспективного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Конфуцій поділяв суспільство на «шляхетних мужів» і «низьких людей» за їх ставленням до моралі. Проте він вказував простим людям шлях до вищої позиції в політичній ієрархії через сумлінне навчання, вдосконалення (Конфуцій, 2001).

Теоретичну рефлексію політичного епохи Арабських халіфатів проблеми розвитку су-

спільства надихнули на творчість арабського вченого XIV в. Ібн Халдуна. Одним з перших він запропонував постулат про здатність групи до колективної дії у формі «асабійя» та її політичних циклів. Теорія Ібн Халдуна була розроблена в умовах Магрибу, де: 1) живуть люди «Пустелі» і люди «Міста»; 2) для людей «Пустелі» характерні малі політичні утворення (рід, плем'я і т.п.); 3) люди «Міста» організовані в держави й імперії; 4) людина не може жити поза групою; 5) громадський стиль життя полегшує захист, придбання різних ремісничих і технічних навичок та інтелектуальної комунікації; 6) різні групи (Асабія) мають різні здібності для спільних дій; 7) Асабія пов'язана зі здібностями групи самоорганізовуватися, жертвувати індивідуальними перевагами заради загального блага; 8) Асаба дає «здатність захищати себе, чинити опір і пред'являти свої вимоги»; 9) Сильна Асаба дає групі перевагу над іншими групами 10) Асабія є результатом «соціальної комунікації, дружніх зв'язків, тривалих знайомств та товариських відносин»; 11) освіта є соціальний капітал (Ibn Khaldūn, 1958). Арабський мислитель вважав, що тип суспільства є ключем до розуміння економічних циклів еволюції еліти, чому Асабія зростає або зменшується: 1) життя людей «Пустелі» з її постійною боротьбою за виживання і, отже, потребою співробітництва створює умови для росту асабії; 2) «міське» суспільство контролює безліч людей і, в тому числі, робочу силу; 3) певна частка останньої може бути зайнята в сфері послуг або виробництві предметів розкоші; 4) розвиток тяги до розкоші порушує міру споживання ресурсів, несе небезпеку виродження; 5) правляча династія а, отже, держава стають жертвами тенденції до розкоші; 6) процвітання сприяє зростанню населення, змушує еліту гнобити народ, що, в кінцевому рахунку, викликає крах держави; 7) Асабія зростає і підтримується на високому рівні в малих суспільствах, де здатність до комунікації, колективної дії використання ресурсів – ключ до виживання; 8) такі суспільства споживають ресурси в міру необхідності, тому Асабія не підлягає негативній дії розкоші; 9) племена «Пустелі» з високою Асабією перемагають цивілізованих «городян з низькою Асабією і засновують правлячу династію; 10) в умовах «міського» життя Асабія неминуче знижується; 11) приблизно через чотири покоління вона стає настільки низькою, що держава руйнується в результаті внутрішніх конфліктів і завойовується новими племенами «Пустелі». В цьому полягає суть моделі круговороту еліти Ібн Халдуна. До теперішнього часу ідеї середньовічного мислителя актуальні, оскільки розкривають об'єктивні закони еволюції еліти.

Домініканський чернець Фома Аквінський (Аквінат) вважав, що головною метою держави є турбота про «загальне благо», тобто забезпечення умов для гідного життя, збереження громадянського миру. Одним з його обов'язкових, об'єктивних властивостей є закріплення нерівності, відносин панування і підпорядкування в суспільстві. Такий порядок Ф. Аквінський вважав священним і непорушним, оскільки заведений Богом. Мабуть, вперше в історії Ф. Аквінський крім божественної суті політичної влади вивів її

людський елемент, тобто її залежність від особистих якостей правителя і його оточення, моральності, професіоналізму і т.д. Третій елемент держави по Ф. Аквінський – це використання органів влади, яке може бути позбавлене божественності. Фактично він обґрунтував двоїстий характер політики і влади.

Результатом Тридцятилітньої війни стало утвердження «вестфальської державності в так званій Аугсбургській формулі, що пов'язувала владу, територію і віру воедино. Англійська революція середини XVII ст., від якої Гоббс був змушений ховатися у Франції, розкрила реальність політичного. Томас Гоббс починає стверджувати, що сакральність віднині виникає в самій державі і абсолютна державна влада справа людської угоди. Політична теорія Гоббса, викладена у праці «Левіафан», базується на діалектиці колективного, суспільно-державного і індивідуально-особистісного. За словами німецького правознавця й політичного теоретика К. Шмітта, «Левіафан» прославивши Гоббса, одночасно вселив підозру до нього [3, с. 107]. Біблійний Левіафан «кинув тінь на його твір і аргументацію силовим полем цього символу» [4, с. 236]. В античній політичній думці центральним поняттям для опису різних видів людських спільнот зазвичай використовувалося поняття поліса (грец. *Πόλις*, лат. *Civitas*), який висловив ідею суверенної громади громадян, організованої за допомогою спеціальних правил і установ. У політичній філософії раннього Нового часу переважало поняття *communitas*, яке означало організоване співтовариство людей, наприклад, стан або корпорацію. Сукупність таких юридично оформлених станів і корпорацій входили в структуру королівства, *regnum*. Отже, *πόλις* був природним для древніх греків; *communitas* і *regnum* – природними для середньовічних європейців. А ось для сучасників і нащадків Гоббса, природним є бездержавний стан «війни всіх проти всіх». Людині було необхідно зайнятися протиприродним – політичним як цілеспрямованим і колективним забезпеченням свого виживання. Будучи природним чином приватними особами, вони були змушені виступити в штучному для них вигляді громадян і об'єднатися в «політичне тіло» могутнього Левіафана-держави.

Видатний італійський політичний мислитель Нікколо Макіавеллі вперше докладно поставив питання про роль цілей та засобів досягнення мети в політиці як одну з корінних проблем політичного життя. У своїх творах Макіавеллі доводив, що моральна відповідальність в меті, а не в коштах. На відміну від своїх попередників, Н. Макіавеллі писав не про ідеальну політику (тобто таку, якою хотілося б бачити), а про безпосередні політичні дії.

В період Просвітництва ідеї Макіавеллі розглянув в праці «Антимакіавеллі, чи критичні роздуми про «Государя» Макіавеллі» король Пруссії Фрідріх II [14]. Робота над твором розпочалася під час різкого повороту в житті Фрідріха – між його бунтарською юністю і прийняттям прусської корони. Фрідріх критикує твір Макіавеллі в основному з позицій моралі. Він вважає, що Макіавеллі ставиться до управління державою упереджено, не об'єктивно. На думку Фрідріха, Макіавеллі занадто переймається інтригами, забуваючи про

те, якої шкоди вони приносять державі, і звеличує у своєму творі великих лиходіїв, замовчуючи при цьому про негативні сторони їх правління.

Дослідник Дік Морріс [Дик Моррис. Новый государь. Новая версия Макиавелли для двадцать первого века] в книзі «Новий государ. Нова версія Макіавеллі для двадцять першого століття» вийшла в 1999 р. Природно, вона несе на собі відбиток нещадної боротьби, що розгорнулася в американському істеблішменті в зв'язку зі спробами оголосити імпичмент Біллу Клінтону. Очевидно, саме цим пояснюється песимістична оцінка поточного політичного моменту: стати президентом і управляти країною тепер набагато важче, ніж будь-коли в минулому. Агресивність засобів масової інформації та практична відмова від етичних норм у політичній боротьбі призвели до того, що чесна перемога на виборах і успішне виконання обов'язків після обрання стали справою майже неможливою. Дік Морріс переконаний: фундаментальна парадигма американському політичному житті – перехід від представницької, закладеної Медісоном демократії до прямої, джефферсоніанської. В певній мірі автор видає бажане за дійсне. Більш того, говорячи про бюрократичний опір будь-яким починанням президента, Морріс стверджує, що по-справжньому впоратися з цією проблемою можна лише шляхом одноосібного прийняття рішень. Морріс зауважує також, що реальна оцінка особистості президента залежить від проведеного ним зовнішньополітичного курсу. Саме в сфері зовнішньої політики проявляються такі якості лідера, як жорсткість, співчуття, мужність і винахідливість. Як показує історія, в цій області частіше, ніж в будь-якій іншій, президентів або зміцнюють свій авторитет, або втрачають його. Великий інтерес представляють зауваження Діка Морріса по делікатних питаннях «внутрішньої кухні» політики. Це контроль над апаратом Білого дому, міністрами, відносини з першою леді, а також роль «батька нації». Сучасний електорат вимагає змін і не визнає невдач. Виборний глава держави повинен постійно пам'ятати про те, що якщо він нічого не змінить і не виконає свої передвиборчі обіцянки, то, швидше за все, втратить місце. Для того щоб просувати реформи і слідувати наміченим курсом, долаючи бюрократичні, юридичні, процедурні, політичні та фінансові перешкоди, потрібно мати мало не надлюдську енергію. Але це – головний виклик, що стоїть перед будь-якою обраною посадовою особою.

Аналізуючи хворобливий, але встає перед кожним президентом питання про відносини з власною партією, Дік Морріс пише: «Якщо кандидат незалежно від своєї партійної приналежності хоче перемогти на виборах і успішно правити, він повинен вжити заходів до того, щоб не стати заручником екстремістів і ідейних діячів зі свого ж власного табору. Йому необхідно переступити через партійні бар'єри і звертатися до незалежних експертів» [6, с. 83].

Француз – нобілевець М. Алле (Allais Maurice, 2006) концептуалізував таку діяльність як процес задоволення практично необмежених потреб людей при обмежених ресурсах та наявності бажання абсолютного рівня безпеки від ризиків. Роль політика в парадигмі М. Але полягає не в уста-

новленні цілей суспільства, а у визначенні сумісності цілей гравців політики та суб'єктів господарювання і наявності ресурсної забезпеченості.

Німецький юрист і філософ XX століття Карл Шмітт вважав, що політичні дії і мотиви, можна звести до розрізнення друга і ворога [11, с. 97]. Це розрізнення, на його думку, дає діфініцію поняття «політичного» і визначає критерій, за яким це «політичне» можна спочатку виокремити, а потім досліджувати. Далі розкриваючи суть поняття політичного, Карл Шмітт писав, що будь-яка релігійна, моральна, економічна, етнічна чи інша протилежність перетворюється на протиположність політичну, якщо вона досить сильна для того, щоб ефективно розділяти людей на групи друзів і ворогів. «Політичне укладено не в самій боротьбі, яка знову-таки має свої власні технічні, психологічні та військові закони, але, – як визначено філософом, – в обумовленому цією реальною можливістю поведінки, в якому пізнанні визначається нею власної ситуації і в завданні правильно розрізняти друга і ворога» [11, с. 104]. Таким чином, К. Шмітт визначає поняття політичного через поділ як окремих індивідуумів, так і будь-якої соціальної групи або суспільства в цілому на друзів і ворогів.

Разом з тим, далеко не завжди відносини в суспільстві, в тому числі і політичні, носять антагоністичний, непримиренний характер. Тобто, далеко не завжди в політиці можна виділити аналізувану К. Шміттом зв'язку «друг-ворог». Швидше, навпаки, в сучасній політиці зусилля більшою мірою спрямовуються на пошук компромісів, спільних інтересів, об'єднуючих ідей. У цьому, як видається, полягає слабе місце в концепції «політичного» К. Шмітта.

Дискурс таких теоретиків «політичного» як Х. Арендт, М. Діц, М. Джей, Ш. Муфт, Т.О. Олексієвої, Ж. Рансер, Ю. Хабермаса, К. Шмітта, Е. Філіпса відбувається в рамках дисенсусної та консенсусної моделей демократії. Проблема політичної онтології присвячено роботи теоретиків Дж. Баталер, Ж. Деррида, Т. Мітчел, Р. Рорти, Ю. Хабермас, М. Фуко. Основне проблематика в цій парадигмі стосується трактування можливостей політики. Увага теоретиків дисенсусної моделі демократії Шмітта, Рансера зосереджено на контексті подій, коли здійснення політики може бути «неможливим» заняттям. Таким чином формується уявлення про суб'єкт політичних відносин як про актора здатного приймати надзвичайні рішення. Особливістю агоністичної моделі Ш. Муффа полягає в уникненні крайнощів в протистояннях.

Французький структуралізм М. Фуко (Michel Foucault) вважав, що в політичній сфері життя влада не виступає сутністю, вона – просто об'єктивна реальність з певними субстанціональними рисами. Цей концепт виключає будь-яку заздалегідь визначену, фіксовану структуру політичної влади з об'єктом володіння, капіталом, відтворенням і керованим ресурсом. Тому влада – це відношення (але не володіння), що передбачає її мінливість і нестійкість. З цього приводу М. Фуко писав, що «...влада не є щось, що купується, виринає або ділиться, щось таке, що утримують або упускають; влада здійснюється з незліченних точок і в грі рухомих відносин не-

рівності» [9, с. 191-192]. М. Фуко в дослідженні «Слова та речі» [17] захищає структуралістську позицію, в якій людина – це соціальна конструкція. Фуко поділяє погляди Леві-Стросса про те, що реальність в самій своїй основі представлена структурами і критикує теорії, які віддають пріоритет розуміння людини в якості автономного індивіда. Фуко концептуалізує «археологією гуманітарних наук» в формі основних структурних зв'язків. Детермінуючі структури (епістемі (episteme)), яка визначає і мислення, і дії, власності цієї епохи.

Дослідник Річард Рорти виступає прихильником відкритого і освіченого ліберального суспільства, а не директив ранніх або пізніх постмодерністів [13]. Р. Рорі вважає, що у політиці необхідно бути лібералом, а не прихильником радикальної критики, заснованої на змішаннях філософії життя з політикою. Тому він вважає вчених як Ніцше, Хайдеггера, деконструктивістів Деррида і Фуко своїми опонентами.

Цікавий підхід до визначення сутності політичного запропонував сучасний французький філософ Ж. Рансер. Він визначає політичне як «...зустріч двох гетерогенних процесів. Перший – це процес управління. Він складається в організації зборів людей в співтовариство і консенсус між ними на основі ієрархічного розподілу місць і функцій. Другий процес пов'язаний з рівністю» [8, с. 99]. Ж. Рансер перший процес умовно називає поліцією, а другий – емансипацією. Таким чином, політичне є «... сцена, на якій верифікація рівності повинна прийняти форму розбору несправедливості. Тобто, у політики немає початку, вона архаїчна в строгому сенсі слова» [8, с. 100]. Ж. Рансер пояснює нинішній глухий кут сучасної політичної рефлексії ототожненням політики з проявом характерних рис якогось співтовариства. Одночасним він зазначає, що єдиною політичною універсалією є рівність, яку, тим не менше, щоразу слід припускати, верифікувати і доводити. Такі міркування Ж. Рансер дозволяють сформулювати два важливих базових моменти для розуміння сутності «політичного»: 1. «Політичне» не міститься ні в людині, ні в громадянину. Це властивість і / або якість соціуму; 2. «Політичне» є одночасно дією по зменшенню хаосу в цьому суспільстві за рахунок організації та управління і одночасно з цим – нарощування хаосу за рахунок боротьби з нерівністю [8, с. 102].

Дослідник Мартін Джей виділяє ряд версій політичного: (1) політичне як війна (антагонізм); (2) дипломатія (агонізм), приватна угода, пакти чи контракти, укладені на основі довіри й взаємної вигоди (контракціонізм); (3) патріархальна сім'я чи корабель, що має потребу в капітані (платонізм); (4) релігійна жертвеність в боротьбі за суспільне благо (республіканізм); (5) політичне як естетичне. М. Джей вважає, що для представників контракціонізму політика починається з угоди, досягнутої в процесі комунікації. Така модель має дві форми рефлексії: класичний (Т. Гоббс, Дж. Локк, І. Кант, Ж.-Ж. Руссо) й неklasичну Дж. Роулз, Р. Дворкін). Спільним у варіантах теорії суспільного договору є твердження про існування особливої етики західних суспільств, створеної на основі морального принципу «для всіх», що має певну юридичну силу.

Політичне як правління мудрих розвиває класичну античну політичну традицію і розглядає людей в якості політичних, іманентно комунітарних особистостей. Анти-платоновський ідеал представляє політичне як республіканізм і можливість для будь-якого громадянина управляти державою. Крім того, ще існує відома метафора корабля, запропонована Гельвецієм. Він стверджував, що коли корабель зупинено у відкритому морі природними явищами, то голос голоду змушує робити вибір тих, хто буде з'їдений. Ю. Хабермас в своїй концепції деліберативної демократії в певній мірі спирається саме на цю версію політичного й проголошує що, тільки колективна воля, консолідована аргументами суверена, може бути законною. Політичне як естетичне виступає в формі конструювання політики як витвору мистецтва й рефлексії у формальних поняттях прекрасного чи негарного. Символом політичного як естетичного для Лорана Танда виступив вибух бомби, здійснений Огюстом Вальяном у французькій Палаті представників у 1883 г. Поет-символіста Танд тоді вигукнув про те, що «означають» жертви перед красою цього жесту. М. Джей вважає, що ознаки цього феномену проявилися в ряді фактів соціального життя: в барочному спектаклі абсолютних монархій Нового часу в Європі, подіях 11 вересня в Нью-Йорці. Саме тому Гі де Бор в «Суспільстві спектаклю», Жак Ранс'єр в «Поділі почуттєвого. Естетика в політиці», Ф. Анкерсміт в «Естетичній політиці» прийшли до висновку про те, що театр та політика є візуальними практиками, що здійснюються на публіці.

Арендівське поняття політичного включає дискусію між вільними і рівноправними учасниками. Для Ханни Аренд (Hannah Arendt) мета дискусії полягає в роз'ясненні та перевірці уявлень і думок, подолання розходження між істиною і думкою, бій між істиною (aletheia) і думкою (doxa). Як це проявилось в свій час в боротьбі Платона проти софістів. Можна сказати, що в цьому конфлікті Х. Аренд, не займаючи софістичні позиції, захищає доху політики проти aletheia філософії. Вона підкреслює, що індивіди самі по собі «не володіють» думками. Вони формують обґрунтовані думки, коли їх приватні точки зору і

ідеї проходять випробування в ході справжнього зіткнення різних точок зору. У таких дискусіях ми можемо переглядати наші концепції в світлі кращих аргументів. Тільки так ми можемо навчитися розглядати ситуацію з різних сторін і сформувати про неї репрезентативне думку. Слідом за Аристотелем, Х. Аренд підкреслює, що політика передбачає особливу форму мудрості (фронезіс, phronesis), тобто практичну проникливість, яка завжди виявляється при оцінюванні конкретної ситуації або випадку. Теоретичне збагнення, отже, ніколи не зможе замінити політичну мудрість. Хоча Хабермас і не проводить різкого розмежування теоретичного і практичного дискурсу, як це робить Х. Аренд, але обидва вони згодні в тому, що політична дискусія повинна бути відкрита для раціональних аргументів, для переконання, а не тільки для софістичного мовлення.

Висновки і пропозиції. Таким чином, вона виступає сучасним виразником елітарної представницької демократії, при якій політично активні лише деякі. Вона різко критикує відсталу парламентську систему з її грою політичних партій. Х. Аренд володіє свого роду романтичним баченням політики: політика повинна стати полем спілкування (communicative battleground), на якому громадяни шукають честі і визнання і яке стає ареною для самореалізації кожного індивіда. Це бачення найкраще може бути охарактеризоване як демократія самореалізації (self-realization democracy), при якій політика в основному естетизується і зводиться до вираження активності. Для Х. Аренд справжня (автентична) політика подібна до великого мистецтва театру. З такої точки зору, зникає не тільки «повсякденна політика», але і та обставина, що політичні дії змушені приймати рішення в умовах браку часу, вступати в компроміси, враховувати стратегічні міркування і т.д. Не завжди ясно, що Х. Аренд розуміє під предметом політики і політичними проблемами. У багатьох контекстах вона проводить різку межу між «соціальним» і «політичним» і наполягає на виключенні соціальних питань з політики. «Ніщо... не було б більш застарілим, ніж спроба звільнити політичними засобами людство від злиднів, ніщо не могло б бути більш марним або більш небезпечним» [15, р. 110].

Список літератури:

1. Бурдье П. Социология политики: Пер. с фр. / Сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко / – М.: Socio-Logos, 1993. – 336 с.
2. Вебер М. Избранные произведения. – М.: Мысль, 1990. – 672 с.
3. Гоббс Т. Сочинения: В 2-х т. – М.: Мысль, – 1989. – Т. 1. – 622 с.
4. Гоббс Т. Сочинения: В 2-х т. – М.: Мысль, – 1991. – Т. 2. – 731 с.
5. Макиавелли Н. Флорентійські хроніки. Державець. Переклад з італійської Анатоль Перепадя. – Київ, «Основи», 1998. – 492 с.
6. Моррис Дик. Новый государь. Новая версия Макиавелли для двадцать первого века / Дик Моррис. – М.: Никколо М, 2003. – 224 с.
7. Пантин В. И. Циклы и волны глобальной истории. Глобализация в историческом измерении. – М.: 2003. – 276 с.
8. Ранс'єр Жак На краю политического / Пер. с франц. Б. М. Скуратова. – М.: Праксис, 2006. – 240 с.
9. Фуко М. Воляк истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / М. Фуко. – М.: Касталь, 1996. – 448 с.
10. Шмитт К. Политическая теология / Пер. с немецкого, заключит. статья и составление А. Филиппова. – М.: Канон-пресс-Ц, 2000. – 336 с.
11. Шмитт К. Понятие политического // Вопросы социологии. – 1992. – № 1. – С. 35–67.
12. Шмитт К. Левиафан в учении о государстве Томаса Гоббса: смысл и фиаско одного политического символа: Пер. с нем. – СПб.: Владимир Даль, – 2006. – 300 с.
13. Рори Р. Случайность, ирония и солидарность / Рори. Перевод И. Хестановой и Р. Хестанова. – М., 1996.

14. Anti-Machiavel, ou Essai de critique sur le Prince de Machiavel [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k940196>
15. Arendt H. On Revolution / H. Arendt. – New York: The Viking Press, 1963. – 543 p.
16. Jullien F. Traité de l'efficacité, Paris, Grasset, 1996. – 240 p.
17. Foucault Michel. Les mots et les choses: une archéologie des sciences humaines. – Paris: Gallimard, coll., 1966. – 405 p. «Bibliothèque des sciences humaines».

Вербицкая А.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ПОЛИТИЧЕСКОЕ В ГЛОБАЛИСТСКОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация

В течение XX в. политическая наука расширила сферы исследований. В круг исследований этой сложной, динамичной науки вошли: заинтересованные группы и политические движения; политические системы, политические институты и процессы; политическая деятельность, политическое поведение и политическая культура; общественное мнение и средства массовой информации в политическом процессе; политическое лидерство и элиты; корпоративизм и неокорпоративизм; политические идеологии, история. Однако, научная рефлексия французского социолога П. Бурдьё связана с признанием парадоксальности этого процесса, воздерживается от ответов на вопросы о сущности политики и политических по сути процессов и явлений в контексте того, что нет сомнений в том, что рядом в составе социальной жизни, политическое измерение определяет и систему управления обществом и перспективы его развития, и состояние каждой личности. Уже в силу этого необходимо разобраться с тем, что такое: истоки и динамика «политического» в теоретическом дискурсе; политогемность циклических событий общества.

Ключевые слова: политическая эпоха, парадигма, политика, общество, государство, политическая власть, античность.

Verbytska H.A.

Kyiv National University of Culture and Arts

A GLOBALIST POLITICAL DISCOURSE

Summary

During the XX century political science has expanded the field of the research. The sphere of this complex, dynamic science research includes: interested groups and political movements; political systems, political institutions and processes; political activity, political behavior and political culture; public opinion and media in political process; leadership and political elite; corporatism and neo-corporatism; political ideology, history. However, the scientific reflection of French sociologist P. Bourdieu associated with the paradoxes recognition of this process refrains from answering the questions concerning the nature of politics and political processes and phenomena in the context of the fact that there is no doubt the political dimension determines the system of governance, the prospects for the society development and conditions of each individual being a part of social life. It causes the reasons for understanding the origins and dynamics of the term «political» in the theoretical discourse; politogemnist cyclical developments of the society.

Keywords: political era paradigm, politics, society, state, political power, antiquity.

УДК 337:332.2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ АСИМЕТРИЧНИХ СТРАТЕГІЙ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Гончаренко О.М.

Київський національний університет культури і мистецтв

Асиметричні стратегії разом з превентивною дипломатією є сьогодні надзвичайно актуальними інструментами світової політики. Проте теорія та практика асиметричного підходу в міжнародних відносинах, незважаючи на актуальність, розроблена досить фрагментарно, особливо в питаннях оцінки ефективності асиметричних стратегій. В статті розглядаються методологічні та концептуальні засади асиметричних стратегій, особлива увага приділяється розробці та визначенню критеріїв їх ефективності.

Ключові слова: асиметричні стратегії, критерії ефективності, превентивний підхід, кризове врегулювання, ліберальна етика, міжнародний тероризм, регіональні конфлікти.

Постановка проблеми. З точки зору загальної теорії ігор і наявного історичного досвіду симетричних стратегій не буває і не може бути в принципі. Всі стратегії гравців у відомих конфліктах минулого і сучасності (а теорія ігор на сьогодні надає найбільш потужний концептуальний і інструментальний апарат вивчення конфліктних ситуацій в політиці, економіці, військовій та соціальній сферах, національній безпеці в цілому) завжди були і є асиметричними. Мова може йти лише про ступінь асиметричності та вплив цієї асиметричності на кінцевий результат.

Мета статті – дослідити концептуальні засади та критерії ефективності асиметричних стратегій в міжнародних відносинах.

Виділення не розв'язаних раніше частин проблеми. Безліч факторів, які є відмінними для конфліктуючих сторін, природних, матеріальних, технічних, економічних, ідеологічних, соціально-культурних та ін., об'єктивно обумовлюють як асиметрію самих відносин між гравцями, так і асиметрію стратегій, до яких прямо чи імпліцитно вдаються учасники гри. В зв'язку з цим видатний американський фахівець в сфері стратегічних досліджень Колін Грей охарактеризував модну нині ідею асиметрії як «пусту концепцію» («essentially hollow concept»), яка може мати обмежене застосування лише у специфічних випадках, коли суперник використовує атипові форми і методи боротьби. Це радикальний підхід і з ним важко погодитись, як і з тими, хто вважає, що концепція асиметрії відкрила принципово нову сторінку в розвитку стратегічної думки. Популярність асиметричного підходу в останні роки насамперед можна пояснити як асиметричним характером нових загроз і викликів сучасності, так і контр-реакцією на здебільшого симетричні стратегії, які домінували за часів холодної війни.

Викладення основного матеріалу. Істина лежить десь посередині. Асиметрія була і залишається важливим компонентом стратегічного мислення. При цьому надзвичайно важливим елементом є питання про те, який характер має ця асиметрія – свідомий чи обумовлений обставинами (deliberate or default). В більшості випадків як минулого, так і сучасності асиметрія стратегій була зумовлена насамперед зовнішніми незалежними від гравців факторами – природними, технічними, історичними, економічними, ідеологічними тощо. Свідоме використання асиметрії як

засобу здобуття стратегічної переваги – це вже вищий пілотаж у виконанні видатних військових чи політичних діячів на протязі століть [1].

Ефективне використання власних переваг та слабких сторін опонента, дезінформація, дезорієнтація, свідоме введення в оману – завжди були невід'ємною частиною військового мистецтва минулого. Класик китайської стратегічної думки Сунь Цзи писав з цього приводу за 500 років до н.е. в книзі «Мистецтво війни»: «...як проточна вода оминає пагорби і тече до низин, так і армії повинні оминати центри сили і бити по вразливих місцях... Всі військові дії... базуються на введенні супротивника в оману» [2].

Саме тому більшість видатних військових стратегій минулого носили свідомо асиметричний характер. Фаланги Олександра Македонського і практика заманювання супротивника в глибини власної території скіфів, організаційна і оперативна асиметрія татаро-монгольських військ, теорія і практика партизанської війни доведена до досконалості в творах Мао-дзе-Дуна і Че Гевари – це лише окремі приклади ефективних асиметричних стратегій. Втім, якщо Мао-дзе-Дун в своїй фундаментальній праці «Про партизанську війну» основну увагу приділяв теоретичному аналізу форм і методів ведення партизанської війни як засобу поширення пролетарської революції [3], то книга Че Гевари під такою ж назвою носить значно більш прагматичний, оперативний характер і досі може вважатися непоганим і не втраченим актуальність посібником для міжнародних терористів та радикальних озброєних рухів [4].

В зовнішньополітичній сфері неперевершеною за своєю значимістю і стратегічними наслідками залишається операція німецького Генерального штабу 1917 року по виведенню Росії з Першої світової війни. Сьогодні ця операція вважається класичною і досить детально описана. Зокрема в монографії Майкла Пірсона «Запломбований потяг» [5]. Через усі кордони воюючої Європи агент німецького Генерального Штабу Володимир Ульянов з величезною сумою грошей в запломбованому вагоні був таємно завезений, за влучним виразом У. Черчилля, «як бацила чуми з Швейцарії в Росію» [6].

Мета цієї операції – створення максимально можливого хаосу в Росії і укладення сепаратного миру з Німеччиною. Як відомо, своє завдання В. Ульянов успішно виконав і першим декретом

нової радянської влади був декрет про мир. Але наслідки цієї операції значно перевищили сподівання її творців. Прихід до влади більшовиків і створення Радянської імперії, розповсюдження комуністичної чуми і широкомасштабних соціальних експериментів по всьому світу лише в XX столітті призвели до винищення сотень мільйонів людей, а третина людства була викинута в економічному і соціальному розвитку на десятиліття назад.

Іншими прикладами ефективного використання асиметричних стратегій в зовнішній політиці можуть бути операція «Анадир» по розміщенню Радянським Союзом ядерних ракет SS-4 та SS-5 на Кубі в 1961-62 рр. з метою «нейтралізації» військового і політичного домінування США в західній півкулі, а також методи і практика сучасного міжнародного тероризму. Особливо наголосимо, що світова спільнота виявилась не готовою до ефективної протидії формам і методам міжнародного тероризму не тільки з етичних міркувань чи норм класичного міжнародного права, що перешкоджають впровадженню ефективної стратегії боротьби з тероризмом (про що ми поговоримо трохи згодом), але й внаслідок використання терористичними організаціями найсучасніших комп'ютерних і комунікаційних технологій, спеціальних інформаційних операцій та досконалих розосереджених мережевих організаційних структур. Ці організаційні принципи і структури були запозичені у «червоних бригад» 60-х років і «первісних осередків» «партії нового типу» В. Ульянова, а потім вдосконалені і відшліфовані професіоналами КДБ СРСР та ФСБ Росії при підтримці «антиімперіалістичних» рухів і спонсорованого ззовні тероризму по всьому світу, зокрема на пострадянському просторі.

Широко використовує асиметричні стратегії Росія по усьому спектру українсько-російських відносин і сьогодні в умовах поточної «гібридної війни». Відповідь Заходу на спроби Росії переглянути існуючий світовий устрій теж носить чітко визначений асиметричний характер.

Асиметричний підхід сьогодні є невід'ємною частиною практики дипломатії і ефективного впровадження стратегії національної безпеки будь-якої суверенної держави і Україні належить серйозно подумати над використанням кращих зразків превентивних асиметричних стратегій для захисту своїх національних інтересів, особливо у відносинах із Росією [7].

Інтерес до асиметрії як стратегічної концепції з'явився, як вже згадувалось, по закінченню холодної війни в зв'язку з перебудовою усієї системи міжнародної стабільності і безпеки, появою принципово нових асиметричних за своєю природою викликів та загроз. Біполярна симетрія балансу сил епохи холодної війни значною мірою диктувала домінування відповідних симетричних національних стратегій. Визначальною концепцією цього періоду була концепція ВГЗ – концепція взаємного гарантованого знищення (Mutual Assured Destruction – MAD), яка була симетричною в своїй основі для обох сторін і, незважаючи на всі її недоліки, забезпечувала стабільне балансування на грані війни на протязі майже 40 років. Біполярна симетрія почала змінюватись лише з появою концепцій стратегічної оборони в космосі і національної стратегічної оборони те-

риторії (Strategic Defense Initiative, R. Reagan, 1983). Кінець біполярного світу і закінчення епохи холодної війни разом з появою принципово нових загроз і викликів об'єктивно стимулювали інтерес до осмислення ролі і місця асиметрії в структурах глобальної та національної безпеки, системі міжнародних відносин в цілому. З'явилися численні спроби дефініції асиметрії в політиці і стратегії, які здебільшого зводилися до вміння діяти «відмінним від опонента» чином чи «вести боротьбу нестандартними засобами» не за правилами (not fighting fair) [8].

Найбільш повним і адекватним на сьогоднішній день є визначення, надане Інститутом стратегічних досліджень, США (Steven Metz, Douglas Jonson, 2001): «Асиметрія у військовій сфері та сфері національної безпеки – це вміння діяти, організовувати свою діяльність та мислити відмінним від опонентів чином з метою максимізації власних переваг та використання вразливих місць опонента, захоплення ініціативи чи забезпечення простору для маневрування» [9].

Попри всієї недосконалості і певної тривіальності існуючих визначень важливим є акцент на нестандартності, революційному характері мислення, використанні нетрадиційних підходів, оперативних та технічних рішень, інноваційних досягнень в техніці і технології, несподіваності та організаційній вишуканості дій. Паралельно з розвитком концептуального осмислення асиметрії йшли спроби систематизації і класифікації різних типів та видів асиметрій, асиметричних стратегій і сфер їх можливого застосування. Помітних успіхів проте в цій сфері досягнуто не було. Переважають примітивні дихотомічні підходи полярного поділу очевидних факторів асиметрії. Найбільш часто виділяють:

- *позитивну і негативну асиметрію, тобто асиметрію, яка використовується у власних цілях – позитивна чи опонентом – негативна;*
- *моральну і матеріальну асиметрію, тобто асиметрію в сфері техніки, озброєнь, ресурсів чи асиметрію в сфері психології, ідеології, мотивацій та ін.;*
- *кількісну і якісну асиметрію;*
- *короткострокову і довгострокову асиметрію;*
- *часткову чи інтегральну асиметрію;*
- *свідому чи обумовлену обставинами асиметрію;*
- *асиметрію з малим і асиметрію з великим ступенем ризику;*
- *асиметрію організаційну і асиметрію технологічну;*
- *асиметрію оперативну і асиметрію тактичну.*

Цей перелік дихотомічних ознак (факторів асиметрії) очевидно може бути продовжений і навіть вдосконалений за рахунок введення адекватного ранжування параметрів, вагових коефіцієнтів чи застосування методів інтеграції відповідних показників і факторів, проте він несе з собою дуже мало користі як з теоретичної, так і з практичної точки зору [10]. Аналіз спроб систематизації та класифікації ознак та факторів симетрії дозволяють стверджувати, що:

1. Характеристики асиметрії та відповідних асиметричних стратегій складні і багатовимірні за

своєю природою і не можуть бути описані з допомогою примітивних дихотомічних розподілів;

2. Низка принципово важливих характеристик (факторів асиметрії) – моральні, психологічні, ідеологічні та ін.) – носять виключно якісний характер і в принципі не піддаються дихотомічним чи одновимірним кількісним оцінкам;

3. Відсутність чітких «правил гри» або «гра не за правилами», яка є ключовою ознакою асиметричних стратегій, виключає можливість однозначної оцінки їх параметрів і перетворює розробку, оцінку та імплементацію асиметричних стратегій скоріше на мистецтво, ніж на точну науку;

4. Найбільш придатним апаратом опису та оцінки асиметричних стратегій на сьогоднішній день є теорія ігор, експертні процедури і методи багатовимірної статистики, факторний і кластерний аналіз, які дозволяють представити і оцінити параметри асиметричних стратегій в багатовимірному просторі і, частково, врахувати вплив якісних факторів.

Проблема співвідношення політики і моралі, яку можна простежити, починаючи з славнозвісних «Мелоських діалогів» Фукідіда, і яка визначає одну із принципових відмінностей між політичним реалізмом і політичним ідеалізмом, має безпосереднє відношення до теорії і практики розробки та імплементації асиметричних стратегій.

Вже підкреслювалось, що квінтесенція концепцій асиметрії полягає у введенні суперника в оману при веденні боротьби «непередбаченими засобами», «не за правилами» (not fair). Війна (гра) «за правилами», як і будь-які моральні обмеження, суперечить самій природі асиметричних стратегій. Це, проте, аж ніяк не виключає існування самих правил. Правила можуть бути. Однак вони різні для різних сторін, як наголосив свого часу Мао-Дзе-Дун своїм японським супротивникам, «ви ведете свою війну, а я буду вести свою». Прийняття правил гри суперника, тим більш сильного суперника, однозначно призводить до програшу. Це аксіома. Саме це дало привід одному з сучасних китайських фахівців в сфері стратегічних досліджень слушно зауважити: «Війна має свої правила, проте ці правила нав'язуються Заходом... Якщо слабка країна підтримує ці правила, вона не має жодних шансів... Ми є слабкою країною, то чому ми повинні вести війну за вашими правилами? – Ні» [10].

В свою чергу Захід внаслідок домінування традиційних для європейської культури цінностей – демократії, толерантності, прав людини, норм міжнародного права, шанування людського життя та ін. – часто-густо виявляється нездатним ефективно протидіяти поточним викликам і загрозам, зокрема пов'язаним з міжнародним тероризмом. В більш широкому плані постає фундаментальне питання про принципову здатність ліберальної демократії ефективно протидіяти викликам і загрозам XXI століття, які носять здебільшого асиметричний характер.

Прикладом глухого кута, в якому опинився Захід з своїми традиційно ліберально-демократичними цінностями – об'єктивне протиріччя між превентивними стратегіями та нормами канонічного міжнародного права.

Превентивні стратегії сьогодні є одним з найбільш ефективних запобіжних засобів боротьби

з міжнародним тероризмом і «чумою XXI століття» – регіональними конфліктами, які уносять щорічно життя сотень тисяч людей і підривають усю систему міжнародної стабільності і безпеки. Використання превентивних стратегій, в тому числі превентивних операцій, на територіях держав, де оперують представники терористичних організацій, проте суперечить базовим принципам міжнародних відносин – принципу невтручання у внутрішні справи держав та принципу національного суверенітету. Існує реальна небезпека, що окремі держави перетворять процес боротьби з тероризмом, запобігання і управління конфліктами в потужний інструмент експансії та просування своїх інтересів далеко за межами власної території. Всі національні рухи, боротьба за самовизначення націй можуть бути легко представлені «як загрози національній та регіональній безпеці, чи як «терористична діяльність». Колоніальну війну в Чечні, в результаті якої знищено близько третини населення країни, можна розглядати в цьому контексті як потрібну і абсолютно легальну антитерористичну операцію.

Виникають спокусливі передумови для перегляду історії. З погляду «превентивного стратегічного мислення» масоване вторгнення військ Варшавського договору в Чехословаччину в 1968 році було лише типовою та дуже ефективною миротворчою операцією на широкому багатонаціональному підґрунті, операцією, що гарантувала мир та стабільність в регіоні більше ніж на 20 років. Отож, очевидно, що підхід, котрий базується на запобіганні конфліктів, об'єктивно має свої обмеження і ніколи не може використовуватися без розбору [11].

З іншого погляду, не викликає жодних сумнівів, що ефективна війна проти тероризму має передбачати певні види превентивних дій, інтервенцій та запобіжних заходів. Вони абсолютно необхідні, навіть якщо вони суперечать в тій чи іншій мірі традиційним ліберально-демократичним цінностям чи класичним принципам міжнародного права.

Багато чого має бути зроблено і змінено у цій сфері. Назріла необхідність досягнення міжнародного консенсусу щодо розробки принципів і механізмів протидії міжнародному тероризму на територіях інших держав навіть без їх згоди. Відхід від норм і принципів канонічного міжнародного права чи певних ліберально-демократичних принципів є неминучим. Оскільки саме ці принципи і спекуляції довкола них вже не перший рік блокують на рівні ООН не тільки принципи легітимізації використання превентивних стратегій, але й навіть розробку загальноприйнятого визначення тероризму.

Сьогодні експерти з міжнародного права обговорюють три основні концепції, які дозволяють обійти проблемні питання міжнародного права і можуть слугувати в якості наріжних каменів глобального консенсусу з зазначених питань:

- класифікація тероризму як загального ворога усього людства;
- визначальний акцент на суверенній відповідальності як на логічному наслідку суверенних прав націй;
- адаптація принципів «невід'ємного права на самооборону» до реалій XXI століття.

Але найбільш важливим є консолідація світової суспільної думки довкола тези про те, що Статут і принципи ООН не є самогубним актом чи недоторканою священною короною і якщо ефективна боротьба з тероризмом і іншими глобальними викликами сучасності вимагають перегляду і змін міжнародного права, то цей перегляд і зміни мають бути зроблені в інтересах усього людства [12].

Підсумовуючи пануючі в сучасному американському суспільстві настрої в питаннях боротьби з міжнародними тероризмом, Колін Греї, наприклад, висловлює досить категоричні рекомендації: «Якщо існують культурні бар'єри з нашого боку відносно включення особливо «вбивчих» альтернатив в нашу політику, стратегію чи оперативні заходи, то ми повинні переглянути бар'єри і правила гри» [13].

Якщо боротьба ведеться «брудними засобами» («not fair game»), навряд чи буде ефективного боротьба з опонентом в лайкових рукавичках. Як писав В. Шекспір: «All is fair in love and war» (Все дозволено в любові і на війні). Не менш радикальними є представники іншої великої європейської нації – «A la guerre, comme a la guerre» («На війні, як на війні»).

Альтернатив використання превентивних стратегій в питаннях боротьби з міжнародним тероризмом та багатьма іншими асиметричними викликами та загрозами сьогодні нема. Саме тому, оцінюючи роль асиметричних стратегій в світі не тільки загальних принципів християнської моралі і європейської ліберальної етики, але й подій 9/11 в Нью-Йорку та сучасної ситуації в Україні, варто згадати і Нікколо Макіавеллі – представника ще однієї великої європейської нації, перефразовуючи якого можна цілком слушно стверджувати: «Нема стратегій етичних і неетичних, моральних і аморальних – є стратегії ефективні і неефективні».

Висновки і пропозиції. Аналіз історичних витоків, концептуальних засад та класифікаційних параметрів асиметричних стратегій дозволяє перейти до формування критеріїв ефективності та рекомендацій по застосуванню цих стратегій, які визначають їх дієспроможність (сarasity) у сфері зовнішньої політики та політики національної безпеки.

Ефективні асиметричні стратегії повинні:

1. Бути незвичними і непередбачуваними в своїй основі, носити інноваційний характер, переглядати і підривати установлені стратегічні, тактичні, організаційні та оперативні основи та принципи;

2. Бути спрямованими на найбільш вразливі місця і об'єкти опонента, які важко або неможли-

во захистити, використовувати методи та інструменти впливу, важко передбачити або неможливо нейтралізувати;

3. Носити творчий характер, а головне, сприймати невизначеність та непередбачуваність дій суперника як невід'ємну характеристику реальності, орієнтуватися на високоінтелектуального опонента, налаштованого на використання асиметрії у власних цілях;

4. Бути оптимально збалансованими з точки зору комплексного використання позитивних та негативних елементів асиметрії. Максимізувати власні асиметричні переваги і сильні сторони і мінімізувати переваги і сильні сторони опонента. Ефективно використовувати фактори моральної переваги більш слабкої сторони, яка захищає свою територію, віру, національні цінності, ідеали та ін. від більш сильного та агресивного супротивника;

5. Базуватися на досконалих (sophisticated) системах розвідки та інформаційно-аналітичного забезпечення, бути орієнтованими не на поточний момент часу (тим більш не на минуле), а на майбутнє, спиратися на передбачення та достовірні прогностичні розробки, враховувати ймовірні зміни у силах і можливостях опонента, його можливі контрдії та контрзаходи;

6. Нести з собою загрози та виклики найбільш невідомого і невизначеного для супротивника типу, які б сприяли його повній дезорієнтації та могли ним класифікуватися ним як «невідомі – невідомі»;

7. Бути несподіваними для суперника і надійно захищеними (засекреченими) в стадії розробки та імплементації, максимально сприяти підвищенню рівня невизначеності при прийнятті рішень супротивником;

8. Містити в собі, враховувати той факт, що асиметрія – це вулиця з двостороннім рухом, низку контрстратегій проти ймовірних загроз і ударів (в тому числі асиметричних) по власних вразливих місцях і центрах сили (contingency planning);

9. Приймати до уваги можливі наслідки та побічні ефекти (collateral damages) і «наслідки наслідків» імплементації як власних стратегій, так і контрстратегій супротивника за принципом циклу: «стратегія – контрстратегія – контрконтрстратегія»;

10. Бути максимально гнучкими та адаптивними, включати в себе досконалі системи та механізми постійної корекції та коригування процесів імплементації стратегій по каналах зворотнього зв'язку (feed-back loops) з метою своєчасного виявлення та усунення недоліків імплементації, нейтралізації несподіваних та непередбачуваних подій, загроз і контрстратегій суперника.

Список літератури:

1. Гончаренко О. М. Асиметричні стратегії в зовнішній політиці // Політика і час, № 12, 2005. – С. 50-56; A. Goncharenko. Preventive Diplomacy and Asymmetric Strategies in the International Security Policy and Antiterrorist Operations // Proceedings «5-th World Congress «Aviation in the XXI Century». 25-27 September, 2012, Kyiv 2012, vol. 3. pp. 6.1.11-6.1.13.
2. Sun Tsu. The Art of War. – N.-Y., Oxford Univ.Press. – 1982. – P. 2.
3. Mao Tse-Tung. On Guerrilla Warfare. – N.-Y., Praeger. – 1961.
4. Guevara Che. Guerrilla Warfare. – N.-Y., Monthly Review Press. – 1961.
5. Michel Pearson. The Sealed Train. – N.-Y. – 1975.
6. Winston Cherrhill. The World Crisis. – The Aftermath, N.-Y. – 1983. – P. 63.

7. Гончаренко О. М. «Дилема безпеки» і проблема зовнішньополітичних орієнтацій України // Стратегія соціально-економічного розвитку України. – К.: Юристконсульт, 2014. – С. 253-263.
8. Engaging Power for Peace: The 1998 Strategic Assessment. – Wash. DC: National Defense Univ., 1998. – Ch. 11.
9. Steven Metz, Douglas Jonson. Asymmetry and US Military Strategy: Definition Background and Strategic Concepts. – Strategic Studies Institute, 2001. – P. 5.
10. Schwartz W. Asymmetrical Adversaries // Orbis. – Vol. 44. – № 2. – Spring 2000. – P. 198-199.
11. Goncharenko A. Ukrainian-Russian Relations: An Unequal Partnership – London: RUSI, Whitehall, 1995. – 105 p.
12. McMillan J. Apocalyptic Terrorism: The Case for Preventive Action / Strategic Forum – № 212. – Nov. 2004. – P. 36.
13. Colin S. Gray. Thinking Asymmetrically in Times of Terror / Parameters, Spring 2002, pp. 5-14.

Гончаренко А.Н.

Киевский национальный университет культуры и искусств

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ И КРИТЕРИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ АССИМЕТРИЧНЫХ СТРАТЕГИЙ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Аннотация

Асимметричные стратегии и превентивная дипломатия сегодня являются важными инструментами мировой политики. Однако теория и практика асимметричного подхода в международных отношениях, несмотря на всю его актуальность, разработаны недостаточно, особенно в вопросах, касающихся проблем определения эффективности асимметричных стратегий. В статье рассматриваются концептуальные основы асимметричных стратегий, особое внимание уделяется определению критериев их эффективности.

Ключевые слова: превентивные стратегии, кризисное урегулирование, асимметричные стратегии, либеральная этика, международный терроризм.

Goncharenko O.M.

Kyiv National University of Culture and Arts

METHODOLOGICAL BACKGROUNDS AND EFFECTIVENESS CRITERIA OF THE ASYMMETRIC STRATEGIES

Summary

Asymmetric approach to the international politics and international relations is extremely important today. It is a tool number one in the effective national and international security policy and conflict management. The article considers the methodology and conceptual backgrounds of the asymmetric approach to the international relations and international security policy. The special attention is paid to the effectiveness criteria of the asymmetric strategies, to the role and limitations of the liberal tradition and ethics in the modern diplomacy and international relations in a whole.

Keywords: asymmetric strategies, crises resolution, asymmetric strategies, criteria of effectiveness, liberal ethics, international terrorism, regional conflicts.

УДК 316.62

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ЛЮДИНА

Горський С.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розкривається специфіка туризму в умовах глобалізованого світу. В умовах глобалізації нове значення отримує туризм. Він починає відігравати важливу роль в процесі поєднання «МИ» і «ВОНИ». Процес глобалізації вимагає поєднання культур через усвідомлення взаємозалежності. А тому підвищується роль кожної культури, її вплив на глобальні процеси.

Ключові слова: глобалізація, соціокультурне середовище, міф, міфотворення, паломництво, подорож.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, глобалізація вносить суттєві зміни в соціокультурний простір людини. Змінюється розуміння кордону, що вимагає переосмислення са-

моїдентифікації. Глобалізація вимагає поєднання культур через усвідомлення взаємозалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В західній літературі питанням глобалізації при-

свячена велика кількість публікацій, включаючи роботи таких авторів, як Ф. Фукуяма, П. Ворслі, П. Рікер та інші.

Мета статті полягає у виявленні нової ролі туризму в процесі зближення культур та пошук збалансованого поєднання «МИ» і «ВОНИ», щоб цей процес відбувався не за рахунок уніфікації? Проблема полягає в тому, щоб кожний акт прилучення до туристського об'єкту надавав можливість, з одного боку, сприймати його, як пам'ятку рідної культури, а з іншого – можливість усвідомити його, як дещо відмінне, інше.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на значну кількість наукових публікацій з питань глобалізації, низка теоретико-методологічних та науково-практичних проблем впливу процесу на соціальну сферу залишається мало дослідженими. Зокрема, не з'ясовано роль туризму в формуванні соціокультурного середовища людини.

Виклад основного матеріалу. Однією з ознак нинішнього стану розвитку людства є сукупність процесів які останнім часом характеризуються терміном «глобалізація». Як пише Френсис Фукуяма: «сучасним виявом руху історії є глобалізація. Світ інтегрується завдяки розвитку технології, торгівлі й інвестиціям, завдяки обміну думками, який стимулює економічне зростання і створює підвалини для поширення демократії» [1, с. 36].

У середині вісімдесятих років ХХ ст., видатний антрополог, Петер Ворслі сказав: «...до сьогодні людське суспільство ніколи не існувало» [2, с. 1]. Розвиток людських зв'язків поєднав людей з різних країн, з різних куточків земної кулі у єдину соціальну систему під назвою людство. Зміцнення стосунків між людьми призводить до утворення глобальної системи взаємозалежності.

Жодне суспільство, зараз, не може і не живе в ізоляції від інших країн. Глобалізація це не залежність одних від інших, а система взаємозалежності всіх суб'єктів. Вона вводить людство «в еру унікальної, – як пише Поль Рікер – планетарної цивілізації, що водночас дає змогу всім досягти гігантського поступу і ставить перед усіма неймовірно складне завдання – як зберегти свою культурну спадщину й пристосувати її до нової реальності» [3, с. 292]. Цей процес пов'язано із збалансованим поєднанням індивідуалізації і уніфікації соціокультурних спільнот. Підвищується інтерес та увага до кожної культури, але щоб зайняти чільне місце в загальносвітовій спільноті треба не тільки усвідомити свою унікальність, а й свою залежність від інших.

В умовах глобалізації нове значення отримує туризм. Ми виходимо з того, що туристська діяльність це не тільки переміщення у фізичному просторі, а й переміщення в культурному середовищі. Виходячи з цього туристська діяльність може відбуватись або у своєму культурному середовищі, або за його межами. Тобто переміщення відбувається в своєму соціокультурному середовищі, (горизонтально) коли люди подорожуючи пізнають власну культуру, наближаються до своїх культурних еталонів – святинь, які об'єднують людей в єдину соціокультурну спільноту. Такий вид туризму можна назвати паломництвом в широкому соціокультурному змісті.

З іншого боку, можна здійснювати тимчасове переміщення з власного в інше соціокультурне середовище (по вертикалі). Такий вид туризму можна назвати – подорожжю, мандрівкою. Подорож здійснюється для ознайомлення з іншими культурами не через книги чи різноманітні інформаційні джерела, а підчас безпосереднього контакту з пам'ятками, побутом, звичаями іншої, відмінної від нашої культури. Під час подорожі не ставиться мета прийняття нових культурних цінностей, турист залишається самим собою, представником свого соціокультурного середовища, стороннім спостерігачем. Він може придбати, оволодіти чи додати щось нове, розширити своє пізнання навколишнього світу, але він не зрікається своєї культури.

Тут треба відмітити, що межі соціокультурного середовища не завжди співпадають з межами країн. Вони або більші, або менші виходячи з самоідентифікації туриста. Тому туристична мандрівка за одним і тим же маршрутом для двох людей може бути різними видами туризму. Наприклад: туристична подорож до Єрусалиму, одними сприймається як духовне становлення, прилучення до святинь своєї культури, тут здійснюється переміщення в межах своєї культури, не звважаючи на те, яка відстань була подолана. Іншими така мандрівка може сприйматись, як подорож до закордонного міста з цікавою, але чужою культурою.

Отже, туристична подорож може здійснюватись в межах своєї культури, включаючи інші країни в своє соціокультурне середовище.

Кожен з названих видів туризму ставить перед собою свої завдання. Якщо зазирнути в історію туризму, то побачимо, що спочатку виник такий вид туризму, як паломництво. Воно бере початок від подорожі св. Єлени у IV ст. до Єрусалиму [4, с. 1751]. В цьому ж столітті паломництво набуває значного поширення. Багато людей долали великі перешкоди щоб наблизитись до святих місць, джерел своєї культури.

Тільки на початку XVIII століття з'являється такий вид туризму як подорож за межі свого культурного середовища [5, с. 104]. До цього часу подорожі були пов'язані переважно з торговельною, військовою чи іншою службовою діяльністю.

В Україні такий вид туризму з'являється ще пізніше. «Українська мова не знала слова «туризм» та похідного від нього «турист» аж до другої половини XIX століття. Воно з'являється вперше у І. Нечуя-Левицького, М. Драгоманова (згодом, і у інших авторів) – з поясненням «турист – тобто подорожуючий» [6, с. 687-688]. Подорож здійснювалась в місця з іншою культурою, яка вже сприймалась толерантно.

Перша умова яка робить можливим туризм це незадоволеність. Незадоволеність своїм реальним, буденним життям тут і зараз. Щоб кудись піти чи поїхати, треба перш за все відчуті відсутність чогось, потребу шукати той життєвий простір, де можна задовольнити свої потреби.

Але туризм не пов'язаний з задоволенням потреби назавжди змінити життєве середовище людини.

Саме потреба в тимчасовому середовищі спонукає людину до туристичної діяльності, збільшуючи у декілька разів кількість подій та зу-

стрічей, з яких складається повсякденний плін людського життя.

В основі туризму як певного типу людської поведінки і діяльності лежить природний потяг до зміни середовища, до пошуку чогось нового, вивчення незнайомого. Французький філософ-екзистенціаліст Габріель Марсель навіть стверджував, що людина відзначається тим, що вона виходить за межі безпосередньо даного, що їй властива здатність до безперервного руху як в плані просторового переміщення, так і в плані духовного зростання. Це дало йому підставу визначити людину як «*Homo viator*».

Туристична подорож починається задовго до самої поїздки. Початок, мабуть, пов'язаний з усвідомленням потреби в подорожі в бажане місце де буде те чого нема дома. Сподівання отримати туристичний продукт штовхає людину з дому. Саме сподівання, мрія, вигадка ось що є рушійною силою подорожі. Сподівання туриста формуються і підтримуються цілою низкою не-туристичних практик (фото, кіно, журнали, реклама...). Цей період, формування образу майбутньої подорожі Віктор та Едіт Тернери назвали як стадія від'їзду від місця проживання та соціальних зв'язків [7].

За умов глобалізації перед туризмом постає нове завдання, об'єднання двох видів туризму. Стає дуже важко, а іноді не можливо провести межу між «МИ» і «ВОНИ». Раніше між «МИ» і «ВОНИ» існували чіткі кордони географічні, політичні, ідеологічні та економічні тому людина дуже легко і чітко ідентифікувала себе з певною культурою. За умов глобалізації на рівні ідентифікації розвивається регіональна свідомість. «Я» як особа, що мешкаю у Києві, сприймаю себе водночас киянином, українцем, європейцем і на-решті представником людства. А тому все в світі під час подорожі я можу сприймати з одного боку, як щось нове, не моє, з іншого боку, як нову грань своєї культури.

Процес глобалізації вимагає поєднання культур через усвідомлення взаємозалежності. Таке об'єднання не повинно бути механічною сумішшю, або поглинанням одного іншим. Зараз підвищується роль кожної культури, її вплив на глобальні процеси. З іншого боку утворюються великі соціокультурні об'єднання які виступають як самостійні суб'єкти.

«Між тим, що говорить нам наше тіло, і тим, що ми повинні знати, щоб функціонувати, знаходиться вакуум, який ми повинні самі заповнити, і ми заповнюємо його інформацією (або дезінформацією), що поставляється нашою культурою. Кордон між тим, що в поведінці людини контролюється вродженими механізмами, і тим, що контролюється механізмами культури, – це межа невизначена і нестійка» [8, с. 62]. Туриста, по суті не цікавить сам об'єкт, його цікавлять почуття які пов'язані з цим об'єктом. Постійна потреба в нових вражен-

нях має велику спонукальну силу. На переконання З. Баумана, метою руху туриста є нове переживання, «турист свідомо і систематично шукає пригод, нових, несконжних на старі переживань, оскільки радості давно знайомого увійшли в звичку і більше не приваблюють» [9, с. 146].

Тому процес конструювання соціокультурної матриці певного місця або об'єкту іншими словами є створення міфу, казки. Мова міфу проста та емоційна, і в цьому полягає його перевага перед науковим описом світу. Отже, міф можна розглядати як набір ціннісних уявлень, що містять моделі інтерпретації та поведінки, які утворюють структуру і сучасної, і архаїчної свідомості.

Для полегшення споживання міф прив'язується до реальних об'єктів, але він не тотожний цим об'єктам.

Постає питання, як здійснити таке збалансоване поєднання «МИ» і «ВОНИ», щоб це було не за рахунок уніфікації? Проблема полягає в тому, щоб кожний акт прилучення до туристського об'єкту давав можливість, з одного боку, сприймати його, як пам'ятку рідної культури, а з іншого – можливість усвідомити його, як дещо відмінне, інше. Успішна реалізація цього завдання значною мірою залежить від посередника між туристом і культурним середовищем. Це може бути екскурсовод чи просто книжка – путівник. За допомогою кваліфікованого посередника можна збалансовано поєднати обидва види туризму, сформувати самоповагу до власної культури і усвідомлення взаємозалежності від інших культур. Інакше кажучи, йдеться про необхідність досягнення гармонії, балансу між уніфікацією і індивідуалізацією. Т. Фрідман в своїй книзі «Лексус і оливкове дерево» наводить приклад такого балансу. Він описує нововведення авіакомпанії Gulf Air, де під час польоту на телевізійних моніторах, які вмонтовано в сидіння літака, демонструється пасажирам точну позицію літака у стосунку до святого для мусульман міста Мекки у будь-який час польоту. Це дозволяє пасажирам-мусульманам, які потребують молитися п'ять разів на день обличчям до Мекки, завжди знати, куди повернутися обличчям усередині літака коли настане час молитви [10, с. 30].

Висновки і пропозиції. Особливість туризму в епоху глобалізації полягає у формуванні єдності багатоманіття, яке приведе до зближення двох форм туризму – паломництва і подорожі.

Ця стаття присвячена аналізу двох видів туризму, які за умов глобалізації суттєво змінюються. Необхідно додати, що існує ще один вид туризму – спортивний туризм. Спортивний туризм, головним змістом якого є задоволення потреби руху разом з цим це також випробування на сміливість, витримку, мужність, одним словом, боротьба за виживання (може бути навіть з елементами реальної небезпеки для життя). Внутрішня мета – розкрити себе, свої можливості.

Список літератури:

1. Фукуяма Фр. Глобалізація безконечна – ж. «І» – Львів, № 19, 2000 р.
2. Worsley Peter. The Three Worlds: Culture and World Development. – London: Weidenfeld and Nicolson, 1984.
3. Пікер Поль. Історія та істина. – Київ, КМ Academia 2001.
4. Полный православный богословский энциклопедический словарь. Том 2. – Изд-во П. П. Сойкина, б.г. Спб.
5. Див. Макдоналд Ф. Штрихи времени. Экспедиции и первооткрыватели. – Москва: Росмен, 1995.

6. Стріха М. Туризм. // Нариси української популярної культури. – К.: УЦКД, 1998.
7. Turner V., Turner E. Image and Pilgrimage in Christian Culture. – N.Y.: Columbia University Press, 1973.
8. Гирц К. Интерпретация культур / Москва: «Российская политическая энциклопедия», 2004. – 560 с.
9. Бауман З. От паломника до туриста // Социологический журнал. – Москва 1995. № 4.
10. Фридман Т. Лексус і оливкове дерево – ж. «І» – Львів, № 19, 2000 р.

Горский С.В.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЧЕЛОВЕК

Аннотация

В статье раскрывается специфика туризма в условиях глобализованного мира. В условиях глобализации новое значение получает туризм. Он начинает играть важную роль в процессе объединения «МЫ» и «ОНИ». Процесс глобализации требует сочетания культур через осознание взаимозависимости. Поэтому повышается роль каждой культуры, её влияние на глобальные процессы.

Ключевые слова: глобализация, социокультурное пространство, миф, мифотворчество, паломничество, путешествие.

Horskyi S.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

GLOBALISATION AND HUMANITY

Summary

The article highlights the new meaning and specific features of tourism in the globalized world. It stresses the importance of tourism as the phenomenon that unites such notions as «WE» and «THEM». It also underlines that globalization has boosted cultural integration of nations, reinforced the idea of their interdependence but, at the same time, enhanced the role of each culture and its influence on the global processes.

Keywords: globalization, social and cultural environment, myth, myth creating process, pilgrimage, journey.

УДК [811.161.2+811.111]'367.623 (043.3)

ФРЕЙМ «ЗАПЕРЕЧЕННЯ» В АНГЛІЙСЬКОМУ Й УКРАЇНСЬКОМУ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НАПРАВЛЕННЯ МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Діброва В.А.

Київський національний університет культури і мистецтв

Висвітлено питання вивчення ролі фрейму «заперечення» в професійній підготовці студентів напрямку міжнародні відносини з урахуванням компетентного підходу. Розглянуто умови євроінтеграції при вивченні англійської мови, зокрема в офіційно-діловому дискурсі. Подані класифікація фреймів та розуміння фрейму як комунікативної ситуації офіційно-ділового спілкування. У статті проведений аналіз ситуативних та класифікаційних фреймів. Розглянуто поняття євроінтеграція та її умови.

Ключові слова: фрейм, ділове спілкування, фреймова семантика, стереотипні ситуації, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Сучасні євроінтеграційні орієнтири України на розвиток демократичної, правової, соціальної держави неможливо уявити без реформування та розвитку міжнародних відносин, що передбачає якісну підготовку нових фахівців, які здатні вільно володіти державною мовою та англійською, чітко розуміти євроінтеграційні процеси.

Когнітивні механізми фрейму «Заперечення» в офіційно-діловій комунікації представ-

ників англійської та української лінгвокультур розкриваються на основі мовленнєвих засобів (експресивних, модальних, оцінних), що набувають заперечної семантики у фреймових моделях ділового спілкування носіїв англійської та української мов.

Мета статті – дослідити вивчення та важливість використання фрейму заперечення в офіційно-діловому дискурсі в англійській та українській мовах.

Аналіз попередніх досліджень. Власне як лінгвістична концепція, фреймова семантика була вперше запропонована Ч. Філлмором у середині 70-х років. Застосовуючи поняття фрейму, Ч. Філлмор спочатку розумів його суто лінгвістично як систему вибору мовних засобів – слів, граматичних правил і мовних категорій, – які асоціюються з прототипічними сценами або типовими ситуаціями. Пізніше поняття фрейму трактується з когнітивної точки зору як особлива уніфікована конструкція знання чи схематизація досвіду. Ще пізніше, Ч. Філлмор визначає фрейми як когнітивні структури, знання яких представлені через концепти, репрезентовані словами [3, с. 54].

Викладення основного матеріалу. Розуміння фрейму як комунікативної ситуації офіційно-ділового спілкування ґрунтується на таких положеннях, зокрема фрейм визначається як:

а) одиниця знань, організована навколо концепта і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепта в рамках певної культури [1, с. 51]; структура даних для представлення стереотипної ситуації;

б) тип когнітивної моделі, що репрезентує знання і думки, пов'язані з конкретними, часто повторюваними ситуаціями, структура знання, яка об'єднує численні сфери, котрі асоціюються з певною лінгвістичною формою [1, с. 56];

в) когнітивна структура, що існує в феноменологічному полі людини, базується на ймовірних знаннях про типові ситуації, очікуваннях з приводу якостей і відносин реальних і гіпотетичних об'єктів.

г) модель культурно зумовленого, канонізованого знання, яке є загальним хоча б для частини суспільства [1, с. 63].

Виходячи з цих положень, варто зазначити, що фрейм дає можливість змоделювати принципи структурування і відображення певної частини людського досвіду, знань у значеннях мовних одиниць, способи актуалізації загальних знань у процесі комунікації.

Залежно від виду знання, яке відображається у моделі, розрізняють *ситуативні* та *класифікаційні* фрейми. Ситуативні фрейми репрезентують знання немовного, ділового характеру, класифікаційні – відображають принципи організації мовної системи (фрейми класів слів, різних типів текстів і т.д.) [1, с. 64].

За основу класифікації фреймів заперечення в англійській та українській мовах беремо класифікацію, запропоновану у розвідках С. А. Жаботинської [58], яка розрізняє п'ять типів фреймових структур:

1) *предметноцентричний* фрейм, який складається із системи пропозицій, де до одного й того ж логічного суб'єкта приєднується декілька логічних предикатів; у центрі уваги перебуває сам предмет;

2) *акціональний* фрейм, конститuentами якого є декілька предметів, які наділяються семантичними ролями, акцент зміщується на взаємодію одного предмета з іншими;

3) *партонімічний* фрейм, предметні сутності якого співвідносяться між собою як ціле і його частина;

4) *гіпотонімічний* фрейм, у якому предметні сутності поєднуються родо-видовими відношеннями;

5) *асоціативний* фрейм, що ілюструє відношення схожості, яке базується на зближенні концептів у мисленні самого індивіда.

Спіраючись на цю класифікацію, визначаємо фрейм «Заперечення» як ситуативний, що репрезентує знання немовного, а мовленнєвого ділового характеру, і акціональний.

Предметноцентричний фрейм відображає зв'язок між об'єктами дійсності і конструюється предикатами кількості, якості, дії, способу, місця і часу, що відносяться до одного й того ж логічного суб'єкту пропозиції. Його конститuentами є предметні сутності ХТОСЬ/ЩОСЬ.

Предметноцентричний фрейм заперечення має переважно загальнозаперечне значення і моделюється, насамперед, на підставі цілої низки формальних показників, що вказують на заперечно-негативний зміст висловлювання, який проявляється на морфологічному (на словотворчому), лексико-граматичному та синтаксичному рівнях.

На морфологічному рівні типовими конститuentами предметноцентричного фрейму заперечення є словоформи з афіксами, а також різні моделі словотвору. При цьому, як слушно зауважує М. Нікітін, афікси «тільки пов'язані з певним смислом (поняттям), але самі по собі не спроможні його номінувати, тобто актуалізувати у свідомості певну думку» [2, с. 41]. Тільки разом з номінативною одиницею, яка має певний смисл і зміст, афікси можуть передати цій одиниці смислове навантаження відсутності, втрати, протилежності, недостатності і тому подібне.

Серед експліцитних засобів вираження предметноцентричного фрейму заперечення нами проаналізовано також застосування заперечного займенника **no** та його похідних: **nobody**, **none**, **no one**, **nothing**, **neither**. Заперечні займенники, а також прислівники в структурі предметноцентричного фрейма виражають заперечення наявності об'єкта чи ознаки взагалі. На цю функцію займенника *no* та його похідних неодноразово указували дослідники.

Nothing in this Article shall be deemed to impair the right of the master of a ship to require a seafarer to perform any hours of work necessary for the immediate safety of the ship, persons on board or cargo, or for the purpose of giving assistance to other ships or persons in distress at sea – Ніщо у чинній Статті не повинно розглядатися як обмеження права капітана судна вимагати від моряка протягом будь-якого часу роботи, необхідної для прямого забезпечення безпеки судна, людей на борту чи вантажу, чи з метою надання допомоги іншим кораблям чи особам, які зазнають небезпеки на морі <...>.

Також можна зазначити, що предметноцентричний фрейм включає і висловлювання із заперечними конструкціями, запозиченими з іспанської *nada* (= *nothing*, *none*), а також *no place*, *no way*, *no dice*, *no sale*, *no sir eel*, *no soap*, *no chance* / *not a chance*, *nothing doing*, що зафіксовано в сучасній англійській мові. Форма *naught* використовується як заперечний займенник у таких виразах як *to bring to naught*, *to come to naught*. Проте практично усі вони не є елементами розмовного стилю і не використовуються у офіційно-діловому спілкуванні.

Якщо під прототипом розуміється основний, найбільш зрозумілий представник класу семан-

тичних ідентичних одиниць, то частка *not* та займенник по можуть розглядатися як прототипи серед заперечних за значенням одиниць, які однозначно маркують комунікативну ситуацію як *ситуацію заперечення*.

Локативний фрейм сфокусований на просторових параметрах висловлювання і виступає здебільшого як інтегрований в структуру предметноцентричного та/чи акціонального фреймів.

Локативний фрейм обіймає випадки позначення місця як такого, в якому не діє та/або не існує денотат. Він відповідає схемі (ХТОСЬ/ЩОСЬ **не** є / **не** існує ТАМ). Таким чином, локативний фрейм відповідає частковозаперечному значенню, що виражене у реченні обставиною місця. В англійській мові цей фрейм відповідає насамперед висловлюванням із застосуванням заперечного прислівника *nowhere*, в українській – *ніде*. Однак, як засвідчують проведені нами спостереження, висловлювання з цими заперечними компонентами не є властивими ні для українського, ні для англійського офіційно-ділового мовлення. Причину цього вбачаємо у точності й однозначності даного функціонального стилю, властивого для ділової комунікації, на противагу аморфності і невизначеності понять, що презентовані названими українськими і англійськими заперечними прислівниками. Тому у текстах англійського і українського офіційно-ділового мовлення використовуються конструкції обставинного типу із заперечною частками *not* і *ne*.

Темпоральний фрейм заперечення, сфокусовані на просторово-часових параметрах висловлювання, Як і локативний, темпоральний фрейм здебільшого інтегрується у структуру предметноцентричного та/чи акціонального фреймів.

Темпоральний фрейм заперечення як в українській, так і в англійській мові обіймає заперечні конструкції, в яких об'єкт заперечення пов'язаний з темпоральними вимірами висловлювання, Предикати темпоральної схеми (ХТОСЬ/ЩОСЬ **не** є / **не** існує ТОДІ) містять час, коли або протягом

якого **не** існує денотат. Темпоральний фрейм заперечення представлений насамперед обставиною часу і має частковозаперечне значення.

Подібно до інших фреймових моделей заперечення, темпоральний фрейм може визначатися як на основі експліцитних, так і на основі експліцитних мовних засобів траслювання семантики негачії.

У англійській мові таким засобом виступає насамперед прислівник *never*, який зазвичай стоїть перед дієсловом і надає йому заперечного значення. Прислівник *never* традиційно не використовується в контексті неозначеного минулого часу. В словниках знаходимо: *in good usage, never is not used with simple past tenses to mean not* [5]; *it is incorrect to use never when referring to one occasion, never can only be used in continuous contexts* [5]. Однак Дж. Чешир спростувала це твердження, звернувши увагу на те, що прислівник *never* в сучасній англійській мові все частіше перетворюється в маркер заперечності під час вираження поодинокі події в минулому [4].

В.В. Юхт також відмічає, що прислівник *never* за своєю семантикою та синтаксичному вживанню наближається до спеціалізованого синтаксичного засобу – предикатного негатора. Часто відбувається послаблення семи темпоральності в семантичній структурі *never*, що призводить до її часткового перетворення в своєрідний показник акцентованого заперечення [4].

Висновки і пропозиції. Варто звернути увагу на використання прислівника *ever* з часткою *not*. З точки зору Е. Кліма, використання в мові *ever* аналогічно використанню займенника *any*: вони використовуються в заперечних, питальних та обмежених висловлюваннях. Проте, відрізняючись від *any*, прислівник *ever* зустрічається досить рідко в заперечних висловлюваннях, але утворений від нього прислівник *never*, *навіпаки* – набагато частіше. Цей факт пояснюється більш сильною в порівнянні з *not ever* виразністю *never* [6, с. 131-132].

Список літератури:

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та имени Г. Р. Державина, 2000. – 123 с.
2. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / Михаил Васильевич Никитин. – М.: Высш. шк., 1988. – 165 с. (Библиотека филолога).
3. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор; [пер. с англ.] // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. – М.: Прогресс, 1988. – С. 52-92.
4. Юхт В. В. Общеотрицательное предложение в монологической системе (на материале современного английского языка): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / В. В. Юхт. – К., 1983. – 22 с.
5. A Comprehensive Grammar of the English Language / [Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J.] – Edinburgh Gate, Harlow: Longman, 2000. – 1779 p.
6. Klima E. Negation in English / E. Klima // The structure of language: Readings in the philosophy of language / [eds. J. A. Fodor, J. J. Katz]. – Englewood Cliffs (N.J.): Prentice Hall, 1964. – P. 246-323.

Диброва В.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ФРЕЙМ «ОТРИЦАНИЯ» В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ОФИЦИАЛЬНО-ДЕЛОВОМ ДИСКУРСЕ ДЛЯ СТУДЕНТОВ НАПРАВЛЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Аннотация

Освещены вопросы изучения роли фрейма «отрицание» в профессиональной подготовке студентов направления международных отношения с учетом компетентного подхода. Рассмотрены условия евроинтеграции при изучении английского языка, в частности в официально-деловом дискурсе. Представленные классификация фреймов и понимание фрейма как коммуникативной ситуации официально-делового общения. В статье проведен анализ ситуационных и классификационных фреймов. Рассмотрены понятия евроинтеграция и ее условия.

Ключевые слова: фрейм, деловое общение, фреймовая семантика, стереотипные ситуации, евроинтеграция.

Dibrova V.A.

Kyiv National University of Culture and Arts

FRAME «NEGATION» IN ENGLISH AND UKRAINIAN OFFICIAL-BUSINESS DISCOURSE FOR STUDENTS OF INTERNATIONAL RELATIONS IN CONDITION WITH EUROPEAN INTEGRATION

Summary

The article deals with the study of the role of the frame «negation» in the training of students towards international relations on the basis of the competent approach. The conditions of European integration in the study of the English language, including official-business discourse. Classification of frames and understanding how to frame the communicative situation official-business communication. Article situational analysis and classification frames. The concept of European integration and its conditions.

Keywords: frame, business communication, frame semantics, stereotypical situation, European integration.

УДК 339.97

ВПЛИВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Ковальчук Т.Г.

Київський національний університет культури і мистецтв

На сучасному етапі інтеграційних процесів України стоїть важлива задача щодо формування стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств, яка є ключовим чинником, що суттєво впливає на кінцеві результати виробництва. У статті розглянуто методологічні підходи до формування стратегії зовнішньоекономічної діяльності на рівні суб'єктів господарювання, виявлено існуючі етапи та рівні її розробки, проаналізовано чинники впливу та визначено головні завдання щодо формування ефективної стратегії розвитку в умовах інтеграції.

Ключові слова: стратегія, інтеграційні процеси, зовнішньоекономічна діяльність, конкурентоспроможність, зовнішній ринок.

Постановка проблеми. Сучасний стан національного господарства України та нові економічні відносини в державі дають змогу підприємствам бути самостійними та на власний розсуд формувати свій економічний потенціал і управляти ним. Однак, головною особливістю в умовах інтеграційних процесів на мікроекономічному рівні є, передусім, загальна стратегічна орієнтація компаній на ринки збуту по всьому світі, на такі ж джерела

постачання, а також, звичайно, на розміщення виробництва в різних країнах. Поведінка підприємства на зовнішньому ринку значною мірою визначається її внутрішніми можливостями і перспективами розвитку при досягнутому рівні стратегічного управління. У той самий час стратегія діяльності підприємства при виході на зовнішній ринок є однією з важливих складових стратегічного плану підприємства і системи стратегічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження питань формування стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств зробили відомі вітчизняні та зарубіжні науковці та сучасні економісти: І. Багров, Н. Байдала, С. Брю, П. Буніч, А. Воронкова, А. Градов, В. Гриньова, О. Джусов, М. Дідківський, А. Г. Дем'янченко, О. Кириченко, О. Кіреєв, В. В. Козик, Ф. Котлер, А. Кредісов, М. Круглов, Л. Ліпич, В. Новицький, А. Прокоф'єва, Є. Савельєв, І. Фамінський та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широкий спектр напрямів дослідження даної проблематики, у світлі швидких економічних змін української економіки потрібні нові сучасні концепції розробки й реалізації стратегії, орієнтованої на вихід підприємства на світові ринки в умовах інтеграції.

Метою статті є дослідження різних сторін впливу інтеграційних процесів на формування стратегії зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні розвиток підприємств у всьому світі і в Україні зокрема, відбувається під впливом процесів глобалізації, які інтегрують та уніфікують економічну діяльність окремих суб'єктів господарювання. В результаті відбувається політична трансформація і інтеграція на регіональному і світовому рівнях, створення нових транспортних коридорів, здійснюється зближення різних країн, проникнення інформаційних технологій, поділ праці між цими суб'єктами господарювання, переміщення матеріальних, фінансових, трудових ресурсів з країни в країну. Саме тому виникає необхідність визначати ефективну стратегію діяльності підприємства при виході на зовнішній ринок в умовах інтеграції.

Матеріальною основою стратегії зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств є експортно-імпорتنний потенціал країни.

За останній період зовнішньоекономічна діяльність України розвивається не досить інтенсивно. Так, за даними Державного комітету статистики України, обсяг експорту товарів та послуг України у 2015 році становив 46647,9 млн. дол. США, імпорту – 42583,4 млн. дол. Порівняно із 2014 роком експорт скоротився на 27,2%, імпорт – на 29,9%. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу становило 4064,5 млн. дол. (у 2014 році також позитивне – 3356,2 млн. дол.) [3].

Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 217 країн світу. Серед країн-партнерів найбільше експортувалися товари до Російської Федерації – 12,7%, Туреччини – 7,3%, Китаю – 6,3%, Єгипту – 5,5%, Італії – 5,2%, Польщі – 5,2%, Індії – 3,8% та Німеччини – 3,5%. Найбільші імпортні поставки товарів надходили з Російської Федерації – 20,0%, Німеччини – 10,4%, Китаю – 10,1%, Білорусі – 6,5%, Польщі – 6,2%, Угорщини – 4,1% та США – 3,9% [4].

Основною метою виходу підприємства на зовнішній ринок, є максимізація прибутку за рахунок використання ефекту масштабу. Досягнення ефективного виходу підприємства на міжнародний ринок передбачає, як правило, з'ясування двох основних питань: мотивів підприємств до виходу на зовнішні ринки і чинників, які визна-

чають вибір форми виходу підприємств на зовнішні ринки.

Як відзначає Панова К. І., для більшості українських підприємств зовнішньоекономічна діяльність означає ще й збільшення ступеня економічної незалежності. Така незалежність дає можливість [7]:

- вільно маневрувати виробничими ресурсами;
- обирати напрями і форми реалізації виробництва продукції з максимальною прибутковістю;
- шукати більш сприятливі зарубіжні ринки збуту;
- обирати шляхи і можливості підвищення технічного рівня виробництва продукції, зміцнення експортного потенціалу як закономірного результату участі в міжнародній виробничій кооперації;
- стати учасником міжнародного відтворювального процесу.

Розглянуті мотиви є досить вагомими для підприємств, проте управлінські рішення щодо виходу на певний зарубіжний ринок можуть мати як позитивні, так і негативні довгострокові наслідки. Тому важливою складовою є передусім загальна стратегічна орієнтація компаній на світових ринках.

Термін «стратегія» походить від давньогрецьких слів «stratos» (армія) і «agein» (вести). Стратегією підприємства вважають комплекс заходів, спрямований на досягнення поставлених цілей.

Основною метою формування стратегії зовнішньоекономічної діяльності є розробка комплексу дій, правил та прийомів, які використовуватимуть під час діяльності на зарубіжних ринках в період входження, адаптації та більш глибокого проникнення. Тому розробка стратегії передбачає логічні, послідовні й взаємозалежні кроки прийняття стратегічних рішень.

Стратегія розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства повинна розраховуватися таким чином, щоб її продукція зберігала високі конкурентні якості і технічну новизну протягом довгого часу. Такі підприємства зберігають лідерство у світовому виробництві. Тобто стратегія зовнішньоекономічної діяльності – це програма розвитку підприємства у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що включає в себе аналіз кон'юнктури ринку, розробку плану і тактичних дій для ефективного використання ресурсного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності продукції, розширення торговельної діяльності й збільшення прибутків.

О.А. Кириченко вважає, що процес розробки стратегії діяльності підприємства на зовнішньому ринку потрібно проводити в шість етапів, кожен з яких має ряд своїх особливостей [5]:

- всебічний аналіз стану і розвитку зовнішньоекономічної діяльності;
- аналіз очікуваних змін у кон'юктурі зовнішнього ринку;
- аналіз можливостей на зовнішньому ринку з урахуванням прогностичних змін у його кон'юктурі;
- аналіз внутрішньої і зовнішньої бюджетно-податкової політики і впливи змін у ній на умови діяльності організації;
- аналіз тенденцій розвитку світової економіки, стан і тенденції розвитку світового ринку, включаючи ринок кредиту, зовнішньоторговель-

ної політики різних країн, оцінка впливу змін у ній на умови функціонування організації;

- розробка довгострокової стратегії зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням існуючого і прогнозного стану на зовнішніх ринках, а також можливостей і очікуваних змін в умовах функціонування підприємства.

На думку Л. Г. Ліпич, якщо враховувати всі етапи, то такий підхід швидше можна назвати довготривалою стратегією зовнішньоекономічної діяльності, а не стратегією виходу на зовнішні ринки, але саме такий шлях дозволяє підприємству утримувати конкурентоспроможні позиції на міжнародних ринках протягом довгого періоду [6].

Окрім того, для забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності розробка стратегії підприємства на зовнішньому ринку здійснюється на трьох різних рівнях: глобальному, стратегічному і тактичному.

Глобальний рівень охоплює довгострокові аспекти діяльності на основі визначення найважливіших цілей, сукупність яких розглядається як єдине ціле. При цьому планування здійснюється на рівні керівництва підприємства з урахуванням можливих довго- і середньострокових варіантів розвитку.

На тактичному (поточному) рівні планування зовнішньоекономічної діяльності концентрується на визначенні конкретних цілей, досягнення яких є умовою ефективного використання наявних ресурсів для реалізації глобальних цілей на існуючих ринках збуту.

Результати всебічного аналізу зовнішньоекономічних зв'язків, прогнозних оцінок і перспективних умов розвитку на всіх етапах служать вихідною базою для формулювання довгострокової стратегії діяльності підприємства на зовнішньому ринку.

Основне завдання стратегічного управління підприємством полягає в створенні відповідного потенціалу для досягнення цілей. Потенціал підприємства має бути «підстроєний» під можливості, що відкриваються, і стратегічні завдання з тим, аби на основі вибраних цілей і своєчасного їх коректування забезпечити конкурентні позиції на ринку. Тому управління процесами формування і розвитку потенціалу відносять до стратегічного або суперстратегічного. Потенціал, сформований під цілі розвитку підприємства, є стратегічним потенціалом підприємства, реалізація якого визначається етапами відповідної стратегії. Основними рисами наслідків таких процесів є безповоротність і довготерміновість.

Стратегічний потенціал можна розглядати як можливості, ресурси, джерела досягнення стратегічних цілей підприємства – формування, підтримки і розвитку стійких конкурентних переваг та подальшого виходу на зовнішні ринки. При цьому загальним у концепціях стратегічного управління підприємством є ресурсний підхід до визначення стратегічного потенціалу. Стійка конкурентна перевага може бути здобута лише завдяки ресурсам, які володіють певними характеристиками. Така перевага існує, якщо вона зберігається, незважаючи на всі зусилля конкурентів дублювати її.

У виборі напрямку розвитку стратегії необхідно передусім орієнтуватися на конкурентні пере-

ваги підприємства. Стійку конкурентну перевагу спостерігають, якщо: ресурс дає підприємству перевагу над конкурентами і сприяє підвищенню вигоди для клієнтів; є специфічним, тобто особливо пристосованим до використання на певному підприємстві; важко імітується або замінюється і раціонально експлуатується [1, с. 177].

Розуміння стратегічного потенціалу як ресурсів, що володіють необхідними характеристиками, ілюструє позитивний імідж підприємства. Цей ресурс забезпечує підприємству стійку конкурентну перевагу і створюється протягом багатьох років завдяки винятковій якості продукції і чудовому сервісу.

Реально першокласний конкурентний ресурс мають у своєму розпорядженні лише небагато підприємств, найчастіше – це визнані лідери галузі або «удачливі новачки». Звичайне явище для підприємств – різноманітний набір ресурсів, один або два з яких дійсно значимі, а цінність усіх інших змінюється від середньої до низької. Окрім цього, майже у всіх підприємств слабкі конкурентно значимі сторони, зокрема організаційні проблеми або нестача активів, ресурсів, знань. Відсутність на підприємстві першокласного конкурентного ресурсу не означає неможливості досягнення конкурентної переваги та завоювання ніші зовнішнього ринку. Досить часто підприємства демонструють успішність у цих питаннях завдяки вдалому комбінуванню ресурсів, цінність яких не висока, додаючи цим комбінаціям відмінні, унікальні властивості з адекватно сформованою стратегією використання.

Стратегію зовнішньоекономічної діяльності відображають зразки вибору способу діяльності підприємства в міжнародному оточенні під час формулювання та адаптації його зв'язків до цього оточення і формування внутрішньої структури і процесів. Підприємства, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, повинні приймати рішення, які можна трактувати як елементи стратегії інтернаціоналізації (часткові стратегії або ж тактичні рішення) [1, с. 179]:

- визначення стратегічної орієнтації підприємства; це пов'язане з прийняттям рішення про орієнтацію діяльності підприємства на світовий ринок (глобалізація) або ж її адаптацію до оточення окремих іноземних ринків;
- вибір стратегії розвитку міжнародної позиції підприємства; у цьому випадку йдеться про вибір між стратегією росту, консолідації, формування ринкової позиції і виходу з ринку;
- формування стратегії виходу на ринок, яке означає вибір форми започаткування і розвитку діяльності за кордоном;
- вибір між стратегією кооперації з іноземним партнером і самостійним проведенням діяльності;
- визначення стратегії конкуренції, виду конкурентної переваги, якою володіє підприємство, а також поведінки підприємства під час створення цих переваг і їх охорони;
- формулювання функціональних стратегій, тобто адаптація функцій підприємства (маркетинг, дослідно-конструкторська робота, виробництво, постачання, фінанси, кадри і т. ін.) до умов міжнародної діяльності;
- розвиток стратегії «управління» політичним оточенням, яке полягає у намаганнях знизити

ступінь ризику, що може виникнути внаслідок втручання владних структур як у власній країні, так і за кордоном шляхом переговорів і розроблення альтернативних варіантів поведінки;

• створення стратегії координації, яка охоплює формування організаційних структур, інформаційних мереж, управління і контроль міжнародних підприємств, зокрема і поділ повноважень між головним підприємством і субпідприємствами.

Таким чином, конкретні рішення у сфері формування стратегії зовнішньоекономічної діяльності повинні прийматися внаслідок багатоваріантного стратегічного процесу планування і залежатимуть вони від багатьох факторів зовнішнього оточення підприємства, його особливостей, а також від ходу процесів формування стратегії.

Окрім того в умовах постійних змін стратегія потребує частішого перегляду й коригування. Керуючись тільки одним із підходів до формування стратегії, підприємство не може адекватно оцінити ринкові перспективи та своєчасно спрямувати ресурси в перспективні русла зростання й розвитку, що у свою чергу не сприяє досягненню однієї з основних цілей підприємства – створенню стійкої конкурентної переваги. Стратегія управління зовнішньоекономічною діяльністю, яку розробляють на перспективу, потребує постійного вдосконалення відповідно до умов діяльності. При цьому аналізують такі чинники функціонування підприємства: масштаби виробництва, галузева приналежність, тип виробництва та рівень спеціалізації, виробничий потенціал, конкурентоспроможність продукції, рівень управління загалом та зовнішньоекономічною діяльністю зокрема.

Приєднуюсь до думки Джусова О. А. та Прокоф'євої А. Д., які вважають, що формування стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства має відбуватись із врахуванням таких аспектів та елементів: вибір закордонного контрагента стосовно цінової політики; мінімізація логістичних витрат у складі операцій експорту/імпорту та оцінки умов поставки

(транспортування); аналіз виду товару (послуги), на який впливатимуть вимоги чинного законодавства щодо оподаткування зовнішньоекономічної діяльності; дослідження фази розвитку конкурентів у сфері зовнішньоекономічної діяльності (як вітчизняних, так і закордонних); фактична та прогнозована валютна ліквідність підприємства; оцінка співвідношення як за формами здійснення зовнішньоекономічної діяльності, так і за співвідношенням фінансової чи інвестиційної та іншої діяльності підприємства у визначений період; інші умови, що впливатимуть на організацію зовнішньоекономічної діяльності підприємства та її зміни [2, с. 29-30].

Тобто, при розробці стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємства мають враховувати свій потенціал та чинники зовнішнього і внутрішнього впливу, фінансову, інвестиційну та інші види діяльності підприємства у визначений період. Крім того, особливо увагу слід приділяти головним етапам процесу вироблення стратегії та завданням, що стоять перед кожним підприємством при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, які мають бути структуровані і сприятимуть підвищенню ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства у довгостроковій перспективі.

Висновки і пропозиції. Таким чином, формування стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств в умовах інтеграції передбачає ряд етапів і процедур, починаючи з планування і закінчуючи розробкою кінцевої стратегії, враховуючи чинники впливу та можливі альтернативні варіанти. При цьому серед основних її видів варто обрати оптимальний варіант, враховуючи жорсткість конкурентної боротьби, корпоративні цілі та ресурси підприємства, участь країни в процесах інтеграції, ризику тощо. Очікуваним результатом використання стратегії має бути забезпечення стабільного функціонування підприємства, досягнення максимальної економічної ефективності від здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Список літератури:

1. Байдала Н. М. Стратегічний потенціал як джерело конкурентної переваги та підґрунтя стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Н. М. Байдала // Науковий вісник НЛТУ. – 2011. – Вип. 21.2. – С. 176-180.
2. Джусов О. А., Прокоф'єва А. Д. Стратегічні альтернативи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств / О. А. Джусов, А. Д. Прокоф'єва // Науковий журнал Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Менеджмент інновацій». – 2014. – № 10/3. – С. 24-31.
3. Зовнішньоторговельний баланс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
4. Зовнішня торгівля України товарами у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
5. Кириченко О. А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. / О. А. Кириченко. – К.: Знання-Прес, 2002. – С. 52.
6. Ліпич Л. Г. Стратегії виходу підприємств на зовнішні ринки / Л. Г. Ліпич, А. О. Фатенюк-Ткачук // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 102. – С. 146-151.
7. Панова К. І. Потенціал зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств України. / К. І. Панова // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – Випуск № 2(12). – С. 267-273.

Ковальчук Т.Г.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ВЛИЯНИЕ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИИ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОМПАНИЙ УКРАИНЫ

Аннотация

На современном этапе интеграционных процессов Украины стоит важная задача по формированию стратегии развития внешнеэкономической деятельности предприятий. Она является ключевым фактором, который существенно влияет на конечные результаты производства. В статье рассмотрены методологические подходы к формированию стратегии внешнеэкономической деятельности на уровне субъектов хозяйствования, выявлены существующие этапы и уровни ее разработки, проанализированы факторы влияния и определены главные задачи по формированию эффективной стратегии развития в условиях интеграции.

Ключевые слова: стратегия, интеграционные процессы, внешнеэкономическая деятельность, конкурентоспособность, внешний рынок.

Kovalchuk T.G.

Kyiv National University of Culture and Arts

INFLUENCE OF INTEGRATION PROCESSES ON FORMATION OF UKRAINIAN COMPANIES FOREIGN TRADE STRATEGY

Summary

At the present stage integration processes of Ukraine it is an important task to develop foreign trade strategy of Ukrainian companies. It is a core driver that influences the final results of production. The article presents methodological approaches to developing a foreign trade strategy at the state level of economic management. Also in article detected current stages and levels of foreign strategy development, analyzed impact factors and determined core tasks of efficient foreign trade strategy development under conditions of integration.

Keywords: strategy, integration processes, foreign trade, competitiveness, export market.

УДК 658:338.363

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО СУЧАСНИХ ВИМОГ СВІТОВОГО РИНКУ

Кожемякіна Т.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті досліджено розвиток галузей промисловості України відповідно до еволюції технологічних укладів. Визначено статичні і динамічні фактори оцінки рівня потреби підприємства в реструктуризації. Надано перелік цілей реструктуризації в розрізі окремих сфер функціонування підприємства. Визначено стратегічні орієнтири реструктуризації машинобудування країни відповідно до сучасних вимог світового ринку.

Ключові слова: реструктуризація, машинобудування, технологічний уклад, стратегічний розвиток, продуктивність праці, економічне зростання.

Постановка проблеми. Машинобудування з часів його виникнення і дотепер залишається найважливішою складовою економічної в цілому і виробничої, зокрема, системи будь-якої країни у зв'язку із тим, що саме тут відбувається продукування засобів виробництва, техніко-технологічний і якісний рівень яких визначає рівень економічного розвитку країни, рівень життя її мешканців і, відповідно, положення країни на світовій арені. Саме невдалими спробами реструктуризації машинобудування, як і переважної більшості інших галузей промисловості,

можна пояснити невдалі показники економічного розвитку, що демонструвала наша країна протягом усіх років незалежності. На фоні «пробуксовування» вітчизняної економіки ще з часів, коли Україна була складовою частиною Радянського Союзу, промислово розвинуті країни світу пішли у далекий «відрив», наростивши в структурі своїх економік значну частку галузей, що відносяться до прогресивних технологічних укладів, створюють значну частку доданої вартості і, відповідно, роблять значний внесок у створення ВВП країн. У зв'язку із цим перед машинобу-

дівними підприємствами України на макрорівні і перед Урядом на макрорівні стоїть складна задача визначення стратегічних пріоритетів реструктуризації машинобудівної галузі відповідно до вимог сьогодення із врахуванням прагнення України вийти на рівень економічного розвитку індустріально розвинутих країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями реструктуризації в різні часи займалися іноземні та вітчизняні вчені. Найбільш значущими в проблематиці управління реструктуризацією на сьогодні є праці С.Б. Довбні, А.С. Дунаєвської, А.І. Ковальова, Л.М. Таранюка, Р.А. Фатхутдінова, І.А. Шаралдасвої. Застосовувані вітчизняними підприємствами механізми та моделі реструктуризації в промисловості опрацьовували Р.А. Галгац, А.В. Клішейка, К.М. Леміш, І.О. Лепьохіна, О.Б. Моргулець, Л.П. Тимошик. Взаємодію підприємства із факторами зовнішнього середовища детально розглянуто іноземними науковцями І. Ансоффом, Дж.К. Гелбрейтом, Г.Б. Клейнером, Р.М. Лепю, М. Портером, С. Робінсом. Питання стратегічного потенціалу промислових комплексів на регіональному рівні розглядаються в роботах вітчизняних науковців О.М. Алімова, Б.М. Данилишина, О.О. Демешок, В.В. Микитенко, Л.Г. Чернюк та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну увагу, що приділяється науковим світом теорії і практиці реструктуризації промисловості, все ще залишається не вирішеним питання визначення стратегічних орієнтирів щодо здійснення реструктуризації машинобудування в Україні з врахуванням сучасних вимог світового ринку.

Метою статті є аналіз розвитку галузей промисловості України відповідно до еволюції технологічних укладів та визначення стратегічних орієнтирів реструктуризації машинобудування країни відповідно до сучасних вимог світового ринку.

Виклад основного матеріалу. Структурно-технологічна революція, яку промислово-розвинуті країни пережили ще у 80-90 роки ХХ століття, дозволила їм сформувати принципово іншу структуру виробничої діяльності з кардинально вищими показниками продуктивності виробництва при радикальному зниженні його енерго- та матеріалоємності. Досягти таких вагомих результатів країни-лідери світового ринку змогли завдяки наданню інтелекту та знанням ринкового (економічного) значення та масового впровадження на цій основі ресурсозберігаючих та інформаційних технологій. Сьогодні ми спостерігаємо в структурі виробництва економічно розвинутих країн панування галузей переважно 5-го та 6-го технологічних укладів та появу виробництв, що можна впевнено віднести, до 7-го, ще навіть не маючого в наукових колах єдиної назви, технологічного укладу.

В Україні на тлі занепаду економіки як у складі СРСР, так і за часів незалежності, сьогодні спостерігається відтворення галузей переважно третього технологічного укладу, який економічно розвинуті країни залишили позаду ще у післявоєнні роки. У нас і надалі панує залізничний транспорт, значна частка ВВП створюється в чорній металургії, відносно розвинуті електро-

енергетика із значною часткою потужностей, що працюють використовуючи вугілля, неорганічна хімія та універсальне машинобудування. У менших масштабах в економіці України представлений четвертий технологічний уклад: це галузі органічної хімії та виробництво полімерних матеріалів, кольорова металургія та нафтопереробка, електронна промисловість, точне машинобудування та приладобудування, поширюються автомобільні перевезення вантажів. Загальна питома вага 3 та 4 укладів за даними Інституту економічного прогнозування НАН України на 2005 рік сягала 98%, відповідно 60% та 38% по кожному з укладів [2].

Лише в останні роки частка 5-го технологічного укладу в економіці зросла до 5% завдяки появі нових підприємств у сфері обчислювальної техніки, програмного забезпечення, телекомунікацій, авіаційної промисловості, створення нових видів озброєнь, та нових матеріалів [1, с. 12].

Актуальність питання реструктуризації державних підприємств України, що піднімалось ще на початку 2000-х років у Посланні Президента України до Верховної Ради під назвою «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки», і досі залишається незмінною. Оскільки заходи реструктуризації, визначені як стратегічні пріоритети ще на 2002-2004 роки, так і не були реалізовані. Зокрема, це реформування менеджменту на усіх рівнях управління, облік та переоцінка основних засобів підприємств відповідно до ринкових умов, виведення із експлуатації неконкурентоспроможних виробництв і ефективне завантаження конкурентоспроможних. Частково вдало були здійснені такі заходи як виокремлення із власності підприємств об'єктів житлово-комунальної сфери та їх передача відповідним муніципальним органам, впровадження світових стандартів бухгалтерського обліку [3].

Основною метою реструктуризації підприємства в умовах ринкового середовища є його пристосування до вимог останнього через забезпечення відповідності продукції, що випускається, споживачьким вподобанням [4].

Рівень потреби підприємства у реструктуризації найбільш точно визначається трьома основними факторами, перші два з яких можна назвати статичними, а останній, третій – динамічним. Це:

1. Досягнутий рівень продуктивності праці та його відповідність показникам, що демонструють світові лідери в галузі.

2. Конкурентоспроможність продукції на міжнародних ринках.

3. Якість зростання і розвитку, що характеризують ефективність менеджменту компанії.

Динамічний фактор оцінки рівня потреби підприємства в реструктуризації визначається двома складовими: техніко-технологічною, що відображає інноваційність технологічної бази підприємства та організаційно-управлінською, що відображає готовність організаційної та управлінської структур підприємства адекватно реагувати на зміни внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку підприємства [5].

Розглядаючи більш докладно, стає зрозумілим, що просте завдання розбивається на цілу

купу інших, що включають вирішення проблем у виробничій, фінансовій, правовій, технологічній та інших аспектах діяльності підприємства. Звідси, вдале проведення реструктуризації виглядає вже як комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на досягнення різноманітних цілей (рис. 1).

Рис. 1. Цілі, що мають бути досягнуті підприємством в ході проведення реструктуризації

Управлінські цілі реструктуризації полягають у створенні ефективної команди менеджерів, впровадженні економічних методів управління на підприємстві, пошуку адекватної системи мотивації персоналу.

Правові цілі передбачають аналіз відповідності організаційно-правової форми підприємства законодавчому полю країни його розташування, відокремлення (за необхідності) окремих підрозділів в самостійні юридичні суб'єкти, перегляд складу власників та зміни форми власності тощо.

Економічні цілі підприємства є стандартними за усіх фаз внутрішнього чи зовнішнього економічного циклу та полягають у пошуку і реалізації можливостей щодо збільшення прибутку, залучення додаткових інвестицій, збільшення ринкової вартості активів підприємства.

Досягнення фінансових цілей підвищує привабливість підприємства для існуючих власників і потенційних інвесторів і складається із забезпечення фінансової стійкості підприємства, покращення його ліквідності і платоспроможності.

Практичним базисом для визначення і досягнення економічних і фінансових цілей реструктуризації є виробничі цілі, що охоплюють питання збільшення обсягів виробництва, розширення номенклатури та асортименту випуску продукції, диверсифікації виробництва.

Техніко-технологічні цілі підприємства включають запровадження нових прогресивних технологій, технічну реконструкцію виробництва та модернізацію обладнання.

Структурні цілі постають тоді, коли на управлінському, техніко-технологічному та виробничому рівні підприємство досягло тих меж, коли оперативними засобами вирішення проблем вже не можливе і потрібні принципові структурні перетворення, такі як поділ підприємства, ліквідація застарілих та надлишкових потужностей, адаптація системи управління здійснюваним структурним перетворенням.

В процесі реалізації цієї сукупності заходів задля досягнення встановлених цілей, останні невпинно трансформуються під впливом змін у зовнішньому макро- та мікросередовищі, викликаючи, тим самим, необхідність у постійному перегляді стратегічної цілі реструктуризації підприємства і роблячи її, таким чином, проце-

сом постійним і динамічним. Реструктуризацію в умовах ринкового середовища, що над швидко трансформується, вже не можна вважати тимчасовим засобом покращення ситуації на підприємстві. Вона в усіх своїх формах стає постійно діючим механізмом управління діяльністю задля підтримки високого рівня конкурентоспроможності підприємства на ринку і забезпечення його стійкого фінансового становища.

Для того, щоб реструктуризація промисловості відповідала світовим вимогам і дала можливість Україні посісти гідне місце серед інших країн Європи, її здійснення має відбуватись у відповідності із вимогами Законів України «Про інвестиційну діяльність» та «Про інноваційну діяльність» в тій складовій, де визначено інноваційну діяльність як форму інвестиційної, яка «...здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу». Відповідно до положень законів інноваційна діяльність включає такі важливі для структурної перебудови української економіки в цілому і промисловості зокрема, стратегічні орієнтири, як фінансування фундаментальних досліджень та подальше впровадження їх результатів у виробничій сфері, реалізація масштабних науково-технічних програм із великими витратами та тривалими термінами реалізації. На більш прагматичному рівні це має реалізовуватись у вигляді випуску принципово нових видів техніки і технології, і далі, на рівні підприємств, що виробляють товари широкого вжитку, привести до значного стрибка у продуктивності праці, без якого є не можливим таке необхідне для України прискорене економічне зростання. Ще однією складовою, нехтування якою унеможливило нашу інтеграцію до європейського співтовариства, є впровадження нових, екологічно безпечних і, в тому числі, ресурсозберігаючих технологій, задля покращення соціальної та екологічної ситуації в країні.

Однією із перешкод, що заважають розвиватись українській економіці, є низька кваліфікація персоналу. Відразу після розпаду СРСР було прийнято розмірковувати про те, що у спадок Україні залишились висококваліфіковані кадри, що ставить країну на щабель вище за ті країни світу, які прийнято відносити до країн, що розвиваються. Але за двадцять п'ять років незалежності, на жаль, ми повністю втратили цю перевагу, адже відсутність нових техніки і технологій призвели до того, що тепер українців треба заново їм навчати. Відсутність конкурентного розвитку бізнесу зробила менеджерів вищої та середньої ланки, звиклих до лобювання інтересів їх власників з боку української влади, безпорадними перед викликами вільного ринку. І це чи не найскладніша проблема, що гальмує розвиток в Україні.

Для досягнення успіху в реструктуризації машинобудування України визначним є формування стратегічних орієнтирів розвитку галузі відповідно до сучасного стану світового ринку. Комплекс заходів щодо реалізації стратегії розвитку, безумовно, має носити системний характер і враховувати динамічність ринкових процесів у світі. Розвиток машинобудування можливий лише із одночасним розвитком промисловості країни в цілому.

Стратегічними орієнтирами розвитку промисловості України з акцентом на галузі машинобудування можуть бути визначені:

- формування прогресивної галузевої структури за рахунок створення машинобудівних підприємств, що можна віднести до 5-6 технологічних укладів;

- створення потужностей для забезпечення випуску прогресивних, інноваційних засобів виробництва для традиційних галузей промисловості України;

- модернізація і технологічне переозброєння традиційних галузей промисловості на основі прогресивних, інноваційних засобів виробництва, вироблених на українських машинобудівних підприємствах;

- формування кластерів «видобуток сировини – виробництво засобів виробництва – виробництво товарів широко вжитку» для випуску в кінцевому підсумку товарів для кінцевих споживачів.

Відповідно до такої стратегічної орієнтації розвитку машинобудування в Україні, держава має всіляко підтримувати і стимулювати розвиток тих підприємств, які будуть випускати засоби виробництва для українських виробників товарів широкого вжитку та підприємств видобувної промисловості. Це має бути важка і продуктивна гірничовидобувна техніка, а також технологічні лінії для виробництва харчових продуктів, одягу,

взуття, побутових приладів, транспортних засобів, інших споживчих товарів із високим рівнем доданої вартості у ціні продукції. Внутрішній ринок України, зважаючи на кількість населення, при збільшенні купівельної спроможності пересічного українця може мати дуже високу ємність і, відповідно, надавати потужну підтримку розвитку власної промисловості в цілому і машинобудуванню, зокрема.

Висновки і пропозиції. Таким чином, для того, щоб українське машинобудування могло виходити на міжнародні ринки із продукцією, конкурентоспроможною у порівнянні із кращими світовими аналогами, і почати розвиток із темпами, які дозволять йому не тільки одноразово досягти, але і довгостроково підтримувати цей рівень конкурентоспроможності, потрібна докорінна реструктуризація галузі. Це стане основою для процесів реструктуризації промисловості України в цілому, якщо держава зможе надати підтримку тим підприємствам, які зможуть створювати прогресивні, інноваційні засоби виробництва для інших галузей економіки країни. Реструктуризація у подальшому має стати постійним процесом, який забезпечить своєчасне реагування підприємств галузі на виклики швидкозмінного ринкового середовища. Прямування до стратегічних орієнтирів передбачає досягнення підприємством цілого комплексу цілей, що охоплюються усі сфери його діяльності.

Список літератури:

1. Грушинська Н. М. Особливості спеціалізації національної економіки в контексті зміни технологічних укладів // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм. – 2010. – Т. 2 (№ 2). – С. 11-15.
2. Моделі ендегенного зростання економіки України / За ред. М. І. Скрипченко. – К.: Інститут економічного прогнозування, 2007. – 576 с.
3. Послання Президента України до Верховної Ради «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02/page>
4. Реструктуризація промисловості України у процесі посткризового відновлення: аналіт. доп. / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, В. Г. Савенко, С. Л. Воробйов, [та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 112 с.
5. Реструктуризація підприємства: навч. пос. для вищих навч. закладів / [В. М. Заболотний, Л. П. Батенко, В. А. Білошапка та ін.]; под. ред. В. М. Заболотного. – К.: Міленіум, 2001. – 439 с.
6. Стратегічне управління знаннями підприємства [Текст]: монографія / [А. П. Наливайко та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. П. Наливайка; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ: КНЕУ, 2014. – 445 с.

Кожемякина Т.В.

Киевский национальный университет культуры и искусств

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ В СООТВЕТСТВИИ С СОВРЕМЕННЫМИ ТРЕБОВАНИЯМИ МИРОВОГО РЫНКА

Аннотация

В статье рассматривается развитие отраслей промышленности Украины в соответствии с эволюцией технологических укладов в экономически развитых странах. Определены статические и динамические факторы оценки необходимости реструктуризации предприятия. Представлен перечень целей реструктуризации в разрезе отдельных сфер функционирования предприятия. Определены стратегические ориентиры реструктуризации машиностроения страны в соответствии с современными требованиями мирового рынка.

Ключевые слова: реструктуризация, машиностроение, технологический уклад, стратегическое развитие, производительность труда, экономический рост.

Kozhemtakina T.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

STRATEGIC RESTRUCTURING GUIDELINES OF THE UKRAINIAN ENGINEERING COMPANIES IN ACCORDANCE WITH MODERN REQUIREMENTS OF THE WORLD MARKET

Summary

The article looks into the development of industries of Ukraine according to the evolution of technological structures. It defines static and dynamic factors of the enterprises assessment needs in restructuring, enumerates restructuring purposes in individual areas of the enterprise. The strategic restructuring guidelines of the engineering country are defined in accordance to the modern requirements of the world market.

Keywords: restructuring, engineering, technological way, strategic development, productivity, economic growth.

УДК 316.422(470)

СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ АДАПТАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО ВИМОГ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Колісник О.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті аналізуються особливості адаптації української вищої освіти до реформ, які викликані розширенням політики співробітництва між країнами Європи та України. Вища освіта постає сьогодні пріоритетною сферою суспільного розвитку. Вона формує соціальний капітал, технічні та технологічні ресурси держави й є передумовою національної безпеки країни. Освітній потенціал українців є однією з переваг України, її культури у теперішньому трансформаційному періоді нашої історії. Проте, для того, щоб максимально розкрити цей потенціал, потрібні відповідні умови, які б сприяли розвитку українських ВНЗ.

Ключові слова: вища освіта, співробітництво, інноваційна політика, євроінтеграція, ринок освітніх послуг.

Постановка проблеми. Європейська та євроатлантична інтеграція для України – це усвідомлена модель соціального розвитку, вибір способу життя людини, шлях до розширення кола її можливостей, що ґрунтуються на принципах гуманізму та громадянського суспільства.

Гуманізм нового століття світове співтовариство пов'язує з освіченістю людини, компетентністю, свободою саморозвитку особистості та найбільшої реалізації її професіоналізму.

Це особливо важливо й необхідно для українського суспільства, яке має високі рейтинги охоплення населення вищою освітою, що постає суттєвою національною конкурентною перевагою. Так, згідно Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), в міжнародному рейтингу країн за рівнем глобальної конкурентоспроможності 2012-2013 рр. Україна посідає 47 місце (серед 144 країн) за субіндексом «Вища освіта й професійна підготовка» [4]. Високої оцінки національна система вищої освіти України отримала у відомому міжнародному рейтинговому оцінюванні, що складається провідною світовою мережею дослідницьких університетів «Universitas 21» [7]. На основі міжнародного аналізу систем ресурсного забезпечення університетської освіти, результативності вищої школи, міжнародного співробітництва, а також державної політики та регулювання у сфері вищої освіти Україні було

надано 25-те місце серед 48 країн у світовому рейтингу національних вищих шкіл [4].

Освітні зміни в Україні відбуваються в контексті загальноцивілізаційних трансформацій, зумовлених впровадженням нових освітніх технологій, що ґрунтуються на використанні сучасної комп'ютерної техніки та вимагають застосування нових форм, методів і засобів навчання на всіх рівнях освіти й вищої першочергово.

Якісними індикаторами постійного розширення доступу населення до послуг вищої освіти в Україні є: наявність позитивної довгострокової динаміки вступу студентів до вищих навчальних закладів різного рівня, розширення загальнонаціональної мережі ВНЗ, розвиток приватних вищих навчальних закладів, пошук можливостей фінансування вищої освіти, зокрема, за рахунок фізичних осіб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження євроінтеграційних впроваджень у галузі вищої освіти, аналіз інноваційних тенденцій, які є визначальними для українських ВНЗ, наразі широко представлений у соціо-філософському та педагогічному науковому дискурсі. Роботи Андрущенко В.П., Згуровського М.З., Журавського В.С., Ващука Ф.Г., Ніколаєнка С.М. та багатьох інших науковців присвячені висвітленню актуальних питань інтеграції вищої освіти України у європейське та світове співтовариство й проблем із цим пов'язаних.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Чимало дослідників акцентують увагу на проблемах, пов'язаних із аналізом та діагностикою інноваційних впроваджень у вищій освіті, що мають місце у практиці реформ, які викликані євроінтеграційними тенденціями української політики. Водночас єдиних критеріїв дослідження соціальних наслідків внутрішніх і зовнішніх факторів інноваційних змін, яких потребують ВНЗ, чи яких вимагають умови євроінтеграції не розроблено. Саме цей аспект зумовив дане дослідження, яке спрямоване на конкретизацію тих результатів змін у сфері вищої освіти України, які наразі мають місце у суспільстві.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз особливостей адаптації такої стратегічної соціальної сфери для держави, як вища освіта, до змін, які сьогодні пов'язані з євроінтеграційними тенденціями українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Процес спрямування на євроінтеграцію в освіті, що розпочався від офіційного вступу України до простору Болонської системи освіти під час роботи четвертого самміту Болонського процесу 19-20 травня 2005 року в Бергені (Норвегія), на сьогоднішній день вже має певні результати модифікацій та нововведень, які відповідають особливостям сучасного ринку українських освітніх послуг.

Наслідками євроінтеграційних інноваційних впроваджень у вітчизняній сфері вищої освіти можна відзначити такі процеси, як полегшення доступу освітян і науковців до глобальних освітніх і дослідницьких ресурсів, вихід на міжнародні освітні ринки, зокрема, оперативне підключення провідних українських ВНЗ та академічних наукових установ до міжнародних науково-метричних баз (Скопус, Вебофаєнс та ін.), міжнародна акредитація двадцяти найкращих університетів за допомогою державного фінансування, збереження освітніх традицій, стимулювання видання працівниками публікацій іноземними мовами у відомих іноземних виданнях, які представлені в основних міжнародних науково-метричних базах даних, спрощення системи найму на роботу іноземних фахівців та визнання іноземних документів про вищу освіту в Україні й вітчизняних документів щодо набуття певного освітнього фаху за кордоном, зростання показників мобільності українських викладачів та студентів.

Слід зазначити, що на даному етапі євроінтеграція має як позитивні тенденції, так і певні негативні наслідки для українського освітнього ринку, оскільки, як вже доводить практика, робить його уразливим для експансивних стратегій багатьох європейських та світових університетів боротьби за українських абітурієнтів, проте стимулює пошуки підвищення конкурентоспроможності вітчизняних ВНЗ на континентальному ринку даних послуг.

Міжнародна активність університетів, яка спирається на світові показники, свідчить про значні диспропорції між ЄС та Україною щодо позицій ВНЗ у провідних рейтингах, в яких вітчизняні вищі учбові заклади займають значно нижчі місця. Так, частка європейських університетів у першій сотні більшості світових рейтингів коливається від 30 до 50%, а вітчизняні ВНЗ зовсім не представлені у перших сотнях всіх рейтингів.

Тож за якістю освіти згідно міжнародних показників університети країн ЄС продовжують випереджати ВНЗ України, що обумовлює домінування виїзду студентів до країн ЄС над їх приїздом, який практично відсутній з цих держав.

До слабких сторін українських університетів та академій відноситься їх застаріла матеріальна база й відсутність реальної автономії університетів від адміністративно-командної системи попри надання цілому ряду ВНЗ статусів національного, автономного, самоврядного їх підзвітності та залежності від Міністерства освіти та науки України залишається доволі сильною, що гальмує створення повноцінного ринку освітніх послуг та заважає його ідентифікації в європейській освітній моделі.

Продовжуючи далі зазначимо, що останнім часом у сфері освіти склалася стійка тенденція до інтернаціоналізації та інтеграції міжнародного ринку, обсяги якого оцінюються у 30-60 млрд. доларів США. Наразі за різними оцінками у світі налічується 2,5-3,1 млн. іноземних студентів, з яких 21-28% навчаються у США, 12-14% у Великобританії, 6-12% – Німеччині, далі йдуть Франція, Австралія, Росія, Японія. У 2010 р. на Україну припадає близько 1% (20-те місце в світі), а на країни ЄС – 40% міжнародного ринку освітніх послуг, який, як очікується, у найближчі 12 років збільшиться у двічі. Частка іноземців, що навчаються в Україні, у загальній кількості студентів залишається досить низькою (2,2%) у порівнянні з аналогічним показником у середньому по ЄС (7,6%), що свідчить про дещо нижчий ступінь інтернаціоналізації вітчизняного ринку, але позитивна динаміка цього показника за останні 10 років (середні темпи приросту чисельності іноземних студентів близько 10% на рік) дає надію на те, що ВНЗ України займатимуть кращі позиції на міжнародному ринку освітніх послуг [4]. Разом з тим, сьогодні близько 30-40 тис. українських студентів (4-е місце в Європі) навчаються за кордоном, а їх чисельність за останні роки має тенденцію до зростання, що є характерною ознакою реалізації стратегії розширення можливостей в процесі інтернаціоналізації простору освіти. Студенти з країн ЄС практично відсутні в географічній структурі іноземних студентів в Україні [4]. В сучасній Україні навчається близько 62 тис. іноземних студентів з країн Азії, Африки, Саудівської Аравії переважно на медичних та технічних спеціальностях, які привносять у бюджет країни значну фінансову частину, підкреслюючи тим вагомість розвитку як для суспільства, так і українських ВНЗ, міжнародної співпраці і постійного підвищення рівня якості освіти та її конкурентоспроможності.

Також ще одним з вагомих аспектів адаптації до соціальних змін, які зумовлені євроінтеграційними процесами є необхідність у економічному плануванні модернізації пріоритетних сфер суспільства, освіти зокрема. Так продовжує про себе нагадувати потреба реформи невідповідностей між запитами економіки та обсягами й структурою підготовки фахівців. Державне замовлення має виділятися лише на ці потреби. Відтак бюджетні кошти вже не можна буде витрачати на навчання по тим напрямкам, які наразі не користуються попитом у державі. Особливо це

важливо в умовах дефіциту кадрів по окремих спеціальностям. Передусім, як зазначає ректора НТУУ «КПІ» академік НАН України М.З. Згуровський, це стосується базових галузей промисловості, за рахунок яких Україна має здійснювати свій стратегічний розвиток, маючи при цьому у потрібній кількості інженерів-приладобудівників, інженерів-механіків, енергетиків, фахівців у галузі інформаційних технологій та електроніки й т. ін. На сьогодні необхідність суспільства у цих спеціальностях перевищує у 1,5-2 рази можливості вищих технічних навчальних закладів [1]. Слід зауважити, що дані явища відповідають і світовим тенденціям, так в сучасній Японії дефіцит інженерів складає 1 млн. осіб, в Німеччині – 1,5 млн., у США – 2,5 млн.

Також перед державою стоїть проблема усунення диспропорції системи вищої освіти, що існує в Україні, зокрема, надлишкова невідповідність кількості напрямів та спеціальностей, за якими готують фахівців в українських ВНЗ, що 2-2,5 рази перевищує аналогічні показники у Англії, США, Японії.

Висновки і пропозиції. Сучасна Україна, як і більшість європейських країн, стоїть на роз-

доріжжі між прийняттям неоліберальної моделі розвитку системи вищої освіти, а відтак неминучої її комерціалізації, та можливим посиленням соціалізації цієї сфери в умовах жорсткого обмеження фінансових ресурсів країни.

Адаптація вищої освіти України до вимог євроінтеграції насправді тільки починає тривати й потребує продовження реформ, які сприяють організації співпраці університетів в інноваційній сфері, напрацюванню моделі дослідницького університету разом із університетською автономією для умов України, піднесенню ролі українських університетів у міжнародних рейтингах якості освітніх послуг, що розкриє більше можливостей для співпраці з європейськими та світовими вищими навчальними закладами й виступить потужним мотиватором для іноземних студентів з розвинутих країн отримувати освіту в українських ВНЗ. Відпрацювання зазначених напрямів роботи принципово змінить роль університетів, піднімуть значимість загальнолюдських цінностей, інтелекту, професійності, зроблять сферу освіти національним пріоритетом та передумовою національної безпеки держави.

Список літератури:

1. Вища освіта в контексті європейської інтеграції [Електронний ресурс] / Інтерв'ю ректора НТУУ «КПІ» академіка НАН України М. З. Згуровського. – Режим доступу: <http://kpi.ua/ru/922-9>
2. Концептуальна модель державного фінансування ВНЗ за результатами діяльності [Електронний ресурс] / Є. Стадний. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/>
3. Розмови про важливе [Електронний ресурс] / Експерти про те, що вдалось і що не вдалось зробити міністру освіти. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2015/11/6/202763/>
4. Соціальні наслідки євроінтеграції України. Система вищої освіти [Електронний ресурс] / В. Чужиков, Л. Антонюк. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/09543.pdf>
5. Формування інноваційної культури в українських університетах: практ. посіб. / За ред. Н. Я. Качмар-Кос. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 124 с.
6. Education for the 21st Century. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.unesco.org/themes/education-21st-century>
7. U21 Rankings of National Higher Education Systems 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universitas21.com>

Колесник А.В.

Киевский национальный университет культуры и искусств

СОЦИАЛЬНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ АДАПТАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ К ТРЕБОВАНИЯМ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Аннотация

В статье анализируются особенности адаптации украинского высшего образования к реформам, которые вызваны расширением политики сотрудничества между странами Европы и Украины. Высшее образование является сегодня приоритетной сферой общественного развития. Она формирует социальный капитал, технические и технологические ресурсы государства и является предпосылкой национальной безопасности страны. Образовательный потенциал украинцев является одним из преимуществ Украины, ее культуры в нынешнем трансформационном периоде нашей истории. Однако, для того, чтобы максимально раскрыть этот потенциал, нужны соответствующие условия, которые бы были направлены на развитие украинских вузов.

Ключевые слова: высшее образование, сотрудничество, инновационная политика, евроинтеграция, рынок образовательных услуг.

Kolisnyk O.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE SOCIAL DIMENSION OF HIGHER EDUCATION ADAPTATION IN UKRAINE TO THE REQUIREMENTS OF EUROPEAN INTEGRATION**Summary**

The article analyzes the peculiarities of adaptation to Ukrainian higher education reforms of collaboration and integration between Europe and Ukraine. Higher education today is a priority area of social development. It creates social capital, technical and technological resources of the state and is a prerequisite for national security. The educational potential of Ukrainian is one of the benefits of Ukraine and its culture in the present transformation period of our history. However, in order to realize this potential, we need appropriate conditions that facilitate the development of Ukrainian universities.

Keywords: higher education, collaboration, innovation policy, European integration, marketplace of educational services.

УДК 811.112.2

**ВПЛИВ ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
НА РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ****Котченко Т.Е.**

Київський національний університет культури і мистецтв

Стаття присвячена розгляду лінгвокраєзнавчої компетенції як феномену лінгвокраїнознавства. Лінгвокраєзнавча компетенція розглядається як впливовий чинник формування міжкультурної комунікативної компетенції студентів спеціальності «Міжнародні відносини». Доведено, що підготовлений фахівець має бути лінгвокраїнознавчо компетентним. Проаналізовані способи застосування лінгвокраєзнавчого матеріалу в процесі формування іншомовних комунікативних навичок. Акцентовано на значенні лінгвокраїнознавчого підходу як важливого аспекту викладання другої іноземної мови.

Ключові слова: феномен лінгвокраїнознавства, іншомовна культура, лінгвокраїнознавча компетенція, лінгвокультурознавчий підхід, міжкультурна комунікативна компетенція, формування комунікативних навичок.

Постановка проблеми. В сучасних євроінтеграційних умовах успішне вирішення багатьох професійних і життєво важливих завдань залежить від рівня розвитку іншомовної комунікативної компетенції. Фахівець, який включається в іншомовну комунікацію, має бути лінгвокраїнознавчо компетентним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проаналізована методична література свідчить, що є дослідження, в яких розглянуто лінгвокраїнознавчу компетенцію, процес її формування та її складники. Активно досліджували вплив лінгвокраєзнавчої компетенції на розвиток міжкультурної комунікації А. Андрієнко, Г. Архіпова, Н. Гез, С. Козак, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, Н. Чернова, які визначали сутність і структуру іншомовної професійної комунікативної компетенції. Теоретико-експериментальне вивчення лінгвокраїнознавчого аспекту процесу навчання іноземної мови знайшло найбільш повне відображення у працях Н. Доценко, Н. Зінченко, В. Куркової, М. Нефедової, Б. Островського, С. Ремизової, Н. Сергєєвої, Е. Турчанинкової, Н. Чайковської. Так, дослідниця А.В. Вітренко займалася розглядом лінгвокраїнознавчої компетенції як необхідною складовою створення мовної компетенції у май-

бутніх філологів-викладачів іноземної мови та перекладачів [7, с. 140-141].

Виділення невирішених раніше складових загальної проблеми. Об'єктом дослідження обрано вплив лінгвокраєзнавчої компетенції на формування міжкультурної комунікації студентів.

Предметом дослідження розглядаються лінгвокраїнознавчі реалії з національно – культурною семантикою.

Формулювання цілей статті. Розглянути феномен лінгвокраїнознавства як впливового чинника формування міжкультурної комунікативної компетенції у студентів спеціальності «Міжнародні відносини».

Викладення основного матеріалу статті. Використання лінгвокраїнознавчого аспекту в процесі навчання іншомовної культури має на меті практичне й ефективне формування достатнього рівня лінгвокраїнознавчої компетенції [4, с. 19].

Будь-який вид навчання, як відомо, не може реалізуватися як процес без накопичення знань про оточуючу дійсність – природу, суспільство, особистість, історію та культуру. Іншомовна культура є частиною світової культури. Таким чином, передаючи засобами іноземної мови іншомовну культуру, викладачі іноземної мови ро-

блять свій вагомий внесок у процес формування розвинутої та гармонійної особистості.

Основними завданнями інтеграції лінгвокраїнознавства в процес вивчення іноземної мови є розвиток міжкультурної комунікації, а також зміцнення змістової основи навчання іноземної мови за рахунок володіння студентами знань лінгвокраїнознавчого характеру [3, с. 29].

З позицій фахової підготовки студентів мовний компонент лінгвокраїнознавчої компетенції передбачає володіння необхідною професійною лексикою, знаннями та навичками, достатніми для лінгвістично коректної інтерпретації почутого чи прочитаного іноземною мовою. Мовленнєвий компонент визначений як комплекс мовленнєвих навичок, умінь і комунікативних знань. Країнознавча компетенція виступає як комплекс країнознавчих знань, умінь і навичок [7, с. 140-141].

Здатність здійснювати міжкультурне професійно спрямоване спілкування; взаємодіяти з носіями іншої культури, беручи до уваги національні цінності, норми та уявлення, а також володіння індивідом необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають ступінь сформованості його професійної діяльності, стилю професійного спілкування та його особистості як носія визначених цінностей, ідеалів та професійної свідомості розглядається в сучасних дослідженнях як складовий компонент іншомовної комунікативної компетенції [14, с. 54].

Посилення лінгвокраєзнавчого компоненту при вивченні іноземної мови дозволяє реалізувати принцип комунікативної спрямованості та організувати спілкування студентів іноземною мовою. Цей компонент сприяє вирішенню проблеми створення позитивної мотивації до вивчення другої іноземної мови студентами факультету «Міжнародні відносини», створення позитивної мотивації у студентів. Спостерігаючи за студентами на занятті, можна зробити висновок, що стійкий інтерес до іноземної мови (німецької мови) спостерігається у випадку, коли студенту пропонується самостійна робота із використанням елементарних лексичних одиниць та простих граматичних правил. Сюди належать також пошукові завдання із визначенням рівнем проблемності, контроль студентом власних умінь та навичок та лінгвокраєзнавчий матеріал [5, с. 32].

Як кожний вид культури, іншомовна культура складається із чотирьох складових:

- знання про функції, культуру, способи опанування іноземними мовами, як засобом спілкування;
- навчальні та мовні навички – досвід використання знань;
- умінь здійснити усі мовні функції;
- мотивація – досвід, звернений до системи цінностей особистості.

Також, лінгвокультурний компонент сприяє більш усвідомленому оволодінню іноземною мовою як засобом спілкування [10, с. 24]. На нашу думку, основними мотивами могли б бути прагнення до розширення та поглиблення сфери пізнавальної діяльності, інтерес до культури країни, мова якої вивчається. Використання співвідношення компонентів змісту із аспектами навчання уможливило визначити компоненти іншомовної культури як мети навчання. Іншомовна культура розглядається як мета навчання, поза-як культура виконує ряд функцій: гуманістичну,

інформаційну, комунікаційну нормативну, пізнавальну [12, с. 12].

Розвиток міжнародних зв'язків та контактів в політиці, економіці та інших галузях діяльності сучасної особистості зумовлюють послідовну орієнтацію сучасної методики навчання іноземної мови на реальні умови комунікації. Прагнення до визначеного рівня комунікаційної компетенції як до кінцевої мети навчання передбачає не тільки володіння іншомовною комунікацією але й засвоєння величезного обсягу немовної інформації, яка є необхідною для відповідного застосування набутих знань та порозуміння. Порозуміння між мовцем та носієм іншомовної культури повинно базуватися на відносно однаковому рівні. Відчутна різниця між рівнем обізнаності носіїв різних мов визначається відмінними матеріальними та духовними умовами існування народів та країн, особливостями їхньої історії, культури, суспільної думки тощо. Таким чином, загальноновизнаним є висновок: необхідно володіти знаннями про специфіку країни, мова якої вивчається [2, с. 28].

Згідно із дослідженнями мотивації та інтересу при викладанні іноземної мови, зусилля викладача повинні бути направлені на розвиток внутрішньої мотивації навчання студентів, яка виходить безпосередньо із самої діяльності та володіє найбільш спонукальною силою. Внутрішня мотивація визначає відношення студентів до дисципліни та забезпечує прогрес в досягненні мети – опанування іноземною мовою згідно зовнішніх (іспит) та внутрішніх (застосування іноземної мови для пошуку потрібної інформації, спілкування тощо) переконань. Якщо до вивчення іноземної мови студента спонукає сам процес, діяльність, коли йому подобається говорити, читати, сприймати іноземну мову на слух, дізнаватися щось нове, то можна говорити про високий рівень мотивації до вивчення іноземної мови. Окрім того, створюються всі умови для досягнення конкретних результатів [10, с. 25].

Звернення до проблеми вивчення мови та культури одночасно дозволяє поєднати елементи країнознавства із мовними явищами, які виступають не тільки як засоби комунікації, а як засіб ознайомлення із новою для них дійсністю. Такий підхід до вивчення іноземної мови забезпечує не тільки більш ефективне вирішення практичних, загальноосвітніх, розвиваючих та виховних завдань, але має подальші можливості для формування та розвитку мотиваційних аспектів процесу навчання [11, с. 22].

Теоретично, лінгвокраїнознавство поєднує, з одного боку навчання мові, з іншого – дає конкретну інформацію про країну, мова якої вивчається. Оскільки основним об'єктом є не країна, а фонові знання носіїв мови, в узагальненому форматі їхня культура, то було б більш коректнішим вживання терміну «культурознавство». Проте, термін «лінгвокраєзнавство» вже досить довгий час зайняв свою нішу в царині викладання іноземних мов. Необхідно чітко уявляти різницю між традиційним країнознавством та лінгвокраїнознавством. Якщо країнознавство є загальною дисципліною, не беручи до уваги мову, на якій викладається цей предмет, то лінгвокраїнознавство є суто філологічною дисципліною. Однак, лінгвокраїнознавство викладається на заняттях іноземної мови в процесі роботи над семантикою мовних одиниць.

Висновки статті та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі. Застосування лінгвокраїнознавства при вивченні культури, мова якої вивчається, реалізується в площині ефективно-практичного формування лінгвокраїнознавчої компетенції.

Розвиток міжкультурної комунікації, засвоєння студентами знань лінгвокраїнознавчого характеру розглядаються як основні завданнями інтеграції лінгвокраїнознавства в процес вивчення іноземної мови.

Вивчення культури країни, мова якої вивчається, розглядається як основна мета навчання іноземній мові, якщо при навчанні другої іноземної мови виокремити інформацію культурознавчу характеру із мовної інформації.

Навчання сприйняття лексичної одиниці іноземної мови відбувається на фоні певного образу, аналогічного тому, який присутній в свідомості носія мови та культури. В процесі роботи над значенням лексичної одиниці у студента послідовно формується образ, який є основою семантики слова або фразеологізму. За таких умов роботи над національно-культурним компонентом значення лексичної одиниці на перший план вивчення іноземної мови виступає не культура, а мова.

Лінгвокраїнознавча компетенція забезпечує комунікаційну компетенцію, що передбачає оперування аналогічними образами в свідомості мовця та слухача, тому що це відбувається при спілкуванні двох носіїв однієї і тієї ж мови, однієї і тієї ж культури.

Список літератури:

1. Ариян М. А. Из опыта повышения квалификации: Пути совершенствования профессиональной компетенции учителя иностранного языка / М. А. Ариян // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 1. – С. 86.
2. Бабинская П. К. Некоторые пути создания проблемных задач в процессе овладения иноязычной речью / Методика обучения иностранным языкам. Романское и германское языкознание. Выпуск 1. – Минск: Высшая школа, 1986. – С. 26-31.
3. Барышников Н. В. Параметры обучения межкультурной коммуникации в средней школе / Н. В. Барышников // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 2. – С. 28-32.
4. Барышников Н. В. Мультилингводидактика / Н. В. Барышников // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 5. – С. 19-20.
5. Богатырева М. А. К проблеме выделения уровней профессионального владения иностранным языком (по материалам Совета Европы) / М. А. Богатырева // Иностранные языки в школе. – 1997. – № 2. – С. 28-33.
6. Бориско Н. Ф. Сам себе методист или советы изучающему иностранные языки. Методическое пособие / Н. Ф. Бориско – М.: Фирма «Инкос», 2001. – 267 с.
7. Вітренко А. В. Основні компоненти лінгвокраїнознавчої компетенції / А. В. Вітренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах: зб. наук. пр. – 2013 р., Вип. 29(82).
8. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
9. Науменко А. М. Лінгвопоетика як наука / А. М. Науменко // Нові підходи до вивчення й викладання філології у вищій школі. – К., 1994. – С. 89-105.
10. Нефедова М. А., Лотарева Т. В. Страноведческий материал и познавательная активность учащихся. / М. А. Нефедова, Т. В. Лотарева // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 6. – С. 24-25.
11. Пассов Е. И., Шаридова З. Г. Коммуникативное мышление как феномен и его структура / Е. И. Пассов, З. Г. Шаридова // Коммуникативный метод обучения иноязычной речевой деятельности / Сборник научных трудов. – Известия ВГПИ. – Т. 221. – Воронеж: Издательство ВГПИ, 1982. – С. 12-23.
12. Райхштейн А. Д. Лингвистика и страноведческий аспект в преподавании иностранных языков. / А. Д. Райхштейн // Иностранные языки в школе – 1988 – № 6 – С. 12-13.
13. Солдатова С. М., Білозерська Л. П. Молодіжна лексика – невід'ємна частина вокабуляру сучасно німецької мови / С. М. Солдатова, Л. П. Білозерська // Печатное слово. – 2007. – 3/24. – С. 30-33.
14. Тинкалюк О. Сутність і структура іншомовної комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів Вісник Львівського ун-ту. Серія педагогічна. – 2008. – Вип. 24. – С. 53-63.

Котченко Т.Э.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ВЛИЯНИЕ ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА РАЗВИТИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация

В статье рассматривается лингвострановедческая компетенция как феномен лингвострановедения. Лингвострановедческая компетенция рассматривается как влиятельный аспект формирования межкультурной коммуникативной компетенции студентов специальности «Международные отношения». Доказано, что подготовленный специалист должен быть лингвострановедчески компетентным. Проанализированы способы применения лингвострановедческого материала в процессе формирования иноязычных коммуникативных навыков. Акцентировано на значении лингвострановедческого подхода как важного аспекта преподавания второго иностранного языка.

Ключевые слова: феномен лингвострановедения, иноязычная культура, лингвострановедческая компетенция, лингвострановедческий подход, межкультурная коммуникативная компетенция, формирование коммуникативных навыков.

Kotchenko T.E.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE IMPACT OF LINGUA NATURAL HISTORY COMPETENCE ON THE DEVELOPMENT OF THE INTERCULTURAL COMMUNICATION

Summary

The article deals with the consideration of lingua natural history competence as phenomenon of lingua natural history study. The lingua natural history competence is regarded as an influential factor in the formation of intercultural communicative competence of students of specialty «International Relations». It is proved that an expert should be lingua natural history competent. It is analyzed ways to use the lingua natural history material in the formation process of foreign language communication skills. There is an accent on the importance of the lingua natural history approach as an important aspect of teaching a second foreign language.

Keywords: phenomenon of lingua natural history study, foreign language culture, lingua natural history competence, lingua natural history approach, intercultural communication competence, forming of communication skills.

УДК 314.82

ПРОБЛЕМА СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Кухта М.П.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розглядається проблема старіння населення, насамперед у розвинених країнах, що призводить до надмірного навантаження на економічно активну частину населення. Аналізуються тенденції руху України в напрямі євроінтеграції з погляду забезпечення комфорту та якості соціальних аспектів життя старших людей.

Ключові слова: євроінтеграція, старіння населення, проблеми старшої вікової групи, стратегія активного старіння, благополуччя похилих, життєва перспектива літніх людей.

Постановка проблеми. Старіння населення є однією з найбільш характерних ознак сучасності. Середня тривалість життя людей в світі з 1950 року збільшилася на 20 років, а до 2050 зросте ще на десяток років [4]. Кількість людей старше 60 років до 2050 р. зросте до 2 млрд. – тобто становитиме 15% з усієї частини населення планети. На найближчі 50 років очікується аж чотирикратне (!) збільшення частки похилого населення.

Це демографічна перемога людства, проте саме людство виявилось до неї не готовим – збільшення кількості старшого населення поряд зі скороченням народжуваності у розвинених країнах, призводить до надмірного навантаження на економічно активну частину населення, а проблема пенсійного забезпечення стає все серйознішою. Відповідно, ці питання не залишаються без уваги світової громадськості – на Заході про старіння населення та проблеми, пов'язані з ним, не лише говорять уже кілька десятків років – ця тема знаходить відображення в конкретних діях на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зокрема, в 1982 році відбулася Перша Всесвітня асамблея по проблемах старіння. Демографічна ситуація, при якій населення планети старіє швидше, ніж молодіє, призвела до того, що Генеральна Асамблея ООН 14 грудня 1990 року по-

становила відзначати 1-го жовтня Міжнародний день осіб похилого віку. У цей день світ говорить про проведені активні дії щодо захисту інтересів людей похилого віку, створення для них прийнятних умов життя, про невирішене у цій сфері.

1999 рік оголошено Міжнародним роком похилих людей, головними аспектами теми року «Суспільства для людей усякого віку» стали індивідуальний розвиток протягом всього життя; відносини між поколіннями; взаємозв'язок між старінням населення і розвитком; становище похилих людей.

У 2002 році пройшла Друга Всесвітня асамблея по проблемах старіння, на якій прийнято «Мадридський Міжнародний план дій по проблемах старіння», розрахований до 2022 року. В ньому зазначалося, що: «Потенціал похилих людей є потужною основою для майбутнього розвитку. Це дозволяє суспільству ширше використовувати навички, досвід та життєву мудрість похилих людей з тим, щоб вони не лише грали провідну роль в покращенні свого становища, проте й брали активну участь в покращенні життя всього суспільства» [7].

Восени 2015 року опубліковано основні положення чергової доповіді про світові тенденції старіння (перша доповідь була випущена в 2002 році до Другої Всесвітньої асамблеї по проблемах старіння, ще три – в 2007, 2009 та

2013 роках [11]). Зрештою, Мадридський план дій ООН з питань старіння, зобов'язав держави включати питання старіння до своїх соціальних та економічних політик розвитку.

Зрозуміло, що Україна, бажаючи вийти на європейський рівень розвитку, повинна брати активну участь у вирішенні актуальних питань, озвучених світовою спільнотою. Тим паче, що проблема старіння населення постає у нас досить гостро – кожний п'ятий наш співвітчизник [1] – людина старше 60-ти років.

Не можна сказати, що в Україні це питання зовсім не піднімалося. Україна, як повноправний член ООН, підтримала ініціативу міжнародного співтовариства і з 1991 щорічно відзначає Міжнародний день громадян похилого віку та створення належних умов соціального захисту пенсіонерів, інвалідів, одиноких непрацездатних громадян.

Проводяться і деякі дослідження. Зокрема, 2013 році, за підтримки Фонду ООН в галузі народонаселення, Інститутом демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи проведено дослідження «Літні особи в Україні», в результаті якого окреслено проблеми стану здоров'я, соціально-економічного становища, якості життя літніх осіб в Україні, реалізації їх трудового потенціалу. В кінцевій доповіді викладено низку рекомендацій щодо вдосконалення і розвитку державної політики стосовно літніх осіб в Україні [6].

Крім того, Україна представлена в міжнародній неурядовій організації HelpAgeInternational, що ставить ціллю допомогу похилим у боротьбі з дискримінацією та подоланням бідності, щоб вони були в змозі вести безпечне, активне та здорове життя. Організація, крім того, проводить систематичні дослідження становища похилих у понад 90 країнах світу, включаючи Україну [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Що ж до аналізу проблем, пов'язаних зі старінням в Україні окремими дослідниками, то тут ситуація більш песимістична: абсолютна більшість з них лежать в площині економіки та медицини. Трохи менше – демографії. А в галузі соціології та психології робіт практично немає. Цьому, звісно, є пояснення. Так, депопуляція українців з перекошуванням в сторону старіння населення породжує проблеми економічного забезпечення населення, привертаючи цим увагу економістів та демографів, а значно коротша тривалість життя українців порівняно з більш розвиненими країнами; гендерна диспропорція серед похилих людей – в свою чергу, обумовлюють зацікавленість біологів та медиків питаннями старіння. Проте аналіз цих речей не знімає питань, пов'язаних з проблематикою забезпечення комфорту та якості соціальних аспектів життя старших людей.

Мета статті – окреслення соціальних проблем адаптації старшої вікової групи до триваючих в українському суспільстві змін.

Виклад основного матеріалу. Оскільки Україною конституційно закріплено курс на євроінтеграцію, доречно звернутися до розгляду ситуації, пов'язаної з старінням населення в країнах ЄС. Так, попри те, що в країнах ЄС старше покоління має досить благополучне життя, а середня

його тривалість є високою з тенденцією до подальшого збільшення (за даними Євростату, середня тривалість життя жінок в 2013 році складала 83,3 роки, чоловіків – 77,8 років, зрісши за десять попередніх років на 2,4 та 3,3 роки відповідно) [9], тут є свої проблеми, пов'язані з старінням населення.

Згідно опублікованої в 2015 році доповіді Європейської комісії про старіння, коефіцієнт залежності людей, яким виповнилося 65 років до економічно активної вікової групи (15–64 роки) зараз становить 27,8% і буде постійно збільшуватися аж до 50,1% в 2060 році, тобто зросте наполовину. Таким чином, співвідношення похилих людей до економічно активної частини з пропорції 1:4 зросте до 2:4. Це створює загрозу для економіки, тож Європейський Союз повинен докладати активних зусиль для того, щоб існуюча загроза не перетворилася у серйозну перепону для економіки. Частина з них вже була докладена: Європейською Комісією ще в 2006 році визначено курс на стимулювання народження, підвищення рівня зайнятості та трудового довголіття, підвищення результативності праці та динаміки економічного розвитку, інтеграцію робітників-мігрантів [8].

Крім цих заходів, СЕК (Європейською економічною комісією) визначено курс на активне старіння, тобто «тоді, коли ми старіємо, зберігаючи хороше здоров'я, залишаючись повноцінними членами суспільства, отримуючи задоволення від роботи та громадської діяльності, продовжуючи бути незалежними в повсякденному житті та проявляючи себе активними громадянами» [7]. Це досить важливий крок, спрямований на зміну ставлення до старших людей – не як немічних, а як повноправних та корисних членів суспільства. Дана стратегія дозволяє, шляхом сприяння зайнятості та соціального залучення старших людей, частково зняти болючі економічні питання, знизити рівень бідності; через їх турботу про власне здоров'я зняти навантаження на систему охорони здоров'я. Тобто досягається подвійна перевага: як для держави, так і для самих похилих людей, що отримують більше можливостей до покращення власного життя. Втім, ця стратегія передбачає високий рівень самосвідомості самих старших людей, що турбуватимуться про себе.

Як показує досвід деяких європейських країн, ці заходи уже приносять свої плоди – так, залучення робочої сили серед похилих людей, інвестування в розвиток їх навиків, навчання та освіту уже окупили себе в Чехії, Латвії, Естонії [10]. В середньому по ЄС (27 країн), рівень зайнятості літніх людей складає 41,9% жінок та 56,4% чоловіків. Це в той час, коли в Україні (станом на 2012 р.) рівень зайнятості жінок (55–64 роки) складав 30%, чоловіків – 47%, тобто був одним з найнижчих по Європі [6, с. 111]. За даними опитування «Літні особи в Україні» (2013 р.), біля 60% респондентів після виходу на пенсію не працювали, ще близько 30% працювали певний час. Тобто, старше населення у нас фактично не є економічно активним.

Звернемося до інших показників: за результатами проведеного дослідження, організацією HelpAgeInternational в минулому році опублікована доповідь «ЕйджВотч Індекс – 2015». У ній

представлено рейтинги благополуччя похилих в 91 країні світу в чотирьох значимих областях: матеріальна забезпеченість, здоров'я, особистий потенціал та сприятливе середовище. Україна в цьому рейтингу посіла аж 73 місце, опинившись нижче Білорусії (64-те), Росії (65-те). А інші сусіди, «європейці» Польща та Румунія, посідають в цьому рейтингу 32-ге та 45-ге місця відповідно. Тут є над чим замислитися, враховуючи те, що на глобальному рівні Швейцарія стала найкращим місцем для проживання людей старшого віку, а крім Японії (що знаходиться на 8-му місці) всі десять перших місць посідають саме країни Західної Європи та Північної Америки [10].

Наше включення в простір Європи не видається можливим без підвищення показників якості життя населення і, головним чином, саме населення старшого віку. Для подолання негативних наслідків старіння і забезпечення подальшої євроінтеграції, потрібно вживати заходи по підвищенню народжуваності та обмеженню еміграції молоді за кордон. А з погляду саме вливання процесу демографічного старіння в Україні в загальноєвропейський контекст, особливе значення матимуть зниження смертності та збільшення тривалості життя в похилому віці.

В той же час слід враховувати, що поряд з загальнолюдськими та європейськими проблемами вивчення та прийняття програм дій, пов'язаних з процесами демографічного старіння, існують суто українські проблеми. Джерела цих проблем лежать в економічній, соціокультурній, політичній, правовій сферах. Негативні зміни в суспільстві, нестабільність його розвитку здатні призвести до психологічного старіння населення. Цей феномен, імовірно, варто пояснити тим, що нестабільність в суспільстві провокує неможливість побудови життєвих планів на віддалене майбутнє, а скорочення часової перспективи пов'язується зі скороченням майбутньої перспективи життя – тобто психологічним старінням [5].

Так, існують відмінності процесу демографічного старіння в Україні та країнах Євросоюзу. В Україні старіння відбувається переважно не за рахунок зростання тривалості життя, а через скорочення народжуваності; в Європі старіння відбувається переважно через збільшення чисельності старших. Очікувана тривалість життя українських жінок та чоловіків по досягненні 65-річчя на сьогодні залишається на 5,0–6,5 років меншою, ніж у розвинутих європейських країнах [6, с. 57]. Крім того, європейці старшого віку переважно оцінюють стан свого здоров'я як хороший, та не виділяють як проблему доступ до

медичної допомоги [9]. В Україні ж існує серйозна проблема, пов'язана з доступністю кваліфікованої медичної допомоги для літнього населення [6, с. 272]. А обмеження у сфері охорони здоров'я є найпоширенішим видом депривацій, від яких потерпають старші особи, при цьому найбільш уразливими є жінки похилого віку, які проживають самотньо [6, с. 273].

Іншою істотною проблемою наших пенсіонерів є фінансова забезпеченість. Так, за даними 2012 р., витрати пенсіонерських домогосподарств на харчові продукти становили 57,6% від сукупних витрат, в той час як ООН визначає поріг бідності тоді, коли видатки на продукти харчування становлять більше 40% [6]. Досить помітною є нерівність в плані наявності програм соціального захисту та пенсійного забезпечення похилих людей та доступу до них. В той час як розвинуті країни здебільшого пропонують програми соціального захисту, що включають медико-санітарне обслуговування та гарантованість доходів осіб, що досягли пенсійного віку, в у нас це є додатковою проблемою [3].

Висновки і пропозиції. Порівняно з країнами ЄС, старше населення у нас фактично не є економічно активним. Дана тенденція підсилюється впливом таких чинників як значно коротша тривалість життя українців порівняно з більш розвиненими країнами; гендерна диспропорція серед похилих людей, депопуляція українців з перекошуванням в сторону старіння населення.

Так, поряд з загальнолюдськими та європейськими проблемами вивчення та прийняття програм дій, пов'язаних з процесами демографічного старіння, існують суто українські проблеми. Джерела цих проблем лежать в економічній, соціокультурній, політичній, правовій сферах. Аномійний стан суспільства, нестабільність його розвитку здатні призвести до психологічного старіння населення: неможливості побудови життєвих планів на віддалене майбутнє, непевності й скорочення майбутньої перспективи життя.

Відповідно, перед нами постає досить чітке завдання: євроінтеграція передбачає підвищення рівня життя, в першу чергу, рівня життя старших людей. В цьому є і свої позитивні сторони – це додатковий шанс перейняти передовий досвід розвинених країн, шляхом сприяння економічній та соціальній активності старших людей тонізувати економіку. Проте ці кроки вимагають цілої низки системних дій, орієнтованих на соціальну реінтеграцію та реадaptaцію похилих людей в Україні, формування позитивного ставлення до соціально активних похилих людей.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Индекс Активного Старения 2014. Резюме – июнь 2015 / UnitedNationsEconomicCommissionforEurope / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www1.unece.org/.../extract_for_translation%20RU%20one%20column
3. Канатникова Ю. А. Анализ процесса демографического старения в Украине в современных евроинтеграционных реалиях / Канатникова Ю. А. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2014-problemi-novoj-ekonomiki/kanatnikova.htm>
4. Мадридский международный план действий по проблемам старения 2002 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/ageing_program_ch1.shtml
5. Мартинюк І. Проблематика людей похилого віку в Україні очима експертів / Мартинюк І., Кухта М. // Соціологія, політологія, наук. журн. – К.: НАУ, 2014. – № 2. – 108 с.

6. Населення України: Імперативи демографічного старіння / С. Ю. Аксьонова, Б. О. Крімер, І. О. Курило [та ін.]. – Київ: Адеф-Україна, 2014. – 285 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/2014_Naselennya.pdf
7. Политическая декларация. Принята второй Всемирной ассамблеей по проблемам старения, Мадрид, 8–12 апреля 2002 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/ageing_decl.shtml.
8. Старение населения – один из главных вызовов Европе / Вся Европа. Ежемесячное интернет-издание. – № 9(36), 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://alleuropalux.org/?p=668>
9. Eurostat Statistics Explained. Mortality and life expectancy statistics – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Mortality_and_life_expectancy_statistics
10. HelpAge International. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helpage.org/russian/where-we-work/our-affiliates/age-concern-ukraine/>.
11. World Population Ageing 2015 / United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. – 2015. – 28 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Highlights.pdf

Кухта М.П.

Київський національний університет культури і мистецтв

ПРОБЛЕМА СТАРЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Аннотация

В статье рассматривается проблема старения населения, прежде всего в развитых странах, что приводит к чрезмерной нагрузке на экономически активную часть населения. Анализируются тенденции движения Украины в направлении евроинтеграции с точки зрения обеспечения комфорта и качества социальных аспектов жизни пожилых людей.

Ключевые слова: евроинтеграция, старение населения, проблемы старшей возрастной группы, стратегия активного старения, благополучия пожилых, жизненная перспектива пожилых людей.

Kukhta M.P.

Kyiv National University of Culture and Arts

POPULATION AGING IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Summary

In the article the problem of the aging population, especially in developed countries, leading to an excessive burden on the economically active part of the population. Analyzes trends in the movement of Ukraine towards European integration in terms of the comfort and quality of social aspects of life of older people.

Keywords: European integration, an aging population, the problem of older strategy of active aging, welfare inclined, the prospect of life of older people.

УДК 327(091)

МІЖНАРОДНИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ ФАКТОРИ В ПРОЦЕСІ ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Ластовський В.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розглядається вплив міжнародного та особистісного факторів на процес формування українського козацтва наприкінці XV ст. Стверджується, що в цей період, внаслідок ряду міжнародних подій відбулася «геополітична революція», що вплинула на подальший розвиток світових міжнародних процесів. До таких подій слід віднести і появу українського козацтва, на що вплинули фактори як міжнародного, так і особистісного характеру.

Ключові слова: історичний процес, міжнародні відносини, українське козацтво, геополітична революція, колонізація, природний розвиток, зовнішня політика, суспільне явище, особистісний фактор, географічний простір, Кримський ханат.

Постановка проблеми. Походження українського козацтва – тема, що займає уми науковців від XVI ст. і до сьогодні, про яку будуть говорити і в майбутньому. Та навряд чи ця тема коли-небудь буде вичерпана. На сьогодні вже існує вагома кількість наукових досліджень, в яких обґрунтовуються ті чи інші версії та теорії появи цього явища у Східній Європі. Як правило, про походження українського козацтва дослідники пишуть в контексті суспільно-політичних чи соціально-економічних процесів. Разом з тим, забувають про міжнародні відносини. З точки зору теорії, «міжнародні відносини – це система стосунків, що виникає та існує завдяки процесові взаємодій між державами, а також іншими учасниками (субнаціональними та наднаціональними» [3, с. 80]. Але треба завжди мати на увазі, що держави створюються етносами, які у свою чергу є складовою частиною природного розвитку. З цього випливає, що і міжнародні відносини є наслідком природних процесів. При цьому варто зазначити, що при розгляді історичних ситуацій досить часто увага звертається на загальні умови, обставини чи причини і водночас ігнорується особистісний фактор. Але ж історичний процес твориться саме людьми у відповідності із їх особистими переживаннями, ідеями враженнями тощо.

Мета статті полягає у спробі визначення тих факторів, які вплинули на появу українського козацтва наприкінці XV ст.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний фактор. Одну з головних ролей у природних процесах відіграють природні умови. З точки зору Л. Гумільова слід «...етнос вважати явищем географічним, завжди пов'язаним із ландшафтом, котрий його вміщує, що годіє адаптований етнос» [2, с. 12]. На природно-географічних умовах формування українського козацтва наголошували історики неодноразово (наприклад, Д. Телегін [3, с. 14]).

У XV ст. збіглися в часі цілий ряд подій, які, з першого погляду, між собою зовсім непов'язані і досить далекі як за змістом, так і за географією (в яких брали участь держави як суб'єкти міжнародних відносин, будучи виразниками волі своїх етносів):

1) закінчення Столітньої війни між Францією та Англією (1453),

2) падіння Константинополя внаслідок завоювання Мехмеда II (1453),

3) відкриття Америки Христофором Колумбом (1492),

4) перша документальна згадка про українських козаків (1492),

5) завершення Реконквісти в Іспанії (1492),

6) проголошення доктрини III Риму в Москві (за однією з версій, у 1492 р. її вперше висловив митрополит Зосима, а вже потім у 1520-х рр. відшліфовував і доводив до ідеалу старець псковського монастиря Філофей).

Всі ці події – складова частина єдиного процесу «своєрідної геополітичної революції», суть якої проявилася у падінні або зменшенні ролі імперій на світовій арені і переміщенні центру економічного життя в Західну Європу (Т. Орлова). «Політичні зміни XIV-XV ст. створили передумови для зовнішньої експансії європейців. А вона, у свою чергу, привела до формування світового ринку, що сприяло розвитку капіталізму як у самій Європі, так і в інших регіонах світу» [4, с. 214].

Яке ж місце в цьому процесі займає процес походження козацтва?

В першу чергу слід визначити основні характерні його риси в момент початку формування. Козацтво – це явище суто соціальне? Ні. Суто політичне? Ні. Тим більше, не культурне і не економічне! Але всі ці риси є характерними для нього у майбутньому. Від самого ж початку козацтво з'являється як формування з міжнародними амбіціями (спочатку в межах литовсько-татарсько-московських стосунків). Перші ж сутички показали про втягнення козацтва в проблеми стосунків державних структур Великого князівства Литовського, Кримського ханату і Москви. Причому саме козацтво виступало не як складова частина державного механізму, а як незалежний суб'єкт (хоч і досить аморфний, але швидко прогресуючий в своїй власній організації).

Таким чином, козацтво не можна вважати продуктом суто внутрішнім, що з'явився лише як наслідок внутрішньодержавної ситуації.

Що характерно для XV ст. в міжнародних відносинах:

1) початок формування національних держав у Європі, що було визначено завершенням Столітньої війни (1453),

2) початком протистояння по лінії Схід-Захід, що визначилося падінням Константинополя у 1453 р.,

3) відкриття Америки у 1492 р., що зробило Європу центром світу, а козацтво стало форпостом Європи у протистоянні зі Сходом (Москва, Крим, Туреччина),

4) закінченням побутування у Європі ідеї універсальної імперії після 1453 р. та зміщення її у Москву (на Схід) у формі ідеї III Риму,

5) зародження буржуазних відносин у Європі (Італія, Німеччина)

Українське козацтво має від самого початку два головних фундаменти:

1) національний характер, який відноситься до Західного світу,

2) міжнародний – бар'єр проти Східного світу: Туреччина, Крим, Росія (як імперія).

В цей час українські землі належали до Західного світу, який відмовився від ідеї імперії. В Росії навпаки – ця ідея стала пануючою для зовнішньої політики.

Колонізація українським населенням як невід'ємної частини східноєвропейського простору Степу співпадає у часі із західноєвропейською колонізацією всього іншого Світу. Але якщо Західна Європа не була обмежена у просторі, то козацтво – західними межами Сходу. Саме цим визначалося і створення форпостів – безліч по континентах від європейських країн і обмежена кількість від козацтва. Тому західноєвропейська колонізація розтяглася в часі аж до XVIII ст., а українська фактична завершилася вже у XVII-му ст. На ці колонізаційні процеси нашарувалося становлення нових відносин – буржуазно-капіталістичних.

Що властиве для козацтва на самому його початку і власне характеризує цей початок? По-перше, українське козацтво з'являється тільки під тиском зовнішніх обставин. По-друге, воно з'являється на чітко визначеній території (тобто має значення окреслене природне середовище). По-третє, від самого початку воно має національний характер (окремі учасники інших національностей у цьому процесі – це виняток і випадковість, але не правило; вони не визначали характеристику козацтва).

Особистісний фактор. Ще від XVI ст. історики почали відмічати вплив особистісного фактору на розвиток козацтва, акцентуючи увагу щоправда лише на діяльності державної і політичної еліти (О. Дашкович, П. Лянцкоронський, Б. Претвич, Д. Байда-Вишневецький та ін.). Але ж творення козацтва відбувалося в процесі розвитку загальної суспільної ідеї, яку виробляло і реалізовувало суспільство в цілому, яке складалося з окремих членів, об'єднаних цією ідеєю. Та для нащадків залишилися пам'ять головним чином про еліту, а імена більшості (за окремими винятками, відображеними в документах кінця XV ст.) рядових творців козацтва залишилися невідомими. Однак, саме із цілеспрямованих узгоджених дій невідомих особистостей і складається в цілому загальна суспільна ідея, відображена в кінцевих результатах суспільного руху.

Українське козацтво характеризує в першу чергу те, що воно виникло як суспільне явище (міжнародні відносини, між іншим, також є сус-

пільним явищем). Не державне, не політичне, не економічне і не культурне. Подібних характеристик воно набуло вже згодом, в наступні століття.

Але для виникнення будь-якого суспільного явища потрібен поштовх. Так само поштовх потрібен був і для виникнення саме українського козацтва.

Розглянемо деякі аналогії у світових процесах, пов'язаних із впливом особистісного фактору на їх розвиток. Наприклад, для виникнення християнства безпосереднім поштовхом була діяльність і смерть Ісуса Христа, для виникнення ісламу – діяльність Мухаммеда, для визволення Франції у XV ст. – діяльність Жанни д'Арк, для виникнення Реформації – 95 тез Мартіна Лютера, для формування політичних партій у Великобританії – прийняття виборчого закону у 1832 р. Тобто об'єктивний фактор (потреба у здійсненні певної ідеї) може реалізовуватися лише при наявності суб'єктивного інтересу, у соціумі – при спільності більшості суб'єктивних інтересів. При цьому варто звернути увагу на той факт, що в основі будь-якого поштовху лежить благородна мета – встановлення справедливості, звільнення від гніту тощо.

Українського козацтва до кінця XV ст. не було! Існування ж таких форм як «бродництво» чи «берладництво» не робить їх автоматично козацтвом. Існування ж татарського козацтва не робить його українським. Те ж саме можна сказати і про російське козацтво. Так, всі ці явища мають якісь певні спільні риси, але тільки «певні». Українське ж козацтво з'являється лише наприкінці XV ст., а якщо більш точніше – то на рубежі 1480-90-х років, адже перші задокументовані згадки про нього відносяться до 1489-1492 рр.

На мою думку, для того, щоб створити таке явище як українське козацтво, потрібен був поштовх, який би збував все населення, який би об'єднав більшу його частину (якщо не все) навколо однієї ідеї.

Таким поштовхом могли стати події 1482 року – похід кримського хана Менглі-Герая на Київ.

Це був не рядовий похід і не черговий напад якогось випадкового татарського загону. Ця акція була спланована заздалегідь і мала цілком ясний замовний політичний характер. Організатором її виступив не знахабнілий вельможа-аристократ чи розбійник, а держава (Кримське ханство як складова частина Османської імперії)! Замовником – також держава (князівство Московське)!

За своїм розмахом і характером цю подію можна співвіднести з нападом на Київ наприкінці 1240 р. Різниця між ними хіба що в тому, що наслідком походу Батия стала окупація князівств і встановлення власної влади. Менглі-Герай такої мети не ставив.

Період 1482–1492 рр. – це «хронологічна вилка», в рамках якої з'явилася сама ідея творення козацтва і її практичне втілення. Зауважу наступне – ця ідея мала стихійний характер. Її творці і реалізатори не мали на меті створити саме козацтво. Саме тому і назва «козацтво» на це українське явище прийшла ззовні, а не стала самоназвою. Ідеєю ж була – формування військової самоорганізації населення, здатного без участі влади захищати себе і свої родини. Зразком же

для цього виступило реальне татарське козацтво, яке характеризувалося свободою від влади і можливістю широкого діапазону дій (військового, соціального, економічного тощо) на широкому географічному просторі без реальних обмежень.

Що ж стало благородною метою у випадку творення українського козацтва? Якщо пов'язувати між собою події 1482 і 1492 рр., то це – відплата, помста – у вузькому значенні справедливості; а в широкій перспективі – військова самоорганізація населення для створення системи самооборони. Саме тому легко пояснити зміст перших згадок про українське козацтво – розбійний напад на татарських та московських (які поверталися з Криму!) купців і торговців.

Між подіями 1482 і 1492 років є багато спільного (хоча сторони і загальна мета – різні):

- форма – військовий напад,
- зміст – розбій,
- суб'єкт – військові загони,
- об'єкт – мирне населення,
- предмет – нажива, матеріальна вигода.

Обидві події в рамках цієї «вилки» – напади 1482 і 1492 рр. – мали руйнівний напрям. Події 1492 р. можна розцінювати як наслідок 1482 р., як «хід у відповідь», як помсту за понесені моральні і матеріальні збитки.

Успіху ж становлення і розвитку козацтва сприяла не сама по собі його ідея, а її успіх та «безкарність» з боку офіційної влади. Ці перші успіхи надали ідеї масовий характер, в якому поєдналася ініціатива «низів» та організаційна сила місцевих «верхів». Саме тому перші успіхи, поєднані з масовістю, трансформували почат-

кову ідею в ідею самозбереження нації шляхом військової самоорганізації.

Швидкоплинний розвиток і становлення українського козацтва наприкінці XV – на початку XVI ст. стали можливими завдяки цілому ряду факторів (окрім соціальних, економічних, політичних і культурних причин), а саме:

- виробленню єдиної ідеї національної військової самоорганізації мирного населення,
- швидким і відчутним реальним результатам перших нападів,
- зацікавленості в результатах всіх учасників цього процесу,
- фактичній безкарності за свої дії,
- практичній підтримці і участі представників влади в походах,
- отриманню моральної і матеріальної сатисфакції за події 1482 р.

Висновки. Таким чином, по-перше, козацтво є природним продуктом (територіально-національним), по-друге, воно з'являється як складова частина розвитку міжнародних відносин (по лінії Схід-Захід як учасник національних процесів із функціями протиставлення ідеї універсальної імперії і захистом Європи як центру світу), по-третє, його метою стає підприємницька буржуазна діяльність з метою збагачення (уходи, напади, походи), по-четверте, походження українського козацтва в основі своїй має більше суспільно-психологічні мотиви походження і лише у другу чергу – економічні, політичні чи будь-які інші. Останні виступали тільки доповнюючим зовнішнім фактором. Але тільки внутрішній мотив є визначальним у будь-якій дії чи бездіяльності.

Список літератури:

1. Археологія доби українського козацтва XVI-XVIII ст. / Д. Я. Телегін (відп. ред.). – К., 1997.
2. Гумилев Л. Н. География этноса в исторический период. – Ленинград, 1990.
3. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин. – К., 2007.
4. Орлова Т. В. Історія сучасного світу (XV-XXI століття). – К., 2008.

Ластовский В.В.

Киевский национальный университет культуры и искусств

МЕЖДУНАРОДНЫЙ И ЛИЧНОСТНЫЙ ФАКТОРЫ В ПРОЦЕССЕ ПРОИСХОЖДЕНИЯ УКРАИНСКОГО КАЗАЧЕСТВА

Аннотация

В статье рассматривается влияние международного и личного факторов на процесс формирования украинского казачества в конце XV в. Утверждается, что в этот период, вследствие ряда международных событий произошла «геополитическая революция», повлиявшая на дальнейшее развитие мировых международных процессов. К таким событиям следует отнести и появление украинского казачества, на которое повлияли факторы как международного, так и личного характера.

Ключевые слова: исторический процесс, международные отношения, украинское казачество, геополитическая революция, колонизация, естественное развитие, внешняя политика, общественное явление, географическое пространство, Крымский ханат.

Lastovkyi V.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

INTERNATIONAL AND PERSONAL FACTORS DURING UKRAINIAN ORIGIN COSSACKS

Summary

The article considers the impact of international and personal factors on the formation of Ukrainian Cossacks in the late fifteenth century. It is alleged that during this period, as a result of a number of international events took place, «geopolitical revolution» that influenced the further development of global international processes. It is necessary to refer to such events also emergence of the Ukrainian Cossacks which get under influence of factors of both the international and personal character.

Keywords: historical process, international relations, Ukrainian Cossacks, a geopolitical revolution, colonization, natural development, foreign policy, social phenomenon, geographical space, Crimean Khanat.

УДК 378.4+371.15

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ДОМІНУЮЧИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Михайліченко Ю.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

Належна підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі міжнародних відносин викликана нагальними потребами подальшого розвитку і поширення міжнародних зв'язків України. Співробітництво з Європейським Союзом залишається ключовим напрямом вітчизняної зовнішньої політики. На сучасному етапі політика України щодо зміцнення відносин з Європейським Союзом здійснюється згідно чинного Закону «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (в редакції від 1 січня 2015 року). Відповідно до 11 ст. Закону однією з головних засад зовнішньополітичного курсу країни є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС». У зв'язку з цим суспільство потребує висококваліфікованих фахівців у сфері розвитку міжнародних відносин якісно нової формації, що висуває специфічно підвищені вимоги до їх комплексної підготовки у вищих навчальних закладах, в тому числі до ефективної іншомовної комунікативної компетенції.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, іншомовна комунікативна діяльність, комунікативна компетенція, міжнародні відносини.

Постановка проблеми. Актуальна проблема формування і вдосконалення у студентів факультетів міжнародних відносин вищих навчальних закладів стійких практичних навичок ефективної іншомовної професійної міжкультурної комунікації дещо виходить за межі чистої лінгвістики і класичної методики викладання іноземної мови, дислокується на стику ряду суміжних гуманітарних дисциплін і розглядається як багатоаспектна, багаторівнева, крос-дисциплінарна та відповідаюча вимогам часу. Особлива увага до підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин пов'язана з тим, що процес міжкультурної комунікації істотно ускладнюють проблеми, обумовлені певною розбіжністю і різночитаннями в сприйнятті навколишнього світу носіями різних мов і культур, що часто призводить до нерозуміння один одного, а в деяких випадках стає причиною небажаних ситуацій.

Істотне підвищення інтересу до вдосконалення підходів до вирішення найбільш дискусійних аспектів проблеми іншомовної комунікації в сучасному світі пов'язано з процесами глоба-

лізації, стрімким розвитком нових інформаційних технологій. Це обумовлює необхідність напруження нових концептуальних підходів при навчанні студентів, для яких англійська мова є базовим і головним інструментом майбутньої професійної діяльності. У сучасному суспільстві, для якого властиво розширення міждержавних контактів, політичних, торгово-економічних та культурних відносин із зарубіжними країнами, незмірно зростає значення досконалого володіння іноземною мовою як ключового фактора соціально-економічного, науково-технічного і загальнокультурного прогресу, як засобу комунікації між представниками різних держав, народів і культур. Формування навичок ефективної міжкультурної комунікації, як методологічної основи навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі, видається особливо виправданим для студентів гуманітарного профілю, які поглиблено вивчають міжнародні відносини, міжнародне право, міжнародну інформацію, міжнародні економічні відносини тощо. 10 березня 2016 року на засіданні Кабінету Міністрів України було

затверджено план заходів щодо підсилення вивчення англійської мови на період до 2020 року. В ньому особливо підкреслюється, що інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітнього простору втребує володіння іноземними мовами на якісно новому рівні, втілення сучасних і найефективніших методик викладання англійської мови. Які повною мірою відповідають вимогам «Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment).

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій показує поглиблений інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до вирішення даної проблеми в цілому і окремих її аспектів зокрема. Їх розглядали Г. Архіпова, Л. Биркун, О. Бодальов, Л. Виготський, М. Каган, Т. Комарницький, О. Леонтєв, О. Мудрик, М. Ночевник, О. Павленко, Т. Сірик, С. Тер-Мінасова, С. Тюкова, Ю. Федоренко, Н. Чернова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Завдяки роботам вищеперелічених авторів вироблений досить значний обсяг наукового матеріалу різного рівня узагальнення. Разом з тим, він, як підкреслюють деякі з вищезазначених авторів, вимагає більш детального опрацювання в площині осмислення сутнісних характеристик міжкультурної комунікації, виділення і аналізу методології її педагогічного аспекту в практичній проекції.

Метою даної статті є розгляд ряду аспектів актуальної проблеми формування і вдосконалення у студентів факультетів міжнародних відносин вищих навчальних закладів стійких практичних навичок ефективної іншомовної професійної міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Розуміння ментальності іншої людини, повага до її культури, традицій і адаптація до цієї культури – ключові складові успішної комунікації. Комплексне вивчення іноземної культури допомагає студентам факультетів міжнародних відносин усвідомити не тільки культурні відмінності, але і схожість, а також краще зрозуміти самих себе [5, с. 86].

Базовими навичками міжкультурної комунікації є необхідний і достатній набір знань і вмінь студентів успішно користуватися іноземною мовою в середовищі іншомовної культури. Тому критерієм сформованості базових навичок міжкультурної комунікації слід вважати не чисто мовну, а саме комунікативну компетенцію, яка передбачає здатність індивіда ефективно спілкуватися іноземною мовою, встановлювати і підтримувати позитивні відносини зі співрозмовником; досягати належного рівня взаєморозуміння і співробітництва [3, с. 23].

Міжкультурне навчання охоплює цілий ряд окремих аспектів, починаючи від лінгвістичних, прагматичних, культурологічних, естетичних і закінчуючи етичними проблемами [1, с. 72]. По-

становка питання про міжкультурну комунікації в вузівському навчанні особливо актуальна, зокрема, в сфері міжнародних відносин та міжнародного права. Крім поглибленого навчання іноземної мови, в рамках якого вивчаються питання країнознавства, мовного етикету і правил поведінки в тій чи іншій країні, або її регіоні, проводиться також аналіз і вивчення особливостей культури, в тому числі міжкультурних аспектів міжнародного ділового спілкування.

Метою іншомовної підготовки у вищому навчальному закладі є, як відомо, досягнення необхідного рівня мовної та комунікативної компетенції. Якщо компетенція – це знання і досвід в певній галузі, то компетентність – володіння компетенцією. Мовна компетенція, яка характеризується інтелектуальним, емоційно-особистісним і регулятивно-поведінковим аспектами, формує комунікативну компетентність і забезпечує в подальшому успішну професійну і кар'єрну діяльність [4, с. 112]. Однією з функцій мовної компетенції є професійно-культурна, що забезпечує становлення особистості як носія комунікативної і професійної культур.

Формування іншомовної комунікативної компетентності – найважливіший аспект формування готовності студентів до міжкультурної комунікації. Професійна комунікативна компетентність, що реалізується в умовах іншомовної комунікації, визначається як здатність оперативно і високоефективно вирішувати комунікативні завдання в певних комунікативних ситуаціях. В умовах бізнес-спілкування іншомовну комунікативну компетентність можна визначити як здатність вирішувати бізнес-завдання для досягнення певного результату в контексті іншої бізнес-ментальності і загальної культури [7, с. 118].

Таким чином, ще однією ланкою в цій системі є вивчення таких типових ситуацій, в яких майбутні фахівці у галузі міжнародних відносин часто будуть професійно спілкуватися з носіями тієї чи іншої культури. Орієнтуючись на майбутню професійну діяльність фахівців міжнародних відносин, викладачі повинні прагнути максимально долучати студентів до активної участі в комунікативно орієнтованій діяльності: залучати їх до аналітичних, конструктивних і ігрових ситуацій з представниками інших культур і носіїв відповідних мов [6, с. 144]. Отже, професійне становлення фахівця за роки навчання у вищому навчальному закладі передбачає формування у нього готовності до ефективної міжкультурної комунікації за будь-яких реальних життєвих умов.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку бачимо в більш поглибленому підході до творчої розробки та пошуку нових шляхів підвищення ефективності навчального процесу студентів факультетів міжнародних відносин у світлі останніх вимог Міністерства освіти і науки України щодо викладання іноземних мов на якісно новому рівні.

Список літератури:

1. Гришкова Р. О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей: [монографія] / Р. О. Гришкова. – Миколаїв: Вид-во Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, 2007. – 424 с.

2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Морська І. І. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов для спеціальних цілей / І. І. Морська // Іноземні мови. – 2002. № 2. – К.: Ленвіт. – С. 23.
4. М'язова І. Ю. Особливості тлумачення поняття «міжкультурна комунікація» / І. Ю. М'язова // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2006. – № 8. – С. 108–113.
5. Нестерович Т. Н. О возможных подходах к формированию межкультурной компетенции / Т. Н. Нестерович // Стратегії та методи навчання мовам для спеціальних цілей: науково – методичні матеріали VII Міжнародної конференції 7-8 квітня 2005 року. – Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2005. – С. 86–87.
6. Снеговская О. В., Малахити А. В. Межкультурная коммуникация как фактор формирования межкультурной толерантности будущих специалистов международных отношений / Языки и культуры в современном мире: Материалы XI международной конференции, 2-7 июня 2014 г., г. Париж. – Париж, 2014. – С. 144–148.
7. Удосконалення університетської освіти в контексті європейської інтеграції: Зб. науково-методичних вправ / За ред. Д. Мазоренка та ін. Харківський Національний університет ім. П. Василенка. – Харків, 2006. – 224 с.

Михайличенко Ю.В.

Киевский национальный университет культуры и искусств

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК ДОМИНИРУЮЩИЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В ОБЛАСТИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация

Надлежащая подготовка высококвалифицированных специалистов в области международных отношений вызвана насущными потребностями дальнейшего развития и расширения международных связей Украины. Сотрудничество с Европейским Союзом остается ключевым направлением отечественной внешней политики. На современном этапе политика Украины по укреплению отношений с Европейским Союзом осуществляется согласно действующему Закону «Об основах внутренней и внешней политики» (в редакции от 1 января 2015). Согласно 11 ст. Закона одной из главных основ внешнеполитического курса страны является «обеспечение интеграции Украины в европейское политическое, экономическое, правовое пространство с целью обретения членства в ЕС». В связи с этим общество нуждается в высококвалифицированных специалистах в сфере развития международных отношений качественно новой формации, выдвигает специфически повышенные требования к их комплексной подготовке в высших учебных заведениях, в том числе в эффективной иноязычной коммуникативной компетенции, некоторые пути решения которых рассматриваются в данной статье.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, иноязычная коммуникативная деятельность, коммуникативная компетенция, международные отношения.

Mikhailichenko Yu.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A DOMINATING FACTOR IN FORMING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE EXPERTS IN THE FIELD OF INTERNATIONAL RELATIONS

Summary

Proper training of highly qualified specialists in the field of international relations caused by the pressing needs further development and expansion of international relations of Ukraine. Cooperation with the European Union remains a key focus of national foreign policy. At present, the policy of Ukraine to strengthen the relations with the European Union is carried out according to the current Law «On the principles of domestic and foreign policy». In accordance with Article 11 Act one of the main foundations of the country's foreign policy is «to ensure Ukraine's integration into European political, economic, legal space with the aim of gaining membership in the EU.» In this regard, society needs highly qualified specialists in the sphere of international relations of a qualitatively new formation put forward higher requirements specific to their comprehensive training in higher educational institutions, including the effective foreign language communicative competence, some solutions that are discussed in this article.

Keywords: intercultural communication, foreign language communicative activities, communicative competence, international relations.

УДК 327

ІНФОРМАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Немеш А.М.

Київський національний університет культури і мистецтв

Дана робота присвячена міжнародним неурядовим організаціям, як повноцінним учасникам міжнародних відносин; розглянуто діяльність МНУО на світовій арені в період глобалізації; проаналізовано причини появи подібних організацій; висвітлено інформаційну взаємодію МНУО з громадянським суспільством, урядами держав, транснаціональними корпораціями та міжнародними урядовими організаціями.

Ключові слова: міжнародні неурядові організації, інформація, міжнародні відносини, глобалізація, громадянське суспільство, інформаційна взаємодія.

*«Хто володіє інформацією,
той володіє світом».*

Уінстон Черчилль

Постановка проблеми. Необхідність створення міжнародних організацій була викликана, у першу чергу, потребою держав у обміні інформацією. У процесі розвитку людства комунікація набувала масового характеру, і ця тема ставала об'єктом для обговорення у міжнародних неурядових організаціях. Власне для обміну даними в цілях вирішення актуальних міжнародних питань, що відіграють найважливішу роль у становленні існуючої системи міжнародних відносин.

Адже роль інформації та комунікації в житті кожної людини, а тим більше суспільства, дуже складно переоцінити. Інформація це – та субстанція, яка супроводжує нас протягом усього нашого життя. Вже багато років поспіль вчені дискутують про зміст даного поняття. Та пересічному громадянину зрозуміло, що інформація – це те, що дозволяє нам пізнавати світ та відчувати себе його частиною, спілкуватися з людьми, виховувати дітей, вирішувати щоденні питання та проблеми, в кінці кінців займатися улюбленою справою.

За допомогою інформації та комунікації організовується спільна праця, утворюються професійні союзи, колективні підприємства, політичні партії та об'єднання. На основі інформації функціонують інститут державної влади, ведеться боротьба з тероризмом та злочинністю. Інформація являється основою діяльності органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, всієї системи державного управління та управління Збройними силами. У процесі розвитку людства обмін інформацією набував масового характеру, і ця тема ставала об'єктом для обговорення у міжнародних неурядових організаціях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У процесі роботи над даною статтею було опрацьовано значну кількість літератури, а саме міжнародні конвенції, акти зарубіжного, національного та міжрегіонального законодавства, загальнотеоретичні та спеціальні наукові праці як українських (В.І. Муравйов, В.В. Мицик, В.Г. Буткевич), так і російських вчених (І.І. Котляров, А.А. Ранних, Ю.Б. Кашлев, В.Г. Сеидов, А.В. Яковенко, В.С. Кретов, В.Г. Машликін, Т.Н. Нешатаєва, Г.І. Тункін, І.І. Коваленко та інші), а також інших

фахівців з міжнародного права (Д. Томас, Я. Клаберс, Д. Шелтон, Л. Жентлінг). Важливо виділити як джерело інформації у процесі вивчення цього питання Міжнародний центр некомерційного права (International Center for Not-for-Profit Law, далі – ICNL). Дана організація сприяє формуванню правового середовища, яке зміцнює громадянське суспільство і просуває свободу асоціацій і зборів, філантропії та участі громадськості по всьому світу. Починаючи з 1992 р., ICNL надає технічну допомогу в проведенні досліджень на підтримку реформи законів, які зачіпають громадянське суспільство в більш ніж ста країнах по всьому світу. ICNL здійснює свою діяльність при фінансовій підтримці Американського агентства з міжнародного розвитку (USAID).

Виділення не вирішених проблем. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, що проводилися з питань діяльності міжнародних неурядових організацій та їх місця у системи міжнародних відносин, все ж можна констатувати той факт, що на сьогоднішній день у науковців немає єдиної думки стосовно компетенції даних організацій, визначення їхнього правового статусу; проведений недостатній аналіз методів, форм та шляхів впливу діяльності МНУО на свідомість громадян, внутрішню та зовнішню політику держав та основних світових угруповань за допомогою інформаційного впливу, їх місце в питанні вирішення проблем міжнародного значення; недостатньою мірою розглянуто питання щодо перспектив їх розвитку.

Постановка завдання. Метою даної роботи є аналіз діяльності міжнародних неурядових організацій та дослідження їхнього впливу на основних акторів світової політичної арени.

Основний матеріал дослідження. Міжнародні відносини сьогодення характеризуються значним зростанням кількості міжнародних неурядових організацій, збільшенням їхнього впливу на сучасний світ і міжнародну співпрацю. Європейська конвенція про визнання прав юридичної особи міжнародних неурядових організацій, прийнята РЄ в 1986 р., виділяє три ознаки міжнародних НУО:

- а) некомерційний характер діяльності;
- б) створення відповідно до внутрішнього акту якої-небудь держави;
- в) здійснення діяльності у двох і більше державах.

Таким чином, міжнародна неурядова організація – це організація некомерційного характеру,

створена не на основі міждержавної угоди, однак відповідно до нормативного акту держави-місцезнаходження для здійснення діяльності у двох і більше державах відповідно до основних принципів і нормами міжнародного права. Фактично міжнародна НУО являє собою об'єднання національних громадських організацій двох і більше держав для досягнення загальних цілей у міжнародному масштабі. Урядові структури також можуть брати участь у діяльності міжнародних НУО, але вони не грають у них домінуючої ролі [1].

Кожна МНУО має певні функції. Але спільною для всіх є інформаційно-аналітична функція. Дана функція є історично обумовленою та відображає зростання потреби держав в обміні інформацією [10].

Інформаційна функція міжнародних організацій включає в себе три аспекти:

- збір, обробка й поширення інформації, що відноситься до компетенції організації, публікація звітів, аналітичних доповідей, рейтингових індексів. Наприклад, однією з функцій Глобального альянсу громадської участі є налагодження ефективної комунікації між усіма учасниками громадянського суспільства, через якісні інформаційно-комунікаційні процеси. Організація також видає щорічні звіти про стан громадянського суспільства в різних країнах та регіонах світу;
- підготовка й поширення інформації про функціонування самої організації, включаючи правові документи;
- збір і поширення інформації нормативно-правового характеру, що стосується діяльності організації.

Ключовим механізмом діяльності міжнародних неурядових організацій в період глобалізації є мобілізація думки світової спільноти. Для досягнення поставлених цілей та завдань МНУО застосовують тиск на міждержавні організації та безпосередньо на уряди тих чи інших держав. Своїх цілей вони досягають, вирішенням питань на міжурядовому рівні, де створюються міжнародно-правові норми, і поза межами традиційних міжурядових каналів, на самостійно створених аренах у співпраці з іншими неурядовими організаціями. У межах консультативних взаємовідносин з партнерами міжнародні неурядові організації беруть участь у роботі всіх організацій і органів системи ООН практично на рівних правах з офіційними делегаціями країн: пропонують проекти договорів і конвенцій, беруть участь у їх обговоренні, надаючи експертні, науково-технічні та інші висновки; контролюють їх дотримання та виконання після прийняття і т.п. Важливою є роль міжнародних неурядових організацій у формуванні світової громадської думки і доведенні до відома світової спільноти, членів урядів і міждержавних організацій громадської позиції стосовно висунутих ними договірних ініціатив. МНУО забезпечують розширення варіантів і гнучкості політики держав, пропонують власні варіанти дій і рішень, яким раніше не приділялася увага, не розглядалися і не аналізувалися, допомагають політикам краще зрозуміти сутність і особливості тієї сфери діяльності, за яку вони несуть відповідальність, а також зрозуміти завдання, що потребують вирішення, з точки зору громадян. У цьому розрізі міжнародні неурядові організації виконують функцію соціалізації

нових соціально-політичних рухів до міжнародного співтовариства, виступають агентами глобального громадянського суспільства, представляють і захищають інтереси громадян, найбільш вразливі з точки зору порушення прав, здійснюють моніторинг діяльності урядів, будучи власне елементом системи політичних протидій. Особливе місце неурядова діяльність займає у проекті Східного партнерства, в межах якого успішно функціонує міжнародна організація Форум громадянського суспільства. За час свого існування цей Форум став досить важливою інституцією Східного партнерства, який продемонстрував себе, в якості повноправний партнер в інституційних відносинах з Європейською Комісією та національними урядами. Представники Керівного комітету та різних робочих груп Форуму регулярно беруть участь у круглих столах, міжнародних конференціях, та інших заходах, а також створюють власні міжнародні фонди та аналітичні структури з питань Східного партнерства [4].

Завдяки міжнародним неурядовим організаціям, що мають вплив та значний досвід діяльності, вдається активізувати потенціал неурядових організацій різних країн. Засоби масової інформації відіграють потужну роль, яка сприяє успішній діяльності МНУО. Та не виключено, що подібні організації можуть фінансуватися транснаціональними корпораціями, урядами та іншими організаціями, які мають інтереси, відмінні від інтересів МНУО. За допомогою таких схем останні прагнуть захистити власні комерційні інтереси та досить часто прикриваючись, діяльністю організації, використовують її для здійснення своїх цілей. У такому випадку неурядові організації можуть досить часто ставати інструментом для втілення планів великого бізнесу.

Досить характерним є той факт, що критичне ставлення суспільства до великого бізнесу як в США та країнах Західної Європи, так і в країнах, що розвиваються, дуже зросло на початку ХХІ століття. Здійснене Gallup International опитування близько 34 тисяч респондентів з 46 країн показало, що довіра до корпорацій стала нижчою, ніж до будь-якого іншого з 16 перелічених в опитуванні інститутів [17].

На глобальному і національному рівнях зростає розуміння ролі міжнародних неурядових організацій, стимулювання діяльності організацій громадянського суспільства, профспілок, заохочення органів місцевого самоврядування до вирішення проблем соціально відповідального бізнесу.

Кінець ХХ століття можна охарактеризувати епохою активізації міжнародних неурядових організацій, яка отримала назву «революція асоціацій». За даними Союзу міжнародних асоціацій, в 1995 році налічувалося понад 16 тис. міжнародних неурядових організацій. Варто зауважити, що початок ХХІ століття можна вважати періодом появи нових повноцінних учасників світової арени – міжнародних неурядових організацій. Саме вони є найбільш яскравим прикладом того, що називається громадянським суспільством – сферою, в котрій соціальні рухи формуються в залежності від кола учасників, їх цілей та тематичних інтересів. Але, на жаль, міжнародні відносини є досить складною системою, в якій значна кількістю учасників прагнуть встановлювати

власні правила гри для всіх. І міжнародні неурядові організації, які на перший погляд здаються незалежними, насправді є інструментами для реалізації та втілення в життя задумів основних гравців міжнародної арени.

Прийнято вважати, що з ліквідацією Варшавського договору і розпадом Радянського Союзу закінчилася ера «холодної війни», під знаком якої світ прожив майже всю другу половину XX століття. Якщо розглядати цей період формально – як проголошену Черчиллем «війну західної цивілізації проти «комунізму», то з такою точкою зору в цілому можна погодитися. Якщо ж визнати головним її змістом глобальну геополітичну, економічну та ідеологічну конфронтацію між світовими наддержавами, то можна і посперечатися. Змінилися тільки «центри сили» і їх кількість. Цілі світової політики залишилися колишніми – володіння або принаймні максимальний контроль за «тануть» світовими ресурсами.

У нових умовах США отримали унікальну можливість одноосібно впливати на хід світових подій. Завдання Вашингтона полягало в тому, щоб зберегти привілейоване становище лідера у світовому співтоваристві, не допустити домінування якої б то не було іншої сили і, насамперед, Росії.

Прагнучи до одноосібного світового лідерства, Сполучені Штати зацікавлені в тому, щоб Росія була якомога більш слабка і як можна менш впливова. Для реалізації своїх планів США – безпосередньо або через різні неурядові фонди та організації – формують не лише в Росії, а й по всьому світу свої структури впливу. Потім при необхідності використовують їх у своїх інтересах.

При цьому слід нагадати, що характерною особливістю світової системи XXI століття є глобальне інформаційне протиборство. Геополітичне становище держави на міжнародній арені, ступінь його впливу на світові події залежать вже не тільки від економічної та військової потужності. Все більшого значення набувають інформаційний фактор: можливість ефективно впливати на інтелектуальний потенціал інших країн, поширювати і впроваджувати в суспільну свідомість населення певні духовні та ідейні цінності, трансформувати і підривати традиційні підвалини націй і народів.

Основними засобами впливу неурядових організацій на світову політику є мобілізація громадської думки, надання тиску на міждержавні організації (насамперед ООН) і безпосередньо на конкретні держави з метою вирішення тих чи інших проблем, спостереження за діяльністю урядів в різних сферах суспільного життя і виконання ними взятих на себе зобов'язань.

У такому розвитку подій проглядаються передумови формування нової системи міжнародних відносин і глобального світового співтовариства, в якому регулювання суспільних процесів буде здійснюватися не тільки через взаємодію держав, а незалежно від них, завдяки прямим контактам недержавних акторів. У цьому випадку міжнародні неурядові організації будуть виступати як елементи формується глобального громадянського суспільства. Поряд з міжурядовими та неурядовими міжнародними організаціями на світовій арені функціонують і інші, досить впливові полі-

тичні актори. Йде процес формування нових політичних акторів і їх диверсифікації.

Функціонування зростаючого числа політичних акторів свідчить про зростаючий плюралізм міжнародних відносин і їх демократизації. Разом з тим множинність учасників світової політики, складність взаємовідносин між ними, різноспрямованість їх дій ускладнюють аналіз і прогнозування міжнародних процесів. Ця обставина негативно позначається на багатьох аспектах міжнародного життя і, насамперед, – безпеки.

У міру формування системи глобального управління поряд з державами найбільш впливові неурядові організації і транснаціональні корпорації стають значущими учасниками цього процесу.

На початку XXI ст. похитнувся базисний атрибут держави – суверенітет. Глобалізація сприяла створенню «глобального громадянського суспільства», що складається з правозахисників, неурядових організацій і груп впливу, який служить джерелом аналізу і пропозицій, вимог та викликів [5, с. 18].

Розмивання суверенітету в сучасному світі означає не зникнення його як такого, а зміна вмісту в зв'язку з процесом фактичного переходу частини функцій держави до інших акторам. На світовій арені особливої ваги набувають актори, що мають мережеву структуру – неурядові організації. Поширення мережевих організацій та посилення їх впливу – магістральна тенденція наших днів. Мережева організація ґрунтується на концептуальній єдності, нефіксованому лідерстві, автономії частин, максимальному, персональному поділі ризиків. Найбільш ефективно і ефективно дані принципи управління реалізуються в середовищі неурядових організацій [8].

Для НУО початку XXI ст. характерне різке збільшення їх кількості і числа людей, залучених в їх діяльність; розширення її географії; посилення політичного впливу; розширення спектру питань, якими вони займаються. Разом з тим внаслідок крайньої їх різноманітності діяльність НУО може деколи носити суперечливий характер. Вони нерідко вступають у відносини конкуренції між собою або з державними структурами.

У другій половині XX ст. розвиток нових акторів на міжнародному рівні, як транснаціональних корпорацій (ТНК), так і міжурядових та неурядових організацій (МНПО і НУО), привело за визначенням, даним Дж. Грум, до «зростаючого різноманіття» [12] учасників на світовій арені. Головними є не стільки кількісні параметри, а пішли за ними якісні зміни в політичній структурі; згодом цей феномен був названий глобалізацією.

Завдяки діяльності неурядових організацій і транснаціональних корпорацій відбуваються непрості зміни в політичній системі світу, світ переходить до принципово нових політичних відносин. Наприклад, змінюється політична повістка дня – проблема безпеки перестає бути турботою лише держави.

В умовах, коли здійснюються кардинальні політичні зміни, колишні закономірності перестають діяти. Ситуація стає погано передбачуваною, з абсолютно різними ймовірними наслідками. Звичні відносини трансформуються, що часто призводить до паралічу процесів прийняття рішень. Ч. Кеглі і Г. Раймонд визначили початок XXI ст.

як поворотну точку в історії, коли одна модель міжнародної взаємодії зміниться іншою [8].

Зростання авторитету і значущості низки неурядових організацій сьогодні змушує деяких фахівців говорити про необхідність модернізації системи управління на макrorівні. Так чи інакше, поява і зростання недержавних суб'єктів світової політики перетворилися сьогодні в потужний фактор зміни існуючого раніше світопорядку.

Можна говорити не тільки про посилення впливу НУО, але і їх активне втручання в політику держави, включаючи внутрішню. Масштаби і ефективність цього втручання вже зараз не слід недооцінювати. Сфера політичного впливу – прямого і непрямого – досягла величезних розмірів.

НВО є одним із базових елементів сценарію кольорової революції. Спочатку здійснюється підготовка суспільства до прозахідного путчу, а після прийняття суспільством його результатів. Реалізація подібного сценарію можлива завдяки знанню «механізму» влади. Вперше «механізм» роботи влади розробив теоретик італійської компартії Антоніо Грамші, яку він виклав у своїй праці «Тюремні зошити» [7].

Відомо, що «здійснення державної влади ґрунтується на відносинах панування. Під ним розуміється такий стан суспільства, коли накази влади зустрічають покору громадян» [14]. Цей стан може бути забезпечений засобами примусу, при цьому необхідно, щоб суспільство було впевнене в благих намірах влади (йдеться про її легітимність). Механізм влади – не тільки примус, а й переконання. Якщо головна сила держави і основа влади – баланс між примусом і переконанням (у термінології, застосовуваної Грамші, гегемонія), то питання стабільності політичного порядку зводиться до підризу або досягненню гегемонії.

Про те, що за спиною американських НУО стоїть певна держава, про що досить відверто сказав в 2003 р. пан Е. Натсіос – глава американського Агентства з міжнародного розвитку (USIAD), у минулому керуючий підрозділом розвідки США: «Люди, що отримують допомогу по каналах НВО, не знають, що за більшістю гуманітарних проєктів варто американський уряд» [13].

У наявності очевидна невідповідність: з одного боку, керівники і співробітники філій зарубіжних НУО та НУО, що фінансуються з-за кордону, підкреслюють свою незалежність від яких би то не було урядових органів, а також претендують на об'єктивність висловлювання ними думок; а з іншого боку, керівники головних офісів НВО, розташованих в США, стверджують, що за інтересами НВО безпосередньо стоять американські інтереси.

Як приклад: кольорові революції на Україні, в Грузії, Югославії та Киргизії, про які журнал «Шпигель» опублікував серію аналітичних статей під загальним заголовком «Революція». Видання звернуло увагу на «дивовижні паралелі між революціями в Югославії, Грузії, на Україні і в Киргизії, які лише зовні були схожі на спонтанні повстання з мітингами, полум'яними гаслами та насмішуватими плакатами, а на ділі були ретельно сплановані й організовані» [15]. З цифра-

ми і фактами німецькі журналісти аргументовано довели, як західні спецслужби, перш за все американські, починаючи з югославського досвіду, виробили, а потім довели до досконалості нову технологію по ненасильницькій зміні правлячих режимів у неугодних їм країнах.

У числі основних спонсорів, які фінансують вдалі, невдалі і ті «кольорові» революції, що ще організовуються, німецький журнал називає організації «Фрідом Хаус», «Національний демократичний інститут», «Національний фонд на підтримку демократії», «Міжнародний республіканський інститут», «Фонд Сороса» та Інститут «Відкрите суспільство». На думку авторів статей, одні з них мають прямі зв'язки з ЦРУ США, інші ретельно приховують, хто їх фінансує. Наприклад, розглянемо діяльність такої досить популярної організації, як «Національний фонд на підтримку демократії» (National Endowment for Democracy). Національний фонд – це «приватна, некомерційна організація, створена для зміцнення демократичних інститутів у всьому світі через вплив на неурядові інститути» [2]. Формально він не входить в американські державні структури, але був організований державним інститутом – конгресом США і затверджений президентом США.

«Національний фонд на підтримку демократії» – це політична організація, що фінансує в інтересах американських правлячих еліт «демократичні» групи, чиї потреби не суперечать інтересам еліт. Що стосується «прав людини», то вони згадані в цілях фонду всього лише один раз – в рубриці «заохочення демократичних інститутів» [6].

У перші 25 років після створення фонду підтримка організації конгресом США лише зростала [3]. Фонд існує для надання політичної підтримки «демократичним силам» у ситуаціях, коли фінансова підтримка національних НУО американським урядом розцінювалася б як відкрите втручання у внутрішні справи країни.

Висновки. Американські вчені, політологи, політтехнологи винайшли нову стратегію по зміні політичних режимів у країнах світу. Ключову роль в даній стратегії покликані зіграти неурядові організації, що працюють по мережевому принципу. Американські вчені, які розробляють стратегію ведення мережових воєн, вважають, що величезна роль у них належить правильному проєктуванню та використанню форм комунікацій та інформаційних технологій [9].

Очевидно, що багато НУО виступають в ролі політичного інструменту, діючи врозріз зі своїми статутними цілями. Неурядові організації, виступаючи в якості елемента системи глобального перебудови світу, є як самостійним суб'єктом, так і інструментом в руках глобалістів. Набуваючи все більшої політичної ваги і значимість в міжнародних справах, НВО формують нові політичні та культурні принципи взаємовідносин – мережовий принцип. Із впевненістю можна сказати, що з розвитком, розширенням повноважень, зростанням впливу й активності неурядових організацій сприяють кардинальній зміні всієї системи міжнародних відносин в теперішньому часі.

Список літератури:

1. Абашидзе А. Х. Неправительственные организации: международно-правовые аспекты / Абашидзе А. Х., Урсин Д. А. – М.: РУДН, 2002. – 160 с.
2. Андреева О. С. Неправительственные организации (определение понятия, сущность) / О. С. Андреева // Власть: общенациональный научно-политический журнал. – 2009. – № 10 – С. 219-227.
3. Богданов Д. Ю. Контуры внутренней политики [Электронный ресурс] / Д. Ю. Богданов // The New York Times. – 16.04.2010. – Режим доступа: <http://www.ozon.ru/context/detail/id/18048619/?partner=isolda>
4. Величко В. Форум громадянського суспільства як нововведення в расках Східного партнерства: досвід перших двох років [Електронний ресурс] / В. Величко. – Режим доступа до ресурсу: <http://eu.prostir.ua/view/247777.html>
5. Внешняя политика в XXI веке: вопросы теории и практики. Материалы научного семинара / Под ред. П. А. Цыганкова. – М.: КДУ, 2009. – 232 с.
6. Гольцов А. Г. Багатополярна геополітична організація світу: проблеми і тенденції формування: Наукові праці МАУП / А. Г. Гольцов // Міжрегіональна Академія управління персоналом. – К., 2013. – Вип. 3(38). – С. 30-35.
7. Демчук П. О. Міжнародні відносини та проблеми євроатлантичної інтеграції: Навчальний посібник / П. О. Демчук. – Київ: ППП, 2004. – 252 с.
8. Кочетков В. В. Внешняя политика государства в XXI веке: теория (и), методология, прикладной анализ [Электронный ресурс] / В. В. Кочетков // Вестник Московского университета. – Серия 18. Социология и политология. – 2008. – № 4. – Режим доступа: <http://www.socio.msu.ru/documents/vestnik/archive/vestnik-4-08.doc>
9. Мединська Т. Статус світового лідера: США в сучасних процесах глобалізації: виклики та наслідки / Т. Мединська // Політика і час. – 2010. – № 3. – С. 67-74.
10. Подшибякин С. А. Правовой статус международных неправительственных организаций / С. А. Подшибякин. – М.: Юрлитинформ, 2006. – 128 с.
11. Полтораков О. Ю. Глобальне громадянське суспільство в системі міжнародних відносин / О. Ю. Полтораков // Дослідження світової політики. Зб. наук. пр. – К.: Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – 2008. – Вип. 44. – С. 149-156.
12. США и реальность однополярного мира // Право и безопасность. – 2004. – № 2. – С. 30-36.
13. Терентьев А. «Новый мировой порядок» США или европейское мироустройство Мировая экономика и международные отношения / А. Терентьев. – 2003. – № 7. – С. 31-42.
14. Уткин А. И. Американская стратегия для XXI в. / А. И. Уткин – М., 2000. – С. 17-18.
15. Цветные революции на Украине и в Грузии разочаровали правозащитников из Freedom House [Электронный ресурс] // ПОЛИТ.РУ. – 1 июля 2009 г. – Режим доступа: <http://www.polit.ru/news/2009/07/01/freedom.html>
16. Чернявська Л. Н. Роль міжнародних неурядових організацій у перебудові політичної системи світу в умовах глобалізації / Л. Н. Чернявська // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2005. – Випуск 53 (Ч. 1). – С. 95-104.
17. Responding to the Leadership Challenge: Finding of a CEO Survey on Global Corporate Citizenship. – Geneva, 2013.

Немеш А.Н.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ИНФОРМАЦИОННОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**Аннотация**

Данная работа посвящена международным неправительственным организациям, как полноценным участникам международных отношений; рассмотрено деятельность МНПО на мировой арене в период глобализации; проанализировано причины создания подобных организаций; высветлено информационное взаимодействие с гражданским обществом, правительством государств, транснациональными корпорациями и международными правительственными организациями.

Ключевые слова: международные неправительственные организации, информация, коммуникация, международные отношения, глобализация, гражданское общество, информационное взаимодействие.

Nemesh A.N.

Kyiv National University of Culture and Arts

INTERNATIONAL NGOS'S INFORMATION COOPERATION IN THE GLOBALIZATION ERA**Summary**

This work is devoted to international non-governmental organizations, their effect on international relations and activities of NGOs on the world stage as they relate to globalization. This work also focuses on analyzing the goals of these organizations and how NGO's interaction with civil society, governments, multinational corporations and international governmental organizations.

Keywords: International non-governmental organizations, information, communication, international relations, globalization, civil society, information cooperation.

РОЛЬ АВТЕНТИЧНИХ ТЕКСТІВ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-МІЖНАРОДНИКІВ

Нипадимка А.С., Сарновська Н.І.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті обґрунтовується важливість автентичних текстів в навчанні іноземним мовам майбутніх бакалаврів-міжнародників. Розкриваються переваги автентичних вправ, як мотиваторів навчання і способів розвитку навичок вільної і живої комунікації, а також розглядаються типи ситуативних контекстів. Для більш ефективного використання, автентичний матеріал повинен бути ретельно підібраний і мати відношення до роду занять, діяльності, потреб та інтересів студентів. Крім того, тексти повинні супроводжуватися автентичними завданнями з метою підвищення мотивації учнів.

Ключові слова: автентичний, комунікація, ситуативність, спілкування, текст.

Постановка проблеми. Нині проголошена Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., яка визначає пріоритетні напрями розвитку освіти, серед яких є міжнародне партнерство у сфері освіти, яке покликане забезпечити інтеграцію національної системи освіти в міжнародний освітній простір [3, с. 3]. Зокрема, ураховуючи роль англійської мови як мови міжнародного спілкування, з метою сприяння її вивченню для розширення доступу громадян до світових економічних, соціальних, освітніх і культурних можливостей, які відкриває знання та використання англійської мови, забезпечення інтеграції України до європейського політичного, економічного і науково-освітнього простору, на підтримку програми Go Global, яка визначає вивчення англійської мови одним із пріоритетів стратегії розвитку, указом президента України від 16 листопада 2015 року оголошено 2016 рік Роком англійської мови в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У методичній літературі останнього часу проблемі автентичності (в пер. з грец. – «справжній», в пер. з англ. – «природний») приділяється велика увага. Незважаючи на різні трактування, зазвичай автентичним називають текст офіційного документа, який за змістом відповідає тексту іншою мовою і має однакову з ним юридичну силу, бо різномовні тексти повинні за своїм логічним змістом відповідати один одному [6, с. 13; 7, с. 28; 8, с. 53; 9, с. 11; 10, с. 5; 11, с. 3]. При цьому поняття «автентичний» поширюється також і на аспекти навчального процесу. Широко обговорюються такі питання, як: автентичність матеріалів, прагматична автентичність, автентичність взаємодії [10, с. 12], автентичність завдань, автентичність соціальної ситуації на уроці [12, с. 60]. Однак не існує єдиної думки про те, який текст можна визнавати автентичним в методичному плані, і ведеться дискусія про різні види автентичності. Ряд авторів вважає, що «допускається методична обробка тексту, не порушуючи його автентичності, як і спеціальне складання тексту в навчальних цілях» [4, с. 11]. Автори І. Авдеева, Т. Васил'єва, Г. Левіна поділяють автентичні тексти за стилями. «Автентичний інженерний текст – це текст, який належить навчально-науковому і науково-технічному підстилям і написаний викладачем-інженером для інженера (або майбутнього інженера), на мові посвяче-

них», тобто в рамках однієї соціальної групи, що має характерні мовні особливості, до яких відносяться насамперед соціальні страти. До усних різновидів автентичного тексту можна віднести діалоги і полілоги на професійні теми між інженерами, а також магістрантами та аспірантами, які вже є дипломованими інженерами. Критерієм автентичності в обох випадках є моносоціальна комунікація, що базується на загальних знаннях (common knowledge) і що виявляється в кодифікованості мови» [2, с. 340].

Виділення невирішених раніше частин проблеми. З огляду на попередні дослідження і враховуючи особливий статус англійської мови в сучасному світі, визнано доцільним концентрувати зусилля на підтримці та вивченні англійської мови, яка є сьогодні мовою дипломатії, міжнародних конгресів, конференцій та спортивних змагань. Всюди, не кажучи вже про технологічно розвинені країни, все сильніше відчувається потреба в освічених висококваліфікованих фахівцях, які володіють іноземними мовами, і особливо англійською. Знання і кваліфікація стають пріоритетними цінностями для людини.

Таким чином, однією з найважливіших форм організації навчального процесу є практико-орієнтований характер навчання студентів-міжнародників, так як в своїй роботі викладачі орієнтовані на підготовку фахівців нового покоління, глибоко знаючих теорію міжнародних відносин, володіючих навичками аналізу, моделювання, прогнозування міжнародних відносин, планування зовнішньої політики, які володіють інформаційними технологіями і мистецтвом ділового спілкування.

У контексті нашого дослідження важливого значення набуває робота з автентичним матеріалом. Автентичний матеріал, який може бути використаний в якості текстів для аудіювання, діалогів, письмових і усних вправ, має ряд переваг:

- він близький до мови, яку використовують в звичайних реаліях (слухання доповідей, інтерв'ю, радіопередач і т.п.);

- він не спрощує і не ускладнює природну розмовну мову на відміну від спеціально складеного «занадто літературного» матеріалу;

- він доступний будь-кому завдяки Інтернету.

Метою статті є спроба виявити місце і роль автентичних текстів в навчанні іноземним мовам майбутніх бакалаврів-міжнародників.

Виклад основного матеріалу. До автентичних матеріалів автори відносять особисті листи, анекдоти, статті, уривки зі щоденників підлітків, рекламу, кулінарні рецепти, казки, інтерв'ю, науково-популярні та країнознавчі тексти. Вони підкреслюють також важливість збереження автентичності жанру і те, що жанрово-композиційна різноманітність дозволяє познайомити учнів з мовними кліше, фразеологією, лексикою, які пов'язані з різними сферами життя і належать до різних стилів [1, с. 13]. Особливий інтерес представляє таке поняття як присутність в автентичних матеріалах звукового ряду: шум транспорту, розмови перехожих, дзвінки телефону, музика та інше. Це допомагає краще зрозуміти характер пропонованих обставин, формує навик сприйняття іноземної мови на тлі різноманітних перешкод.

У світлі викладеного вище пропонуємо, вслід за Носонович Е.В., за доцільне вважати методично автентичний текст як природний мовний твір, створений в методичних цілях [5, с. 18].

Як показує практика, особливу зацікавленість у студентів викликає використання для навчання автентичних наукових, науково-популярних і політичних матеріалів. Це викликано рядом факторів. По-перше, більшість автентичного матеріалу є інтерв'ю та дискусії, тобто мова діалогічного характеру. Матеріал подається у формі, що полегшує засвоєння нової інформації за рахунок більш структурованою за допомогою питань подачі матеріалу, можливості перефразування, пояснень, уточнень і т.п. По-друге, студент стає співучасником міжособистісного спілкування ні з віртуальним автором, а з реальною людиною, отримує можливість зробити свої власні висновки на основі усної мови, за своєю природою більш експресивної, емоційної, яка надає сильний вплив на адресата. По-третє, з розвитком технічних засобів доступ до Інтернет-ресурсів не представляє для користувача ніяких труднощів, а сприйняття письмового тексту, а тим більше електронного по швидкості незрівнянно повільніше. Таким чином, інформування користувача стає доступнішим, оперативнішим і простішим.

Для підготовки майбутніх міжнародників особливий інтерес представляють політичні і науково-популярні тексти, так як вони розраховані на широкі верстви фахівців і можуть допомогти опанувати спеціальну термінологію в суміжних галузях науки і техніки. Наприклад, студенти, які вивчають іноземну мову за спеціальністю «Міжнародна економіка» виходять за рамки тем політики та міжнародних відносин і знайомляться з культурологічними, країнознавчими, а також медіаосвітніми темами, які доповнюють курс. Так тема «Маркетинг і реклама в англomовних країнах» фокусується на вивченні і аналізі маркетингових кампаній і рекламних стратегій у пресі, на телебаченні/радіо. Кожне рекламне повідомлення розглядається як медіатекст. Активно використовується групова форма роботи, студенти придумують «продукт» і створюють свою власну рекламу, продумують і реалізують в групі рекламну кампанію. Як видно з наведених прикладів, цілі застосування автентичних матеріалів успішно інтегруються з метою вивчення іноземної мови.

Для того, щоб перейти до засвоєння мови в її природному стані, слід використовувати вправи з ситуативною основою. Для цього слід підбирати вправи, що нагадують реальні ситуації спілкування. При цьому в самому процесі навчання слід звертати увагу студентів на розбіжності між розмовною і літературною мовою, офіційною і неофіційною мовою, на відмінності в засобах вираження думки людьми різного віку, соціального статусу. Також автентичні тексти повинні містити сучасну і загальновідому для носіїв мови інформацію. Так, наприклад, ділові і зайняті люди вважають за краще стислість і лаконічність в електронних листах, тому в англійській мові користуються популярністю такого роду скорочення, як I've cc'ed. Наприклад: I've cc'ed Lisa on this email. // I've copied Jim on these emails. Дивне на перший погляд скорочення cc'd / cc'ed / copied насправді розшифровується як Carbon Copy і означає «поставити когось в копію отримання листів».

Ситуації використання автентичних ресурсів містять в собі два взаємодоповнюючих моменти:

1. мовний контекст, коли учень тільки сприймає його, але сам не приймає участі в комунікації;
2. ситуативний контекст, який розглядається як спеціально організована форма спілкування, коли студент реалізує акт мовленнєвої діяльності іноземною мовою. Учень бере участь в запропонованій ситуації і може діяти від свого імені або від іншої особи, залежно від мовного завдання.

Вимога ситуативності стає неодмінною умовою при підборі автентичного тексту. Мовна ситуація повинна бути реальною або повинна бути створена за допомогою автентичних аудіо (відео)-ресурсів. Ситуативність часто робить завдання занадто важким, оскільки під час рольової гри доводиться використовувати в діалогах більшу кількість слів і конструкцій, ніж це допустимо з методичної точки зору. У той же час, ситуативні конструкції мотивують навчання і сприяють розвитку навичок вільної і живої комунікації як під час аудиторних занять, так і в житті.

При підборі автентичних матеріалів слід брати до уваги наступне:

1. не можна допускати, щоб програма через її ситуативність ставала надто важкою;
2. викладач повинен знати, на якому етапі навчання використовувати метод ситуативності для досягнення кращих результатів у вивченні іноземної мови;
3. викладач повинен підключати до процесу навчання інші типи і види вправ, крім ситуативних, якщо вони більш доцільні на конкретному етапі навчання;
4. слід полегшувати реакцію учнів, як за допомогою відео-матеріалів, так і за допомогою друкованих. Відеоматеріали, картинки поживляють процес навчання іноземній мові і сприяють досягненню не менш важливої, хоча і друрядної, цілі – ознайомлення з країною мови, що вивчається, її традиціями, законами, умовами життя, населенням.

Навіть дуже вимогливі тексти (з точки зору складності мови і наявності інтелектуальних вимог, які повинні бути виконані, щоб зрозуміти їх), такі як політичні і економічні тексти, можуть бути успішно застосовані в навчанні іноземним мовам, тому що такі автентичні тексти нерозривно

пов'язані з викладанням іноземних мов, зосереджені на вивченні сукупності позамовних фактів, тобто тих соціокультурних структур і одиниць, які лежать в основі мовних структур і одиниць і відображаються в цих останніх. В плані лексики в таких автентичних текстах є широке використання професійної політичної термінології; часте вживання «високих», тобто книжних слів, неологізмів.

Підбиваючи підсумок вищесказаному, необхідно ще раз підкреслити важливість використання автентичних ресурсів і зазначити такі переваги використання справжніх матеріалів під час навчання іноземним мовам (зокрема студентів-міжнародників):

1. Автентичні матеріали приводять учнів до безпосереднього контакту з політичною/діловою англійською мовою.

2. Автентичні матеріали, витягнуті з періодичних видань завжди йдуть в ногу з часом і постійно оновлюються.

3. Автентичні матеріали з конкретних джерел, таких як The Times, The Financial Times, як правило, працюють в областях, відповідних мові, так що, через деякий час, студенти, які практикують читання цих джерел стануть експертами в читанні політичних/економічних публікацій.

4. Автентичні матеріали дають джерело сучасних матеріалів, які можуть мати безпосереднє відношення до потреб учнів, які вивчають міжнародне право, міжнародну економіку і міжнародні відносини.

Висновки і пропозиції. Таким чином, з наведеної вище інформації, ми тепер маємо чотири критерії для вибору найбільш відповідних автентичних текстів:

1. Це повинен бути справжній англомовний текст, з якого студент зможе отримати додаткову цінну інформацію, поєднавши справжню англійську зі своїм знанням мови.

2. Текст повинен бути сучасним і актуальним, щоб студенти дізналися з нього про щось нове і були в змозі об'єднати свої знання про світ з інформацією, яку вони отримують з цього матеріалу.

3. Текст не повинен обмежувати область мови, так щоб студенти відчували, що вони роблять справжній прогрес і вміли застосовувати здобуті знання, уміння і навички на практиці.

4. Обраний текст повинен мати безпосереднє відношення до потреб учнів.

Отже, робота з автентичними текстами дозволяє в навчальних умовах показати реальні прагматичні соціокультурні ситуації і прокоментувати їх, підвищити внутрішню мотивацію учнів до освоєння іноземної мови, створити психологічну комфортність, розвинути довільну і мимовільну пам'ять, сприяє підвищенню комунікативно-пізнавальної мотивації, формує лінгвокраїнознавчу і інтеркультурну компетенцію, позитивно впливає на особистісно-емоційний стан учнів, забезпечує можливість одночасного звернення до мови і культури.

Список літератури:

1. Кричевская К. С. Прагматические материалы, знакомящие учеников с культурой и средой обитания жителей страны изучаемого языка / К. С. Кричевская // Иностр. языки в школе. – 1996. – № 1. – С. 13–17.
2. Левина Г. М., Авдеева И. Б., Васильева Т. В. К вопросу о создании теории обучения иностранных учащихся инженерного профиля в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы / Г. М. Левина, И. Б. Авдеева, Т. В. Васильева // Мир русского слова и русское слово в мире. XI конгресс МАП-РЯЛ, том 6(1). – София: Heron Press, 2007. – С. 340–345.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
4. Носонович Е. В. Методическая аутентичность в обучении иностранным языкам / Носонович Е. В. // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 1. – С. 11–16.
5. Носонович Е. В. Параметры аутентичного учебного текста / Носонович Е. В. // Иностранные языки в школе. – 1999. – № 1. – С. 18.
6. Scarcella R. C., Oxford R. L. The Tapestry of Language Learning. The Individual in the Communicative Classroom. Boston, 1992.
7. Wallace C. Reading. Oxford, 1992.
8. Nuttall C. Teaching Reading Skills in a Foreign Language. Oxford, 1989.
9. Nunan D. The Learner-Centred curriculum. Cambridge, 1988.
10. Morrow K. Authentic Texts in ESP // English for Specific Purposes. London, 1977.
11. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. London.
12. Breen M. P. Authenticity in the Language Classroom // Applied Linguistics. 1985. 6/1. – P. 60–70.

Ныпадымка А.С., Сарновская Н.И.

Киевский национальный университет культуры и искусств

РОЛЬ АУТЕНТИЧНЫХ ТЕКСТОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ-МЕЖДУНАРОДНИКОВ

Аннотация

В статье обосновывается важность привлечения аутентичных текстов к процессу обучения иностранным языкам студентов-международников. Раскрываются преимущества аутентичных упражнений, как мотиваторов учёбы и способов развития навыков свободной и живой коммуникации, а также рассматриваются типы ситуативных контекстов. Более того, для более эффективного использования, аутентичный материал должен быть тщательно подобран и иметь отношение к роду занятий, деятельности, потребностям и интересам студентов. Кроме того, тексты должны сопровождаться аутентичными заданиями с целью повышения мотивации учащихся.

Ключевые слова: аутентичный, коммуникация, ситуативность, общение, текст.

Nypadymka A.S., Sarnovska N.I.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE ROLE OF AUTHENTIC TEXTS IN TEACHING LANGUAGE TO FUTURE FOREIGN RELATIONS SPECIALISTS

Summary

The article reveals the advantages of authentic materials that bring learners into direct contact with a reality level of English and some criteria for choosing the most appropriate authentic articles. Moreover, if this material is to be used effectively it has to be carefully chosen in order to be relevant to students' actual and anticipated needs and interests. Also, it has to be accompanied by authentic classroom tasks in order to raise students' motivation.

Keywords: authentic material, communication, speaking, speech activity, text.

УДК 378.148:811.111

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ МАЙБУТНІМИ ФІЛОЛОГАМИ ЯК УМОВА ІНТЕГРАЦІЇ У МІЖНАРОДНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Рибінська Ю.А.

Київський національний університет культури та мистецтв

У статті висвітлено ключові аспекти підвищення рівня оволодіння іноземною мовою (на матеріалі англійської мови) в умовах інтеграції. Мета статті – розглянути особливості підвищення рівня володіння англійською мовою майбутніми філологами та методи й прийоми інтенсифікації під час навчання. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень з'ясовано особливості процесу формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів, де потрібно враховувати, що впливає на ефективність засвоєння англійської мови. У процесі дослідження доведено ефективність наступних методів та інструкцій еkleктичного й евристичного характеру: метод суб'єктивної домінант, написання креативних перекладів, маєтики Сократа, творчого пошуку, римованих асоціацій.

Ключові слова: майбутні філологи, умова інтеграції, міжнародний освітній простір, комунікативна підготовка, іншомовна комунікативна компетентність, комунікативні стратегії.

Постанова проблематики. Фундаменталізація знань, динамізм сучасної освіти, швидкі зміни в галузях людської діяльності спричинили зростання ролі фахівця з високим творчим потенціалом, готового до постійного вдосконалення своєї професійної підготовки. В умовах глобалізації, інтеграції у міжнародний освітній простір питання підвищення рівня володіння іноземною мовою майбутніми філологами стає

особливо актуальним. В останні десятиріччя під впливом науково-технічного прогресу помітно зріс попит на творчу особистість, здатну брати активну участь у реформаційних процесах суспільства. Адже саме творчі вміння забезпечують культурний континуум і розвиток людства.

Особливості сучасної професійної комунікативної підготовки майбутнього філолога зумовлені інтеграційними процесами в суспільстві,

глобалізацією та доступом до інформаційних всесвітніх мереж, підвищенням попиту на кваліфікованих фахівців у сфері міжнародних зв'язків, перекладу і туризму.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зміщення акцентів освітньої парадигми у бік комунікативної підготовки визначає основну мету навчального процесу закладів вищої освіти (ЗВО) – сформувати потребу у вільному висловлюванні власних думок іноземною мовою. Це вимагає перегляду традиційних підходів до професійної комунікативної підготовки майбутніх філологів, реалізації випереджувальних технологій їх професійного навчання, зокрема, засобами креативного перекладу.

Інноваційні технології, що інтенсивно впроваджуються в різні сфери життя, сприяють зближенню багатьох видів і форм соціальної діяльності, висувають перед кожною людиною завдання навчитися реалізовувати основні принципи освоєння світу. Питання про нові підходи, які б звільнили творчу особистість від надлишкової інформації, стає актуальним. Водночас кваліфікований працівник із необхідним багажем знань і досвіду має бути компетентним настільки, щоб приймати обґрунтовані й адекватні рішення в неординарних ситуаціях, не перебільшуючи можливостей технічних засобів, але й не нехтуючи ними.

Система професійної комунікативної підготовки майбутніх філологів засобами креативного перекладу є складником нової структури освіти, що відкриває необмежені можливості продовження навчання упродовж усього життя. Вона надає великого значення міжнародному співробітництву, започатковує новітні горизонти навчання, праці й вирішення багатьох суспільних проблем.

Удосконалення професійного рівня філолога, потреба в оригінальності, самоактуалізації, формування комунікативних стратегій, збагачення інтелектуального та культурного потенціалу сприятимуть утвердженню особистості, розвитку її здібностей. Тому **актуальність теми** дослідження зумовлена динамічними процесами у сучасному суспільстві, важливістю підвищення ролі творчих можливостей у діяльності філолога, необхідністю якісної підготовки висококваліфікованих кадрів в умовах нинішньої конкурентоспроможності, соціальною потребою володіння англійською мовою на високому рівні.

Питання підвищення рівня оволодіння англійською мовою є предметом дослідження багатьох наук і розглядається в декількох аспектах: філософсько-онтологічному, лінгво-філософському, психологічному, психофізіологічному, психолінгвістичному, когнітивно-ономасіологічному, соціально-педагогічному.

Констатуючи наявність у науковій літературі достатньо великої кількості досліджень у галузі професійної комунікативної підготовки і власне особливостей формування професійної комунікативної компетентності, варто відзначити їх недостатність у сфері підготовки майбутнього філолога, готовності до здійснення іноземномовної комунікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До вивчення питання професійного формування іноземномовної комунікативної компетентності звер-

талися багато дослідників: Т. Алексеева, Н. Андронік, О. Бессонова, О. Бігіч, Е. Везезуб, Н. Воронцова, К. Горбачова, Л. Гронь, Е. Жаркова, Е. Житникова, А. Леонова, О. Касаткіна, О. Красковська, Н. Микитенко, Л. Михайлова, Л. Нагорнюк, З. Підручна, Ю. Сищенко, Л. Солощук та ін. Формування комунікативної іноземномовної компетентності було предметом наукової уваги таких учених, як Е. Лобай, І. Сніцар та ін. Проблеми формування мовленнєвих навичок присвячені праці Л. Барановської, Ю. Пасова, В. Царькової, особливостей формування комунікативних стратегій – Н. Білоножко, І. Морозової, Л. Морської.

Однак наявний рівень дослідження проблеми свідчить, що має місце низка нерозв'язаних суперечностей, зокрема, між:

- суспільною потребою у фахівцях із високим рівнем комунікативної іноземномовної компетентності майбутніх філологів і недостатнім рівнем їхньої професійної підготовки в ЗВО;

- необхідністю систематичної участі студентів у навчально-творчій діяльності, постійній комунікативній практиці на заняттях з іноземною мовою й епізодичністю такої роботи в традиційно організованій системі професійної підготовки майбутніх філологів;

- домінуванням констатації і відтворення інформації на заняттях і нагальною потребою в розвитку зв'язного мовлення особистості під час роботи з креативними перекладами і написання власних творчих праць;

- ступенем впливу інноваційних технологій на людський чинник, що часто призводить до примітивізму в мисленні й діяльності, та необхідністю розвитку комунікативної культури, власного критичного мислення студентів, прагненням до творення нового;

- тотальним тиском інфогенезу, що зумовив появу цілого спектра нетрадиційних наукових і соціокультурних проблем, та неготовністю майбутніх філологів до пошуку інноваційних прийомів і методів їх розв'язання;

- об'єктивною необхідністю володіння іноземною мовою на високому рівні й недостатньою підготовленістю випускників ЗВО філологічного профілю.

Потреба в підвищенні рівня іноземномовної комунікативної компетентності майбутніх філологів засобами креативного перекладу, актуальність задекларованої теми, а також її недостатня теоретична обґрунтованість і практична розробленість у теорії і методиці професійної освіти зумовили вибір теми дослідження [5, с. 215].

Мета статті – розглянути особливості підвищення рівня володіння англійською мовою майбутніми філологами.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

1. На основі аналізу проблеми професійної комунікативної підготовки виявити особливості процесу формування іноземномовної комунікативної компетентності майбутніх філологів.

2. Розробити концепцію та обґрунтувати теоретико-методичні засади професійної комунікативної підготовки майбутніх філологів.

3. Змодельовати педагогічну систему професійної комунікативної підготовки майбутніх філологів.

4. Сконструювати авторську технологію як компонент педагогічної системи підготовки майбутніх філологів.

Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що цілеспрямована професійна комунікативна підготовка майбутнього філолога, орієнтована на формування іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця, творчий саморозвиток особистості, його професійне зростання, забезпечує готовність до здійснення іноземномовної комунікації.

Концепція дослідження визначає теоретико-методичні засади системи професійної комунікативної підготовки в майбутніх філологів і містить такі положення:

1. Підготовка майбутніх філологів до формування професійної комунікативної компетентності становить систему, яка є водночас підсистемою – компонентом загальної системи педагогічної освіти майбутніх філологів. Така підготовка базується на врахуванні нових вимог у сфері освіти, спрямована на всебічний розвиток особистості та є передумовою інтеграції у міжнародний освітній простір.

2. Комунікативна підготовка у професійній діяльності – це системний, неперервний, багатокомпонентний феномен, цілісний, динамічний, спеціально організований креативний процес, побудований з урахуванням специфіки діяльності майбутнього філолога й експериментально перевіреної системи викладання, адаптованої до реальних умов професійного навчання студентів у ЗВО.

3. Визначення методологічних засад дослідження означеної проблеми здійснюється на основі взаємозв'язку та взаємодії системного, компетентнісного, комунікативного, індивідуально-творчого, акмеологічного, синергетичного, тезаурусного, міждисциплінарного підходів. Побудова професійної діяльності філолога в умовах творчої навчальної діяльності, розробка відповідних критеріїв формування комунікативної компетентності ґрунтується на єдності, взаємозумовленості й наступності всіх структурних компонентів системи підготовки (теоретико-методологічного, змістового, процесуального та контролюю-діагностичного). Необхідною є умова вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців, що спричинено мобільністю різних сфер діяльності, забезпечення можливостей переходу фахівця на вищий, більш професійний рівень.

4. Теоретичний компонент системи підготовки визначає комплекс понять, цілей, завдань, закономірностей, функцій, складників, що характеризують сутність досліджуваного явища. Він будується з урахуванням структурних елементів діяльності майбутнього філолога в умовах сучасної освіти (змістовий і процесуальний, реалізовані в підготовчому, особистісно-діяльнісному й контрольно-діагностичному блоках), комплексного й інтегративного характеру комунікативної підготовки філолога як однієї з основних передумов його готовності до здійснення професійної діяльності.

5. Технологічний компонент системи базується на формуванні професійної комунікативної компетентності й виражається у структурно-функційній взаємодії основних компонентів підготовки, етапів (початковий, основний, завершальний), критеріїв і показників визначення

рівнів сформованості іншомовної комунікативної компетентності, можливості розвитку й удосконалення цих рівнів, залучення майбутніх філологів до роботи з креативними перекладами на засадах творчого навчання.

6. Оцінювання ефективності підготовки характеризується системністю, цілеспрямованістю, передбачає досягнення мети й завдань, здійснюється на основі використання креативного перекладу і виражається у рівнях сформованості професійної комунікативної компетентності.

Узагальнення результатів дослідження дало змогу зробити такі основні **висновки**:

На основі аналізу психолого-педагогічних і лінгвістичних досліджень професійної комунікативної підготовки з'ясовано особливості процесу формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів, де потрібно враховувати: прояв індивідуальних характеристик особистості студента, що впливають на ефективність засвоєння навчального матеріалу та особливості написання творчих робіт; індивідуально-творчий підхід до вивчення нового тезаурусу англійською мовою з використанням індивідуально-творчих завдань, зумовлених вибором кожного зі студентів власних комунікативних стратегій.

У процесі дослідження особливостей пошуку й вибору шляхів виправлення помилок під час аналізу перекладів і творчих робіт оформлювалися основні принципи побудови навчального процесу з формування професійної комунікативної компетентності засобами креативного перекладу.

Комплексне осмислення й узагальнення філософської і психолого-педагогічної літератури показало, що діяльність майбутнього філолога в умовах творчого навчального процесу є обов'язковим компонентом теорії і практики професійної підготовки майбутнього фахівця, що характеризується відносною самостійністю, але водночас інтегрує в собі теоретичний, методичний, лінгвістичний, креативний компоненти.

Дослідження сучасних теоретичних позицій дало змогу визначити вагомий дослідницький можливості принципів когнітивної графіки, креативності, суб'єктивної домінантності, індивідуалізації навчання, орієнтації на майбутню професійну діяльність, комунікативності, спонтанного мовлення у вивченні особливостей професійної комунікативної підготовки майбутніх філологів засобами креативного перекладу.

Сконструйована експериментальна технологія професійної комунікативної підготовки майбутніх філологів засобами креативного перекладу представлена через комплекс творчих вправ і завдань на матеріалі іноземної мови та інструкцій еkleктичного й евристичного характеру для управління процесом написання креативних перекладів і власне творчих робіт студентами-філологами.

Кінцевим результатом реалізації педагогічної системи є формування іншомовної комунікативної компетентності майбутнього філолога. Визначальними її елементами, взаємодія яких впливає на формування професійної комунікативної компетентності майбутніх філологів, є методологічні підходи до побудови навчально-виховного процесу, модель майбутнього філолога, готового до використання креативних перекладів, основні компоненти й етапи підготовки, умови, методика підготовки.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів, зумовлених проблемою формування професійної комунікативної компетентності майбутніх філологів. У процесі наукового пошуку визначено нові проблемні позиції, що потребують подальшого вивчення, як-от: досліджен-

ня можливих шляхів інтенсифікації навчальної іншомовної діяльності студентів за допомогою креативних перекладів, екстраполяції креативної методики на інші іноземні мови, формування системи вивчення іншомовних комунікативних стратегій майбутнього філолога.

Список літератури:

1. Авшенюк Н. М. Стандартизація професійної підготовки вчителів у Англії й Уельсі (кінець XX – початок XXI ст.) [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Наталія Миколаївна Авшенюк; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2005. – 237 с.
2. Агеев В. В. Введение в психологию человеческой уникальности / В. В. Агеев. – Томск: Пеленг, 2002. – 428 с.
3. Алтухова М. К. Обучение творческой письменной речи студентов третьего курса языкового пед. вуза: на материале англ. яз: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / М. К. Алтухова. – СПб, 2003. – 280 с.
4. Андронік Н. П. Навчання майбутніх учителів англійської мови на основі автентичних поетичних творів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н. П. Андронік; Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2009. – 24 с.
5. Дискурс іноземномовної комунікації / К. Кусько (заг. наук. ред.); Львівський національний ун-т ім. І. Франка. – Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 496 с.

Рыбинская Ю.А.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ВЛАДЕНИЯ АНГЛИЙСКИМ ЯЗЫКОМ БУДУЩИМИ ФИЛОЛОГАМИ КАК УСЛОВИЕ ИНТЕГРАЦИИ В МЕЖДУНАРОДНОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО

Аннотация

В статье отражены ключевые аспекты повышения уровня овладения иностранным языком (на материале английского языка) в условиях интеграции. Цель статьи – рассмотреть особенности повышения уровня английского языка будущими филологами, где нужно учитывать, что влияет на эффективность усвоения английского языка. В процессе исследования доказана эффективность следующих методов и инструкций эклектического и эвристического характера: метод субъективной доминанты, написания креативных переводов, маевтики Сократа, творческого поиска, рифмованных ассоциаций.

Ключевые слова: будущие филологи, условие интеграции, международное образовательное пространство, коммуникативная подготовка, иноязычная коммуникативная компетентность, коммуникативные стратегии.

Rybinska Yu.A.

Kyiv National University of Culture and Art

IMPROVING THE ENGLISH LANGUAGE COMMUNICATIVE LEVEL OF FUTURE PHILOLOGISTS AS A CONDITION OF INTEGRATION INTO THE INTERNATIONAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Summary

The article reveals the key aspects of foreign language level improvement (based on English language) in the conditions of integration. The aim of the article is to observe the possibilities of the English language level improvement by the future philologists and methods, techniques in time of intensive study. Based on psychological and pedagogical research it is clarified the specific of the foreign communicative competence formation in future philologists, where it is necessary to concern what influences English language effective learning. The efficacy of the following methods is proved in the process of research and the instructions of eclectic origin: subjective dominant method, creative translation writing, Socrat dispute, creative search, rhyming associations.

Keywords: future philologists, condition of integration, international educational space, communicative preparation, foreign communicative competence, communicative strategies.

УДК 811.111:378.147

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ-МІЖНАРОДНИКА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сарновська Н.І.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті розглянуто питання професійної мовної підготовки студентів-міжнародників до міжкультурної комунікації при здійсненні професійної діяльності. Досліджено та проаналізовано підходи, які висвітлюють проблему спільного вивчення іноземної мови і культури. Зокрема розглянуто лінгвокраїнознавчий, соціокультурний та міжкультурний підходи. Встановлено їх внесок у сучасне трактування лінгвосоціокультурної компетентності. Обґрунтовано базові положення, які є основою формування лінгвосоціокультурної компетентності.

Ключові слова: компетентність, компетенція, міжкультурна комунікація, іноземна мова, імплікації, лінгвокраїнознавство.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку та в умовах євроінтеграції Україна є учасником багатьох міжнародних організацій та об'єднань, активно діє на міжнародній арені в політичній, економічній, науковій та культурній сфері.

На сьогодні Україна – повноцінний член світової спільноти. Здобуття Україною державної незалежності поряд з багатьма іншими питаннями висунуло цілу низку проблем у сфері міжнародних відносин.

У зв'язку із цим в країні існує потреба в отриманні нових спеціалістів – компетентних, висококваліфікованих професіоналів, які мають можливість ефективно працювати на рівні світових стандартів, досконало володіють своєю професією та можуть вільно орієнтуватися у суміжних сферах діяльності.

Специфіка формування професійної компетентності фахівців-міжнародників, з урахуванням особливостей їх мультифункціональної професійної діяльності в міжнародному середовищі, передбачає певну сукупність знань, умінь та навичок, які є основою для формування системного набору компетенцій, що створюють професійну компетентність фахівця-міжнародника у той чи іншій сфері діяльності.

Невід'ємною складовою професійної компетентності фахівця-міжнародника є іноземна мова.

Активні міжнародні зв'язки на різних рівнях – від державного до регіонального – роблять іноземну мову необхідним засобом діалогу культур, інтеграції України в світову економічну систему, здійснення спільних науково-технологічних та культурних проектів з іншими країнами.

В цих умовах, на перше місце стає необхідність професійної мовної підготовки спеціалістів, спроможних здійснювати міжнародні контакти, враховуючи лінгвосоціокультурні особливості політичних та ділових партнерів тобто здатних до міжкультурної комунікації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність завдання підвищення рівня міжкультурної компетентності особистості очевидна. Динамічні процеси трансформації суспільної свідомості мають значний вплив на спрямованість умінь особистості стосовно ефективної взаємодії в полікультурному соціальному

просторі. Таким чином, уміння та навички міжкультурної комунікації слугують джерелом становлення фахово і соціально зрілої, компетентної особистості. Нині вимоги суспільства до підготовки майбутніх фахівців передбачають виховання у молоді поваги до власних традицій, розуміння й толерантного ставлення до інших культур, уміння жити і взаємодіяти в різних культурних системах набуття і розширення соціального досвіду шляхом ефективного професійно-особистісного спілкування. Тому в процесі фахової підготовки студентів-міжнародників у вищій школі потрібно орієнтуватися не лише на інтереси суспільства, але й на соціокультурні та духовні потреби особистості. Реалізація цих завдань опосередковано залежить від лінгвосоціокультурної компетентності та психологічної готовності фахівців до міжкультурного спілкування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міжкультурну комунікацію під різними кутами зору досліджують учені з багатьох країн світу. Зокрема, у США її досліджували Е. Холл, Дж. Трагер, К. Клакхон, Ф. Стродбек, Е. Стюарт, у ФРН – К. Ясперс, Ю. Габермас, К. Апель, у Росії – М. Васирик, М. Вершинін, В. Павлов, Т. Волошинова, С. Гурієва. Значний внесок у дослідження процесів міжкультурної комунікації внесли також знані українські дослідники – Л. Аза, О. Вишняк, Є. Головаха, Н. Костенко, М. Наумова, А. Ручка, Л. Скокова, В. Степаненко, Б. Слющинський, М. Шульга. Однак, незважаючи на значний науковий доробок та з огляду на динамічний характер процесів міжкультурної комунікації, багато з її аспектів і сьогодні залишаються предметом дискусій. Зокрема, у спеціальних працях недостатньо розглянуто методологічне підґрунтя, на якому можна було б вибудовувати теоретичний інструментарій, необхідний для соціолінгвістичних досліджень специфічних процесів міжкультурної комунікації в умовах сьогодення.

Метою цієї статті є аналіз і систематизація основних теоретико-методологічних підходів до проблеми міжкультурної комунікації, зокрема розгляд компетентнісного підходу до формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутнього фахівця-міжнародника в процесі вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурна комунікація – «це процес спілкування та взаємодії, яка відбувається між представниками різних культур чи культурних спільнот» [6, с. 277]. Термін та визначення запропоновані американським антропологом Едвардом Голлом, який розробляв програми підготовки слухачів Інституту зовнішньополітичної служби (Foreign Service Institute) при Державному департаменті США для праці закордоном з урахуванням культурних традицій певної країни перебування. Висновок полягав у тому, що фахівців-міжнародників необхідно навчати не лише іноземній мові, але й традиціям, звичаям, особливостям повсякденної культури, при цьому провідником до розуміння цієї культури (між тим й політкультури, бізнескультури й таке інше) безумовно вважається іноземна мова. При спілкуванні з партнерами з закордонною іноземною мовою, кожна людина несе в собі свій власний національний менталітет, бачення світу, притаманне власній етнокультурній, та водночас зустрічається з іншою логікою світосприйняття, складом мислення, які відображаються в мові. Роль педагогічної діяльності у формуванні міжкультурної комунікації полягає у тому, що педагог спрямовує комунікативну діяльність у відповідності з етнічними та культурними особливостями суб'єктів комунікації, транслює та певним чином розшифровує культурно-історичні та етнонаціональні коди, притаманні тим чи іншим етнічним спільнотам.

Поняття «культура» має безліч визначень та містить в собі як об'єкти матеріальної культури, так і духовні цінності. Культуру також розглядають як спосіб життя соціуму, який має видиму та приховану форми культури.

До першої відносять матеріальну культуру, у тому ж числі одяг, їжу та поведінку людей, до другої – цінності, вірування, імплікації, ставлення до різних явищ.

Мова є невід'ємною частиною культури. Саме у ній знаходять своє відображення видимі та приховані форми культури. Культура, у тому ж числі й лінгвокультура, зумовлена водночас природними та соціальними факторами, історичним минулим, особливостями економічного розвитку, стереотипними поведінковими традиціями. В процесі комунікації лінгво- та соціокультурні особливості етносу виявляються на вербальному та невербальному рівні.

В межах професійної комунікації мовленнєва діяльність відбувається в широкому соціальному контексті, який визначає справжній зміст висловлювання. Підтвердженням цього є наприклад, те, що представники країн, які відносяться до різних культур, не можуть проводити переговори в однаковому форматі. Представникам різних культур притаманне різне розуміння одних й тих самих фраз, зумовлене відмінностями у соціальній поведінці. Наприклад, фраза «це буде зроблено» Для європейця означає наявність труднощів при виконанні справи, а для японця – неможливість її виконання [8, с. 14].

Важливою частиною мовної підготовки майбутнього спеціаліста-міжнародника є лінгвокраїнознавство – дисципліна, яка синтезує данні соціології, психології, культурології та лінгвістики, містить у собі знання реалій, об'єктів, концептів,

котрі є відсутніми в одному із соціумів, що порівнюються; світ людини: особливості мовної свідомості, розбіжності в мовній поведінці комунікантів (вербальні та невербальні реакції, звички, стратегії) [1, с. 11-12, 15].

Знання реалій, традицій та звичаїв країни, мова якої вивчається, а також здатність користуватися лінгвокраїнознавчою інформацією в процесі комунікації визначається як лінгвокраїнознавча компетенція. Вплив рідної культури і незнання культури співрозмовника досить часто заважає розумінню партнера-комуніканта та діалогу культур у цілому. Тому для успішного здійснення професійної діяльності іноземною мовою необхідні знання соціокультурних особливостей ділових партнерів.

Лінгвокраїнознавство ставить своєю метою вивчення мовних одиниць, які найбільш яскраво відображають національні особливості культури народу – носія мови та середовище його існування.

Необхідність спеціального відбору і вивчення мовних одиниць в котрих найбільш яскраво виявляється своєрідність національної культури і котрі неможливо зрозуміти так, як їх розуміє носій мови, відчувається у всіх випадках спілкування з іноземцями, при читанні художньої літератури, публіцистики, преси та при перегляді кіно- та відеофільмів, при прослуховуванні пісень і таке інше.

До числа лексичних одиниць, що мають яскраво виявлену національно-культурну семантику, входять назви реалій (визначення предметів та явищ, які є характерними для однієї культури і відсутні в іншій), конотативна лексика (слова, що співпадають за основним значенням, та розрізняються за культурно-історичними асоціаціями) та фонові лексика, що означає предмети та явища, котрі мають аналоги в культурі, що порівнюється, та розрізняються за якимиись національними особливостями – функціональними, формою, призначенням предметів і таке інше. Для лінгвокраїнознавства величезний інтерес становлять також фразеологізми, в котрих відображаються національна своєрідність історії, культури, традиційного образу життя народу – носія мови [4, с. 56].

Необхідно зазначити, що формування лінгвосоціокультурної компетентності передбачає збереження соціокультурної ідентичності комунікантів. Цінним досвідом для студентів є стажування в країні, мова якої вивчається та подальша робота в умовах спілкування з представниками різних соціумів. Але важливим також є формування лінгвосоціокультурної компетентності в аудиторних умовах з використанням різноманітних джерел інформації.

Використання відеофільмів та фонограм для представлення інформації, яка має важливе значення в лінгвосоціокультурному плані, є умовою для полегшення сприйняття історико-, соціо- та етнокультурного фону, розуміння та сприйняття соціокультурно-обумовлених сценаріїв і національно-специфічних моделей поведінки, полегшення аналізу та порівняння з аналогічними явищами в рідній культурі, закріплення норм та стандартів мовної і немовної поведінки в стандартизованих ситуаціях спілкування, формування «динамічного стереотипу» лінгвосоціокуль-

турних навичок і вмінь. Газетні та журнальні статті репрезентують національну культуру, адже містять інформацію про політичні, економічні, соціокультурні процеси сучасного суспільства та відображають специфіку світогляду, світосприйняття носіїв мови – представників іншої культури; по-друге, ці матеріали є зразком національно-культурної специфіки мовлення суспільства в його соціальних, вікових, професійних. Територіальних і культурних характеристиках; по-третє читання автентичних іншомовних публіцистичних текстів має справжню мотивацію, оскільки в умовах відсутності іншомовного та іншокультурного середовища найбільш реальним видом спілкування є опосередкована міжкультурна комунікація.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Посилення лінгвокраїнознавчої складової в викладанні іноземної мови сприяє не лише знайомству з іншомовною культурою, але й глибокому розумінню імплікацій, що призводить до

формування лінгвокраїнознавчої, соціокультурної, аналітичної, комунікативної та інших компетенцій. На основі системного набору компетенцій відбувається формування лінгвосоціокультурної компетентності. Фахівці, зокрема фахівці-міжнародники, які володіють лінгвосоціокультурною компетентністю, краще за інших адаптуються до умов полікультурного діалогу в умовах сучасних глобальних процесів.

Подальшого вивчення потребують такі питання: формування психологічної готовності майбутніх фахівців-міжнародників до взаємодії з іншомовною культурою; навчання усвідомлення і прийняття відмінностей між рідною культурою і культурою, мова якої вивчається; врахування власної мови і культури у навчанні іншомовної культури; уточнення структури та змісту Лінгвосоціокультурної компетентності; етапи і моделі формування лінгвосоціокультурної компетентності при навчанні студентів міжнародників іноземній мові.

Список літератури:

1. Веденина Л. Г. Иноязычная культура и обучение иностранным языкам // Лингвострановедение: методы анализа, техника обучения. Первый межвузовский семинар по лингвострановедению: Сборник статей в 2-х ч. Ч. I. – М.: МГИМО(У) МИД России, 2003. – 167 с. – С. 10–16.
2. Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации. – Харьков: Штрих, 2001. – 386 с.
3. Дридзе Т. М. «Текстова діяльність у структурі соціальної комунікації. Проблеми семіосоціопсихології». – М.: 1984.
4. Мальцева Д. Г. Страноведение через фразеологизмы. – М., 1991. – С. 12.
5. Пілішек С. О. Психосемантичні особливості лінгвокраїнознавства при вивченні іноземної мови у вищому навчальному закладі: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.0007. – Хмельницький, 2006. – 16 с.
6. Садохин А. П. Межкультурная коммуникация. – М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2006. – 288 с.
7. «Основы теории коммуникации», М.: 2003. Соколов А. В. «Загальна теорія соціальної комунікації». СПб.: 2002; Шарков Ф. І. «Основы теории коммуникации», М.: 2002.
8. Gibson R. Intercultural business communication. – Oxford University Press, 2002. – 111 p.
9. Hall E., Hall M. Hidden Differences. Studies in International Communication. How to communicate with Germans. Hamburg, 1983.
10. Hofstede G. Cultures and Organisations. Software of the Mind. – L., 1991; Hofstede G. Interculturelle Zusammenarbeit. Kulturen – Organisationen-Management. – Wiesbaden, 1993.

Сарновская Н.И.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОСОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА-МЕЖДУНАРОДНИКА В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы профессиональной языковой подготовки студентов-международников к межкультурной коммуникации при выполнении профессиональной деятельности. Исследованы и проанализированы подходы, которые освещают проблему общего изучения иностранного языка и культуры. В частности рассмотрены лингвострановедческий, социокультурный и межкультурный подходы. Представлено их вклад в современное понимание лингвосоциокультурной компетентности. Обоснованы базовые положения, которые лежат в основе формирования лингвосоциокультурной компетентности.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, межкультурная коммуникация, иностранный язык, импликации, лингвострановедение.

Sarnovska N.I.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE FORMATION OF THE LINGUOSOCIOCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALIST IN FOREIGN RELATIONS IN THE PROCESS OF STUDYING FOREIGN LANGUAGES

Summary

The article addresses the professional language training of students majoring in international relations for intercultural communication in their professional activity. The article analyses the approaches which have been studying the problem of the foreign language and culture teaching. In particular such approaches as linguistic area studies, sociocultural and intercultural have been examined. The input of these approaches into the modern understanding of the linguosociocultural competence has been clarified. The main concepts which should provide the basis of the linguosociocultural competence have been formed.

Keywords: competence, competency, intercultural communication, foreign language, implication, linguistic area studies.

UDC 378.02:372.8

TEACHING ENGLISH TO THE INTERNATIONAL RELATIONS STUDENTS FOR THE PURPOSES OF GLOBAL COMMUNICATION

Ushakov A.S.

Kyiv National University of Culture and Arts

The article describes new challenges and priorities in teaching English for the purpose of international relations development. The author argues that linguistic aspects of globalization and focusing on students as the largest group of adult learners are the most crucial factors producing a substantial impact on the process of English language teaching/learning. The paper also introduces an Enhanced Communicative Approach as a crucial method of language teaching for international relations students.

Keywords: global communication, international relations students, communicative competence, enhanced communicative approach.

Statement of the problem. The term «globalization» as the process of integration among the people of different nations has been widely used since the 1980s and triggered by the development of international trade and information technology. Globalization has had a great impact on different aspects of human life such as culture, economy, politics, environment and others. With globalization and the development of international relations, the status of English as a world language has changed which also has had a great impact on the teaching and learning of English in the world. The national educational policies of many countries have been adopted to improve the quality of teaching English and enhance the students' communication skills.

Analysis of recent researches and publications. Nowadays English enjoys its status of a global language as people have always had the desire to cross the language barrier and have a common language used as a universal means of communication. As Samuel H. Wang mentions, «there have been many attempts to promote a common language used by all people» and «the most notable success has been Esperanto which boasts close to 2 million speakers in about 115 countries in the world» [5, p. 27]. Thus, English is used for the pur-

pose of global communication since the world is far more interconnected nowadays than it in the past centuries. As defined by David Crystal, «a language achieves a genuinely global status when it develops a special role that is recognized in every country» [2, p. 3]. Nowadays more and more people turn to English which presents the world community with unprecedented possibilities for mutual understanding, and thus enables to find fresh opportunities for international cooperation.

The purpose of the article. Therefore, the present paper aims to discuss new challenges and priorities in the field of teaching the English language for the purpose of international relations development. The author argues that linguistic aspects of globalization and focusing on students as the largest group of adult learners are the most crucial factors producing a substantial impact on the process of English language teaching/learning. The paper also introduces an Enhanced Communicative Approach as a crucial method of language teaching for international relations students.

The results of the researches. To begin, we should highlight that globalization and the growth of international relations in the 21st century have fostered a vital necessity for a new education paradigm with new approaches to education objectives,

tools and methods, teacher-student cooperation. Today most scholars would accept the importance of the following educational goals:

- developing students' creativity, maximizing their responsibility for the process of gaining knowledge and professional development;
- increasing students' cultural awareness which would help them to apply culturally correlated scenarios of speech behaviour in everyday and professional settings and foster multiculturalism and tolerance in a globalized environment;
- promoting the necessity for lifelong learning – the continuous building and updating of skills and knowledge throughout the life, fostering their immediate application to real-life situations [1; 5].

In this connection, we should also mention the fact that globalization has continuously changed English as the language used worldwide for communication. In J. Green's book «Globalization and the Teaching and Learning of English Worldwide – An Annotated Bibliography», the author argues, «the English language has been used around the world for over a century, witnessing the days of the British Empire and those of the United States as a political and cultural superpower. With the recent increased pace of globalization and the profound changes in the kinds of connections that exist between nations and peoples in different parts of the world English has become ever more of a world language» [4].

Thus, teaching English as a world language in the XXI century needs new educational approaches and improvement in the country's overall education system.

In the past century with the help of the communicative approach for the purpose of the effective language teaching educators used to prepare students to communicate with imaginary natives, in artificial settings, and for imaginary purposes. Classroom activities included mostly vocabulary exercises for meeting people, greetings, making a telephone call, asking directions, making reservations, and so on. Nowadays the context of use of English has become wider. Yet, the communicative approach to teaching English remains the dominant one. But in a new era of learning English, especially for the purpose of fostering international relations, teachers are required to prepare students for more proficient and specialized language that would help them to meet their growing communication needs. An Enhanced Communicative Approach (ECA) in this regard has become a powerful tool that includes major communicative teaching tools to enhance communicative competence of students, but moves beyond that objective. ECA recognizes that learners are the language users in a multicultural environment and have a need to interact in extended contexts for special purposes.

What makes this approach different is that English learners may have variable access to the language. For example, students might get connected easily in social networks (FaceBook, Instagram, etc.), use the internet for information search and conducting their research, listen to news, videos and audio samples for the purpose of language learning, participate in forums and chats, read and write blogs. As Maria R. Coady states,

«twenty-first century students are less likely to use static, printed textbooks than ever before, many of which are outdated and too expensive to replace» [1].

Meanwhile access to technology provides students with the up-to-date information that is not necessarily print-based and more current.

In the Enhanced Communicative Approach, communication is in the center of world language instruction and is crucial for fostering cross-cultural communicative skills. In order to be successful in this global environment students of international relations must be able to use English properly and effectively, to:

- communicate their thoughts and ideas through oral and written language;
- develop effective listening skills to understand a speaker's intention, meaning, knowledge, and perception;
- use communication skills for a greater variety of purposes and in different situations;
- effectively use multiple tools and technologies in order to construct knowledge; and
- «communicate effectively in diverse environments (including multilingual)» [3].

Communication skills teaching should also be connected with variations in intercultural communication. Globalization as a commonplace trend requires from the graduates understanding different aspects of international communications such as, for example, implicit language and the risk being communicatively and socially isolated. Language teachers must also pay much attention to exposing students to culture and guiding them with understanding the meanings that are particular to various social and cultural societies.

Of course, teachers don't have to be experienced ethnographers to help guide their students, but the socio-cultural setting in which the language is utilized needs to be taken into consideration when teaching the language within the frame of the Enhanced Communicative Approach.

In this regard, multimedia technology is very helpful as it offers a great variety of cultural information, written and visual aid that facilitates language learning and prevents teachers and learners from misunderstanding the cultural information. The use of multimedia is accepted as a useful and effective tool in the field of the language acquisition as it reenacts the original linguistic context and turns it into explicit discourse. Multimedia enhanced learning environments create an authentic learning media that support the ECA to the teaching English. These learning media have to:

- Be authentic, consistent and realistic.
- Serve multiple learning goals presented in multiple ways.
- Encourage students to self-study and professional development.
- Provide the materials needed for intensive learning.
- Foster the motivation and bring more realistic communication experiences.

By using technology, students stay motivated, improve their self-concept, experience more student-centered learning as well as gain new knowledge and communicative skills with authentic learning materials.

Conclusion. In conclusion, we believe that:

1) The purpose of teaching English as a global language is for communication between people from different cultures.

2) In the XXI century English teachers need new educational approaches to foster the language acquisition in their students with the understanding and respect of the interlocutors' cultures. This aspect is considered to have an great importance for international relations students.

3) The ability to interpret, to express, and to negotiate for meaning that underlie communicative skills need to be developed in language classes.

4) New learning environments for developing language skills should be applied by teachers. The use of multimedia in English classrooms seems to be exceptionally beneficial to students.

5) In order to be successful in the globalized world, graduates should develop strong cross-cultural communicative skills. Therefore, we argue that a new approach to teaching, the Enhanced Communicative Approach, promotes language learning and act as a catalyst for authentic cross-cultural communication.

Further issues that should be addressed in the future from similar perspectives are, among others, the improvement of problem-solving skills, strong motivation and reflection in students.

References:

1. Coady R. Maria. 21st Century EFL: Enhancing the Communicative Approach / Maria R. Coady – Mode of access: <http://www.hltmag.co.uk/oct13/sart08.htm>
2. Crystal David. English as a global language / David Crystal. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 212 p.
3. Framework for 21st Century Learning. – Mode of access: <http://www.p21.org/overview>
4. Green J. Globalization and the Teaching and Learning of English Worldwide – An Annotated Bibliography / J. Green. – Salem State University, Massachusetts, 2011. – 28 p.
5. Wang H. Samuel. Global English as a Trend in English Teaching / Wang H. Samuel. – Intercultural Communication Studies XXII: 2013, pp. 26-32. – Mode of access: <http://web.uri.edu/iaics/files/3H.-Samuel-Wang.pdf>

Ушаков А.С.

Київський національний університет культури і мистецтв

НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ» З МЕТОЮ ГЛОБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація

У статті описано нові виклики і напрями навчання англійської мови з метою розвитку міжнародних відносин. Автор розглядає лінгвістичні аспекти глобалізації та приділяє увагу студентству як однієї з широких груп дорослих учнів, що мають значний вплив на процес навчання/вивчення англійської мови. Представлено удосконалений комунікативний підхід як дієвий метод навчання англійській мові студентів спеціальності «Міжнародні відносини».

Ключові слова: глобальна комунікація, студенти міжнародних відносин, комунікативна компетенція, удосконалений комунікативний підхід.

Ушаков А.С.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ОБУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ» ДЛЯ ЦЕЛЕЙ ГЛОБАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация

В статье рассматриваются новые вызовы и направления обучения английскому языку для развития международных отношений. Автор рассматривает лингвистические аспекты глобализации и акцентирует внимание на студентах как одной из обширных групп взрослых учеников, которая оказывает значительное влияние на процесс обучения/изучения английского языка. Представлен усовершенствованный коммуникативный подход как эффективный метод обучения английскому языку студентов специальности «Международные отношения».

Ключевые слова: глобальная коммуникация, студенты международных отношений, коммуникативная компетенция, усовершенствованный коммуникативный подход.

УДК 82:81'25+159.9

ПСИХОПОЕТИКА: ГЛИБИННЕ ОСЯГНЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Фугалевич Д.О.

Київський національний університет культури і мистецтв,
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

В останні роки відзначається величезний інтерес лінгвістів, літературознавців, перекладачів до проблеми нового осмислення та аналізу організації художнього твору, де мовленнєва поведінка, психологізм та особистість автора є визначальними для компетентного перекладу. Дана стаття являє собою моніторинг наукових джерел, де формулюються цілісна системи психологічного аналізу художнього тексту й особистості митця, термінологія та методологія психопоетики, як напрямку, що використовується не тільки в мовознавстві, зокрема у психолінгвістиці, літературознавстві, а й в перекладі.

Ключові слова: психопоетика, психологізм, психолінгвістика, психолінгвістичний аналіз, особистість автора, особистість перекладача, художня комунікація, мовна особистість.

Постановка проблеми. Складність і багатогранність процесу перекладу зумовила множинність різних підходів до пояснення цього феномена. Переклад до недавнього часу розглядався здебільшого виключно філологічними дисциплінами: теорія перекладу, компаративна лінгвістика, літературознавство, тощо. Однак ХХ століття разом з інтересом до особистості людини і її проявів в різних сферах приніс необхідність враховувати людський фактор і в перекладі. Не останню роль в даному питанні відіграють психологізм літературного твору, психічна особистість письменника, збіг особистостей автора оригіналу та перекладача. У класичному і сучасному літературознавстві питання психологізму в художній творчості фігурує досить активно: праці М. Арнаудова, В. Вундта, О. Потебні, Р. Мюллера-Фрайенфельса, Л. Виготського та ін. Але незважаючи на те, що ця тема є об'єктом багатьох наукових досліджень, на сьогоднішній день відсутні чіткі уявлення про феномен художнього психологізму, його складових і місце в системі твору, термінологічна визначеність, методологія та інструментарій аналізу. Семантична розмитість терміна «психологізм в літературі» очевидна, недарма в літературознавчих роботах ведеться розмова про психологічні методи, жанри, стилі. Аспект психологічної змістовності художніх текстів залучає лінгвістів, філософів, психологів. Розуміння суті психологізму і оволодіння методологією його аналізу є одним з умов перекладацької компетентності.

Метою написання даної статті є вивчення ролі психопоетики, а саме її складових, як інтегрованої наукової дисципліни в розрізі глибинного осягнення художнього тексту і установок автора при перекладі, довести, що психологічні механізми, що включаються в процес перекладу, впливають на реалізацію мовних систем, їх адекватність і відмінність.

Виділення не розв'язаних раніше завдань. У тому, що переклад не може бути всебічно пояснений в рамках і методами однієї лише «чистої» лінгвістики, переконують проблеми машинного перекладу. Виявилось, що база мовних даних, внесених в комп'ютер, може бути багатшою за словниковим складом, ніж знання перекладача, але вона ніколи не буде єдино достатньою

для створення адекватного перекладу. Це відбувається тому, що будь-яка, навіть найкраща, програма-перекладач позбавлена особистісного підґрунтя. А звідси – принципова неможливість усвідомленого відбору мовних засобів будь-якого рівня (від фонетики до складного синтаксичного цілого і всього тексту). Переклад же, за запропонованою І. Левим концепції, з точки зору перекладача є «безперервним процесом прийняття рішень. Перекладач як би проходить через ряд мікроситуацій, які змінюють одна одну, в кожній з яких він повинен зробити хід – як у грі – шляхом вибору однієї з існуючих альтернатив» [8, с. 20]. Такий стан речей обумовлено специфікою мовного матеріалу, з яким має справу перекладач: при «спектральному» аналізі семантики слова (так само як і цілого тексту) можна виділити мовне значення і особистісний смисл. Ці всі аспекти включає напрям психопоетики.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Психопоетика – напрямок, створений на кордоні психології, лінгвістики та літературознавства. Класичною роботою з психопоетики є «Внутрішня людина» і «Зовнішня мова» Є. Г. Еткінда. У ній під терміном психопоетика розуміється «область філології, яка розглядає співвідношення думка – слово, причому термін «думка»... означає не тільки логічний висновок (від причин до наслідків або від наслідків до явища і назад), не тільки раціональний процес розуміння (від сутності до явищу і назад), але всю сукупність внутрішнього життя людини» [1]. В основі аналізу Є.Г. Еткінда лежить протиставлення людини зовнішнього (візуалізованого завдяки власній тілесності) і внутрішнього (невізуалізованого, невловимого в складності, різноманітності, плинності його душевних процесів). З цих позицій, література висловлює, вербалізує «психологізм людини», «в різних культурно-стилістичних системах» по-різному розуміючи «те, що відбувається «всередині», змінюючи співвідношення думки і слова.

Виклад основного матеріалу. Перекладачеві художнього твору недостатньо одного сприйняття, так як літературний художній образ виражений словами, які несуть в собі крім емоційної ще і раціональну-понятійну інформацію. «Безумовно, мова являє собою матеріал особливого роду (і, перш за все, тому що він змістовний ще до

його включення у відповідну структуру, де він стає завдяки цій властивості носієм подвійного змісту)...» [3, с. 81]. Необхідність розуміння при перекладі художнього твору обумовлено тим, що письменник, створюючи свій твір, доносить до нас не тільки художні образи і особливу атмосферу, а й певні думки, ідеї, припущення: «Текст... будується дуже часто як ієрархічна структура, і властивість лінійності, яке зазвичай підкреслюється в багатьох визначеннях тексту, є лише моментом цієї структури. При сприйнятті тексту наша думка рухається не тільки по горизонталі, але також вгору і вниз по вертикальній осі, вона постійно прагне проникнути на більш глибокі рівні, повертається назад, щоб перевірити і скоригувати які виникли гіпотези, знову рухається вперед, встановлює зв'язки і опозиції як всередині кожного смислового рівня, так і між елементами різних рівнів» [4, с. 191]. Продуктивна сама по собі ідея поділу двох напрямків руху думки (по горизонталі і по вертикалі) при спілкуванні з художнім текстом не дає потрібного ефекту саме через нерозрізнення вченими процесів сприйняття і розуміння як двох самостійних феноменів. Якщо ж провести таку межу, то стає ясно, що ми сприймаємо текст лінійно: від початку – до кінця, від зв'язки – до розв'язки. Розуміння ж характеризується прагненням проникати вглиб сенсу і підніматися до різного роду узагальнень, аналізувати і порівнювати, повертатися до початку для прояснення сенсу кінця і т.п.

С.А. Васильєв вважає, що «зрозуміти текст – значить найбільш адекватно, без будь-яких змін і доповнень відтворити його зміст, повторити творчий акт автора. Якби інтерпретатор захотів в усній або письмовій формі викласти результати свого розуміння тексту, він повинен був би продублювати його. Значення тексту завжди дорівнює самому собі, і ніякі позатекстові обставини не можуть порушити цієї тотожності» [4, с. 198]. В силу ж об'єктивної неможливості для перекладача «продублювати» текст оригіналу, оскільки його робота полягає якраз в перетворенні цього тексту, обмежиться одним лише розумінням перекладач не може, розуміючи невіддільність психічних процесів і їх наслідків на рівні художнього твору і зважаючи на досягнення літературознавства в царині їх осмислення, принципи аналізу традиційних літературознавчих понять «психологізм», «психологічний портрет», «засоби творення психологізму» цілком логічно можуть бути залученими безпосередньо до процесу перекладу. Визначення перекладу тільки як мовної активності є недостатнім: «У сучасному штучно створюваному електронно-інформаційному світі перекладач вже не просто «фахівець з перекладу з однієї мови на іншу», він посередник і учасник комунікативно-пізнавального процесу, який транслює інтенції одних людей іншим людям. Його інтерпретації, міра їх адекватності авторському задуму визначають якість спілкування, а значить, і його результат. Ось чому за доцільне розгляд перекладу не як мовної, а як текстової діяльності, орієнтованої на діалог як «смысловий контакт» [5, с. 64–65]. Оскільки переклад – активність людини, спрямована на перетворення певної соціальної ситуації (ситуації нерозуміння в ситуацію розуміння), то до нього в повній

мірі можна застосувати параметри, які виділяються в будь-якій людській діяльності. І зокрема – індивідуальний стиль виконання кожним конкретним суб'єктом: «Будь-яка соціально-значуща діяльність індивідуальна. Вона спрямована на вирішення тих чи інших проблемних життєвих і/або соціальних ситуацій і тому вмотивована, ціленаправлена і має власний механізм зародження і реалізації. Однак саме цей «механізм» залишається, як правило, «за кадром» наукових досліджень в області комунікації» [5, с. 56]. А так як індивідуальний характер – сутнісна характеристика діяльності взагалі і перекладацької зокрема, очевидна обґрунтованість звернення до особистісних особливостей перекладачів з метою визначення заходів впливу цих особливостей на результат діяльності. Особливістю комунікативної ситуації перекладу якраз і є те, що між двома комунікантами тут впроваджується ще одна ланка, представлене перекладачем як мовним посередником. Більш того, роль перекладача не зводиться тільки до мовного посередництва: «Перекладач – це інтелектуальна фігура, що стоїть на стику не тільки двох культур, а й двох культурно-детермінованих сховищ соціальної пам'яті, які є результатами пізнання навколишнього світу» [6, с. 13]. Для розуміння смислового навантаження художнього тексту від реципієнта потрібно задіяти практично всі особистісні ресурси. Ще в більшій мірі складна художня комунікація, якщо вона здійснюється з допомогою перекладача: «В умовах перекладу модель художньої комунікації зазнає певної трансформації, а саме, між комунікативною стратегією автора і стратегією інтерпретації читача виступає стратегія перекладача, яка обумовлює сприйняття читачем авторського тексту. Для перекладача представляється особливо важливим розуміння стратегії автора і вірне прогнозування стратегії читача в процесі перекладу, що дозволяє досягти більш високого ступеня адекватності передачі змісту тексту-оригіналу. Мовна особистість є постійним об'єктом уваги дослідників протягом усієї другої половини XX століття, оскільки саме вона – той самий «людський фактор», який лежить в основі новітньої парадигми лінгвістичної науки. Така популярність природним чином привела до множинності визначень і трактувань мовної особистості як психолінгвістичного феномену. «Під мовною особистістю... розуміється сукупність відмітних якостей особистості, що виявляються в її комунікативній поведінці і забезпечують особистості комунікативну індивідуальність» [7, с. 8]. Така паралель ще раз доводить обґрунтованість вивчення комунікативної ситуації перекладу і всіх його компонентів (зокрема – учасників) з позицій психолінгвістики, а не тільки лінгвістичної теорії перекладу. Сказане обґрунтовує необхідність підходу до перекладу з позицій психоестетики як науки, що поєднує психологію, лінгвістику та літературознавство, оскільки саме дані дисципліни вивчають особистість, її смисли, джерела виникнення цих смислів на тлі загальних значень, що задаються кожній людині при народженні, а також унікальні комбінації значень і смислів, що впливають на всі соціально значущі прояви людини як суб'єкта суспільного життя та є важливими домінантами при перекладі.

Висновки. Отже, розглянувши переклад з позицій психопоетики, ми можемо зробити наступні висновки:

Переклад – це особливого роду комунікативна ситуація, специфікою якої є наявність між двома комунікантами опосередковують ланки – перекладача. Саме завдяки цьому посереднику в ситуації міжкультурного і міжмовного контакту можливе досягнення взаєморозуміння і взагалі сама ситуація спілкування. Крім того, з позицій самого перекладача переклад – це особливого роду мовна (мовленнєва) діяльність. Метою ж перекладацької діяльності є досягнення взаєморозуміння між тими особами, для яких створюється переклад, тобто свої мовні зусилля перекладач витрачає не на вираження власних думок і почуттів, а на передачу чужих. У цьому теж

полягає специфіка перекладацької діяльності як різновиду мовної.

Оскільки переклад в цілому і всі його аспекти зокрема визначаються в термінах психопоетики («психологізм», «психологічний портрет», «засоби творення психологізму» та ін.), він повинен вивчатися з залученням концептуально-термінологічного апарату і методологічної бази саме психопоетики, оскільки в ній поєднуються досягнення трьох наук (лінгвістики, психології та літературознавства), які безпосередньо займаються нерозривно злитими в перекладі сторонами: мовою в її системній та функціональній ролях; психологічного аналізу художнього тексту й особистості митця; людською діяльністю і психологічними властивостями особистості, що проявляються в ній.

Список літератури:

1. Психопоетика українського модерну: Проблема реконструкції особистості письменника / Сергій Михида. – Кіровоград: «Поліграф – Терція», 2012. – 352 с.
2. Эткинд Е. Г. «Внутренний человек» и внешняя речь. / Е. Г. Эткинд. – М.: Школа «Языкирусской культуры», 1998. – С. 12.
3. Хованская З. И. Анализ литературного произведения в современной французской филологии. – М., 1988.
4. Васильев С. А. Синтез смысла при создании и понимании текста. – Киев, 1988.
5. Дубровин М. Русские и английские идиомы. – М., 1996.
6. Бабушкин А. П. Культура, когниция и перевод // Социокультурные проблемы перевода. Вып. 2. – Воронеж, 1998.
7. Лютикова В. Д. Языковая личность и идиолект. – Тюмень, 1999.
8. Левый И. Искусство перевода. – М.: Прогресс, 1974. – С. 49.
9. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
10. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство. – К.: Академвидав, 2003. – 392 с.
11. Левчук Л. Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика. – К.: Либідь, 2002. – 255 с.

Фугалевич Д.О.

Киевский национальный университет культуры и искусств,
Кировоградский государственный педагогический университет
имени Владимира Винниченко

ПСИХОПОЭТИКА: ГЛУБИННОЕ ПОСТИЖЕНИЕ УДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА ПРИ ПЕРЕВОДЕ

Аннотация

В последние годы отмечается огромный интерес лингвистов, литературоведов, переводчиков к проблеме нового осмысления и анализа организации художественного произведения, где речевое поведение, психологизм и личность автора являются определяющими для компетентного перевода. Данная статья представляет собой мониторинг научных источников, где формулируются целостная системы психологического анализа художественного текста и личности художника, терминология и методология психопоетики, как направления, которое используется не только в языкознании, в частности в психолингвистике, литературоведении, но и в переводе.

Ключевые слова: психопоэтика, психологизм, психолингвистика, психолингвистический анализ, личность автора, личность переводчика, художественная коммуникация, языковая личность.

Fuhalevych D.O.

Kyiv National University of Culture and Arts,
Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko

PSYCHOPOETICS: UNDERLYING LITERARY TRANSLATION COMPREHENSION

Summary

More recently linguists, literary scholars and translators have been interested in new thinking and analysis issue of literary translation, where language behavior, psychology and the author's personality are essential for qualified translation. This article is monitoring scientific sources, which have been formulating an integrated system of psychological analysis of literary texts and personality of the author, terminology and methodology for psychopoetics, which is a branch related not only to linguistics, particularly of psycholinguistics, literary criticism, but to translation studies also.

Keywords: psychopoetics, psychologism, author's personality, translator's personality, language's personality, psycholinguistics.

УДК 372.881.1

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Хавченко Т.Т.

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті описані психолінгвістичні аспекти навчання другої іноземної мови у вищих навчальних закладах. Розглядається проблема взаємодії рідної та першої іноземної мови, необхідність набуття іншомовної комунікативної компетенції майбутніми міжнародниками. Досліджується роль першої іноземної мови при навчанні другій іноземній мові. На основі аналізу наукової літератури визначено передумови професійно орієнтованого навчання французькій мові як другій іноземній.

Ключові слова: друга іноземна мова, психолінгвістика, перша іноземна мова, іншомовна комунікативна компетенція, міжнародні відносини.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та інтеграції України до світового співтовариства зростає потреба в наявності висококваліфікованих працівників дипломатичного корпусу, які б могли вільно володіти декількома іноземними мовами. Майбутні дипломати повинні володіти іноземною мовою на рівні достатньому не лише для побутового спілкування, а й для проведення вдалої зовнішньої політики, передачі професійно орієнтованої інформації, наведення аргументів. Завдяки великій кількості колишніх колоній, збільшенню політичного та економічного впливу США та бурхливому розвитку новітніх технологій англійська мова стала домінувати як перша іноземна мова (ІМ) на міжнародній арені. Актуальність вивчення французької мови (ФМ) як другої іноземної (ІМ2) пояснюється великою кількістю носіїв та статусом офіційної робочої мови майже всіх міжнародних організацій: ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи. Крім того, використання ФМ як мови дипломатичних відносин протягом XVIII-XX ст. сприяло запозиченню багатьох французьких слів англійською, українською, російською та іншими мовами.

Психолінгвістика відіграє важливу роль у вирішенні теоретичних та практичних задач вивчення іноземної мови. Адже вдале навчання іноземній мові неможливе без розуміння принципів організації психіки людини, процесів мовлення

та мислення. Психолінгвістика також звертає нашу увагу на важливість врахування таких факторів як вік, емоційний стан, соціокультурні особливості, мотивація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років було проведено достатньо багато досліджень про переваги використання першої ІМ для вивчення другої ІМ (А.О. Анісімова, Л.О. Калашнікова, Т.А. Пустова-лова, Н.М. Марченко, О.О. Савчук, І.М. Мельник, О.О. Молокович); особливості навчання культури міжособистісної комунікації (С.М. Верещагін, О.Л. Красковська, О.Б. Тарнопольський).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте і досі залишаються недостатньо розкриті окремі аспекти даної наукової проблематики, зокрема:

- питання психолінгвістичного аспекту навчання другої ІМ (французької);
- дослідження ролі РМ та першої ІМ у процесі навчання другої ІМ;
- питання формування професійної іншомовної компетенції майбутніх дипломатів.

Мета статті – дослідити психолінгвістичні аспекти навчання другої іноземної мови (французької) з урахування ролі рідної мови (РМ) та ІМ.

Виклад основного матеріалу. Під час вивчення ІМ у людини формується певний образ мислення притаманний носіям цієї мови. Досяг-

нення взаєморозуміння можливе лише у випадку схожості картин реальності, сформованих у свідомості двох людей. Оволодіння ІМ відкриває перед майбутніми дипломатами додаткові можливості розвитку, доповнює загальну картину світу та світосприйняття. До того ж, сучасна педагогіка орієнтована на виховання активної особистої позиції, творчого та самостійного вирішення поставлених задач.

Такі науковці як М.В. Барішніков, В.В. Коротенков, А.В. Щепилова у своїх роботах доводять, що кожна людина має природні здібності до опанування іноземних мов [1, ст. 22]. Вивчаючи другу, третю, або четверту ІМ людина використовує знання та досвід вивчення ІМ1. Саме тому методичні матеріали для вивчення ІМ2 мають розроблятися з урахуванням знань набутих під час вивчення ІМ1.

Психолінгвістичні дослідження довели, що людина краще запам'ятовує інформацію, яку може поєднати з попередніми знаннями. Таким чином, формується комунікативна компетенція, де всі отримані знання взаємодіють і доповнюють один одного. Ми можемо спостерігати це явище у процесі вивчення нової лексики ІМ2, коли студент намагається знайти відповідники у ІМ1 або у рідній мові (РМ). Тому вивчення ІМ не можна сприймати опосередковано, а потрібно розглядати в контексті набутих знань і навичок.

Базова мова є психолінгвістичною основою для вивчення інших ІМ. Під час вивчення ІМ відбувається формування когнітивних структур, які забезпечують створення універсальної системи оволодіння лінгвістичними знаннями [5, ст. 205]. Іншими словами, створюється концептуальна база, до якої додаються елементи і структури інших мов. Саме до цієї системи буде звертатись студент у процесі вивчення кожної наступної ІМ.

Вчені не дійшли згоди яку мову вважати домінантною при вивченні ІМ: рідну мову чи ІМ1. А.В. Щепилова зазначає, що домінантною слід вважати рідну мову, адже когнітивні структури починають формуватись вже у процесі вивчення РМ. В той час як, М.В. Барішніков надає статус домінантної мови – першій іноземній мові, в даному випадку АМ [2, ст. 30].

Домінантна мова впливає на здатність пристосуватись до системи наступної мови та встановлює ієрархічні зв'язки з іншими мовами. Завдяки вивченню АМ як ІМ1 відбувається адаптація психолінгвістичної системи, яка покращує здатність вивчати іноземні мови взагалі.

Також необхідно згадати про фактор типологічної схожості: вплив ІМ1 буде сприятливим,

якщо ІМ2 належить до тієї ж мовної сім'ї, а РМ є більш віддаленою. В нашому випадку саме в АМ студенти будуть намагатись знайти відповідники у процесі вивчення ФМ, оскільки обидві мови сприймаються як іноземні.

Для опанування нової мови, крім освоєння нової фонологічної системи, студент повинен також перебудувати свою артикуляційну базу. Під час експерименту було встановлено, що на початкових етапах, студенти намагаються використовувати фонетичні навички взяті з ІМ1 для відтворення почутого ІМ2. Проте згодом, акцент зникає, поступаючись місцем акценту з РМ. Це пояснюється тим, що закладена артикуляційна база важко піддається контролю та може бути досить стійкою [8, ст. 190].

Також слід враховувати можливість калькування при перекладі з рідної мови на ІМ2 під час вивчення структур іноземної мови або формування нових структур мислення. Кількість перенесень залежить від рівня володіння мовою. Перенесення більш ймовірні на початкових етапах вивчення ІМ. Проте слід розрізняти перенесення форми та перенесення значення. З ІМ1 студент найчастіше запозичує форму, тоді як з РМ переносить значення. Це явище має місце навіть у випадках досить віддалених мов.

Висновки і перспективи. Одним із висновків психолінгвістичних досліджень є те, що здібність людини до мов розвивається при вивченні ІМ. Метою у навчанні ІМ2 має бути формування необхідної комунікативної компетенції. РМ закладає концептуальну базу, до якої студент буде звертатись при вивченні ІМ. Саме тому РМ повинна вивчатись свідомо та досконало.

Не потрібно забувати про необхідність знаходити не тільки схоже та подібне, але й відмінне. В нашому випадку цьому буде сприяти віддаленість РМ від ІМ2.

Для успішної підготовки дипломатів важливу роль відіграють такі психолінгвістичні засади: мотиваційний, когнітивний, комунікативний та практичний.

Для оволодіння ІМ2 важливими є такі аспекти психолінгвістичних підходів:

1. Навчання повинно бути активним і динамічним процесом, де студенти можуть використовувати знання набуті у процесі вивчення РМ та ІМ1;
2. ІМ2 має бути пов'язана з іншими навичками засвоєння інформації;
3. Навчання ІМ2 має бути свідомим і зрозумілим, та рухатись від розуміння та свідомого маніпулювання інформацією до повної автоматизації користування ІМ2.

Список літератури:

1. Барышников Н. В. Мультилингводидактика / Н. В. Барышников // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 5. – С. 19-27.
2. Барышников Н. В., Бодоньи М. А. Английский язык как доминантный в обучении многоязычию / Н. В. Барышников, М. А. Бодоньи // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 5. – С. 29-33.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, професор С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Литкенс К. Я. Так ли всеислен английский язык? / К. Я. Литкенс // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 2. – С. 19-23.
5. Мороз Л. М. Психолінгвістичні засади навчання німецької мови як другої іноземної з позиції концепції багатомовності. / Л. М. Мороз // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету / Чернігівський нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2011. – Вип. 92. – С. 203-208.

6. Окопна Я. В. Психолінгвістичні засади формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності майбутніх працівників туристичної сфери / Я. В. Окопна, К. М. Чала // Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – № 1. – С. 193-197.
7. Сушко М. В. Психологический аспект обучения русскому языку иностранных курсантов высших военных учебных заведений / Молодой ученый. – 2015. – № 9. – С. 1415-1418.
8. Cenoz J., Hufeisen B., Jessner U. Cross-linguistic influence in third language acquisition: psycholinguistic perspectives / J. Cenoz, B. Hufeisen, U. Jessner. – Clevedon: Multilingual Matters, 2001. – 197 p.
9. Herdina P., Jessner U. A Dynamic model of multilingualism: perspectives of change in psycholinguistics / P. Herdina, U. Jessner. – Clevedon: Multilingual Matters, 2004. – 192 p.
10. Odlin T. Language transfer: cross-linguistic influence in language learning / T. Odlin. – Cambridge University Press, 1989. – 210 p.
11. Ringbom H. Lexical transfer in L3 production / H. Ringbom // Cross-linguistic influence in third language acquisition: Psycholinguistic perspectives. – Clevedon, UK: Multilingual Matters, 2001. – P. 59-68.

Хавченко Т.Т.

Киевский национальный университет культуры и искусств

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ ФРАНЦУЗСКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ ФАКУЛЬТЕТА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация

В статье описываются психолингвистические аспекты обучения второму иностранному языку в высших учебных заведениях. Рассматривается проблема взаимодействия родного и первого иностранного языка, необходимость приобретения иноязычной коммуникативной компетенции будущими международниками. Исследуется роль первого иностранного языка при обучении второму иностранному языку. На основании анализа научной литературы определены предпосылки профессионально ориентированного обучения французскому языку как второму иностранному.

Ключевые слова: второй иностранный язык, первый иностранный язык, психолингвистика, иноязычная коммуникативная компетенция, международные отношения.

Khavchenko T.T.

Kyiv National University of Culture and Arts

PSYCHOLINGUISTIC ASPECTS OF TEACHING FRENCH LANGUAGE FOR STUDENTS OF THE FACULTY OF INTERNATIONAL RELATIONS

Summary

This article describes psycholinguistic aspects of second foreign language teaching in higher education institutions. It presents the problem of interaction between a native and a first foreign language, the need to acquire a foreign language communicative competence by future diplomatic officials. It is analyzed the role of first foreign language for teaching a second foreign language. Through analysis of scientific literature preconditions of professionally oriented teaching of French as a second foreign language have been identified.

Keywords: second foreign language, first foreign language, psycholinguistics, foreign language communicative competence, international relations.

УДК 81'243

МОТИВАЦІЯ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Холмакова Ю.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

Стаття присвячена проблемі мотивації до вивчення іноземних мов як феномену сучасної педагогічної науки та практики, розглядаються різноманітні мотиваційні підходи та мотиваційні блоки занять. Практичний досвід переконує нас в тому, що найголовніше у вивченні іноземної мови – це мотивація учнів. Мотивація є найбільш безперечним і вивченим фактором успішності вивчення в цілому і вивченні іноземної мови зокрема. Вона є пусковим механізмом будь-якої діяльності, чи то праця, спілкування чи пізнання. Мотив повинен буди присутнім як на початку заняття, так і в створенні системи мотивів для кожного окремо взятого його етапу. Існує зовнішня та декілька видів внутрішньої мотивації. Мотив повинен стати тією точкою опори, на якій буде збудований зміст заняття.

Ключові слова: мотивація, мотив, внутрішня мотивація, зовнішня мотивація, оперативна мотивація, перспективна мотивація, мотиваційна композиція.

Постановка проблеми, зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В історії освіти іноземна мова завжди займала неоднозначне місце: то вона ставала об'єктом особливої уваги, то опинялась на рівні другорядного предмета. У зв'язку з цим однією з центральних проблем педагогіки вищої школи виступає дослідження мотиваційної сфери особистості як фактора ефективності учбової діяльності, який включає в себе необхідність вивчення усвідомлених мотивів, здатних активізувати особистість у процесі пізнання.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій. Комплексність, теоретична і практична значущість проблеми мотивів учіння визначили широту та інтенсивність її дослідження у психології та педагогіці, необхідність винесення на передній план різних аспектів даного феномену. Так, значна увага приділялась вивченню природи мотивів (В.Г. Асєєв, Л.І. Божович, Г.І. Щукіна, М.В. Матюхіна, С.Г. Москвичов та ін.), їх зв'язку з психічними процесами, емоціями та почуттями, індивідуальними особливостями суб'єктів учіння (В.С. Мерлін, Н.І. Рейнвальд, К.О. Альбуханова-Славська, І.А. Джигар'ян, М.І. Алексєєва та ін.), закономірностей формування мотиваційної сфери особистості (Г.С. Костюк, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, Л.І. Божович та ін.). Обґрунтовувалась необхідність та робилися спроби дослідити шляхи і методи формування мотивів учіння (В.Г. Асєєв, М.В. Гамезо, Л.С. Непомняща, Г.І. Щукіна, С.Т. Григор'ян, А.К. Маркова та ін.). Значна увага приділялась вивченню методики викладання конкретних предметів та їх аспектів як засобу формування мотиваційної сфери суб'єкта учіння, досліджувався мотиваційний потенціал того чи іншого виду навчальної діяльності (Є.І. Пассов, В.П. Кузовльов, Г.В. Рогова, Т.І. Левченко та ін.). Дослідженню мотиваційного компонента навчальної діяльності студентів та вивченню засобів його формування присвячені роботи Н.О. Савотіної, А.А. Вербицького, А.І. Єпіфанцевої та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Парадоксальність ситуації, яка склалася на сьогоднішній день, в умовах, коли вивченню іноземної мови приділяється ве-

лика увага, полягає в тому, що ефективність вивчення іноземної мови залишає бажати кращого.

Кожний викладач хоче зробити своє заняття цікавим та захопливим. Практичний досвід переконує нас в тому, що найголовніше у вивченні іноземної мови – це мотивація учнів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у розгляді мотивації до вивчення іноземних мов як феномену сучасної науки та практики.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Психологи стверджують, що однією з найактуальніших проблем сучасної педагогіки є розвиток й постійна підтримка навчальної діяльності, забезпечення сприятливого емоційного клімату на заняттях.

Особливу складність в вивченні іноземних мов дотепер представляє нестаток мотивації. Іноземна мова представляє собою не просто «ще один предмет програми» освіти, це нова система мислення, новий образ світу, тому що мова – не набір знаків, засіб сприйняття; говорити й розуміти мову – це не питання перекладу, це питання бачення світу. Без серйозного стимулу таку задачу не вирішити.

Мотивація є найбільш безперечним і вивченим фактором успішності вивчення в цілому і вивченні іноземної мови зокрема. Вона є пусковим механізмом будь-якої діяльності, чи то праця, спілкування чи пізнання. Існує зовнішня та декілька видів внутрішньої мотивації. Зовнішня мотивація, як правило, націлює учнів на досягнення кінцевого результату вивчення. Внутрішня мотивація має сильний стимулюючий вплив на процес вивчення. А для цього необхідно будувати процес вивчення таким чином, щоб ті хто вивчають мову на кожному етапі відчували просування до наміченої цілі. Крім широко відомої зовнішньої та внутрішньої мотивації, в зарубіжній психології розрізняють глобальну, ситуаційну та інструментальну мотивацію. Дослідження показали, що усі види мотивації необхідні при вивченні іноземної мови.

Зовсім недавно для багатьох учнів єдиним мотивом вивчення іноземної мови було отримання гарної оцінки. Змінилося життя – змінилося відношення до предмету. Знання іноземної мови

стає обов'язковим компонентом професійної діяльності та забезпечує більш повноцінне й цікаве проведення вільного часу. Звідси й посилення відповідальності викладача за рівень знань.

Психологи стверджують, що передача знань від вчителя до учня минаючи власну діяльність учня по оволодінню знань, не представляється можливим. Домінуючими мотивами учбової діяльності учнів повинні стати мотиви пізнання навколишнього світу. При цьому важливо, щоб учні оволодівали діями й засобами цього пізнання, щоб на першому місці були мотиви їх реалізації себе як особистості. Тому необхідно казати про мотивацію, як результат внутрішніх потреб людини, його інтересів й емоцій, цілей та задач, наявність мотивів, направлених на активізацію його діяльності.

Визнаючи провідну роль мотивації в вивченні іноземної мови, викладачу необхідно уявляти собі засоби й прийоми її формування в умовах навчального закладу. При розгляді проблеми мотивації та пошуку шляхів її формування, недопустимим є спрощення її розуміння. Формування мотивації – це не переклад викладачем в голову учнів вже готових мотивів та цілей навчання. Формування мотивів – це насамперед створення умов для проявлення внутрішніх побуджень до навчання, усвідомлення їх самим учнем та подальше сомарозвинення мотиваційної сфери. Між тим при оволодінні іншомовною культурою зовсім не байдуже які мотиви побуджують до здійснення діяльності. Найбільш цінні мотиви важливо довести до рівня повного усвідомлення, щоб надати їм пробуджуючу силу.

Існує багато сучасних підходів до проблеми мотивації з виведенням культури на перше місце. Один з аспектів – вміння орієнтуватися в соціокультурному середовищі країни, мова якої вивчається. Найбільш цікаві в цьому плані роботи Сафонової В.В., Пасова Є.І., Кузовлева В.П., Тучкової Т.У., Монка Б.

Кожний підхід має свої принципи і у всіх присутня необхідність мотиваційної забезпеченості навчання. Але реальність включення механізмів дії мотивів у учнів недостатньо опрацьовані практично. Всі вони впевнено стверджують, що мотив повинен буди присутнім як на початку заняття, так і створення системи мотивів для кожного окремо взятого його етапу. Виділяють три мотиваційних блока заняття:

1. На початку заняття задіюється основний мотив або мотиваційна композиція, з якими логічно пов'язані цілі заняття.

2. Наприкінці – мотиваційний міст до наступного заняття. Це оперативна й перспективна мотивація.

3. Протягом усього заняття діє блок мотиваційної підтримки.

Висновки з даного дослідження. Мотив повинен стати тією точкою опори, на якій будується увесь зміст заняття. Для цього, як зазначає Є.І. Пасов, викладач повинен бути гарним сценаристом, режисером і актором».

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у розгляді мотивації до вивчення фахових дисциплін у майбутніх філологів-перекладачів.

Список літератури:

1. Зробок Н. М. Роль мотивації у вивченні іноземної мови [Електроний ресурс] / Н. М. Зробок, Н. Г. Пономаренко // Четверта Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Науковий потенціал України 2008». – Електронні дані. – Режим доступу: <http://intkonf.org>
2. Красногорова І. Б. Формування мотивів учіння студентів у процесі викладання англійської мови. Автореф. дис. ... канд. пед. наук: Спец.: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. Б. Красногорова. – К., 1999. – 20 с.
3. Матковская И. Роль мотивации в изучении иностранного языка на ранних этапах обучения / И. Матковская // Учитель. – 2005. – № 3. – С. 15-23.
4. Саланович Н. А. Лингвострановедческий подход как средство повышения мотивации при обучении иностранному языку в старших классах средней школы (на материале французского языка) дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения (по отраслям знаний)» / Саланович Николай Андреевич – М., 1995. – 180 с.

Холмакова Ю.В.

Киевский национальный университет культуры и искусств

МОТИВАЦИЯ К ИЗУЧЕНИЮ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ КАК ФЕНОМЕН СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ПРАКТИКИ

Аннотация

Статья посвящена проблеме мотивации к изучению иностранных языков как феномену современной педагогической науки и практики, рассматриваются различные мотивационные подходы и мотивационные блоки занятия. Практический опыт свидетельствует о том, что главное в изучении иностранных языков – это мотивация учащихся. Мотивация является бесспорным и изученным фактором успешности обучения в целом и изучении иностранных языков в частности. Она является пусковым механизмом любой деятельности, как-то: работа, общение или обучение. Мотив должен присутствовать как в начале занятия, так и в создании системы мотивов для каждого отдельно взятого его этапа. Существует внешняя и несколько видов внутренней мотивации. Мотив должен стать той точкой опоры, на которую опирается все содержание занятия.

Ключевые слова: мотивация, мотив, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, оперативная мотивация, перспективная мотивация, мотивационная композиция.

Kholmakova Ju.V.

Kyiv National University of Culture and Arts

MOTIVATION IN FLT AS A PHENOMENON OF MODERN THEORY AND PRACTISE OF PEDAGOGICS

Summary

The following article is devoted to the problem of motivation in foreign language teaching as a phenomenon of modern theory and practice of pedagogics; different motivational approaches and motivational blocks of the lesson are viewed. Practical experience testifies that motivation of learners is an integral part of learning a foreign language. Motivation is an indisputable factor of educational success in general and in FLT in particular. It is the starting point of any activity, such as work, communication, learning. Motive must be present in the beginning of a lesson and in composing a system of motives for each of its consecutive parts. There are external and several types of internal motivation. Motive must become that standing point on which the whole lesson is based.

Keywords: motivation, motive, internal motivation, external motivation, operative motivation, perspective motivation, motivational composition.

УДК 316.94

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВСТАНОВЛЕННЯ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ З СУСПІЛЬСТВОМ В ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ І ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ НА РІЗНИХ РІВНЯХ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Шевченко М.І.

Київський національний університет культури і мистецтв

У сучасних умовах в Україні усе більш нагально відчувається потреба оптимізації ухвалення політичних рішень на основі обліку широкого кола чинників, включаючи соціальне знання. Разом з цим, організаційно-правові форми комунікації соціологічних організацій з органами державної влади так і не знайшли у більшості своєї законодавчого втілення. Результати соціологічних досліджень часто не беруться до уваги або ж, розглядаються вибірково. У публікації обґрунтований потенціал соціологічної науки для ухвалення політичних рішень. Внесені пропозиції щодо формування партнерських стосунків між соціологічними організаціями і органами влади, на основі яких може бути побудована система ефективного управління суспільством.

Ключові слова: соціальний світ, ірраціональна орієнтація, державна політика, експертні знання.

Постановка проблеми. Для сучасних соціологів дуже важливо усвідомити своє місце і значення у світі, що міняється. Хочеться бачити свою роботу потрібною і корисною замов-

никам досліджень, бути перспективною, дієвою силою для населення. Разом із тим, на наш погляд, сьогоднішні дослідження присвячені специфіці співпраці соціологічних організацій з органами

влади є недостатніми. Результати досліджень часто не друкуються або друкуються мізерними тиражами в матеріалах наукових конференцій і відомчих збірках. Інформація про їх результати до широкої громадськості практично ніколи не доходить. У другому випадку, інформація оприлюднюється лише вибірково з метою запобігання нанесенню шкоди іміджу управлінської структури. Крім того, більшість досліджень, що носять емпіричний характер не ґрунтуються на системній науково-методологічній базі. Тим більше, що такої загальнодоступної бази не створено.

Метою дослідження є виявлення конструктивного потенціалу соціологічного дослідження, як інструменту встановлення зворотного зв'язку з суспільством в процесі розробки і прийняття рішень на різних рівнях державного управління.

Об'єктом дослідження виступають управлінські процеси.

Змістом **предмета** дослідження є соціологічне забезпечення управлінських процесів.

Завдання:

1. Обґрунтувати потенціал соціологічної науки у процесі прийняття політичних рішень;
2. Розкрити проблемні моменти у стратегіях взаємодії органів влади і суспільства;
4. Охарактеризувати систему, на основі якої може встановлюватися зворотній зв'язок з суспільством в процесі розробки і прийняття рішень на різних рівнях державного управління;
5. Розкрити сутність партнерських відносин між органами влади і соціологічними організаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У нашій роботі широко використовуються концепти як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Відзначимо, що соціально-філософська традиція вивчення феномену влади має давню історію. Вона розпочинається з античних авторів: Платона, Гіппократа Арістотеля, триває в посткласицизмі і постмодернізмі, орієнтованими на одвічне морально-філософське питання: що є владою – благо або зло, інстинкт агресивної природи людини або природний продукт цивілізації. Політичні рішення як явище і процес знаходилися в центрі уваги мислителів, І. Канта, А. Куна, Е. Фрома, А. Токвіля. Загальній концептуальній розробці проблематики влади присвячені сучасні концепції П. Блау, Р. Емерсона, М. Манна, що розроблені у дусі концепцій соціального обміну, а також впливовий напрям соціологічних досліджень влади зв'язний з роботами М. Зельдіча, Х. Уолкера, Д. Бергера, С. Рідгевей та ін., що вивчають владу в контексті проблем статусу, легітимації і невизначеності очікувань в соціальних групах. Згідно з цим підходом, проблеми влади виникають в результаті дестабілізації очікувань в процесі соціальної взаємодії.

Аналізу феномена громадської думки як важливого фактору сучасної суспільно-політичної дійсності присвячені теоретичні праці та емпіричні дослідження Б.А. Грушина, М.К. Горшкова, Є.І. Головахи, Ю. Левади, В.С. Коробейнікова, В.Л. Оссовського, Н.В. Паниної, В.А. Полторака та ін.

Великої популярності набули емпіричні дослідження ВЦВГД в Росії, Київських дослідницьких центрів під керівництвом В.Є. Хмелька та В.І. Па-

ніотто, М.М. Чурилова, О.О. Яременка, О.І. Вишняка, полстерів і соціологів Дніпропетровська, Одеси, Харкова тощо. Також існує багато центрів, відомих дослідницьких груп, що проводять маломасштабні дослідження.

Виклад основного матеріалу. Вчені відзначають, що у сучасному суспільстві зміни відбуваються швидко, проблем постійно стає все більше. Нині в умовах, коли багато людей, та і держав в цілому ще не оправилися від наслідків глобальної кризи, у частини населення все ще зберігається загострене відчуття невпевненості у своєму майбутньому, в правах і доступності засобів існування, соціальної захищеності. Це, за певних умов, може стати дуже серйозним чинником загострення соціальної напруженості в суспільстві.

Суспільства в цілому і прошарки населення можуть приймати невірні рішення із згубними для себе наслідками через ряд причин: через нездатність передбачати проблему, нездатності її виявити, коли вона виникла, нездатності навіть спробувати її вирішити, коли вона виявлена, а також нездатності вирішувати її успішно і послідовно.

Виступаючи універсальним механізмом регулювання економічного розвитку, ринок виявляється неспроможним, коли мова йде про сферу соціальних послуг. Доведено також, що і влада разом з іншими політичними структурами не в змозі дійти до кожного і оперативно відреагувати на суспільну потребу.

В цих умовах необхідне швидке і точне донесення інформації про інтереси, потреби і спрямування окремих суспільних прошарків на рівень політичних і адміністративних інститутів.

У цьому плані її найважливішим завданням є виявлення негативних настроїв в суспільстві (навіть на ранніх стадіях), обґрунтування і рекомендації необхідних заходів для попередження розвитку ситуації за регресивним сценарієм, а також для профілактики соціальної напруженості і прискоренню подолання наслідків світової кризи у своїй країні.

У вирішенні цієї проблеми, на нашу думку, може допомогти соціологічна наука. Завдяки вузькій, цільовій спрямованості і неоднорідності, соціальні науки краще відбивають багатоманіття життєвих явищ і реальних інтересів суспільства ніж політичні і ринкові структури.

Зокрема значення соціальних наук підкреслено Щюцом в його роздумах про структуру повсякденної свідомості. Так, на думку Щюца, соціальні науки не просто вивчають соціальний світ, але й приймають участь в його створенні разом із носіями побутової свідомості, зі всіма людьми, що творять соціальний світ і мають знання про нього. Він пише: «Провідне завдання суспільних наук – отримувати впорядковане значення соціальної реальності» [1, с. 145]. Отже, дослідник відзначає, що сучасне суспільство повинно обрати свідомий, раціональний і обґрунтований шлях подальшого розвитку, спрямований на запобігання екологічним катастрофам, деградації та самознищення. Звісно ж, для цього необхідно змінити споживче ставлення до природи, розвивати як творчий та інтелектуальний потенціал суспільства в цілому, так і кожної особистості окремо. Потрібно розібратися в складному світі – світі

високих технологій, великих інформаційних потоків і глобальних проблем. І саме за допомогою соціології можливо вивчити широке коло соціальних проблем, починаючи з дослідження ціннісних орієнтацій населення, визначення думки громадськості про кандидата на виборну політичну посаду і закінчуючи опитуваннями населення з приводу ефективності роботи народного господарства країни, її окремої галузі або конкретної організації.

Інший дослідник, М. Кастельс, теж актуалізує необхідність діагностики суспільства за допомогою соціологічних досліджень. Кастельс вказує на те, що в сучасному суспільстві: «створення інформації її обробка і передача стають фундаментальним джерелом продуктивності влади» [2, с. 45].

З цього виходить що, системне використання соціологічної інформації в процесі розробки і ухвалення рішень на різних рівнях державного управління дозволяє максимально виключити можливі помилки, понизити вартість ризику, економічні, політичні і соціальні витрати; через системний, постійний і предметний зворотний зв'язок, коригувати будь-які соціально і економічно значимі управлінські дії з метою підвищення їх ефективності.

Таким чином, необхідність прогнозування зміни різних соціальних ситуацій і вироблення рекомендацій щодо їх рішення, а також наукове обґрунтування управлінських рішень, планів дій і оцінки ефективності їх реалізації актуалізують потребу у використанні соціологічного знання.

Як показує практика, соціологічна наука, при її професійному застосуванні, дає значний ефект і на рівних конкурує з природними, технічними, економічними і іншими науками.

У соціологічних дослідженнях існують значні потенції підвищення наукового рівня діяльності інститутів влади, оновлення і збагачення її змісту. Можливості соціологічних досліджень, що відбивають реальний стан соціальних явищ і процесів, дозволяють разом з іншими засобами досить повно, усебічно проаналізувати ту ситуацію, що склалася в суспільстві, оцінити ефективність дій і тенденції її розвитку. Результати досліджень дозволяють констатувати успіхи, що маються, і недоліки в діяльності. Крім того, соціологічні дослідження є одним з універсальних джерел інформації для політиків і управлінців, оскільки не лише виявляють різного роду проблеми, але і підказують реалістичні, ефективні засоби для їх вирішення.

Причому, користь тут буде обопільна. З одного боку, соціологічна наука сприятиме соціально-економічному розвитку країни, а з іншого стимуляція проведення соціологічних досліджень, сприятиме підвищенню престижу соціологічної науки і затребуваність в суспільстві і отримає новий потужний імпульс своєму розвитку.

Отже, широке використання соціологічних досліджень сприяє глибокому вивченню соціальних процесів і явищ, дозволяє цілеспрямовано сприяти вдосконаленню діяльності органів влади і розвитку самої соціології як галузі наукового знання.

В означеній ситуації, нагальною потребою сучасного суспільства стає відстеження реального стану суспільних процесів з точки зору вивчен-

ня і визначення «проблемних місць», і розробки програм, проектів їх ліквідації. Ця тематика має бути провідною при розробці як перспектив, так і цілісної стратегії розвитку країни на найближчі десятиліття.

Разом з цим, організаційно-правові форми взаємодії соціологічних об'єднань та організацій з органами державної влади так і не знайшли у більшості своїй законодавчого втілення.

Виконавчі органи державної влади, як правило, при ухваленні тих або інших рішень орієнтуються на власні джерела інформації і не зважають на суспільну думку. Як відмічає А. Рубінштейн, «ми виходимо з того, що нормативний інтерес суспільства – це певний ідеал. У реальній практиці ухвалення політичних рішень його завжди підміняє інший нормативний інтерес, який формує група людей, що має на це право» [3, с. 101]. Аргументи влади рідко піддаються перевірці прикладними дослідженнями. Загальносвітовою є тенденція, коли уряди постійно діють, виходячи з короткострокових інтересів – вони не стурбовані катастрофами, що насуваються, і звертають увагу тільки на ті, що знаходяться у кризовому стані. На цій тенденції наголошує професор Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі Д. Даймонд: «Один з моїх друзів, тісно пов'язаний з американською адміністрацією, розповів мені, що, опинившись у Вашингтоні, виявив, що міністри висуюють, як він виразився, «програму дев'яноста днів». Вони міркували тільки про ті проблеми, які загрожували катастрофою в найближчі три місяці. Економісти раціонально намагаються виправдати подібну ірраціональну орієнтацію на короткострокову вигоду тим, що скидають з рахунків майбутню вигоду. Вони стверджують, що краще використати ресурси сьогодні, ніж залишати їх частину недоторканою до завтра, тому що вигода від використання ресурсів сьогодні більше, ніж в майбутньому. Виходить, що негативні наслідки ляжуть на плечі майбутніх поколінь. Але ж сьогодні ці покоління не можуть голосувати або скаржитися.» Такі міркування, наводить Д. Даймонд у своїй книзі «Колапс» [4, с. 217].

Отже, Д. Даймонд пише про те, що ті або інші вповноважені структури у конкретних ситуаціях констатуючи наявність проблеми не в змозі спробувати її розв'язати. Він говорить про те, що економісти знаходять численні пояснення такої нездатності. У соціології таку недалекоглядну поведінку можна визначити як таку, що ґрунтується на принципах «раціональності». Такий стиль управлінської діяльності називають «раціональним» саме тому, що він має на увазі раціональну аргументацію, навіть якщо ці аргументи, не завжди популярні і, частенько, не знаходять підтримку серед населення. Органи влади усвідомлено йдуть на здійснення короткострокових програм, без урахування їх суспільних наслідків, та прийняття непопулярних рішень, особливо якщо не зустрічають суспільних бар'єрів, контролю чи опору. Органи влади почувають себе наділеними повноваженнями і сильно мотивовані перспективою отримати велику, цілком конкретну і негайну вигоду, а усі витрати при цьому рівномірно розподіляються в масі людей. А нескінченно збільшувати навантаження на людей неможливо.

Разом із тим, суспільство в цілому мало схильне до контролю чи опору структурам впровадженням проводити управлінську діяльність. Б. Такман для опису цієї поширеної властивості людської натури використовує цілий перелік виразів: «уперта публіка», «твердолобість», «небажання робити висновки з негативних передумов», «інтелектуальна бездіяльність або застій» – ось лише деякі з них [5]. Тож, соціальний аутсорсинг і неінформованість в нагальних суспільних проблемах, що стосуються кожного, сприймаються людьми як благо, про це свідчать польові дослідження, проведені Американською психологічною асоціацією і опубліковані в *Journal of Personality and Social Psychology* [6].

Вчені констатують, що між важливістю проблеми і бажанням людей проявляти активність у її вирішенні існує швидше негативна кореляція, ніж позитивна. Опитування проведене у 2011 р. на прикладі вибіркової сукупності із 511 осіб довело, що: «в суспільній свідомості, що реагує на ті або інші виклики, запускається своєрідна ланцюгова реакція, починаючись з незацікавленості в новій інформації, продовжуючись упевненістю, що проблему професійно вирішить уряд, і закінчуючись повною залежністю від рішення уряду» [6]. Таким чином, зіштовхуючись із значимим суспільним викликом люди практикують «психологічний аутсорсинг», адресуючи вирішення проблеми владі, що примушує наділяти останню великою довірою і більше, у свою чергу, залежати від її рішень. У результаті суспільні актори уникають отримувати додаткову інформацію з того або іншого питання, оскільки потенційно така інформація може похитнути їх віру в уряд, скомпрометувати довіру. І як результат зіткнення інтересів між владою і суспільством.

З іншого боку уряд, експерти, що працюють на уряд і люди що приймають рішення замість реальної оцінки проблеми подають пересічним споживачам нейтральну інформацію, що буде обурювати громадськість і не є достовірною у повній мірі. Вони діють за власним бажанням і не дозволяють фактам відхилити їх від заданого курсу. Разом із тим, будь-яка викривлена інформація означає автоматичне збільшення дезорганізації системи, затягування періоду вирішення проблеми.

Можна поставити питання: чому, люди яким притаманне бажання уникати негативної інформації, не цікавитися новим знанням з актуальних проблем життєдіяльності, повинні чекати чогось іншого від урядів? Причина в тому, що рішення які приймаються урядами без належного наукового обґрунтування роблять глобальний вплив на більшу кількість людей, ніж необізнаність у певній проблематиці окремої особи, і, тим самим, обов'язок уряду – поступати розумно.

Здійснений нами огляд ілюструє ситуацію, в якій суспільство не в змозі вирішити проблеми, що стоять перед ним, оскільки існування цих проблем вигідне частині суспільства і є суттю її раціональної поведінки. Егоїзм сильних світу цього ставав причиною соціальних потрясінь упродовж усієї історії соціуму.

Щоб розв'язати так звану проблему «трагедії спільнот» (термін введено у науковий обіг Г. Хардіном (Hardin, 1986)), їм необхідно усвідомити

власні інтереси. Різним спільнотам повинно стати зрозумілим, що в осяйному майбутньому їм доведеться виживати, користуючись виключно власними ресурсами, що нарікати вони зможуть тільки на себе, і помилки в управлінні ресурсами негативно позначаться не на сторонніх акторах, а на них самих.

Дуже важко дотримуватися припущення про те, що розвинені суспільства спокійно поглядають на занепад, що відбувається, не проводячи ніяких заходів.

Розвинені суспільства характеризуються централізованим ухваленням рішень, інтенсивними інформаційними потоками, координованими діями тих, що становлять керівні частини суспільства, ефективним управлінням і можливістю мобілізувати ресурси. Якщо владним структурам стає ясно, що ресурси виснажуються, цілком логічно припустити, що будуть зроблені кроки, спрямовані на виправлення ситуації. Прикладом є програми урядів спрямовані на збереження ресурсів для наступних поколінь. Зокрема, урядами деяких країн запроваджено програми під загальною назвою «Облік для майбутніх поколінь». Так, уряд Норвегії розпочавши проводити такий аналіз ще у 90-х р. XX ст. продовжує, цю програму на постійній основі, і у результаті створено цільовий фонд для майбутніх поколінь, в якому певна частина доходів від видобутку нафти в Північному морі призначається для майбутніх поколінь. Тому сьогодні їх ситуація набагато краща. Інша залежна від природних ресурсів країна, Чилі, також ввела в дію подібний цільовий фонд. Канадці також ретельно стежать за своїми довгостроковими зобов'язаннями. Таким чином, деякі країни діють відповідальніше [7].

Приклади суспільств, що успішно проводять діяльність на основі прийняття науково обґрунтованих рішень доводять, що нині особливу значимість набуває побудова на державному рівні ефективних програм і ефективних баз даних. Їх розробка спрямована на створення ефективних механізмів обліку потреб і інтересів українського суспільства, забезпечення прав і свобод громадян при формуванні і реалізації державної політики, формування механізмів громадського контролю за діяльністю органів державної влади, розвиток інститутів громадянського суспільства і становлення громадського самоврядування.

На основі таких баз даних управління і практикуючи фахівці зможуть легко зрозуміти поточні ризики і можливі потенціали на різних рівнях їх діяльності. Основою управління повинні стати точно вивірені прогнози. Через використання досвіду інших країн і співпрацю з провідними фахівцями, рішення може бути розроблене, а потім з урахуванням консультацій громадськості вже впроваджене. Цього цілком достатньо, щоб успішно протистояти флуктуаціям і небажаним відхиленням в забезпеченні власної життєдіяльності.

Отже, сьогодні світ стоїть перед необхідністю ухвалення рішень, пов'язаних з проведенням досліджень, що дозволяють отримати достатню кількість даних, щоб провести такий аналіз. Соціологічне дослідження будь-якого виду діяльності народного господарства дозволить управлінням побачити взаємозв'язок різних аспектів цієї діяльності, динаміку процесу, виявити в пранжи-

руваному вигляді основні проблеми і знайти найбільш доцільні і ефективні шляхи їх рішення.

Разом із тим на сьогоднішній день немає жодного нормативного документа, який би регулював взаємовідносини органів державної влади і соціологічних організацій, визначав би їх права, обов'язки і відповідальність. Першим кроком на шляху створення підтримуючого середовища для розвитку соціологічних досліджень, що підтримують процеси управління, повинно стати політичне визнання того, що громадськість є дієвою силою прийняття управлінських рішень, і що соціологія відіграє важливу роль в демократичному суспільстві.

Особливої актуальності набуває необхідність побудови системи взаємовідносин органів влади і соціологічних організацій як рівноправних суб'єктів взаємодії в цілях об'єднання зусиль для вирішення суспільних проблем. Політики повинні бути налаштовані на партнерські стосунки з соціологічними спілками та організаціями. Партнерські стосунки означають взаємну інформаційну забезпеченість і взаємне консультування. Більш розвиненіша ситуація призводить до того,

що соціологічні організації мають голос в процесі прийняття політичних рішень. Соціологічні організації повинні бути включені в роботу над законодавчими актами, адміністративними актами та положеннями.

Висновки. Соціологією напрацьовано унікальний досвід і експертні знання в найрізноманітніших сферах суспільного життя. Цей досвід і знання неоцінімі для ведення державної політики, для планування і вирішення державних програм у відповідних сферах. Для того щоб компетентність соціологічних організацій використовувалась у повній мірі, повинні бути розроблені умови і механізми комунікації і консультацій між соціологічними організаціями і урядом.

Але все таки нині ситуація така, що незважаючи на актуальність цього питання, в системі органів влади ще не вироблено єдиних вимог і підходів, прийнятих і дієвих методів обліку суспільної думки, з точки зору використання результатів соціологічних досліджень в процесі управління. Проте слід зазначити, що перші і дуже результативні кроки в цьому напрямі в нашій країні вже зроблені.

Список літератури:

1. Структури життєсвіту [Текст] / А. Шюц, Т. Лукман; пер. з нім. та післямова В. Кебуладзе. – К.: Український Центр духовної культури, 2004. – 558 с.
2. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель [Текст]: пер. з англ. / М. Кастельс, П. Хіманен. – К.: Ваклер, 2006. – 230 с.
3. Якобсон Л. И. Государственный сектор экономики. Экономическая теория и политика. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 275 с.
4. Даймонд Джаред. Коллапс. Почему одни общества выживают, а другие умирают. – М.: АСТ: АСТ Москва, 2008. – 762 с.
5. Такман Б. Ода политической глупости. От Трои до Вьетнама: ист. изд. / Б. Такман; пер.: Ю. Яблоков, Н. Омельянович. – М.: АСТ, 2013.
6. Общество блаженных страусов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gazeta.ru/science/2011/11/23_a_3845266.shtml?fb_action_ids=678177305562533&fb_action_types=og.recommends&fb_source=aggregation&fb_aggregation_id=288381481237582
7. Интервью Лоренса Котликоффа: «Американский бюджетный разрыв равен \$200 трлн. Наша страна – банкрот» [Электронный ресурс]. – Режим. Доступу: <http://goldenfront.ru/articles/view/intervyu-lorensa-kotlikoffa-amerikanskij-byudzhethnyj-razryv-raven-200-trln-nasha-strana-bankrot>
8. Социология и власть. 1950-1990 [Текст]: документы и материалы / пред. ред. совета Г. В. Осипов; РАН, Институт социально-политических исследований. – М.: Academia, 1997.
9. Социология и политика [Текст]: материалы круглого стола и науч. конф. социологов и политологов Украины и России (19-21 июня 2003 года) / Ин-т социологии НАН Украины, Киев. центр полит. исслед. и конфликтологии; ред. Е. Головаха, М. Погребинский. – К.: [б.и.], 2003. – 184 с.

Шевченко М.И.

Киевский национальный университет культуры и искусств

СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ УСТАНОВЛЕНИЯ ОБРАТНОЙ СВЯЗИ С ОБЩЕСТВОМ В ПРОЦЕССЕ РАЗРАБОТКИ И ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ НА РАЗНЫХ УРОВНЯХ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация

В современных условиях в Украине все более настоятельно ощущается потребность оптимизации принятия политических решений на основе учета широкого круга факторов, включая социальное знание. Вместе с этим, организационно-правовые формы коммуникации социологических организаций с органами государственной власти так и не нашли в большинстве своей законодательного воплощения. Результаты социологических исследований часто не принимаются во внимание или же, рассматриваются избирательно. В публикации обоснован потенциал социологической науки для принятия политических решений. Внесены предложения по формированию партнерских отношений между социологическими организациями и органами власти, на основе которых может быть построена система эффективного управления обществом.

Ключевые слова: социальный мир, иррациональная ориентация, государственная политика, экспертные знания.

Shevchenko M.I.

Kyiv Natsional University of Culture and Arts

**SOCIOLOGICAL RESEARCH AS AN INSTRUMENT OF ESTABLISHING
A REVERSE CONNECTION WITH SOCIETY IN THE PROCESS
OF DEVELOPMENT AND MAKING DECISION
ON THE DIFFERENT LEVELS OF STATE ADMINISTRATION****Summary**

In modern terms in Ukraine the result of sociological researches not always is taken into account. Such situation is permanent in the acceptance of political decisions. The legislative base of this process is worked not enough out. In a publication potential of sociological science is reasonable for the acceptance of political decisions. Brought in suggestion on forming of partner relations between sociological organizations and government bodies. Partner relations must become basis for creation of the system of effective management by society.

Keywords: social world, reconline orientation, public policy, expert knowledge.

УДК 81'25

**МІЖКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ
ТА ЇХ РОЛЬ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ****Штепуляк О.С.**

Київський національний університет культури і мистецтв

У статті проаналізовано специфіку перекладу як особливого виду міжмовної та міжкультурної комунікації. Висвітлено чинники, що впливають на переклад як комунікативну діяльність. Розглянуто головні проблеми та міжкультурні аспекти перекладу та визначено їх роль у сучасній міжнародній комунікації. Визначено роль перекладача у процесі міжнародної комунікації. Окреслено головні перекладацькі компетенції, вивчення яких є необхідним при підготовці майбутніх перекладачів з огляду на міжкультурну комунікацію.

Ключові слова: міжнародна комунікація, переклад, міжкультурні аспекти, соціокультурна компетентність.

Постановка проблеми. Стрімка глобалізація усіх процесів життєдіяльності суспільства та зближення мовних культур різних народів значно поживали інтерес багатьох дослідників та мовознавців до проблем міжкультурної комунікації. Відповідно, у сучасних лінгвістичних та перекладознавчих дослідженнях у сфері міжкультурної взаємодії мова почала розглядатися вже не лише як засіб комунікації, але і як засіб категоризації досвіду певного етносу, його соціальної й культурної взаємодії, як експлікатор його самобутньої культури та концептуалізації навколишнього світу. Вагомим фактором у досягненні успішної міжнародної взаємодії є переклад, адже він постає перед нами в ролі своєрідного провідника між мовними кодами різних етносів, що допомагає нам переносити реалії вихідного тексту за допомогою лексичного складу мови перекладу з одного мовленнєвого та культурного середовища до іншого. А оскільки дослідження та пошуки шляхів досягнення успішної взаємодії між представниками різних лінгвокультурних середовищ є одним із найбільш актуальних питань сьогодення, будь-яка наукова активність в цій галузі має перспективи.

Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених раніше частин загальної пробле-

ми. Різноманітні аспекти вивчення особливостей перекладу з огляду на взаємодію таких трьох реалій, як мова, пізнання та культура, відображені у працях Федорова О.В., Бархударова Л.С., Комісарова В.Н., Рецкера Я.І., Швейцера А.Д., Коптілова В.В., Корунця І.В. та багатьох інших сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців.

Розробка проблем міжкультурної комунікації у сфері здійснення перекладу є дуже актуальною і вагомою для сучасних мовознавців з огляду на існування міжкультурної асиметрії (лакон) та необхідності врахування цього аспекту при перекладі лексем, що притаманні лише певному лінгвокультурному середовищу, а також виступає вагомим чинником підвищення професійної майстерності при підготовці фахових перекладачів у вищих навчальних закладах.

Метою даного дослідження є аналіз проблем та розкриття міжкультурних аспектів перекладу як особливого виду міжмовної та міжкультурної комунікації.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань:** висвітлення необхідності багатомасштабного дослідження міжкультурної комунікації; з'ясування лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів, необхідних для здійснення адекватного перекладу і врахування різних ас-

пектів міжкультурної комунікації; визначення ролі перекладача у процесі міжкультурної комунікації та поняття перекладацької компетенції; окреслення специфіки перекладу міжкультурної комунікації як важливого компонента професійної підготовки сучасного перекладача.

Об'єктом дослідження виступають лінгвокультурні реалії та особливості їх перекладу у контексті міжкультурної комунікації, а **предметом** – способи передачі лінгвістичних і екстралінгвістичних особливостей міжкультурної комунікації та їх контекстуального значення при перекладі та їх роль у підвищенні професійної майстерності майбутніх перекладачів.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурна комунікація в сучасному світі являє собою багатоаспектну і багатофункціональну систему взаємодії представників різних культур – індивідів, груп, які реалізують свої інтереси, потреби, мотивації у різних сферах життєдіяльності. Ефективність взаємодії у даному виді комунікації залежить від адекватного знання, розуміння та інтерпретації символічних знаків та маркерів соціального простору, а також оперування мовними засоби передачі поняття об'єктів соціальної реальності. Адже текст як знак певної культури тісно пов'язаний з культурним контекстом минулого, теперішнього і майбутнього. Тож міжкультурна комунікація має справу з розумінням та порозумінням, що означає: розуміти чуже і водночас бути зрозумілим, спілкуючись чужою мовою.

Суспільство як симбіоз комуніканта (ініціатора процесу спілкування) та комуніката (адресата процесу спілкування) неможливе без використання перекладу. Переклад – це різновид міжмовного спілкування, процес обміну інформацією між комунікаторами, на ньому базується встановлення та підтримання контактів між членами соціальної групи, які належать до різних етносів і культурних прошарків та, у свою чергу, формують процес спілкування в суспільстві загалом. Для обміну інформацією учасники комунікаційного процесу мають досконало володіти тією системою знаків, за допомогою якої передається те чи інше повідомлення. Відсутність цього знання позбавляє комуніката нових, іноді – необхідних для подальшого існування знань, а комуніканта – результату процесу спілкування, робить передання та поширення інформації практично неможливим [3].

Основним завданням перекладу у контексті міжнародної комунікативної діяльності є здійснення повної і адекватної передачі змісту тексту оригіналу, що формується шляхом злиття реалії мовного, соціального і культурного просторів усіх учасників комунікації.

Проблема перекладу лінгвокультурних реалій вважається однією з найголовніших та найскладніших у міжкультурному аспекті перекладу та дослідженнях національно-культурної специфіки мови і мовленнєвої діяльності [1]. Якщо мовне і культурне розмаїття сьогодні визначене як багатство цивілізації, то саме переклад працює над його збереженням. Переклад виступає своєрідним засобом захисту національних мов і культур, що є рушійною силою для їхнього саморозвитку та водночас вберігає їх від надмірного іншомовного впливу. Саме

тому варто приділити особливу увагу всебічному опануванню мовним кодом, що виконує роль ключа до комунікативного успіху, а отже, й до порозуміння учасників комунікації.

Процес комунікації неминує містити в собі певні комунікативні одиниці, що можуть суттєво відрізнятися у світових культурах, адже у різних суспільствах у тотожних ситуаціях можуть використовуватися специфічні мовленнєві штампи.

Так, приміром, за допомогою різних мов відтворюється один і той самий фрагмент реальності, але його мовна репрезентація має різні варіації, що відображають відмінне бачення й своєрідність пізнання цього світу через призму конкретної мови. Наприклад, в українській мові знаходимо слово «підсніжник», у російській назва тієї самої квітки буде звучати як «подснежник», в англійській мові зустрічаємо «snowdrop», а у французькій та німецьких мовах відповідно бачимо «perce-neige» та «schneeglöckchen». Ще одним прикладом може стати вираз «відзначати новосілля, вхідчини», що в російській мові набуває форми «праздновать новоселе», в англійській – «celebrate, have a housewarming», а у французькій та німецькій «prendre la cremaillere» та «den Einzug feiern».

Окрім вияву специфічних національно-мовних картин світу, міжкультурна комунікація характеризується також цілим рядом відмінностей від монокультурної комунікації. Ці чинники мають лінгвістичний й екстралінгвістичний характер. Так, зокрема, до даної категорії особливостей дослідники відносять реалії, тобто назви об'єктів і процесів, що є характерними для життєдіяльності певної лінгвокультурної спільноти. Серед таких реалій можна виокремити:

1. традиції, звичаї, обряди, свята (приміром, Halloween, що святкується в США та Великобританії, Thanksgiving Day – традиційне свято усіх американців, та Bonfire Night – одне з найулюбленіших святкувань жителів Великої Британії, а також Good Friday – Страшна П'ятниця, Palm Sunday – Вербна Неділя, тощо);

2. назви історичних та архітектурних пам'яток, площ, вулиць, фірм та періодичних видань (Westminster, Mansion House, White House, Downing Street, Whitehall);

3. імена міфічних персонажів, національних героїв і діячів (St. Nicholas, Santa, Дід Мороз і Снігуронька тощо);

4. вирази, що пов'язані з відображенням національних традицій та мовного етикету (Not at all. Don't mention it. (BE); You are welcome. Any time. (AE); Mind the step. (BE); Watch your step. (AE));

5. слова та вислови для позначення рис поведінки, звичок, рухів, жестів, міміки (приміром, типово англійське поняття «privacy»);

6. фразеологічні звороти, вислови, прислів'я, порівняння (I don't think I'll go there; Old Glory (одна з назв американського прапора поряд з «Stars and Stripes») тощо) [6].

Слід також не забувати та розрізняти національно-варіантні особливості у номінації різних об'єктів.

Приміром: BE notice board – AE bulletin board, card index – card catalog, noughts and crosses – tick-tack-toe, fog lamp – fog light, Sod's Law – Murphy's Law, press stud – snap fastener, etc.

В умовах міжкультурної комунікації багато слів та виразів можуть виявитися вагомими перепонами у порозумінні між комунікантами через наявність певних «лакун» (міжкультурну асиметрію). Проте у даному випадку при перекладі можливим і надзвичайно цікавим є саме перенос даних лінгвокультурних реалій на інший національний ґрунт, а не уникнення вживання цих слів та словосполучень чи нейтралізація їх експресивно-емоційних значень.

Узагальнюючи викладені вище особливості, можна констатувати, що переклад являє собою вид діяльності, що стосується не лише певних мовних систем, а і культурних просторів, у яких взаємодіють ці системи. При цьому результатом діяльності перекладача стає своєрідне злиття культур оригіналу та перекладу, що сприяє взаємозбагаченню обох мов, адже докорінні відмінності між культурами та мовами світу стають чудовим підґрунтям для збагачення одне одного шляхом самоусвідомлення та пізнання. Тому кожен перекладач, що виступає медіатором у процесі міжмовної комунікації, повинен не лише добре володіти рідною та мовою, з якої ведеться переклад, але й мати ґрунтовні екстралінгвістичні знання, аби допомогти реципієнту уникнути проблем нерозуміння, що породжуються соціальними невідповідностями. Тож, формування перекладацької компетенції залежить не лише від білінгвізму перекладача, а й від обізнаності у сфері рідного культурно-історичного світу та знання і розуміння реалій культури, до якої належить вихідний текст.

Безсумнівно, при такій цільовій настанові адекватність перекладу може бути досягнута лише за допомогою перенесення в інший мовний простір не просто слів та словосполучень, що використовуються для позначення тих чи інших лінгвокультурних реалій, а більш конкретних чинників структурної організації контексту першоджерела. «Перекладач повинен «розкласти» текст оригіналу на окремі елементи, а потім знову «скласти» його у нову структурну єдність, але таким чином, щоб у читачів перекладу виникали образи і асоціації, співмірні з образами і асоціаціями, які виникають у читачів першотвору». [2, с. 261] Саме тому головні проблеми перекладу пов'язані, по суті, не стільки із знанням мов, скільки зі спроможністю перекладача віднайти в мовних кодах необхідні реалії та закономірності, притаманні відповідному культурному середовищу, що диктують єдину контекстну можливість адекватної передачі змісту тексту.

Експлікаційна діяльність перекладача виявляється на всіх рівнях текстової структури, особливо на лексичному. Індивідуальність перекладача виражається, як правило, у підсиленні сприйнятих ним образних сигналів, що призводить до збільшення кількості експресивних та стилістично забарвлених одиниць у тексті. Декодувавши образ для себе, він перекодує його іншою мовою для оточуючих, обов'язково наділяючи перетворений образ у тексті перекладу характеристиками власного сприйняття. Тому добування із тексту інформації пов'язане не лише з мінімальною кількістю втрат, а й з деяким додаванням нових деталей до цієї інформації, що базується на особистому, загальнокультурному, суспільно-історичному, естетичному досвіді читача.

Знання про менталітет і культуру народу, мова якого вивчається, є надзвичайно важливими для формування комплексу професійних компетенцій майбутнього перекладача. Адже характерні риси того чи іншого суспільства та його мови і культури можуть бути пов'язані з реаліями із повсякденного життя (приміром, умови життя, традиції міжособистісних відносин та стосунків у сім'ї й суспільстві) робочого процесу, дозвілля, з цінностями, поглядами та ідеалами, з мовою тіла, з етикетно-ритуальною поведінкою (правила поведінки та хорошого тону) тощо.

Знання, усвідомлення та розуміння стосунків, зокрема, схожих та відмінних рис між «світом, з якого приходиш» та «світом, до спільноти якого прагнеш», лежать в основі міжкультурної свідомості, яка включає також усвідомлення регіональних та соціальних відмінностей цих двох світів. Тож, одним із головних завдань викладача іноземної мови та перекладу є прищеплення міжкультурних навичок і розвиток міжкультурних вмінь [9], що включають здатність знаходити зв'язок між власною національною самобутньою та іноземною культурами, розпізнавати і використовувати різні стратегії для встановлення контакту з носіями іншої культури, вміння ефективно сприяти розв'язанню непорозуміння та соціокультурних конфліктів у випадку їх виникнення, знання способів відповідної та доцільної подачі інформації про Україну та подій суспільного життя нашої держави, а також вміння надати ґрунтовну та зрозумілу оцінку цих подій у загальноєвропейському контексті.

Разом з тим, майбутній перекладач повинен вміти інтерпретувати мовленнєву поведінку комунікантів, тобто розуміти та знаходити шляхи для відтворення їх специфічних висловів, що відображають надмірну різкість та відвертість, виразів презирства чи зневаги, знати правила ввічливості, що притаманні певному лінгвокультурному середовищу, та вміти їх дотримуватись. Адже маркери соціальних стосунків дуже відрізняються у різних мовах та культурах, позаяк вони залежать від таких чинників як соціальний та віковий статус співрозмовників, близькість стосунків, регістр мовлення тощо. Тож при перекладі українською мовою майбутнім фахівцям слід навчитися уважно добирати адекватні засоби передачі випадків ігнорування або перекручення правил ввічливості.

До соціолінгвокультурної компетенції, що є однією з найбільш вагомих компетенцій для майбутніх перекладачів, входять також знання виразів народної мудрості, сталих виразів та відомих всім носіям даної культури афоризмів. Тому при вивченні іноземної мови у перекладацькому контексті особливо увагу слід звертати на вивчення прислів'їв та приказок національно-самобутнього характеру. Ефективне впровадження відповідного матеріалу в процес підготовки майбутнього фахівця у сфері перекладу – завдання досить складне і відповідальне. Саме тому окрім традиційних форм проведення занять велику роль повинні відігравати різні творчі завдання, підготовка ділових ігор – інсценівок, аналіз аудіо- та відеоматеріалів, кооперація з партнерами-студентами з інших країн (зокрема, за допомогою мультимедійних засобів).

Висновки. У статті були розглянуті лише деякі аспекти перекладу, пов'язані з міжкультурною комунікацією. Серед них вагому роль посідають проблеми відтворення та способи передачі контекстуального значення лінгвокультурних реалій, притаманних конкретному мовному середовищу. Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що міжкультурні аспекти перекладу формують розвиток у студентів багатьох професійних компетенцій, зокрема соціокультурної компетентності, що допомагає їм не лише орієнтуватися в різних типах культур та цивілізацій, мови яких вивчаються, але й вміти співвідносити комунікативні норми та форми спілкування, що стають

невід'ємними помічниками кожного перекладача у виборі культурно-доступних форм взаємодії з людьми в умовах сучасного міжкультурного спілкування, та робить перекладача ключовою фігурою у діалозі культур. З професійної точки зору всім вагомим чинникам соціокультурної компетенції слід приділяти велику увагу для підвищення професійної майстерності майбутнього перекладача.

Перспективними та актуальними є подальша розробка та детальне вивчення міжкультурних аспектів перекладу на базі окремих пар мов і на основі конкретних фахових текстів для покращення якості спілкування між носіями різних мов і культур.

Список літератури:

1. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
2. Лановик З. Б. Художній переклад як проблема компаративістики / З. Б. Лановик // Літературознавча компаративістика: навч. посіб. / ред. Р. Т. Гром'як; упоряд.: Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша. – Тернопіль, 2002. – С. 256–272.
3. Різун В. Теорія масової комунікації / В. Різун. – К.: ВЦ «Просвіта», 2008. – 260 с.
4. Селіванова О. І. Вимоги до професійного володіння мовами та проблеми мовленнєвої підготовки перекладача // Вісник Сумського Державного Університету. Серія «Філологічні науки». – 2004. – № (4)63. – С. 161–162.
5. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.
6. Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики. – Харьков: Штрих, 2001. – 386 с.
7. Лучинская Е. Н. Смысл, текст и ситуация в социокультурном подходе к анализу художественного текста / Е. Н. Лучинская // Язык в мире и мир в языке. – Сочи; Карлсруэ; Краснодар, 2001. – С. 55–56.
8. Щерба Л. И. Преподавание иностранных языков в школе. Общие вопросы методики. – М.: Высш. Школа, 1974. – 112 с.
9. Modern Languages: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of Reference / Council of Europe. – Strasbourg, 1998. – 224 p.

Штепуляк Е.С.

Киевский национальный университет культуры и искусств

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ ПЕРЕВОДА И ИХ РОЛЬ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕРЕВОДЧИКОВ

Аннотация

В статье проанализирована специфика перевода как особого вида межъязыковой и межкультурной коммуникации. Отображены факторы, влияющие на перевод как коммуникативную деятельность. Рассмотрены основные проблемы и межкультурные аспекты перевода и определены их роль в современной международной коммуникации. Определена роль переводчика в процессе международной коммуникации. Обозначены главные переводческие компетенции, изучение которых необходимо при подготовке будущих переводчиков в контексте межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: международная коммуникация, перевод, межкультурные аспекты, социокультурная компетентность.

Shtepulyak O.S.

Kyiv National University of Culture and Arts

THE INTERCULTURAL ASPECTS OF TRANSLATION AND THEIR ROLE IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TRANSLATORS

Summary

The main features of translation as a special type of interlingual and intercultural communication have been analyzed and systematized in the article. The factors affecting the translation as a type of communicative activity have been determined. The main issues and cross-cultural aspects of translation and their role in modern international communication have been defined. The role of the translator in the international communication process has been determined. The key translation competencies which are necessary in the future translators training in view of intercultural communication have been outlined.

Keywords: international communication, translation, intercultural aspects, socio-cultural competence.

НАШІ АВТОРИ

1. **Антонівська Марина Олександрівна** – асистент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
2. **Безух Юлія Сергіївна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
3. **Білецька Оксана Олександрівна** – кандидат культурології, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
4. **Бондаренко Станіслава Олегівна** – асистент викладача кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
5. **Важна Катерина Анатоліївна** – кандидат юридичних наук, доцент з наказу кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв
6. **Варгатюк Сергій Вадимович** – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв
7. **Вербицька Ганна Анатоліївна** – асистент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв
8. **Гончаренко Олександр Миколайович** – доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв
9. **Горський Сергій Віленович** – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології Київського національного університету культури і мистецтв
10. **Діброва Валентина Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, доцент з наказу кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
11. **Дікарев Олександр Іванович** – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин, доктор наук в галузі права Київського національного університету культури і мистецтв
12. **Ковальчук Таміла Григорівна** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв
13. **Кожемякіна Тетяна Володимирівна** – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв
14. **Колісник Олександра Володимирівна** – доктор філософських наук, професор кафедри соціології Київського національного університету культури і мистецтв
15. **Костири Інна Олександрівна** – кандидат політичних наук, доцент міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв
16. **Котченко Тарас Едуардович** – кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
17. **Кухта Мирослава Павлівна** – кандидат соціологічних наук, старший викладач кафедри соціології Київського національного університету культури і мистецтв
18. **Ластовський Валерій Васильович** – доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв
19. **Михайліченко Юлія Володимирівна** – кандидат педагогічних наук, доцент з наказу кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
20. **Немеш Анна Миколаївна** – аспірант Київського національного університету культури і мистецтв
21. **Нипадимка Алла Сергіївна** – кандидат філологічних наук, доцент з наказу кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
22. **Рибінська Юлія Анатоліївна** – доктор педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
23. **Саприкін Олександр Андрійович** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
24. **Сарновська Наталія Іванівна** – старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
25. **Ушаков Артем Сергійович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
26. **Фугалевич Дар'я Олегівна** – старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв, аспірант кафедри української літератури Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
27. **Хавченко Тетяна Тарасівна** – викладач кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
28. **Холмакова Юлія Валеріївна** – старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв
29. **Шевель Інна Петрівна** – кандидат соціологічних наук, доцент Київського національного університету культури і мистецтв
30. **Шевченко Марина Іванівна** – кандидат культурології, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв
31. **Штепуляк Олена Сергіївна** – асистент кафедри іноземної філології та перекладу Київського національного університету культури і мистецтв

НОТАТКИ

Науковий журнал
«Молодий вчений»

№ 4.1 (31.1) квітень, 2016 р.

Щомісячне видання

Коректор: О. Скрипченко
Дизайн: А. Юдашкіна
Комп'ютерна верстка: Н. Ковальчук

Контактна інформація редакції журналу.
Поштова адреса: 73005 Україна, м. Херсон,
а/с 20, Редакція журналу «Молодий вчений»
тел.: +38 (0552) 399 530
info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 29.04.2016 р.
Формат 64х90/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 14,18. Тираж 100 прим.
Зам. 0416-41.

ТОВ «Видавничий дім «Гельветика»
73034, Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.